

A R K I V
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT STATS BIDRAG FRÅN
SVERIGE DANMARK OCH NORGE

GENOM

TURE JOHANNISSON

UNDER MEDVERKAN AV

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN EYVIND FJELD HALVORSEN
JÓN HELGASON LUDVIG HOLM-OLSEN VALTER JANSSON
PETER SKAUTRUP ELIAS WESSÉN

ÅTTIOÅTTONDE BANDET

SJÄTTE FÖLJDEN. SJÄTTE BANDET

C. W. K. GLEERUP LUND
MCMLXXIII

INNEHÅLL

<i>Andersen, Harry</i> , Universitetslektor, Köpenhamn: Svarte- borg-medaljonens runeinskrift endnu en gang	111—117
<i>Andersson, Theodore M.</i> , Professor, Cambridge, Mass.: The Epic Source of Niflunga saga and the Nibelungenlied	1— 54
<i>Benson, Sven</i> , Arkivchef, Lund, <i>Ejder, Bertil</i> och <i>Pamp,</i> <i>Bengt</i> : Litteraturkrönika 1972	231—259
<i>Ejder, Bertil</i> , Professor, Lund, se Benson, Sven	
<i>Eliasson, Stig</i> , Forskarassistent, Uppsala, och <i>Nancy La Pelle</i> : Generativa regler för svenskans kvantitet	133—148
<i>Gurevich, Aron Ya.</i> , Professor, Moskva: Edda and Law	72— 84
<i>Hagström, Björn</i> , Docent, Stockholm: Estniskt i estlands- svenskan	176—211
— Om Didrikskrönikan	212—230
<i>Hallberg, Peter</i> , Forskardocent, Göteborg: Broder Robert, Tristrams saga och Duggals leizla	55— 71
<i>Jakobsen, Alfred</i> , Professor, Trondheim: En gammel svensk sagaoversettelse i norsk eie	164—175
<i>Jørgensen, Nils</i> , Fil. lic., Malmö: Skiljetecken i runinskrifter	118—132
<i>La Pelle, Nancy</i> , M. A., Lexington, Mass., se Eliasson, Stig	
<i>Motz, Lotte</i> , Dr. phil., Hollis, NY: Withdrawal and Return	91—110
<i>Pamp, Bengt</i> , Docent, Lund, se Benson, Sven	
<i>Thompson, Claiborne W.</i> , Ass. professor, Ann Arbor, Mich.: <i>Gísla saga</i> : The Identity of Vestein's Slayer	85— 90
<i>Venås, Kjell</i> , Professor, Oslo: Old Norse <i>i</i> -Umlaut in TG- grammatical Light	149—163
Till red. insända skrifter	260—264

THEODORE M. ANDERSSON

The Epic Source of Niflunga saga and
the Nibelungenlied

Uncovering the epic source of the Nl. Part II (Heusler's *Ältere Not*) is a classical problem which has fallen into disrepute. In the wake of Panzer's rejection of such a source, a rejection which coincided with a new critical trend and which therefore exerted an influence quite unwarranted by the quality of the argument advanced, it has become customary to dismiss the sources of the Nl. as hypothetical or to disregard them because they divert attention from the Nl. text [e.g., W. Schröder (1) 194 [but cf. (2) 182—84], Weber 1—4, Mancinelli 295 and 304, Mowatt and Sacker 20, W. Hoffmann (2) 14; the *Ältere Not* is still accepted by Lohse (1) (2), Hempel (3) 182, Hans Kuhn 282]. For source study recent critics have asked us to substitute close attention to the poem itself [e.g., Maurer 70, Linke 371, Bostock 228, Mowatt 261—62, W. Hoffmann (1) 85—87, Fourquet 221]. So unfashionable have source problems become that Roswitha Wisniewski's major contribution from 1961 has gone virtually unmentioned in the literature of the last decade except for a handful of reviews and an article by Horst Pütz, which does not bear directly on the Nibelung problem. The epic source continues to be brushed aside despite the fact that Professor Wisniewski substantiated it and despite the fact that her book is tightly reasoned and skillfully argued. It has certainly deserved detailed examination long before this.

Wisniewski argues that the account in *Þiðreks saga* (Niflunga saga) results from the intertwining of two more or less parallel sources, the epic source of the Nl. and a Soest chronicle. She attempts to reconstruct both these sources and to characterize each. The reconstruction envisages a rather substantial chronicle source alongside Heusler's epic source and therefore departs from the views advanced by Heusler and Hempel to the effect that Niflunga saga is based almost entirely on the epic source and to a much lesser extent on unformed or balladic traditions from North Germany. The question which confronts us is whether this new analysis is preferable to the old one. Despite the rigor of Professor Wisniewski's argument, I believe that her results are not compelling and that

the older view, argued with individual differences by Heusler and Hempel, should be reinstated. In general, I find Wisniewski's two sources so similar that at many points they run the risk of being identical, and in detail I find that much of the narrative which she derives from her second source can be more readily derived from the epic source. However, rather than conducting a point-by-point critique of her analysis, I propose to offer an alternate reconstruction of the epic source, noting deviations from Wisniewski's view as I progress. In conclusion I will suggest how such a reconstruction may be applied to the understanding of the Nl. as we have it. The Nl. is cited from Bartsch-de Boor (with references to Batts when needed) and *Þiðreks saga* from Bertelsen's edition (vol. 2 by page and line). Bibliographical citations are in square brackets and refer to the appended bibliography. In the following summary of the epic source the Nl. Adventure divisions are indicated parenthetically in Roman numerals.

The Narrative Outline of the Epic Source

The Wooing of Kriemhilt

(XX) Etzel becomes a widower and learns of Siegfried's death.¹ He sends for Rūdeger and dispatches him richly equipped to woo Kriemhilt.² Reception at Worms.³ Rūdeger conveys Etzel's suit.⁴ He is given a favorable hearing.⁵ Gunther convenes a council to discuss the suit.⁶ Hagen warns of Kriemhilt's vengefulness, but is obliged to acquiesce.⁷ Kriemhilt is persuaded by Etzel's power and the prospect of revenge.⁸ Hagen seizes Kriemhilt's gold and Gunther bestows gifts on Rūdeger.⁹ Departure with Kriemhilt.¹⁰ (XXI) Kriemhilt's progress down the Danube.¹¹ (XXII) Etzel meets Kriemhilt (at Tulln?) and the nuptials are celebrated (at Vienna?).¹² Kriemhilt continues to bewail the loss of Siegfried.¹³

The Nibelungs Bidden to a Feast

(XXIII) Kriemhilt bears a son Ortliop and remains in Hunland for seven years.¹⁴ She reflects on Siegfried's death and the loss of the Nibelung treasure and ponders revenge.¹⁵ One night in Etzel's bed she expresses a longing to see her brothers.¹⁶ Etzel gives her permission to invite them and she equips and instructs two minstrels.¹⁷ She gives them a false letter on their departure.¹⁸ (XXIV) They set out and journey to Worms.¹⁹ Reception at Worms.²⁰ The minstrels convey the letter.²¹ Gunther convenes a council to debate the invitation. Hagen opposes it and argues that

they will not return alive, but Gunther maintains that the invitation betokens good intentions. Hagen repeats his baleful prediction and Gunther rails at his birth. Hagen repeats the prediction a third time and Gunther now mocks his fear of Kriemhilt.²² Hagen finally declares his intention to make the trip and summons Volker.²³ The Nibelungs detain Etzel's messengers so that Kriemhilt will have no advance notice of their arrival and no time to plot against them.²⁴ (XXV) Hagen rejects Uote's ominous dream.²⁵ Uote is eager to detain Giselher, but he insists on accompanying his brothers.²⁶ The Nibelungs muster and depart, leaving many fair women behind.²⁷

The Journey East

The Nibelungs camp by the Rhine, then march to the Danube.²⁸ They find no boat.²⁹ Hagen stands watch and proceeds downstream in the moonlight.³⁰ He observes mermaids bathing in a pond and takes their clothes.³¹ The mermaids ask for the return of their clothes, but Hagen stipulates a prophecy. One of the mermaids prophesies that all the Nibelungs will cross the river, but only the chaplain will return. Hagen kills the mermaid and her daughter.³² Hagen continues downstream and finds a ferryman on the river.³³ Hagen identifies himself as Else's man Amelrich. The boatman refuses to ferry him across without a fee. Hagen offers him a gold ring and the boatman, who is eager to earn gold for his young wife, rows to shore.³⁴ At first the boatman refuses to obey Hagen's instructions and follow the shoreline to the Nibelung camp.³⁵ Hagen quickly subdues him and obliges him to follow this course.³⁶ After arriving at camp, Hagen acts as ferryman.³⁷ He rows so hard that he breaks both oars and oarlocks, curses the boatman, and kills him.³⁸ When Gunther asks the reason, he explains that he wishes to prevent a premature report of their arrival. He then repairs the boat.³⁹ Hagen pitches the chaplain overboard in an attempt to drown him. Gunther chides him again, but Hagen asks why he should refrain from wicked deeds since they are all fated to die.⁴⁰ When the Nibelungs have all been ferried across, Hagen destroys the boat.⁴¹ (XXVI) Having crossed the river, the Nibelungs march all day and pitch camp in the evening.⁴² Hagen again holds the watch.⁴³ He finds the border guard Eckewart asleep and disarms him.⁴⁴ Eckewart laments.⁴⁵ Hagen returns his sword and gives him gold.⁴⁶ Eckewart warns him of enmity in Hunland.⁴⁷ Hagen asks for lodging.⁴⁸ Eckewart directs him to Rüdiger and acts as mes-

senger.⁴⁹ Hagen reports to the Nibelungs.⁵⁰ Eckewart announces their arrival to Rüdiger.⁵¹

The Idyll at Pöchlarn

(XXVII) Festive preparations.⁵² Rüdiger rides out to receive his guests.⁵³ They are seated at a banquet.⁵⁴ The Nibelungs feast and then retire.⁵⁵ That night Rüdiger consults with Gotelint on the marriage of their daughter to Giselher.⁵⁶ The following day Rüdiger urges the Nibelungs to extend their stay.⁵⁷ They are eager to press forward and decline.⁵⁸ There is feasting and entertainment.⁵⁹ Rüdiger bestows gifts on his guests: Gunther receives a helmet (coat of mail?); Gernot receives a shield; Giselher receives the hand of Rüdiger's daughter in marriage and a sword; Hagen receives Nuodung's shield.⁶⁰ Gotelint bids her guests farewell.⁶¹ Rüdiger takes leave of Gotelint.⁶² He accompanies the Nibelungs.⁶³ He dispatches a messenger to Etzel.⁶⁴

The Arrival in Hunland

(XXVIII) Dietrich rides out to welcome the guests.⁶⁵ He warns them that Kriemhilt still mourns.⁶⁶ Hagen rejects the warning with the comment that Siegfried is dead and buried and should be forgotten.⁶⁷ The procession advances and Kriemhilt observes her brothers from a window.⁶⁸ The Nibelungs proceed amidst a general admiration of Hagen.⁶⁹ The Nibelungs and their retinue are lodged separately.⁷⁰ Kriemhilt greets and kisses Giselher.⁷¹ Hagen tightens his helmet.⁷² Kriemhilt demands the Nibelung treasure from Hagen.⁷³ Hagen replies that he has brought only his weapons.⁷⁴ Kriemhilt bids the Nibelungs lay aside their arms before entering the banquet hall.⁷⁵ Hagen refuses.⁷⁶ Kriemhilt realizes that the Nibelungs have been warned and denounces the culprit.⁷⁷ Dietrich declares that he gave the warning.⁷⁸ Kriemhilt departs in silence.⁷⁹ Dietrich and Hagen converse arm in arm.⁸⁰ Etzel observes Hagen from a distance and inquires about his identity.⁸¹ He is identified.⁸² Etzel reminisces about Hagen and Walther.⁸³ (XXIX) The Nibelungs enter Etzel's hall.⁸⁴ Etzel welcomes his guests from his highseat.⁸⁵ The feast is sumptuous.⁸⁶ (XXX) The Nibelungs retire to their sleeping quarters.⁸⁷

Kriemhilt Incites the Huns

(XXXI) Hagen awakens the Nibelungs in the morning.⁸⁸ They go to church armed.⁸⁹ Etzel inquires into the meaning of their arms.⁹⁰ Hagen

explains the bearing of arms as a Nibelung custom.⁹¹ The church services.⁹² Preparations are made for a banquet.⁹³ Kriemhilt appeals to Dietrich for help in her vengeance.⁹⁴ He refuses.⁹⁵ Kriemhilt now appeals to Blødelin.⁹⁶ Blødelin refuses at first.⁹⁷ Kriemhilt persists and Blødelin consents. He is to kill the Nibelungs' attendants.⁹⁸

The First Day of Fighting

The banquet begins.⁹⁹ Kriemhilt has her son Ortliep carried into the hall.¹⁰⁰ (XXXII) Blødelin attacks and kills the attendants.¹⁰¹ (XXXIII) Kriemhilt instructs Ortliep to strike Hagen.¹⁰² Hagen beheads Ortliep and his tutor.¹⁰³ Etzel orders his men to attack the Nibelungs.¹⁰⁴ All the Huns who do not escape from the hall are killed.¹⁰⁵ (XXXIV) Etzel orders his men to renew the attack.¹⁰⁶ Dietrich withdraws.¹⁰⁷ Kriemhilt incites the Hunnish warriors with gold.¹⁰⁸ Blødelin engages Gernot and falls.¹⁰⁹ Rūdeger is infuriated at the news of Blødelin's death and plunges into the fray.¹¹⁰ Kriemhilt incites Irinc with gold.¹¹¹ (XXXV) He engages Hagen and inflicts a wound.¹¹² Kriemhilt thanks Irinc and encourages him with the sight of blood flowing from Hagen's wound.¹¹³ Irinc renews his attack on Hagen and falls.¹¹⁴ (XXXVI) Kriemhilt orders the hall set ablaze.¹¹⁵ The Nibelungs pass the night in terrible straits.¹¹⁶

The Second Day of Fighting

In the morning the survivors prepare for a new attack.¹¹⁷ (XXXVII) Rūdeger leads the attack.¹¹⁸ He engages Giselher and falls.¹¹⁹ Gernot and Giselher lead the counterattack against the remaining Huns.¹²⁰ (XXXVIII) Dietrich sees that Rūdeger is dead and orders his men into battle.¹²¹ Dietrich kills Volker.¹²² Hildebrant kills Gernot.¹²³ Giselher engages Hildebrant.¹²⁴ Hagen asks Etzel to spare Giselher; Giselher points out that he was a mere child at the time of Siegfried's death, but he is unwilling to survive his brothers.¹²⁵ Giselher falls, leaving Hildebrant to confront Hagen while Dietrich confronts Gunther.¹²⁶ Hagen wounds Hildebrant at about the same moment that Dietrich subdues Gunther.¹²⁷ (XXXIX) Hagen challenges Dietrich to fight him alone.¹²⁸ Dietrich agrees.¹²⁹ They fight and Dietrich subdues Hagen.¹³⁰ Hagen is bound and brought before Kriemhilt.¹³¹ She bids him surrender the Nibelung treasure.¹³² He replies that his lips are sealed as long as any of his lords is alive.¹³³ Kriemhilt brings him Gunther's head.¹³⁴ Hagen exults in his secret.¹³⁵ Kriemhilt beheads him.¹³⁶ Dietrich executes Kriemhilt.¹³⁷

The Composition of the Epic Source

Werner Hoffmann [(1) 85—87] has cautioned against our preoccupation with the lost antecedents of the *Nl.* on the ground that we can only illuminate matters of plot and cast, while the “*dichterische Gestaltungshöhe*” of the lost material will continue to be inaccessible. This spirit of renunciation seems to me premature. If we can deduce a plot for the epic source, we can also say something about general features of structure and composition; these are literary features, susceptible of literary assessment. Such an assessment is a tempting task because the lost epic source appears to have been neatly and effectively composed and because it is the closest thing we have to a survival of heroic poetry from twelfth-century Germany. As such, it is too valuable to be sacrificed to a critical dogma about what should and should not be studied.

The narrative divides naturally into eight sections: wooing, invitation, journey, idyll at Pöchlarn, arrival in Hunland, Kriemhilt's strategy, the first day's fighting, and the second day's fighting. The divisions are marked by the passage of unfilled time and these interstices shrink as the story progresses. The invitation comes seven years after the wooing, the journey a few days after the invitation, the idyll at Pöchlarn marks the delay of a single day and night, between the arrival and the onslaught there is one night, and between the two days of fighting there is another night, which, however, brings no respite to the Nibelungs trapped in the burning banquet hall. The plot tightens as it builds.

The first section provides the necessary background on Siegfried's death, retrospectively and in the form of a report. Etzel sues for the hand of Siegfried's widow and Gunther convenes a council at which the theme of the poem becomes immediately apparent in Hagen's foreboding. His fears are borne out when Kriemhilt accepts the suit, overtly out of deference to Etzel's distinction, secretly because of the power and wealth which the marriage will put at the disposal of her vengeance. The section ends on an ominous note as Kriemhilt continues to bewail the loss of Siegfried, signifying that there is no wavering in her vengeful designs. This introduction provides what is needed in the way of exposition and focuses clearly on the personalities of the chief antagonists. Hagen is clear-sighted, but unheeded (already burdened by inferior birth in dealing with his half brothers). He is destined throughout to see clearly but to be thwarted in his perceptions. Kriemhilt is shown from the outset to be not only *lancreæche*, but also cunning in the formulation of her designs.

The second section picks up the theme of gnawing vengefulness after

seven years in Hunland—we are given to understand that Kriemhilt has scarcely let a day go by without pondering her secret intentions and we surmise that she has wasted no time in accumulating the necessary power and influence. Her deviousness emerges fully when she approaches Etzel (in bed, where the dull husband will be weakest!), feigning, with cold hypocrisy, a longing to see her brothers. Etzel, whose role throughout is to be his wife's unwitting instrument, agrees to the desired invitation and compounds his imperceptiveness by charging Kriemhilt with the arrangements. She avails herself of the opportunity by dispatching a false letter, always the device of consummate schemers. Upon receipt of the letter, Gunther, whom seven years have made as forgetful as they have made Kriemhilt mindful of her woe, reconvenes his council. Time has not obscured Hagen's intelligence, but in a threefold exchange of mounting rancor he is baited into an angry acceptance of the perfidious invitation. The first two sections thus stage a sequence of cautious maneuvering and countermaneuvering executed at a wary distance from one another by Hagen and Kriemhilt, an exercise in which Kriemhilt, preying on the credulity of Etzel and her brothers, gains the initial advantage and causes her opponent to falter. The second section, like the first, ends on an ominous note as Hagen, now absorbed in his own anger, rejects Uote's monitory dream, Giselher refuses to be detained, and the Nibelungs depart, leaving behind many fair women whom they will never see again.

The third section is the book of Hagen's wrath; he has been outmaneuvered, but he is terrible in his fury. He meets the mermaids, learns from them what doom awaits the Nibelungs, and cuts down the unoffending soothsayers. He then browbeats the boatman and, when the oarlocks fail, gives him equally short shrift. He would happily make an end of the chaplain as well and his failure only serves to confirm his doom according to the prophecy of the mermaids. Finally, he destroys the boat after he has ferried the Nibelungs across, presumably to forestall any thought of return. The journey acquires a special dimension by being perceived through the magnification of Hagen's anger—it is not the itinerary which preoccupied the poet, but Hagen's pent-up resolve and the restless energy with which he directs the march. This energy is conveyed most forcefully by Hagen's two consecutive night watches after full days on the road. But by the second night his wrath has subsided and gives way to a courtly exchange with Eckewart, with whom he obviously feels a sympathetic bond. The generous words and polite gestures of this interview contradict his relationship to the Nibelungs, temporarily darkened by insult and frustration, and give a glimpse of Hagen's fundamental correctness

beneath his emotion. The tone of the scene also ushers in the peaceful interlude at Pöchlarn.

Whereas section three is given over to black anger and misunderstanding, section four affords a scene of bright intimacy and promise, sealed by Giselher's betrothal and the giving of gifts. But even here the foreboding persists. Gotelint wonders whether Giselher will live to marry her daughter, and her parting with Rüdiger reenacts the wistful parting of the Nibelungs from many fair women earlier.

This foreboding becomes more explicit in the fifth section when Dietrich warns the Nibelungs of Kriemhilt's mood. But Hagen is committed to the encounter and shrugs off the warning. He advances amidst the admiration of the Huns, secure not only in his conspicuous stature but clearly also in the strength of his determination. This is the moment for the first direct confrontation. Kriemhilt demonstratively kisses only Giselher, and Hagen, with a wry gesture, tightens his helmet. Kriemhilt responds to the goad and mockingly inquires whether Hagen has brought her treasure. Hagen replies in kind: his weapons were all he could manage! The mention of weapons suggests to Kriemhilt that she can disarm her enemies by the simple device of storing their weapons outside the banquet hall, but when Hagen refuses, she drops her sarcastic tone and angrily exclaims that the Nibelungs are forewarned. Dietrich promptly takes credit for the warning and Kriemhilt must depart in smoldering silence, leaving Hagen in command of the verbal battlefield. This is the compensatory pattern of heroic poetry; Hagen is already a doomed man, but he is given the satisfaction of a verbal and moral victory before succumbing. When the direct confrontation has been resolved in this sense, Etzel emerges to issue a guileless welcome and there is another pause in the drama while the Nibelungs banquet and retire for their last sleep.

The following morning the last rest is succeeded by the last church services; then preparations are made to renew the banquet. At this moment Kriemhilt begins to work her will behind the scene. She fails to enlist Dietrich's support, but she does prevail on Blödelin and dispatches him to kill the Nibelung retinue, thus eliminating any relief from outside the banquet hall. Within the hall she gives the final proof of what is at the same time her ruthlessness and her spirit of self-sacrifice by prodding her little son to strike Hagen full in the face. Hagen understands the finality of Kriemhilt's resolve implied in the gesture and responds by striking off the child's head, together with his tutor's, probably not so much out of anger as out of a sense of inevitability and a realization that there is no point in buying a little time. Hagen thus initiates the combat

knowingly, but Etzel once more becomes the victim of his wife's manipulation and orders his warriors into battle just as she intended. As in the opening sections, only Hagen and Kriemhilt stand above the action in the full knowledge of what is happening.

The fighting itself is without psychological interest. The most obvious characteristic is symmetrical patterning, first in the form of doubling: Etzel orders an initial attack within the hall, then, when all the Huns have succumbed, a second attack from without; Kriemhilt first incites the Hunnish warriors with a general offer of gold, then applies specifically to Irinc with an individual offer; Rūdeger is activated by Blødelin's fall and Dietrich in turn by Rūdeger's fall. The first combats hint at a Nibelung victory as the chief Hunnish warriors Blødelin, Irinc, and Rūdeger fall successively before Gernot, Hagen, and Giselher. Then the tide turns when Dietrich enters the battle and kills Volker. The chief Nibelungs now succumb one after the other in the final sequence of duels:

	Hildebrant / Gernot	
	Hildebrant / Giselher	
Hildebrant / Hagen		Dietrich / Gunther
	Dietrich / Hagen	

The action then concludes with the final confrontation between Hagen and Kriemhilt and the successive execution of Gunther, Hagen, and Kriemhilt.

The outline suggests that the older poem was characterized by great clarity of construction and motivation. Kriemhilt's vengeance is the theme, while the restoration of her treasure is introduced in the first instance as a mockery. In the final confrontation the mockery becomes serious, but Hagen and Kriemhilt are such perspicacious characters that they can hardly have allowed the secondary issue to obscure the primary issue. The treasure motif merely focuses their animosity. Kriemhilt baits Hagen with one last demand for her gold and he baits her in return by stipulating Gunther's death. As if to prove her utter abandon and her disregard of everything but her ties to Siegfried, she turns the blade against Hagen by delivering Gunther's head in fact, leading him, once more mockingly, to exult in his secret, which has now become inviolable. Here the game is played out and Kriemhilt takes her final revenge. There is a distorted kind of equality in this last exchange; the gold is not a real issue, but it serves to give Hagen a momentary victory, however hollow, to counterbalance Kriemhilt's triumph [cf. Kuhn 280—306 and Schröder

(2) 157—84]. The scene preserves intact the dramatic line of the whole poem, which manages to maintain the contest between Hagen and Kriemhilt always at the center of the stage and always on even terms. The very symmetry of the bloodletting toward the end suggests the central theme: a conflict between two equally inflexible wills, which, after a lengthy prelude of counterbalancing attrition, ends in a standoff. The chief excellence of the old poem was the sharpness with which it focused this even contest. There is of course no way to calculate the poetic qualities of the text, but the dramatic power must have been considerable.

The Composition of Niflunga saga

My reconstruction of the epic source has led me to depart from Wisniewski's hypothesis of two more or less coterminous and concurrent texts intertwined in Niflunga saga and to return to the hypothesis argued most fully by Heusler and Hempel that Niflunga saga is based almost entirely on the epic source, into which the compiler worked a Saxon ballad and some local tradition from Soest. I also follow Hempel in believing that the compilation was executed in Soest, for the reasons he gives and, more particularly, because of the passage on Írungr's death, where details from the epic source are combined with a Soest place name. It is difficult to imagine that this connection was made from the distant perspective of Bergen, but it might have occurred naturally to a man working in Soest and familiar with some such monument as 'Iring's Wall' (see note 114).

The Soest tradition is concentrated in the fighting sequence in *Þs.* 310—316, but the material from the Saxon ballad is more generally distributed. Those passages which, to my mind, cannot be derived from the epic source and reflect the Saxon ballad are the following [cf. Hempel (1) 108—09]:

- Osiðr as Attila's chief lieutenant (275, 23—276, 2)
- Attila's covetousness (279, 24—26; 304, 13—15)
- The capsizing of a small boat (287, 18—24)
- Wet clothing dried at fires (292, 6—13; 298, 7—11)
- Attila summons Osiðr to the feast (295, 20—296, 10)
- Attila and Grímhildr assemble followers (296, 15—22; 311, 4—7; 316, 3—7)
- Grímhildr glimpses the Niflungs' byrnies (298, 11—12)
- The banquet in the orchard (302, 20—24; 304, 20—22; 308, 8—309, 23)
- Raw oxhides spread before the gates (309, 16—20)
- The attempt to break out (310, 1—5; 311, 14—312, 15; 314, 19—315, 10)

Osiðr subdues Gunnarr (314, 6—19)

Þiðrekr subdues Högni with fiery breath (325, 1—8)

Högni begets a son and dies (326, 13—22)

The chief difficulty confronting the compiler of Niflunga saga was the harmonization of this ballad version with the story of the epic source. His solution is far from adroit. Osiðr is worked in as a substitute for Rüdiger in the wooing sequence, but a lapse betrays the substitution (note 2). Attila's covetousness is introduced when Grímhildr tempts him with Sigurd's wealth. He appears to take the bait, but his greed is subsequently eliminated in favor of Attila the hospitable dupe, as he was portrayed in the epic source. Thus, when Grímhildr once more tempts him with gold (304, 13—15), he categorically rejects the lure.

The capsizing motif from the ballad source is introduced in the form of a second smaller boat (that is, a boat with the dimensions of the ballad), which has been discovered by Gunnarr and has capsized before Högni arrives with the larger boat (taken over from the epic source). This is symptomatic of the compiler's tendency to superimpose one source on the other rather than choosing between them or blending the two versions into one. In this instance, he realizes that an insufficient number of Niflungs has been soaked in the smaller boat and, as an afterthought, causes the larger boat to capsize as well, thus compounding the improbabilities.

The same sort of duplication occurs in connection with the fires at which the Niflungs dry themselves. In the ballad this episode belonged to the arrival at the Hunnish court, but the Soest compiler was obliged to square the motif with the longer journey in the epic source, which included a stopover at Pöchlarn. His expedient was to add the drying scene to the reception at Bakalar as well as to the reception at Soest, inserting a heavy rainfall on the second stage of the journey in order to redrench the Niflungs prior to the second drying cycle.

Closely associated with the drying scene at Soest is Grímhildr's glimpse of the byrnies worn by the Niflungs under their tunics, an intimation that they are on their guard. This too is duplicated in the scene at Bakalar when Guðilinda comments on their arms and on Grímhildr's sorrow, also a kind of intimation, though not very clearly conceived.

A motif mentioned several times in the saga is the assembling of troops and followers by Attila and Grímhildr. This motif was not to be found in the epic source, but it is alluded to so persistently in the saga that it can hardly be the compiler's invention. We may therefore guess that it was in the Saxon ballad as a feature of the deceitful reception prepared

for the Niflungs. One aspect of this motif is the summoning of Osiðr, which, as I have suggested (note 64), is at the bottom of the mysterious messenger scene at Dortmund.

The banquet in the orchard also clearly belongs to a source other than the older epic. It too is not merged with the hall banquet of the epic source, but is superimposed on it end to end as explained in note 83. Thus some of the action which took place at the banquet and was described at greater length in the epic source was held over and reassigned to the orchard banquet.

The fighting in the saga is a combination of the single combats from the epic source and several features from the ballad: the spreading of oxhides before the gates, the attempt to break out of the orchard, and the capture of Gunnarr by Osiðr. There is also an admixture of local tradition attached to place names in Soest, an admixture which is more difficult to isolate.

Toward the end of the fighting, the compiler finds that he is no longer able to join his sources and must choose one or the other. He therefore opts for the ballad source (he is almost obliged to after the loss of Gunnarr) and concludes with Þiðrekr's draconic subduing of Högni and the latter's engendering of a posthumous son.

The procedure followed in this combination of sources might better be called additive than syncretic, until the end, when it becomes substitutive. In addition, there is some evidence that the Soest compiler abbreviated and telescoped on occasion. The examples of abbreviation are the suppression of Högni's resistance to the wooing of Grímhildr (note 7) and the suppression of Þiðrekr's warning, though some of the wording in this scene is later retrieved (note 66). Evidence of telescoping comes from the merging of public announcement and private council in the wooing sequence (note 6), the merging of reflection and conversation scenes in Grímhildr's urging of the invitation (note 15), and the merging of Rhine and Danube (and the two camp sites) during the journey east (note 28). Some of these changes may be accounted for as inadvertence, but some may be the result of a deliberate redistribution of narrative as explained in the appropriate notes (especially 83).

On the other hand, it is clearly intentional when the Soest compiler suppresses all mentions of South German topography in the epic source. This follows logically from his localization of the action at Soest and results in the elimination of the various journeys up and down the Danube (notes 3, 10, 19).

The combination of sources, the occasional abbreviation, and the

elimination of South German place names are all characteristic of the Soest compiler. In addition, there are two compositional features which belong to the Norse translator: the suppression of Christian references and some token efforts at Scandinavianization.

It has generally been supposed that some of the Christian references in the Nl. belong to the last poet and were not present in the epic source, which is more faithfully represented by the churchless saga text. But as Klaus von See writes [p. 151]: "Dass das Nibelungenlied die Burgunden als Christen auftreten lässt, entspricht also durchaus der historischen Wirklichkeit. Erst die Skandinavier haben die Sagenhelden durchweg zu Heiden gemacht, und es ist wohl vor allem die altnordische Überlieferung, die den Eindruck hat entstehen lassen, die Heldensage sei durch und durch heidnisch." In view of this Norse tendency, I am inclined to think that at least two Christian references were present in the Soest compilation and were dropped only by the Norse translator: the chaplain and the church services in Hunland. The elimination of the chaplain leads to a slight non sequitur (note 32) and the elimination of the church services leads to the somewhat innane and peculiarly Norse passage in which the Niflungs walk about town *oc skemta ser* (note 89).

Those passages which show a superficial Scandinavianization, presumably as a concession to the Norse reader, are P̄s. 278, 24—279, 1; 280, 1—5; 294, 8—10. They confine themselves to naming Sigurd's horse and sword as gifts (with the resulting inconsistencies) and alluding to his youthful feats. In addition, there may be a trace of Norse thinking in the consulting of Grímhildr's wishes in the matter of a second marriage (note 5) and in the open council at Worms (note 6), but it soon became evident to the translator that he could make no headway with this sort of adaptation and he quickly abandoned the idea.

The only passage in the saga which is difficult to square with the epic source, the ballad, the work of the Soest compiler, or the work of the Norse translator is the curious passage on the Niflung standards (P̄s. 284, 20—285, 6).

The Composition of the Nibelungenlied Part II

After twenty years of synchronic orthodoxy, it may bear repeating that the object of source study is not to obscure a text but to facilitate a clearer understanding of the writer's technique and the nature of his special contribution. A great deal has been written in the last decade or two about the artistic merits of the Nl. poet without much effort at distinguishing

between what he inherited and what he changed or added himself (the notable exceptions are Joachim Bumke and Friedrich Neumann). The following is an attempt to isolate the Nl. poet's technique on the basis of what we can deduce about his source for the second part of the poem. Unlike most recent criticism, it is not written with admiration aforethought. The Nl. is an emotionally and sometimes scenically effective work, but it is structurally, logically, and conceptually imperfect and bears no comparison to the great courtly works of the same period.

The Nl. poet's most obvious contribution is the addition almost *in toto* of five new Adventures: XXVI (Wie Gelfrât erslagen wart von Dancwarte), XXIX (Wie Kriemhilt Hagenen verweiz unt wie er niht gên ir ûf stuont), XXX (Wie Hagen unt Volkêr der schiltwaht pflâgen), XXXII (Wie Dancwart Blœdelînen sluoc), XXXVII (Wie Rûedegêr erslagen wart). [I differ from Heusler (pars. 40, 42, 83) in attributing the conception of Adventures XXX and XXXVII to the last poet and not to the epic source.] A study of the Nl. poet as creative genius might well begin with these Adventures; they are by no means the worst parts of the poem and would no doubt reward special scrutiny. They are remarkably uniform in conception and are all designed to emphasize personal confrontations, twice armed confrontations (XXVI, XXXII), twice a confrontation of wills (XXIX, XXX), and once an inner confrontation of alternatives (XXXVII). Three of them pit Hagen against the Bavarians (XXVI), then against Kriemhilt alone (XXIX), then against Kriemhilt and her Hunnish followers (XXX). In the first instance he is seconded by Dancwart, in the latter two by Volker. This in itself contrasts to the pattern of the epic source, in which Hagen is thoroughly isolated both in spirit and literally during his lonely night watches. There is something to be said for the starkness of the older text, but there is no doubt that the emphasis on companionship in the Nl. adds a new warmth to the human situation. The same dimension emerges from Rûdeger's last-moment, supra-partisan relationship to Hagen. All of this bespeaks a special feeling for the fellowship of arms [cf. Heusler (2) pars. 64 and 67] and might, for example, be used to argue the poet's military and chivalric affinities.

Another common feature in these 'new' Adventures is the unusually effective use of dialogue in them. One might almost say that each one is built around a verbal exchange, sharp exchanges in the first four and the sharp as well as pathetic exchanges in Adventure XXXVII. This is not a little surprising since the verbal challenge is so closely associated with the older forms of Germanic heroic poetry that we would instinctively be inclined to regard it as a holdover in the Nl. and not as an innovation.

However, the only clear indication of such a tradition in the epic source is one exchange between Kriemhilt and Hagen (notes 73—78) and we must therefore regard edged dialogue as an important feature of the Nl. poet's elaboration. Since this dialogue art does not derive directly from the immediate antecedents of the poem and does not correspond to anything in contemporary German literature, it poses an interesting question. Perhaps it is the last recapturing of a vanishing tradition of heroic dialogue, akin to Saxo Grammaticus' cultivation of the fliting, in which case it tells us something about the kind of narrative tradition still available as a model to the Nl. poet at the end of the twelfth century.

A third peculiarity of the 'new' Adventures is a certain scenic vividness in some of them: the nighttime attack of the Bavarians, the demonstrative posture of Hagen as he remains seated before Kriemhilt with Siegfried's sword across his knees, and the silent approach of Kriemhilt's Huns as Hagen and Volker hold the watch. These scenes document a special sense of staging and a special sense of the dramatic moment. Two of them take place at night, again a rarity in the narrative literature around 1200, but common enough in earlier heroic poetry. They may have been inspired by a familiarity with a lingering heroic tradition or they may simply have been inspired by an effort to accommodate new episodes in the old time framework and the resulting necessity of utilizing the unexploited night hours in the epic source. Thus, the night scenery in the Bavarian encounter seems clearly to be carried over from the mermaid episode in the epic source.

In general, the most persistent compositional principle in the Nl. poet's adaptation of the epic source is the reassignment of action and dialogue in order to absorb a larger cast into the narrative and provide a more evenly distributed participation. This principle emerges, for example, in a fondness for lengthy councils and discussions. Thus the Nl. poet prefaces Etzel's wooing with a detailed inquiry conducted with his *vriunde* and Rūdeger (note 2). The council held to debate Etzel's invitation was originally confined to Hagen and Gunther, but the Nl. poet broadens it by reassigning some of Gunther's words to Gernot and Giselher and by adding Rumolt (note 22). In the interview between Hagen and Eckewart the Nl. poet injects Gunther into the conversation and, in retrospect, Gernot and Giselher (note 50). In the source the betrothal of Rūdeger's daughter to Giselher is mooted only with Gotelint and then proposed directly by Rūdeger. The Nl. poet manages to include Volker, Gernot, and Hagen in the proposal scene (note 56). The original form of Dietrich's warning was probably a simple exchange between Dietrich and

Hagen, but the NI. poet adds Gunther and Volker (note 67). In the source, Kriemhilt appealed to Dietrich for aid and was refused. The NI. poet divides the refusal between Dietrich and Hildebrant (note 95). The principle of broadened participation can apply not only to dialogue but to action as well. In the most mechanical and incongruous redistribution of all, the NI. poet interrupts Irinc's combat with Hagen so that he can fight a series of minor skirmishes with Volker, Gunther, Gernot, and Giselher before rejoining Hagen (note 112). Other examples of expanded participation are indicated in notes 115, 119, and 121.

Another important source of expansion is borrowing. There is some inconclusive evidence of borrowing from König Rother, Hartmann, and Heinrich von Veldeke (notes 2 and 8), but more important is what I would call intra-borrowing, that is, borrowing from other passages in the NI. Thus, Hagen's identification of Rüdiger approaching Worms is based on his earlier identification of Siegfried (notes 3 and 19). Kriemhilt's reluctance to remarry and Uote's urging echo the same pattern at the beginning of the NI. (note 8). Kriemhilt's first meeting with Etzel echoes her first meeting with Siegfried (note 12). Volker's offices as guide in Hunland echo Siegfried's role in the journey to Iceland (note 33). Hagen's and Volker's *schiltwaht* is probably an analogy to earlier night watches (note 87). The jostling with the Huns in front of the church is modelled on the jostling of the previous evening when the Nibelungs retire (note 91). The joust in which Volker kills a Hunnish dandy is in imitation of the joust at Tulln, which is itself an imitation of earlier jousts (notes 12 and 92). Etzel's request that the Nibelungs foster Ortlied is an imitation of Kriemhilt's fostering of Rüdiger's daughter (note 100).

Another form of borrowing is anticipation, which amounts to borrowing ahead. Thus, Etzel's concern about his acceptability as a husband to a Christian queen anticipates Kriemhilt's own scruples on the same subject (note 2). Kriemhilt's constant distributions of wealth anticipate her specific wooing of allies once the Nibelungs have arrived in Hunland (note 12). After the Nibelung decision to accept the Hunnish invitation, the NI. poet anticipates the mustering of men and relocates this episode before the series of portents which warn of disaster and must be rejected before it is logical to think of the preparations for departure (note 23). In the mermaid sequence, the seeress anticipates Hagen's request for a prophecy (note 32) and the subsequent conversation anticipates his discovery of a boatman (note 33). Again, after the discovery, the NI. poet anticipates Hagen's killing of the boatman (note 36).

On occasion, the NI. poet will also retrieve a motif which for some reason

he has previously dropped. Thus, having suppressed the false letter containing an offer to divide Etzel's realm, in order to relieve Kriemhilt's character of some duplicity, the Nl. is free to use this motif in Etzel's representations to Rüdiger (note 118). Again, having dropped the idea that Giselher is too young to join the expedition to Hunland, the poet is able to transfer the motif to Dancwart (note 125), for whom it is, of course, equally inappropriate since Dancwart was already active in the Saxon war and in the wooing of Brünhilt.

This expansion and reordering does not always proceed smoothly and sometimes involves what I will call narrative improvidence. For example, Kriemhilt's premature distribution of wealth involves the poet in difficult explanations of how she acquired the wealth (note 12). When the poet anticipates her alleged longing for her brothers and assigns it to her own private reflections, thus converting it from a pretext into a genuine sentiment, he confuses her motivation and muddles her character (note 15). Again, when he plays down her duplicity in the invitation sequence by reassigning the dispatching of the messengers to Etzel, he forgets that the royal couple is in bed and provides no transition from the bedchamber to the council chamber (note 17). Prior to the departure from Worms, the Nl. poet anticipates the lengthy preparations for the departure before retrieving Uote's prophetic dream, leaving unexplained why she has been unaware of the plans so long and then reporting the dream as if she had been present all the time (note 25). In the mermaid sequence, Hagen discovers the boatman's house across the river rather than the boatman himself on the river, leaving the circumstances of the ensuing conversation quite unclear (note 33). The scene becomes even more difficult to visualize because the poet allows Hagen to assume the identity of the boatman's brother without explaining how the boatman can fail to see or hear the falsehood (note 35). When the poet adds the Bavarian pursuit in Adventure XXVI, he fails to explain how news of the boatman's death could have reached Else and Gelpfrat (note 42). Having staged the Bavarian attack at night, the poet must abandon the nocturnal setting of Hagen's encounter with Eckewart and must, in the first place, cause the Nibelungs to pitch camp in the morning and, in the second place, resort to an impossible stanza in which the Nibelungs meet Eckewart in a body while they are allegedly resting and he is sleeping (note 43). The insertion of Adventure XXX (Kriemhilt's confrontation with Hagen and Volker seated on a bench) also causes a chronological awkwardness since the other Nibelungs are present but unaccounted for during the scene and must be imagined in a state of suspended animation (note 83). Another

incongruity which derives from the expansion is Etzel's inexplicable obliviousness even after the hostile confrontations in *Adventures XXIX* and *XXX* (note 91). Finally, at the very end of the poem, the action is expanded and altered by using Hildebrant as a courier to Dietrich, who stands aloof, and by appointing him as Kriemhilt's executioner, all this despite the fact that he is suffering from a disabling wound (note 137). The most troublesome consequence of Dietrich's absence until the last moment is of course the anomaly that Gunther is an idle witness to Hagen's defeat (note 127).

A more incidental feature of the expansion in the *Nl.* is the new attention to ceremony. This is the aspect of the *Nl.* poet's elaboration which is most clearly recognized and a few examples will suffice. There is the increased formality of Rüdiger's reception at Worms (note 3) and the subsequent reception of Etzel's messengers (note 20). These messengers are also dismissed with great courtesy, which stands in direct contradiction to their prior involuntary detainment, a further example of improvidence (note 24). Hagen's interview with the mermaids is given a ceremonious aura, once again an alteration which does not harmonize perfectly with the nature of their prophecy (note 33). Another example is the magnificent entertainment offered by Rüdiger at Pöchlarn (note 58).

A special characteristic of this ceremonial dimension in the *Nl.* is a heightened attentiveness toward women [see Wisniewski 103]. There is, for example, a persistent effort to include women where scrupulous politeness demands. Thus, Etzel's messengers extend their invitation to include Uote (note 22) and are in turn granted a parting interview with her (note 24). Hagen's courtesy to the mermaids is, one feels, largely dictated by their sex (note 32). Rüdiger makes a special point of announcing the Nibelungs' arrival at Pöchlarn to Gotelint (note 52) and much attention is paid to the finery of the ladies at Pöchlarn and their reception of the Nibelungs (notes 52 and 53). The betrothal of Rüdiger's daughter is preceded by appreciative compliments paid her by Volker and Gernot (note 56). The elimination of Kriemhilt's explicit willingness to sacrifice Ortliep is no doubt also inspired by deference to her womanhood (note 102).

Another aspect of the ceremonial dimension which emerges now and again is a certain hierarchical sense. The responsibility for the Hunnish invitation is transferred from Kriemhilt to Etzel, perhaps out of a belief that this is a king's prerogative (note 17). Eckewart deals primarily with Hagen, but reports to Rüdiger in Gunther's name, presumably out of the same deference to rank (note 50). Similarly, the initiative in the matter

of Giselher's betrothal is transferred from Rüdiger to the king's entourage (note 56). A final example is the reordering of the combats at the end of the poem in order that Gunther should succumb last (note 127).

A minor outgrowth of the expanded ceremoniousness is the taste for precise numbers pointed out in notes 5, 9, 14, 22, and 58 [cf. Heusler (2) par. 62].

Some changes seem not to develop out of narrative principles but reflect the poet's idiosyncracies, for example the anti-Bavarian bias apparent in the persistent references to highway robbery (note 3) and the invention of a Bavarian defeat (note 42), or the recurring concern over the marriage of a heathen to a Christian (notes 8, 14, 15). More interesting is an obvious preoccupation with quandries and ambiguities reflected in Kriemhilt's hesitancy at the prospect of remarriage (note 8), her introspection before proposing the invitation (note 15), and, most notably, Rüdiger's dilemma (note 118).

There has been a recent tendency to identify comprehensive poetic principles in the Nl., extracted by critics eager to promote a keener appreciation of the poem, but it should be apparent that most of the innovations are piecemeal, dictated by a wish to expand the dimensions of the text and by a few general considerations of taste. The changes are not inspired by a new overall design or a new poetic concept and they are often imperfectly executed. The only grand idea carefully worked into the older epic and carried through consistently and effectively is Rüdiger's dilemma. In other respects the Nl. poet has undertaken his elaborations ad hoc and without a great deal of concern for the composition as a whole. Perhaps a more balanced aesthetic assessment of the poem will take into account not only the undeniable scenic and emotive gains, but the equally undeniable compositional lapses as well. This was Heusler's viewpoint and I will conclude by recalling three of his relevant formulations [(2) pars. 74 and 98], which retain their validity after fifty years: "Man darf verallgemeinern: die Unebenheiten im Nibelungenlied haben ihren ersten und häufigsten Grund darin, dass der Verfasser seine Vorlagen ungenügend eingeschmelzt hat; dass er ihnen nicht ganz selbtherrlich gegenübersteht, den Blickpunkt nicht hoch genug nimmt." "Unserm Nibelungenmeister werden wir nur gerecht, wenn wir beides, die hohe Selbständigkeit und die haushälterische Gebundenheit seines Dichtens würdigen." "Wo wir mit den Quellen vergleichen, lautet das Ergebnis wieder und wieder: ein seelischer Gewinn—und eine Einbusse an straffer Fügung."

Notes

¹ Nl. 1143—1144; Ps. 275, 20—23. Wisniewski 23—32 finds it impossible to reconcile the wooing sequence as it is described in the Nl. and Ps. (p. 27): "Ths. und Nl. sind in diesem ganzen 1. Teil (Aussenden des Werbers, Werbung, Hochzeit) so verschieden, dass man sagen kann: wir haben hier zwei Werke vor uns, die wohl dasselbe Thema behandeln, die aber in Form und Inhalt so stark voneinander abweichen, dass sie nicht auf eine gemeinsame Quelle, die 'Ältere Not', zurückgeführt werden können. Die Saga muss eine andere Vorlage benutzt haben, wenn nicht der Sagamann selbständig gearbeitet hat. Nur in wenigen Punkten scheint die Saga einen Einfluss der 'Älteren Not' zu verraten." My own view is that both texts can be derived from the epic source, the Nl. with considerable but fairly transparent elaboration and the saga with minor changes based on a few readily comprehensible principles. The changes are: (1) the substitution of Osiðr (from the Saxon ballad) for Rūdeger in the epic source, (2) the telescoping of public hearing and private council at Worms in line with the open nature of a Norse court and the Norse tradition of marriage negotiations conducted by representatives of both principals (the saga writer's mention of a dowry is also part of this tradition), (3) deference to Grimhildr's opinion in line with a Norse widow's freedom to determine her own remarriage, (4) the elimination of Högni's opposition, since it duplicates his later opposition to the invitation, and the resulting nonsensical transfer of the power motif in such a way as to signify that it is Högni, rather than Grimhildr, who is persuaded by Attila's power and reputation, (5) the identification of Osiðr's gift as Sigurd's sword Gramr, a touch of Norse authentication [Wisniewski 30—31], and (6) the elimination of South German topography and the consequent shift of the wedding from Vienna to Worms. There are essentially three principles at work here: (1) harmonization with a North German ballad version and the elimination of South German place names not to be reconciled with the North German setting (this tendency attributable to the Soest compiler), (2) abbreviation (the elimination of Högni's opposition attributable either to the Soest compiler or the Norse translator), and (3) Scandinavianization (the work of the Norse translator). The first two principles are fairly persistent throughout the saga account, but the last is abandoned almost immediately when it becomes clear to the translator that the story in hand is too different to allow for much Scandinavian adaptation.

² Nl. 1145—1158; Ps. 275, 23—276, 14. Ps. attributes the wooing initiative to Attila, the Nl. to Etzel's *vrunde* (1143). The Nl. adds a full discussion: Etzel is concerned that a heathen will be unacceptable (1145); his advisers argue his great name and wealth (1146), thus anticipating the motive for Kriemhilt's acceptance as we have it in Ps. 277, 15—20; Etzel asks for information on the Burgundians and Rūdeger responds that he has known Kriemhilt since he was a child (1147—1148); Etzel asks his advice and Rūdeger urges the suit (1149—1150); Etzel asks him to undertake the suit and promises rich rewards (1151—1152); Rūdeger wishes to defray the expenses himself (1153); Etzel bids him Godspeed (1154); Rūdeger is eager to appear in Worms in fitting splendor (1155—1156); he reinforces his recommendation of Kriemhilt on the ground that she was married to such a distinguished man as Siegfried, with whom Etzel was acquainted (1157); Etzel approves the argument (1158). Ps. departs from the source chiefly in substituting the unknown Osiðr of Herraland for Rūdeger. That the source had Rūdeger in this role

is betrayed by a slip in Ps. 278, 25—279, 1, according to which Gunnarr bestows gifts on the 'margrave' (i.e., Roðingeirr) after the wedding ceremony, despite the fact that Margrave Roðingeirr has not yet been mentioned [Wisniewski 27—29]. A second difference is that Ps. 275, 23—276, 3 causes Osiðr to come from a distance to undertake the mission while Rūdeger in the Nl. is already present at Etzel's council. Ps. may be closer to the source because the council scene is an innovation in the Nl. and may have squeezed out the mention of a summons. Furthermore, the reason for Rūdeger's presence at court in the Nl. is left unexplained. The council scene in the Nl. is the first indication in Part II of the poet's predilection for lengthy discussions with full participation. It may have been inspired by König Rother (vv. 19—85) or the *Brautwerbung* pattern in general and it is in line with marriage councils in Part I (48—64, 329—334). Etzel's concern about the acceptability of a heathen anticipates Kriemhilt's scruples (1248, 1261—1262). The argument of name and wealth is another anticipation and suggests that this was the real, or rather feigned, reason for Kriemhilt's acceptance in the epic source, more or less as we have it in Ps. 277, 15—20. Rūdeger's early acquaintance with Kriemhilt and Etzel's previous acquaintance with Siegfried are both *Augenblickeinsfälle* [de Boor 189] to validate Kriemhilt's eligibility and to prepare the way for the special relationship between Rūdeger and Kriemhilt. Rūdeger's desire to equip himself at his own expense may or may not have been in the source [Ps. 276, 10—11: *Nv byz hann til þessar ferðar með mikilli kurteisi . . .*]. Ps. may have neutralized a more insistent statement in the source or the Nl. may have elaborated a neutral statement as we have it in Ps. The Nl. expands Rūdeger's departure (1159—1173) with a leave-taking from Gotelint, some pillow talk about his mission (anticipating 1400—1407), and some splendid preparations.

³ The Nl. elaborates the somewhat Spartan reception as it appears in Ps. 276, 14—15 (*þeim er þar vel fagnat.*) by specifying the journey through Bavaria and to the Rhine more exactly (1174—1175), by imitating the *teichoscopeia* of Nl. 79—102 and allowing Hagen to identify Rūdeger as he approaches (1177—1181), and by heightening the ceremonial tone of the welcome (1182—1189). Of these pluses, only the first is likely to belong to the source since Ps. consistently eliminates references to South German topography. On the other hand, the motif of the thieving Bavarians (1174) appears to be the last poet's idiosyncrasy (cf. 1302, 1429, 1494).

⁴ In the Nl. Rūdeger prefaces his suit with a formal communication of Helche's death (1190—1197). It is not clear whether this belongs to the source and it is rather more likely to betoken the last poet's respect for high-ranking ladies. Ps. 276, 21 includes mention of a dowry (see note 1).

⁵ The original terms of the response are difficult to reconstruct exactly. The deference to Grimhildr's consent in Ps. 277, 7—10 looks as though it may be influenced by the Norse widow's independence often alluded to in the native sagas. On the other hand, the three-day (C: seven-day [Batts 364]) delay in the Nl. (1200) partakes of the last poet's fondness for specific numbers (cf. 1174—1175). The only thing that is certain about the source is that Gunther was favorably disposed. The Nl. adds a stanza with special provision for the comfort of the guests (1201).

⁶ The council certainly belongs to the source since there is consultation both in the Nl. (1202—1214) and in Ps. 276, 16—277, 11. In Ps. the messenger addresses himself to Gunnarr, Högni, and Gernoz and they consult in his presence. This may be the telescoping of two scenes in the source in line with public councils as we have

them in *Atlakviða* and *Atlamál* as well as in the Norse sagas. In the Nl. the Burgundian consultation is private.

⁷ In *Þs.* 276, 24—277, 11 there is immediate agreement among the brothers, but in the Nl. Hagen dissents. Again, the saga is probably telescoping. Hagen's dissent must have been in the epic source. Why stage a formal council if there is to be no discussion? In addition, this is the only point at which Kriemhilt's grief and vengeance can emerge as a motivation for her marriage to Etzel and as a backdrop for the whole story. Furthermore, ominous warnings belong to the texture of the epic source and occur at regular intervals throughout. It is difficult to believe that this portentous note was not sounded at the very outset. Finally, the dissent serves to establish the special antagonism between Hagen and Kriemhilt without delay.

⁸ In *Þs.* 277, 15—17 Grimhildr agrees in a single sentence, with a second sentence added to explain that she is swayed by the fact that Attila is such a powerful king and has dispatched such a distinguished messenger. In the Nl. her decision is protracted (1215—1264). It is clear that most of the discrepancy is to be explained by amplification in the Nl., not abbreviation in *Þs.* The amplification is accomplished through the use of analogies to previous passages in the Nl. and perhaps loans from Heinrich von Veldeke and Hartmann von Aue. Kriemhilt's initial refusal (1215—1220) echoes her demure response to the prospect of marriage in the Nl. 15—18. Stanza 1218 may echo Erec 532—533 (cf. Nl. 1676). Kriemhilt's reluctance in her first interview with Rūdeger (1230—1241) looks as though it may be patterned on Laudine's role as sorrowful widow (cf. Nl. 1233, 1234, 1238 and Iwein 1808—1810, 2070, 1811—1813) [Richter 35: "Das Laudinenmotiv klingt ganz entfernt und verwandelt an."]. Giselher renews his urging (1242—1245) seconded by Uote, who harks back to her maternal role in the Nl. 16. Stanza 1247, in which Kriemhilt longs for the *golt silber unde wāt* which she had during her husband's lifetime, is strangely out of tune with the rest of the sequence. It may be a trace of the source indicating that Kriemhilt's decision was guided by the desire for wealth with which to carry out her revenge. This thinking would then coincide with Grimhildr's consideration of Attila's power in *Þs.* 277, 17. Kriemhilt's scruples about marrying a heathen (1248, 1261) must belong to the last poet. Her sleeplessness may imitate Eneide vv. 1342—1408 with the emphasis shifted from lovesickness to a marriage dilemma. Rūdeger's renewed urging (1254) may echo Iwein 1925—1931. His oath of allegiance anticipates Kriemhilt's recruitment of support among the Hunnish nobles and satellites, as it already existed in the source. The selfless devotion of Rūdeger may have been suggested by Írungr's generous response recorded in *Þs.* 307, 22—23, although this response probably belonged to Bløedelin in the source. If so, the transfer of a special allegiance from Bløedelin to Rūdeger shows considerable foresight and planning. In stanzas 1259—1260 Kriemhilt ponders the prospect of wealth and vengeance explicitly. This is the true motive and must come from the source.

⁹ The Nl. poet prefaces the departure from Worms with 5 ½ (C: 12 [Batts 384]) days of preparation (1268—1270). He then relates an awkward episode in which Hagen plans to withhold Siegfried's gold, awkward because he has already sunk the gold in the Rhine in stanza 1137. The later passage may be taken as a duplication of the earlier one, but it is not impossible that it is the second seizure which faithfully reflects the epic source and that Nl. 1137 is an anticipation [cf. Heusler (2) par. 66]. The gold was a factor in the source, as we shall see, and Hagen's seizure must therefore also have been implicitly or explicitly present. The Nl. poet may then

have retained it mechanically in the original position (1271—1281), realized that it was already preempted in 1137, and foreshortened it with Gernot's intercession in Kriemhilt's favor (1277). The saga author may have dropped it out of carelessness (he refers to it in *Ps.* 279, 14—22) or because he thought of the Rhine as a fairly distant point on the route to Hunland and did not see how Högni could deposit it there on the spur of the moment. The bestowal of gifts on Rüdiger was probably in the source, but that the gifts were Siegfried's shield and helmet, as the saga tells us [*Ps.* 278, 1—4], is unlikely [Wisniewski 28—29]. In the *Nl.* the gift-giving is transferred from Gunther to Kriemhilt as a rather premature phase of her campaign to curry favor (1282). Rüdiger declines his share (1278—1279) in line with the generous spirit shown in 1153, but the host's bestowal of gifts on departing guests nonetheless belonged to the ceremonial patterns of the source as indicated by Rüdiger's own gift-giving at Pöchlarn. The Margrave Eckewart who offers to accompany Kriemhilt (1283—1284) is mysterious.

¹⁰ In the *Nl.* 1285—1289 Kriemhilt departs with the messengers, in *Ps.* 278, 4—10 Osiðr departs alone and reports to Attila, who later journeys to Worms to celebrate the wedding. The saga version is more cumbersome and has nothing to recommend it—we must imagine an intervening period of daily friction between Grímhildr and Högni. The simplest explanation is that the saga writer wished once again to extricate himself from South German topography (a wedding in Vienna) and could do this by bringing Attila to Worms instead of following Grímhildr down the Danube.

¹¹ Since *Ps.* locates Grímhildr's wedding at Worms, it eliminates her bridal journey. The *Nl.* devotes a short Adventure (XXI) to the journey and describes receptions at Passau, Pöchlarn, Melk, and Traismauer. How much of this detail belongs to the source is impossible to say. The most elaborate reception in the *Nl.* is the one at Pöchlarn; it occupies 29 stanzas (1299—1327) out of a total of 46 or nearly two thirds of the Adventure. This reception is closely related to Rüdiger's later reception of the Burgundians at Pöchlarn described in Adventures XXVI and XXVII (*Nl.* 1648—1673), an episode which is guaranteed for the epic source by *Ps.* 291, 11—24. Both the first and second receptions at Pöchlarn are characterized by an equestrian meeting, a large welcoming company of knights, splendid attire, and the special preparation of quarters. The question is whether the source had both receptions or only one. If it had only Rüdiger's later reception of the Burgundians, then the *Nl.* anticipated this scene in Adventure XXI. If the source had both receptions, the saga simply dropped the first along with the whole Danube journey. Because of the close similarity between Adventures XXI and XXVII and the *Nl.* poet's tendency to borrow ahead, I lean to the first alternative, that is, that Adventure XXI is an imitation of Adventure XXVII. Presumably the source offered little to work with at this juncture, merely a brief mention of Kriemhilt's journey down the Danube, and the elaboration is almost entirely the work of the last poet.

¹² Adventure XXII (1336—1386), like Adventure XXI, is almost entirely the creation of the last poet. The only scene certain to be carried over from the source is Kriemhilt's marriage to Etzel. *Ps.* transfers the event to Worms and disrupts the source altogether. The *Nl.* locates the marriage in Vienna, not in Etzelnburc as one might expect. The last poet may have transferred the marriage from Hunland to Vienna in order to place it in territory familiar to his audience, but a case for Vienna as the wedding site in the source might be made as follows: if the source had located

the wedding in Hunland, it would have been natural for the saga writer to follow this lead and locate the wedding at Soest. If, however, the source located the wedding at some intermediate point between Worms and Etzelnburc, a point not to be reconciled with the North German geography of *Ps.*, then the saga writer was obliged to alter the site. Once he was confronted with the necessity for change, Worms became as good a choice as Soest. We may therefore assume that the bedrock of Adventure XXII is to be found in the wedding festivities at Vienna (Nl. 1361—1374). Many of the details in this sequence and all the remaining scenes are new and constructed on the basis of earlier festivities in the Nl. When Rūdeger indicates to Kriemhilt which gentlemen in Etzel's retinue are worthy to receive her kiss (1348—1352), the motif is borrowed from Kriemhilt's first reception of Siegfried (297; repeated in 1652, 1665). The ceremonial joust at Tulln (1353—1355) is modeled on numerous earlier jousts (33—36, 584—585, 596—598, 796—797, 808—809, 814; repeated at greatest length and with serious consequences at Etzelnburc 1871—1897). The entertainment in pavilions in stanza 1356 echoes the same motif in stanza 594. Kriemhilt's first meeting with Etzel and the *wiziu hant* motif in stanza 1358 echo her first meeting with Siegfried in stanza 294; both meetings take place at Pentecost (271, 1365). The transitional stanza marking the passage of night (1360) echoes a similar stanza in Adventure XIII (806). The duration of the festivities echoes closely the duration of the dubbing ceremony at Xanten (cf. 1367, 1 and 40, 1), as does the great display of liberality (cf. 1368—1374 and 40—41). The only theme in Adventure XXII which does not appear to be pure imitation is Kriemhilt's continued eagerness to distribute her wealth during the festivities (1366) and later in Hunland (1384—1386). This raises once again the problem of her private wealth, in view of Hagen's seizure of the Nibelung gold, and the repeated efforts on the part of the Nl. poet to reconcile the two contradictory motifs. His embarrassment may be of his own making. The source clearly indicated that Kriemhilt made lavish distributions of gold to acquire allies during the later fighting (*Ps.* 307, 19—21; 310, 17—20; 319, 11—15). This is no doubt Hunnish gold acquired during her stay in Hunland; such was the object of her marriage to Etzel. But the Nl. poet, with his customary tendency to anticipate, introduces her distributions from the very outset before she has ever arrived in Hunland and has had the opportunity to acquire wealth (1280—1282, 1322—1323, 1366, 1384—1386). This anticipation then forces him to account for the origin of her wealth and leads to awkward explanations such as those in 1281, 2; 1323, 2—4; 1366, 3—4.

¹³ Adventure XXII in the Nl. concludes (1384—1386) with the information that Kriemhilt gains popularity by distributing wealth in Hunland, while the corresponding section in *Ps.* (279, 5—6) concludes by remarking that she "wept every day for her dear husband young Sigurd." Both conclusions to the wooing sequence are portentous and effective and there is not much to choose between them. However, the distribution motif is more clearly indicative of the Nl. poet's special emphasis than is the lamentation of the saga's emphasis. Furthermore, the presence of the lamentation motif in the epic source is confirmed by Nl. 1371. It is therefore likely that *Ps.* adheres to the pattern of the original while the Nl. amplifies it with the distribution motif.

¹⁴ Both the Nl. (1387) and *Ps.* (279, 9) note the passage of seven years, which must therefore have been in the epic source [Wisniewski 32]. *Ps.* omits mention of Ortliep/Aldrian's birth, almost certainly an oversight. The Nl. seems to date the birth at the end of the seventh year and then allows another six years (C: five years

[Batts 422]) to pass (1390, 4) in order to give the boy time to reach the age prescribed in the source. That Ortliep/Aldrian was more than a babe in arms during the subsequent fighting in the epic source is indicated by the blow he administers to Hagen, a motif faithfully retained in Ps. 308, 17—21 but dropped in the Nl. except by implication in the tell-tale stanza 1912 (suppressed in C [Batts 582]). The thirteen-year period is part of the Nl. poet's overextended time scheme and must be a misunderstanding. The epic source presumably dated the birth after one or two years in Hunland and the invitation after seven years when the boy was old enough to strike Hagen. The delayed birth in the Nl. is in line with the earlier ten-year (C: twelve-year [Batts 216]) interval before Kriemhilt's and Brünhilt's first births (715, 718). In addition, the Nl. poet adds two other characteristic motifs: he continues to counteract the shock of a mixed marriage by specifying that Ortliep was baptized (1388) and he remarks once again on Kriemhilt's methodical cultivation of popularity (1389—1390). The former echoes Christian preoccupations in 1248, 1261, 1338 and the latter returns to the theme of 1384—1386.

¹⁵ Having noted the passage of seven years, Ps. 279, 10—22 plunges directly into Grimhildr's nocturnal interview with Attila. The Nl. prefaces the interview with nine stanzas (1391—1399) devoted to Kriemhilt's private reflections: she rehearses her woes (1391, 4), her special grudge against Hagen (1392), and the possibility of revenge if he could be brought to Hunland (1393, 1 [not in C: Batts 422]). She yearns to see Giselher (1393, 2—4). At this point there is a stanza (1394 [altered in C: Batts 422]) suggesting that Kriemhilt was inspired by the devil to bestow a kiss of reconciliation on Gunther when she left Burgundy (Nl. 1114—1115 [altered in C: Batts 336]). Returning to her reflections, Kriemhilt reproaches Hagen and Gunther for causing her to marry a heathen (1395) and she speculates on her wealth and the capacity for revenge which it provides (1396). She expresses longing for her relatives (1397, 1) and at the same time a desire to avenge Siegfried (1397, 2—4). Finally, the poet comments on her faithful following (1398) and Kriemhilt determines to approach Etzel (1399). This is a confused passage which tries to account for too much. It includes Kriemhilt's grief for the death of Siegfried, her special grudge against Hagen (who has deprived her "of many honors"), her pondering of revenge, her longing for Giselher and her relatives in general, her false reconciliation with Gunther, and her resentment at being married to a heathen. It includes, oddly enough, everything but her desire to recover the Nibelung treasure. The question is: how much belongs to the source and how much is the Nl. poet's elaboration? That Kriemhilt's reflections were at least adumbrated in the source is suggested by the abruptness with which the nocturnal interview is introduced in Ps. and by the apparent transfer of some of the reflection motifs as they appear in the Nl. into the conversation scene in the saga. In the saga Grimhildr tries to persuade Attila to satisfy her longing (279, 12—13: *þat er mikill harmr er a þessum .viǰ. vetrvm hevi ek eigi hitta mina bræðr*) and at the same time to tempt him with the Niflung treasure. The first motif probably belonged to the 'conversation scene' in the source since it also occurs in this spot in the Nl. (1403). But the second motif surely belonged to the 'reflection scene' in the source because part of the phrasing reveals it to be an expression of Grimhildr's personal anger and not an attempt to persuade Attila (Ps. 279, 17—19: *en þat mikla fe hava nv minir bræðr. oc eigi vilia þeir mer af vnna eins pennings.*). We may therefore assume that there was a 'reflection scene' in the source, in which Kriemhilt experienced grief over the loss of her

treasure (presumably also over Siegfried's death) and pondered an invitation as a means of taking revenge. The saga altered the source by eliminating the 'reflection scene' altogether and assigning the grief over lost treasure to the 'conversation scene'. The notion that Attila could be tempted by the Niflung gold was clearly suggested either to the Soest compiler by his knowledge of a Saxon ballad with this motif or to the Norse translator by his knowledge of the story as we have it in *Atlakviða* and *Atlamál*. [Wisniewski 33—34, 37 explains the tempting of Attila from her second source; cf. Heusler (2) par. 34.] On the other hand, the Nl. poet retained the 'reflection scene' and tried to make it more delicate by replacing Kriemhilt's resentment over her lost treasure with a more abstract concern about the loss of *manige éren* (1392). At the same time, he elaborated the passage by anticipating the expression of longing in the 'conversation scene', by explaining Kriemhilt's disregard of her earlier reconciliation with Gunther as the inspiration of the devil (a weak effort at patching up a discrepancy), and by ascribing to her a persistent resentment against Hagen and Gunther for marrying her to a heathen. This multiplication of motifs is clumsy; it blurs the action and weakens Kriemhilt's characterization. In the source (as in the saga) the longing for her relatives is clearly a pretext for Etzel's consumption. When the Nl. poet transfers it out of the 'conversation scene' into the 'reflection scene', thereby making it a genuine sentiment, he confuses Kriemhilt's motivation: she is now put in the position of expressing fondness for her brothers while methodically planning to take revenge against them. Her resentment against Gunther and Hagen because of her marriage to a heathen, in addition to being a "törichte Einflickung des geistlichen Motivs" [de Boor 224], loses sight of the fact that Hagen counseled against the marriage (1203, 1205).

¹⁶ In both Ps. (279, 11—280, 9) and the Nl. (1400—1407) Kriemhilt suggests, or leads Etzel to suggest, the issuing of an invitation during a conversation in bed. The bed scene is therefore secured for the source, as is the expression of longing which motivates the invitation (Ps. 279, 11—13 and Nl. 1403).

¹⁷ The Nl. 1408—1412 and Ps. 280, 10—16 agree that two minstrels are dispatched to convey the invitation, but the actual dispatching is done by Etzel in the Nl. (1410—1412) and by Grimhildr in the saga (280, 10—16). There is some indication that the source placed this authority in Kriemhilt's hands because Etzel's words in the Nl. 1406, 1 (*swenne ir gebietet, / sô lâzet ez geschehen*) are close to Ps. 280, 6—8 (*Nv vil ek fru at þv bioder þeim ef þv vill heim þinvm bræðrum*). That Kriemhilt instructed the minstrels on her own and in private is suggested by the stray line Nl. 1409, 4 (*Kriemhilt diu vrouwe / si sunder sprechen began*). This appears to be a seam left by an imperfect reworking of the source and it was accordingly removed in C 1436 [Batts 426]. In view of Kriemhilt's initiative, it is surprising that in the Nl. Etzel gives the orders himself, while Grimhildr quite consistently carries out her mandate in the saga. The change in the Nl. may be inspired by a wish to gloss over Kriemhilt's duplicity or by a respect for the king's prerogatives [Wisniewski 37—38]. In any event, it is the cause of yet another lapse: Etzel seems to forget that he and his wife are in bed and summons his messengers on the spot (1408, 1: *Si illen harte balde / dâ der künec saz* [!]) [Wisniewski 36]). In both texts the messengers are equipped with rich apparel (Nl. 1408, 4 and 1414, 4: *hêrlîch gewant* and Ps. 280, 13—14: *með gulli oc silfri oc godum klæðum*). [Wisniewski 38—39 presses this passage rather too hard for evidence of her second source.]

¹⁸ In Ps. 280, 17—18 Grimhildr dispatches her messengers with letters (*fær þeim*

bref oc innsigli. attila konungs oc sitt), which corresponds to the Nl. 1421, 1 (*brieve unde botschaft / was in nu gegeben*). But the Nl. prefaces this accreditation with special instructions designed to allay the fears of the Burgundians: Kriemhilt tells the messengers not to report ever having seen her grieved (1415), to urge that the king's (AB: Rūdeger's [Batts 428—429]) invitation be accepted (1416), to communicate special greetings and good will to Gernot and Giselher (1417—1418; A corrupt [Batts 430]), to give news of her honor to Uote (1419, 1), and, finally, to make certain that Hagen accompanies them as guide even if he wishes to remain behind (1419, 2—4), an instruction with implications which are not clear to the messengers (1420). It is not possible to say how many, if any, of these special instructions belong to the source.

¹⁹ The saga states simply (280, 19—21): *Þessir menn fara alla sína leid til þess er þeir koma i niflungaland. oc hitta Gunnar konung i vernico borg*. The Nl., as usual, makes much of the itinerary (1422—1429) and includes stopovers at Pöchlarn and Passau. Again, the source is not transparent because Ps. eliminates all traces of South German topography. A clear innovation in the Nl. is Hagen's identification of the approaching messengers (1430—1432), a motif borrowed from Part I (83—86) and imitated as well in stanzas 1177—1181.

²⁰ Ps. 280, 21—281, 1: *Gunnarr konungr tecr vel sendi monnum attila konungs mags síns. oc ero þeir þar i goðvm fagnade*. The corresponding verses in the Nl. are 1433, 3—4: *des küneges ingesinde / enpfie si sâ zehant. / man gap in herberge . . .* The Nl. provides considerably more detail (1433—1445) by adding information on the minstrels' magnificent attire (1433—1435) and polite inquiries about Etzel's well-being (1437, 1441).

²¹ In both Ps. 281, 1—19 and the Nl. 1446—1449 the invitation is delivered orally, but the saga creates a contradiction by adding immediately (281, 19—20): *Þa er konungr gunnarr hever lesit þetta bref . . .* This is no afterthought since it harks back to the *bref oc innsigli* of Ps. 280, 18 and the *brieve unde botschaft* of the Nl. 1421. [Wisniewski 40—41 derives the text of the letter from her second source, but the presence of the letter in the epic source is strongly suggested by the Nl.'s *brieve unde botschaft*; the epic source presumably had both the oral communication and the letter, both of which the saga retained, while the Nl. suppressed the letter in order to deemphasize Kriemhilt's duplicity.] The source therefore made mention of a letter, a motif which is somehow connected with Guðrún's runic message as we have it in *Atlamál*. According to the saga (281, 15—17), the letter offers the Niflungs a share of Attila's realm. This is startling since no mention of such a division has been made before, but it is an old motif and echoes *Atlakviða* 4—5. If it belongs to the source, Kriemhilt acquires a new diabolical dimension and her dispatching of messengers with secret instructions becomes clear: we must imagine that she actually forges a false letter in order to lure her brothers to Hunland. [Wisniewski 41—42 ascribes the division of the realm to her second source since it does not appear in the Nl., but the Nl. poet, having dropped the deceptive letter, is obliged to drop the deceptive offer as well. That the motif was familiar to the Nl. poet from the epic source is suggested by his use of it later in Etzel's attempt to win over Rūdeger (2158).] This sort of treachery on Kriemhilt's part is probably what lies at the bottom of Saxo's *Grimildae erga fratres perfidia* (XIII.vi. 7).

²² At this point in the saga Gunnarr summons his brothers to a council (Ps. 281, 20—21: *kallar hann amalstemv sína bræðr hogna. oc gernoç oc gisliher.*). The Nl.

prefaces the council with Gunther's promise to reply to the invitation in seven days (1450) and the messengers' extension of the invitation to include Uote (1451—1456). The former motif betrays the Nl. poet's taste for exact numbers and the latter motif his courtly attentiveness toward women. The council scene itself is similarly described in *Ps.* 281, 21—283, 14 and the Nl. 1457—1470. It can be reconstructed for the source on the basis of *Ps.*, a version from which the deviations in the Nl. are readily explained. The outline involves a three-part exchange between Hagen and Gunther. The three-part structure is retained by the Nl., but with changes. Only the first exchange is assigned to Hagen and Gunther and Högni's dire prediction in the saga (282, 1—2) is reduced to a warning of Kriemhilt's vengefulness (*Ps.* 282, 3—4 = Nl. 1459). Gunther's response is based not on his assumption of Etzel's good intentions, but on his knowledge that Kriemhilt departed reconciled (1460), a recurrence of the motif which preoccupies the Nl. poet in stanzas 1114—1115 and 1394. In the second exchange, Högni's prediction, as we have it in *Ps.* 282, 20—23, is retained by the Nl. in the words (1461, 3): *ir muget dâ wol verliesen / die êre und ouch den lîp*. But the response is transferred from Gunther to Gernot and Giselher in line with the Nl. poet's fondness for councils with full participation as we have it in the Nl. 1462—1463. However, the Nl. poet, for whom Hagen was a vassal and not a half brother, modified the personal vilification and substituted for it an accusation of fear. This accusation anticipates the final insult in the three-part series (*Ps.* 283, 4—7) and the Nl. poet must therefore foreshorten Hagen's role by inserting his intention to make the trip already at this juncture after the second exchange (1464). The third exchange is consequently reassigned to Rumolt and Gernot (1465—1470). [This solution is simpler than the one proposed by Wisniewski 42—49 and obviates any recourse to a second source for the saga. I am not quite persuaded by Wisniewski 58—62 that Rumolt's advice belonged to the leave-taking in the epic source and was transferred from there to the council scene by the Nl. poet, but it is possible. I see no great difficulty in assuming that Rumolt is the Nl. poet's innovation in both passages despite his vague similarity to Hjalli.]

²³ In *Ps.* 283, 8—14 the council concludes when Högni stalks out, apprises Folker of the departure, and summons their men to arms. This conclusion is too good not to have been in the epic source, or rather, it is too good to be the saga's invention [Wisniewski 48—49]. It becomes slack in the Nl. (1471—1478). Here a subdued Hagen, who has apparently forgotten his wrath, diffidently suggests that a retinue of 1000 men would be advisable as a precaution (1471—1472). Gunther falls in with the suggestion and a force of over 3000 is assembled from the surrounding country (1473—1474). Dancwart and Volker are among those who muster (1475—1477) and Hagen selects a following of 1000 (1478). Most of the mustering scene (including the specific figure of 1000) takes place after Oda's prophetic dream in *Ps.* 283, 15—26. This is the logical order (the final decision to depart should precede the detailed preparations) and can be assumed for the epic source. Once again the Nl. poet anticipates.

²⁴ The detention is missing at this point in the saga and is present only in the Nl. (1479—1481), but the motif was familiar to the saga writer, who used it later (*Ps.* 288, 10—11) in a passage which faithfully reflects the source. The Nl. 1479—1481 could conceivably be anticipating this later occurrence, but the motif is so out of keeping with the courteous dismissal of the messengers which follows it in the Nl. that it is more likely to be an unthinking retention than an invention. I therefore

deviate from Wisniewski 50 in assuming it for the source. The remainder of Adventure XXIV is the Nl. poet's ornamental expansion. Having offended the messengers by detaining them against their will, Gunther now summons them to announce his acceptance of the invitation as if nothing had happened (1482—1484). There follow two curious stanzas in which Gunther gives the messengers permission to interview Brünhilt, only to have it withdrawn by Volker (1485—1486). The messengers are then richly rewarded (1487—1490) and are admitted to a parting interview with Uote (1491—1492). Finally they set out (1493—1494), spreading the news in general and in particular at Passau and Pöchlarn (1495—1496) before eventually reporting to Etzel at Gran (1497). Kriemhilt interviews the messengers (1498—1502), expresses her pleasure to Etzel (1503—1504), and preparations for the occasion begin (1505). All of this betrays the Nl. poet's taste for rewards, interviews, and itineraries, a taste which leads him to cancel the idea of secrecy without much reflection.

²⁵ Uote's prophetic dream (Ps. 283, 15—26 and Nl. 1509) belongs to a threefold warning scheme in the source: Hagen's predictions, Uote's dream, and Uote's wish to detain Giselher. The Nl. separates the first two motifs and drops the third, but the source must have kept them together in such a way as to provide a mounting portentousness. For the source we may postulate the following sequence [which differs from Wisniewski 51]: the council scene ends when Hagen jumps up and summons Volker in order to signal his determination, Uote learns of the plan and comes to the brothers with her dream, Hagen rejects the dream. However, the Nl. poet becomes mired in the first phase of this sequence and seizes on Hagen's summoning of Volker to give a full account of the mustering (1471—1478 and 1506—1507). Only after this time-consuming operation (men are gathered from the neighboring countryside) does Uote learn of the plan from "an old bishop of Speyer" (1508). She immediately addresses the brothers (1509) as if she were already in their presence and without any indication of how she got there (cf. Ps. 283, 15—17); it is as if they were still assembled in the council scene (as indeed they were in the source). [This solution again obviates the combination of sources proposed by Wisniewski 49—52.] Hagen's rejection of the dream (Nl. 1510) is considerably milder than in Ps. (284, 2—3) and reflects the Nl. poet's courtliness. At this point, the Nl. tells us (1512) that Hagen would still have advised against the journey had it not been for Gernot's renewed taunts. This notion runs counter to Hagen's portrait in the source, where, once he has been insulted, he becomes the most adamant of all in prosecuting the journey. [I agree essentially with Wisniewski's analysis of this passage (p. 56) and would only add that Gernot's repeated intervention is perhaps a clumsy substitution for the following scene in the source, a scene centering on Giselher and suppressed by the Nl. poet.]

²⁶ This scene survives only in Ps. 284, 4—10, but we may assume that it was in the source because it fits well in the warning sequence. It seems clear that the Nl. poet dropped it for chronological reasons. In the source Giselher was a child of twelve and rather young for the perilous journey, but in the Nl. he is a grown man (strictly speaking about forty) and there is no reason to spare him [Wisniewski 53].

²⁷ At this point the saga (284, 10—285, 6), and presumably also the source, allow for the mustering of the Niflung army. The mustering motifs common to the saga and the Nl. and therefore attributable to the source are the number 1000 (Ps. 284, 15 and Nl. 1472, 1478), the special valor of the troops (Ps. 284, 12—13 and Nl. 1478), their devotion to Gunther (Ps. 284, 13—14 and Nl. 1474), and their gathering from

the countryside (Ps. 284, 11 and Nl. 1473) [Wisniewski 52]. Both saga and Nl. make mention of the women left behind when the men depart (Ps. 284, 18—20 and Nl. 1515—1516, 1520—1523). Rumolt's caretakership of the realm is probably the Nl. poet's addition (1517—1519). The saga (284, 20—285, 5) describes the Niflung standards in detail, but there is no sign of them in the Nl. [Wisniewski 62—63 assigns them to the second source; I do not find this compelling, but have no better explanation to offer.]

²⁸ In a familiar passage, Ps. 285, 6—8 coalesces Rhine and Danube. That the saga writer is also coalescing two camp sites in the source (accurately retained in the Nl. 1515 and, by implication, in 1525 and the ensuing night [cf. note 30]) is suggested by a mention of tents. Nl. 1515, 1—2 states: *Gezelt unde hütten / spien man an daz gras / anderthalp des Rînes*. Here the tents belong to the Rhine camp, but the saga writer transfers them to his single Rhine/Danube camp (285, 9—10): *þeir dveliaz þar um nottenu með sinum landtiöldum*. [I follow Wesle 233; cf. Wisniewski 63.]
²⁹ Ps. 285, 9: *en þeir finna ekki skip*. Nl. 1527, 1: *Daz wazzer was engozzen, / diu schif verborgen*.

³⁰ The night watch in Ps. 285, 11—19 does not appear in the Nl., where the whole crossing sequence takes place to all intents and purposes in broad daylight. That the night scenery belongs to the source is suggested by several considerations. Högni's moonlight progress is unlikely to be invented by the saga writer, while the Nl. poet may well have dropped it here in order to have it available for the night encounter with Else and Gelpfrat in Adventure XXVI. It is also clear that Högni's encounter with the mermaids is more effective at night, as Heusler [(2) par. 39] noted. That the motif of the night watch belongs to the epic source is, in addition, indicated by its recurrence in Adventures XXVI and XXX, which the Nl. poet would appear to have created by analogy to the night watch on the Danube [cf. Wisniewski 87—93]. Since the Nl. poet decided to reserve the night scenery for the battle with the Bavarians, he was obliged to disassociate it from the watch on the Danube. Ps. 285, 11—19 and 287, 18—24 doubles the watch by sending Gunnarr upstream while Högni proceeds downstream. This enables Gunnarr to find a small boat, which subsequently capsizes when it is used to ferry some of the Niflungs across the river. The doubled watch with the discovery of an extra boat is probably an attempt to harmonize the Saxon ballad, which had the capsizing, with the epic source, which had no capsizing.

³¹ Ps. 285, 22—286, 5 and Nl. 1533—1534.

³² This sequence is preserved intact in Ps. 286, 5—15 with the exception of the chaplain, who is eliminated together with all other Christian references by the saga translator. That the chaplain was present in the source is indicated further along by Högni's non sequitur response to Gunnarr's reproach for killing the boatman (Ps. 288, 15—17): *hvat skal ek spara nv at gera illt meðan ver farvm fram. ek veit nv gerla at ekki barn i varre ferð kemr aprt*. In the source these words must have been a response to Gunther's reproach for trying to drown the chaplain; it is only this unsuccessful attempt which confirms the mermaid's prophecy and thus provides Hagen with the certainty that no one will return alive [I deviate from Heusler (2) par. 57 and Wisniewski 81]. The Nl. poet disturbs the sequence. In the first place, one of the mermaids volunteers her prophecy in return for her clothes even before she is asked (1535); this belongs to the Nl. poet's anticipatory habits. The mermaid's initiative is then immediately contradicted by words which imply an initiative on

Hagen's part (1536, 4): *des er dō hin z'in gerte, / wol beschieden si im daz* [Wisniewski 66]. Without any specific mention of Hagen's agreement, the mermaid makes a favorable prophecy (1537) and the clothes are returned (1538). The favorable prophecy is the Nl. poet's addition [I agree with Wisniewski 65—67]. It allows the mermaids to recover their clothing and presumably the magical power to elude Hagen. The point seems to be to eliminate Hagen's barbarous killing of the mermaids. The Nl. poet appears not to have grasped, or not to have approved, Hagen's ferocious state of mind. In fact, he goes out of his way to make a categorical denial of the killing (1534, 4): *der helt enschadete in niht mēr*. The unfavorable prophecy is essentially the same in P̄s. 286, 10—12 and the Nl. 1540, 1542, 1—2.

³³ In P̄s. Högni kills the mermaids (286, 12—15) and then continues downstream (286, 15—16). This is probably the form of the source, but the Nl. poet creates a transition by allowing one of the mermaids to give Hagen directions to the ferryman (1544—1548). The transition is made possible by the fact that in the Nl. the mermaids are still alive and can continue the conversation; the conversation in turn gives the poet an opportunity to indulge his fondness for anticipation by suggesting in advance the stratagem with which Hagen will try to acquire the ferryman's services (1548). It also allows for a touch of courtly ceremonial: Hagen takes leave of the mermaids with a polite bow (1549) despite the fact that they have first deceived him and then prophesied his death. According to P̄s. 286, 16—17 Högni finds *ei skip vt amidia ana oc ein mann á*. According to the Nl. 1549, 4 he finds *eine herberge*, from which the ferryman presumably emerges at some unspecified point during the ensuing scene. The saga variant is preferable because the scene depends on the visibility of the gold which Hagen offers. The Nl. poet has once more involved himself in difficulties: the ferryman's location is given by the mermaid, who cannot very well foresee (without an additional display of prophetic powers) that he will be in the middle of the river at the moment of Hagen's arrival and who therefore gives only the location of the house (1544, 2). In order to adhere strictly to the mermaid's directions, the poet must therefore describe Hagen's arrival at the house, not at a boat afloat in the river. He does so faithfully, forgetting that the scene requires that both men be visible to one another (P̄s. 287, 3—4: *se her goðr drengr þina skip-leigv.* and Nl. 1559, 2: *nemet von mir ze minne / daz gold vil guot.*) [This explanation departs from Wisniewski 71—74 and obviates the need to assume a second source for the saga.]

³⁴ The sequence which I assume for the source [in agreement with Wisniewski 68—71] is exactly as it stands in P̄s. 286, 17—287, 10. Once again it becomes confused in the Nl. Here Hagen offers gold first (1550), but the boatman appears to scorn the offer (1551) in direct contradiction to his later acceptance. Next, Hagen identifies himself as Else's man (1552, 3) and offers gold again (1553). This time the boatman responds to the offer because he is newly wed (1554, 1 [only B: Batts 472—473]) and rows to shore (1555). The Nl. variant loses the point of Hagen's impersonation, to which the ferryman never replies, and, in addition, destroys the logical progression from an impersonation to an offer of gold.

³⁵ Again the saga appears to give a faithful reflection of the source (P̄s. 287, 12—16). In the Nl. the boatman realizes that his passenger is not his brother Amelrich (the fraternal impersonation is the Nl. poet's fanciful invention) and he tries to eject him from the boat first with words (1556, 1558) and then by using his oar as a cudgel (1560—1561). Hagen kills him on the spot (1562). The Nl. poet has elaborated

without much regard for verisimilitude. Since Amelrich turns out to be the boatman's brother, it is absurd in the first place that the boatman did not recognize the deception until they were face to face in the boat, absurd in the second place that Amelrich should offer his own brother a fee, and absurd in the third place that the boatman should not respond to his brother's request except for the promise of gold. The altercation in the boat must therefore have concerned the direction to be followed rather than a problem of impersonation.

³⁶ [In this note and the following I deviate extensively from the explanations proposed by Wisniewski 75—87.] The saga again determines the source (Ps. 287, 16—18). In the Nl. Hagen has killed the boatman and must therefore row himself (1563—1565). He rows so hard that he breaks the oar and must repair it (1564; missing in C [Batts 474]). The motif of the broken oars was traditionally associated with Hagen's transporting of the Nibelungs (*Atlamál* 37) and must be an anticipation at this premature juncture in the Nl. The whole point is a physical demonstration of Hagen's foreknowledge and his resentment of the doom which awaits the Nibelungs. What effect does the demonstration have without an audience? The second boat, which Gunnarr has located in the meantime (Ps. 287, 18—24), is an attempt to harmonize the epic source and the Saxon ballad as explained in note 30. [Wisniewski invokes the second source, but I prefer Hempel (1) 37—39 and the Saxon ballad.] On Hagen's arrival in camp, Gunther questions him about the origin of the blood in his boat (1566—1567), but Hagen denies having found a ferryman (1568). The observation of blood looks like an attempt to recover, at least partially, the motif of the slain ferryman, which has been prematurely spent. However, it remains suspended after Hagen's uncharacteristic denial.

³⁷ Ps. 288, 1—3 and Nl. 1569—1573.

³⁸ Ps. 288, 3—7. The Nl. poet has already expended the motif of the broken oars as well as the motif of the slain ferryman and is left with nothing here.

³⁹ This wish to prevent news from spreading (Ps. 288, 10—11) is not in the Nl., but it is too consistent with the detention of Etzel's messengers (Nl. 1479—1481; cf. note 24) not to have been in the source. The Nl. poet must abandon it here after relocating the slaying of the boatman.

⁴⁰ The attempt at drowning appears only in the Nl. (1574—1580). It can be assumed for the source because Ps. regularly eliminates clerical motifs. Gunther's reproach and Hagen's reply referred to the attempted drowning in the source and not to the slaying of the boatman as in the saga (cf. note 32).

⁴¹ The destruction of the boat is reported only in the Nl. (1581—1583). That it may belong to the source is suggested by the fact that it is consistent with Hagen's other violent acts, his breaking of the oars, his killing of the boatman, and his attempted drowning of the chaplain. Ps. concludes the initial crossing with the capsizing of the boat (288, 24—289, 2), of which there is no trace in the Nl. It looks like a duplication of the earlier capsizing and may be inspired by the saga writer's realization that the Niflung chieftains must also be drenched for the later drying episode at Pöchlarn. [Heusler (2) pars. 45 and 84 assigned the capsizing to the epic source, but I again adhere to Hempel (1) 37—39.]

⁴² The Nl. poet takes advantage of the surplus time provided by an overland march to devise an entirely new episode—the encounter with the Bavarian counts Else and Gelpfrat [Wisniewski 90—91]. This episode occupies about half of Adventure XXVI. After the crossing Volker offers himself as guide (1586). Hagen announces

that no one will return and communicates the mermaids' prophecy and the significance of the chaplain's escape (1587—1590). He now also admits killing the ferryman and anticipates an attack by the Bavarian counts Gelpfrat and Else (1591—1593). Volker repeats his offer to serve as guide (1594—1595). Gelpfrat and Else gather their forces and set out 700 strong (1596—1598). Hagen and Danewart assume the command of the Nibelung rear guard (1599). The pursuit takes place at night (1600—1601). Gelpfrat and Hagen exchange words (1602—1607). In the ensuing battle Gelpfrat is killed, Else wounded, and the Bavarian forces routed (1608—1616). When the pursuit is broken off, the Nibelungs have lost four dead and the Bavarians one hundred. Hagen advises against reporting the action to Gunther (1617—1620). Most of this sequence bears the signature of the Nl. poet. Volker's office as guide accords with previous uses of the motif—Siegfried as guide to Iceland (331, 378) and Hagen as guide to Hunland (1419). Volker substitutes here for Hagen in keeping with the poet's principle of expanded participation and because Hagen must be reserved for the rear guard action. Hagen's report on the mermaids' prophecy and the sense of the chaplain's escape specifies what is obvious from his angry gestures and what was already stated in the source when he slew the boatman (see notes 32 and 40). The Nl. poet anticipated the boatman's death and was therefore obliged to drop Hagen's explanation of it to Gunther; at the same time he omitted Hagen's revelations of doom à propos of the castaway chaplain (Ds. 288, 10—17). He must therefore provide a new scene for the revelations. They are less immediately motivated and less effective than in the source, where they are communicated to men already stunned by the boatman's apparently senseless murder and presumably aghast at Hagen's treatment of the chaplain. Hagen's desire to prevent the spread of news is missing in the Nl., or rather it is altered so as to provide a point of departure for the Bavarian pursuit. Thus, Hagen foresees that the Bavarians will attack when they learn of the ferryman's death. However, this alteration entails a new difficulty since it presupposes that there is someone to report the death even though, according to the Nl., the murder took place without witnesses and the headless body was plunged into the river (1562). Should we imagine that the ferryman's young wife was an unobserved bystander? Otherwise, there was no way for the news to get to the Bavarians, a problem which the poet passes over lightly with the words (1596, 1—2): *Dô was tôt des vergen / Gelpfrâte komen / mit gewissem mære*. The motif of the spreading rumor is borrowed from an earlier passage in the source, which was dropped at that point by the Nl. poet but utilized here (see note 39). The encounter with the Bavarians fits into the Nl. poet's anti-Bavarianism and insistence on unsafe roads. Verse 1600, 4 (*die helde wurden an gerant*) in fact echoes the first reference to Bavarian robbers in 1174, 4 (*si wurden uf der strâzen / durch rouben selten an gerant*). The battle in Adventure XXVI thus gives the poet a welcome opportunity to inflict a resounding defeat on the Bavarians [cf. Heusler (2) pars. 67 and 70]. Because of the added episode, the poet must also suspend time. The mermaid scene does not take place at night and the boatman scene does not take place in the early morning (as the source probably intended); both take place during the preceding day. The night hours are thus freed for the encounter with the Bavarians. The result is that the Nibelungs march at night in the Nl. and not during the day as in the saga (289, 6). Furthermore, they pitch camp in the morning (1627) and not in the evening as in the saga (289, 7) [cf. Wisniewski 87—93].

⁴³ Ps. 289, 7—9. Since the Nl. poet transforms the evening encampment into a morning encampment, he must sacrifice the night watch. The result is the opaque stanza 1631: *Dó die wegemüeden / ruowe genâmen / unde si dem lande / nâher quâmen, / dô fundens' âf der marke / slâfende einen man, / dem von Tronege Hagene / ein starkez wâfen an gewan.* The first line finds the Nibelungs resting, but the second line finds them advancing again after they rest (an awkward substitution for Hagen's patrol). The third line suggests that they come across the sleeping sentinel in a body, but the fourth line shows that the action is restricted to Hagen and the sentinel. As the scene progresses, there is at first no indication of the army in the background; this is understandable because in the source Hagen encountered Eckewart alone and the army was not present [cf. Wisniewski 93—98].

⁴⁴ Ps. 289, 10—16; Nl. 1631—1632.

⁴⁵ Ps. 289, 16—20; Nl. 1633.

⁴⁶ Ps. 289, 20—290, 3; Nl. 1634.

⁴⁷ Ps. 290, 13—16; Nl. 1635. The words of the source show through clearly here: *er þv hogne alldrians son. er drapt minn herra Sigurð svein. get þin meðan þv ert i hvalalande. þv mátt her eiga marga avondar men. = ir sluoget Sîfriden: / man ist iu hie gehaz. / daz ir iuch wol behüetet, / in triuwen rât' ich iu daz.*

⁴⁸ Ps. 290, 10—11; Nl. 1636—1637.

⁴⁹ Ps. 290, 16—17 and 291, 1; Nl. 1638—1643.

⁵⁰ Ps. 291, 1—5. The Nl. poet drops Hagen's report because in his version Eckewart is in the presence of the whole Burgundian army and his words are heard by all. The poet suddenly remembers this toward the end of the interview and injects Gunther into the conversation (1640) to second Hagen's request for hospitality. The result is that in Ps. 291, 8—10 Ekkivarðr bears a message from Högni alone, while in the Nl. 1644, 1—3 Eckewart bears his message in the first instance from Gunther and in the second instance from Giselher and Gernot. Hagen figures only in the following stanza (1645, 1—2). The upshot of this rearrangement is a fuller participation in the group scene and a sense of court protocol, two features characteristic of the Nl.

⁵¹ Ps. 291, 5—11; Nl. 1644—1649.

⁵² Ps. 291, 11—14; Nl. 1650—1654. The saga writer comments on the mens' ceremonial dress: *Roddingeir margreife stendr vpp. oc kallar til allra sinna manna. biðr þa taka [scil. sin vopn in AB] skyndiliga oc buaz um sem bezt oc vegligast.* The Nl. poet transfers his attention to the women, causing Rûdeger to communicate the Burgundian arrival to Gotelint and his daughter (1650) and emphasizing the finery of the ladies at court (1653—1654 [1654 not in C: Batts 502]). Cf. note 11.

⁵³ Ps. 291, 14—20; Nl. 1655—1659. The saga provides for the preparation of quarters before Roddingeir rides out (291, 14); the Nl. notes the pitching of pavilions as the reception takes place (1660—1661). The Nl. makes particular mention of the reception by the ladies (1662—1667). Cf. note 11.

⁵⁴ Ps. 292, 11—23; Nl. 1668. The saga (292, 6—10 and 12—20) prefaces the banquet with an additional episode in which two fires are built in the courtyard to enable the Niflungs to dry out. This motif appears to be connected with the capsized boats in 287, 23 and 288, 24, although the Niflungs have been marching all day and should have dried out before this. There is no trace of wet clothes or fires in the Nl. and the drying in Ps. gives the appearance of an extraneous scene introduced from another source [Heusler (2) pars. 45, 84, 119 assigned it to the epic source, but I follow

Hempel (1) 37—41; cf. Wisniewski 99]. In *Ps.* 292, 15—19 Guðilinda comments on the arms of the Niflungs and Grímhildr's constant grief over Sigurd. The comment appears to function as another warning, but it elicits no response. It is so closely tied to the drying scene in *Ps.* that it must derive from whatever source provided this episode, and not from the epic source. [See the plausible explanation given by Wisniewski 100—101, 110—112; I equate her second source here with Hempel's ballad.]

⁵⁵ *Ps.* 292, 21—23; *Nl.* 1668—1673. The *Nl.* poet adds some flirtatious details and then extends the evening conviviality to allow for Giselher's betrothal on the same evening.

⁵⁶ *Ps.* 292, 24—293, 12. The *Nl.* poet eliminates the night consultation and attaches the betrothal to the banquet scene [I deviate from Wisniewski 101—102]. The sequence is as follows: Volker praises Rūdeger's daughter, who, he says, is fit for a prince (1674—1675); Rūdeger disclaims any such distinction (1676 [missing in A: Batts 510]; cf. 1218 and Hartmann's *Erec*, vv. 532—533); Gernot confirms the compliment (1677); Hagen proposes marriage to Giselher (1678); the betrothal takes place (1697—1685); the marriage is planned on Giselher's return (1686). The *Nl.* poet has again altered a sequence so as to produce a group scene in which there is maximum participation. In addition, the rank consciousness is enhanced by transferring the marriage initiative from the vassal to the king's entourage (cf. note 50). On the other hand, the loss of Rōðingeirr's private consultation with his wife entails the sacrifice of Guðilinda's foreboding as we have it in *Ps.* 293, 10—12: *Þat er vel at þv gever hanum ockra dottur. ef sva er at hann mette niota. en þat rœðvm kek.*

⁵⁷ *Ps.* 293, 15—16; *Nl.* 1688—1690.

⁵⁸ *Ps.* 293, 16—17. In *Ps.*, and probably in the source, they decline to remain. In the *Nl.* 1691—1693 they remain *unz an den vierden morgen* (1691, 2). This hospitable extension gives Rūdeger an added opportunity to display the magnificent generosity he has previously shown in Etzel's service. That the extension in the *Nl.* has no basis in the source is indicated by the fact that not a single event is reported for the three additional days [cf. Wisniewski 102].

⁵⁹ *Ps.* 293, 19—21: *oc ganga nu til borða oc drecka nu gott vin. oc ero allkäter. Þar ero nu margskonar leikar oc annor skemtan.* This entertainment is developed by the *Nl.* poet into Rūdeger's grandiose offer of hospitality for fourteen days (1690, 2).

⁶⁰ *Ps.* 293, 21—295, 6; *Nl.* 1694—1707. In the saga Gunnarr receives *einn hialm gulle varðan oc settan dyrlegvm steinvm* (293, 22—23), in the *Nl.* Gunther receives *ein wâfenlîch gewant* (1695, 3). The helmet appears to be the more striking gift, but it is impossible to tell what was in the source and what reason there was to change it. In the saga Gernoz receives *ein nyian skiolld* (294, 2), in the *Nl.* Gernot receives *ein wâfen quot genuoc* (1696, 1). In the saga Giselher receives not only Rōðingeirr's daughter (294, 4—5), but also Sigurd's sword Gramr (294, 7—11). In the *Nl.* Giselher is omitted from the gift sequence. That he was originally included and that his betrothal belonged to this gift scene and not to the banquet scene of the previous evening is suggested by stanza 1694, which refers to Rūdeger's daughter as a gift to Giselher [see Wisniewski 29]: *Der wirt dô sîne gâbe / bôt über al / é daz die edeln geste / kôemen für den sal. / er konde milteclîche / mit grôzen éren leben. / die sîne tohter schône / die het er Giselher gegeben.* One gift is thus displaced in the *Nl.* by the relocation of the betrothal. The sword gift is displaced by yet another change. In the source Giselher received the sword here and used it later to kill

Rüdeger (the point that Rüdeger is killed by his own gift is made both in *Þs.* 321, 3—5 and the *Nl.* 2217, 2220 and must therefore have been in the epic source). Since the *Nl.* poet reassigns Rüdeger's killing to Gernot, but retains the idea that Rüdeger is killed by his own gift, he must also reassign the sword gift to Gernot and leave Giselher with no gift at all. We may therefore conclude that in the epic source Gernot received a shield while Giselher received both daughter and sword, just as we have it in *Þs.* The saga translator's identification of the sword as Gramr is another trace of his inept efforts at Scandinavianization. The *Nl.* poet extends the gift-giving to Danewart (1703) and to Volker (1706), in the form of a special reward offered by Gotelint for his parting serenade [cf. Wisniewski 102—103].

⁶¹ *Þs.* 295, 10—11: *þa það frv Gudelin þa fara vel oc hæila*. The *Nl.* does not specify the farewell, but it may nonetheless have been in the source and may have served as the basis for Gotelint's parting gift to Volker.

⁶² *Þs.* 295, 12—13: *Oc margreivenn kyssir sina frv Gudelinn aðr hann rídi brott . . . Nl.* 1710, 1: *Mit kusse minneclíche / der wirt do dannen schiet*.

⁶³ *Þs.* 295, 6—10; *Nl.* 1708—1713.

⁶⁴ *Þs.* 295, 16—297, 1; *Nl.* 1713—1715. The epic source must be reconstructed from the *Nl.* at this point since *Þs.* betrays the interference of an additional source. According to *Þs.*, the *Niflungs*, drenched by rainfall, arrive at Dortmund and meet a messenger dispatched by Attila to invite *Roðingeirr*. Since *Roðingeirr* is present in the *Niflung* procession, the messenger can consider that his mission has been carried out. *Roðingeirr* asks for and receives information on the festive preparations in Soest, then redispaches the messenger to Attila to announce the arrival of the *Niflungs*. The scene is too elaborate to be either an invention or a misunderstanding; instead it must be an attempt by the compiler to harmonize two disparate sources. The redispaching of the messenger to Attila accords with *Nl.* 1713—1715 and therefore belongs to the epic source. The remainder of the scene belongs to another source, the drenching clearly to the same source which provided the capsizing and drying motifs. The central idea in this second source is that Etzel/Attila dispatched a special invitation to someone. This someone cannot have been Rüdeger/*Roðingeirr*, who has no place except in the epic source. It must therefore have been someone else, whom the compiler coalesced with Rüdeger/*Roðingeirr*. The qualifications for this other person are that he be important enough to merit a special invitation, that he be easily confused with Rüdeger/*Roðingeirr*, and that he be present in Attila's retinue at the later action in Soest. *Osiðr* of Herraland meets all these requirements. He is Attila's chief confidant according to *Þs.* 275, 23—276, 3, he has already displaced Rüdeger/*Roðingeirr* in *Þs.* 276, 5—278, 7 and in turn given way to him in *Þs.* 278, 25—279, 1, and he is prominent in the fighting at Soest in *Þs.* 314, 6—16. It is therefore conceivable that the compiler tried to harmonize the dispatching of a messenger by Rüdeger to Etzel in the epic source with the dispatching of a messenger by Attila to *Osiðr* in the ballad source [cf. Wisniewski 104—107]. The *Nl.* concludes Adventure XXVII with two anticipatory stanzas (1716—1717), in which *Kriemhilt* observes the approach of her relatives and, without any visible audience, offers gold to anyone who will "consider her grief" (an illogicality carefully removed in C [Batts 520—522]). These stanzas are proleptic and the poet is obliged to backtrack in Adventure XXVIII when *Dietrich* rides out to welcome the *Nibelungs* presumably before they come into view.

⁶⁵ Ps. 297, 4—8; Nl. 1718—1723. [For the following sequence (the arrival in Hunland) I am largely in agreement with Wisniewski 107—137.]

⁶⁶ Nl. 1724. [I deviate in what follows from Wisniewski 116—117.] Ps. drops Dietrich's warning at this point. That it was nonetheless in the epic source is indicated by the fact that it is used on the following morning in Ps. 301, 5—10: *Nu meler þiðrekr konungr. ver katr mín gode vin hogne. oc glaðr oc með oss velkomen. oc uara þic her i hvalande. fyr því at þin systir Grimhildr grætr enn huern dag Sigurð svein* (= Nl. 1724, 4: *Kriemhilt noch sêre weinet / den helt von Nibelunge lant*) *oc allz mantu þess við þurva. aðr enn þu komer heim.* Why the saga writer should have delayed the warning is not clear, but a warning during the arrival scene, when retreat is at least theoretically still possible, is certainly more appropriate. Furthermore, the warning is traditionally associated with the arrival of the Nibelungs even at the stage of the legend when it belongs to Kriemhilt (Guðrún) and has not yet been transferred to Dietrich (*Atlakviða* 15; *Atlamál* 48).

⁶⁷ Nl. 1725—1726. The saga writer, having dropped the warning, must also drop the rejection. But he reintroduces it later where the source had an altercation between Hagen and Kriemhilt (Ps. 299, 10—15): *þa suarar Hogne. Sigurð svein oc hans sar latvm nv uera kyrr oc getvm eigi. attila konung af hvalandi gerom hann nv sva livvan sem aðr uar þer Sigurðr sveinn. hann er halvo rikare. en eckî fær nv at gort at græða sar Sigurðar sveins.* The verbal correspondences to Nl. 1725 (“*Si mac wol lange weinen,*” / *sprach dô Hagene: / “er lit vor manigem jâre / ze tôde erslagene. / den kiinec von den Hiunen / sol si nu holden haben: / Sîfrit kumt niht widere, / er ist vor maniger zît begraben.*”) and Nl. 1726, 1 (“*Die Sîfrides wunden / lâzen wir nu stên: . . .*”) reveal the wording of the source. The Nl. poet elaborates the scene, indulging once again his fondness for councils and debates: Gunther joins Hagen in rejecting the warning (1727), Hagen tempers his outright rejection by cautiously asking for further particulars (1728), Dietrich repeats his report of Kriemhilt's sorrow (1729—1730), and Volker states that the Nibelungs are once and for all committed (1731).

⁶⁸ Ps. 297, 10—19; Nl. 1716, 1—3 and 1717, 1—3. The Nl. places this scene before the warning, but it is more likely to follow, where it is linked with the general observation of the Nibelungs and the admiration of Hagen. That Kriemhilt's view of her brothers is accompanied by some expression of sorrow is suggested by Ps. 297, 18—19 (*Nv grætr hon allsarlega Sigurð svein*) and Nl. 1717, 3—4 (“*swer nemen welle golt, / der gedenke mîner leide, / und wil im immer wesen holt.*”). In the saga Grimhildr immediately goes out to receive her brothers (Ps. 297, 19—22), but this is a duplication of her reception in Ps. 298, 9—299, 5 and must be an anticipation. In Ps. 298, 5—6 Attila also receives the Niflungs immediately on their arrival, a similar anticipation of his reception as it stood in the epic source and as it is retained in Ps. 300, 4—15 [cf. Wisniewski 107—109].

⁶⁹ Ps. 299, 24—300, 4; Nl. 1732, 3—4 and 1733.

⁷⁰ Nl. 1735. Ps. omits this detail, but its presence in the source is betrayed by subsequent confusions in the saga. There is also some hint of the separated retinue in Ps. 307, 1—4: *oc þar hava þeir til sett sina sveina. oc .xx. sveina hawa þeir til set fyr gezlu liðz at bera þeim niðon ef svic eða ufriðr kunne hefiaz. oc þessu hever raðit hogne oc gernorz.* The Nl. adds the information that Danewart is put in command of the retinue (1736). This provides a part for one of the new characters and prepares the way for an innovation in the plot. Ps. 298, 7—12, on the other hand, adds a retake

of the scene at Pöchlarn in which the Niflungs dry themselves around a fire and reveal the armor beneath their cloaks. This scene belongs to Hempel's Saxon ballad and it belongs at this point since there was no episode at Pöchlarn except in the epic source. Confirmation that the glimpse of armor beneath the cloaks belonged to a Saxon ballad may be found in Saxo's description of the Saxon singer who recites a ballad of Grimhild's treachery in order to warn Knud Lavard of Magnus' plot. Since the ballad itself fails to arouse Knud's suspicions, the singer goes one step further and provides a glimpse of the armor he is wearing underneath his cloak (Saxo XIII. vi. 7: *Quem cantor certioribus adhuc indiciis aggredi perseverans, loricae, quam sub veste gestabat, summa detexit.*). This second warning of hostility becomes much richer and more significant if we regard it as part of the literary context in which the Saxon singer was dealing.

⁷¹ Þs. 299, 3—4: *Nv gengr Grimhíldr at sinum vnga bræðr Gíslher oc kyssir hann . . .* NI. 1737, 3: *si kuste Gíselhéren / und nam in bi der hant.*

⁷² Þs. 298, 13—15: *Nu ser Hogne sina systor Grimhíldi. oc tegr þegar sinn hialm oc setr a hauð ser. oc spenner fast. oc sliet eð sama folkher.* NI. 1737, 4: *daz sah von Tronege Hagene: / den helm er vaster gebant.* In Þs. the tightening of the helmet precedes the kissing of Gíslher and is not explained. In the NI. the kissing of Gíselher and the hostility implied in the exclusion of the other brothers causes Hagen to tighten his helmet. The latter sequence is preferable because it provides a logical motivation and fits into a regular confrontation between Hagen and Kriemhilt.

⁷³ Þs. 298, 16—19; NI. 1714.

⁷⁴ Þs. 298, 19—299, 1; NI. 1744.

⁷⁵ NI. 1745, 1—3: *Dó sprach diu küneginne / zen recken über al: / "man sol deheiniu wâfen / tragen in den sal. / ir helde, ir sult mîrs' ûf geben: / ich wil si behalten lân."* This prohibition does not appear in the saga, but there is a hint of it in 298, 7—9: *en niflengar fara ecki af sinum bryniom. oc ecki lata þeir sin vopn at sinni.* The prohibition must in fact be dropped in the saga because the Niflungs are already in the hall (298, 6: *oc er þeim fylkt i hallernar*). This is because the saga writer has momentarily confused the Niflungs' lodgings (NI. 1735) with the main hall in which the banquet is to take place and has even proceeded to a formal seating (Þs. 299, 3—5). In the epic source, the confrontation between Hagen and Kriemhilt probably took place after the provision of lodgings and outside the main hall.

⁷⁶ NI. 1745, 4 and 1746. Since the saga drops the prohibition, it must also drop the refusal.

⁷⁷ NI. 1747. Since both the immediate motivation for Grímhíldr's realization and Þiðrekr's earlier warning have been dropped by the saga writer, he must also drop this response.

⁷⁸ NI. 1748. In the saga Þiðrekr's declaration is abandoned together with the rest of the sequence.

⁷⁹ Þs. 299, 16—17: *Þa stendr upp Grimhíldr oc gengr íbrott.* NI. 1749, 3—4: *dó gie si von im balde, / daz si niht ensprach, / wan daz si swinde blicke / an ir víande sach.*

⁸⁰ Þs. 299, 22—25: *En þiðrekr konungr af bern oc Hogne ero sua goder viner at hvaR þeirra legr hond sina ívir annan. oc ganga sva út ór hollenne. oc alla leið þar til er þeir koma til konungs hallar . . .* NI. 1750, 1—2: *Bî henden sich dô víengen / zwêne degene: / daz eine was her Dietrích, / daz ander Hagene.*

⁸¹ Þs. 301, 23—302, 1: *oc ei kenner attila konungr til viss huar Hogne ferr eða folkher fyr því at ei ma hann sia þa sua gerla. því at þeir hava síða hialma. oc spyrr huerer þar*

ganga með Gunnare konunge oc Þiðreke konunge. Nl. 1752, 1—3: “*Diu mære ich weste gerne,*” / *sprach der künec rîch,* / “*wer jener recke wære,* / *den dort her Dietrich / sô friuntlîch enpfâhet.*” In Ps. this identification scene is located after Attila’s official reception of the Niflungs, at which point he should have no difficulty in identifying his chief guests. It must therefore be the Nl. which preserves the correct order: inquiry, identification, reminiscence, official reception.

⁸² Ps. 302, 1—3: *þa suarar hertoge blodlenn. Þat venter mek at þar man uera Hogne oc folker.* Nl. 1753, 1—2: *Des antwurte dem künene / ein Kriemhilde man: / “er ist geborn von Tronege, / sîn vater hiez Aldriân.”* Whether this identification was provided in the epic source by Blædelin, one of Kriemhilt’s men, or yet another person is not clear.

⁸³ Ps. 302, 3—6: *Þa suarar konungr. vel metta ek kenna Hogna fyr þui ath hann var með miær vm hrid og ek dubbæde hann til riddera. oc erka drotning. Oc vist var hann þa uar vin goðr.* Nl. 1754—1757. The two versions differ to the extent that the Nl. focuses Etzel’s attention on Hagen alone while the saga distributes Attila’s attention between Högni and Fólkher, both of whom are identified (302, 3). In all probability the saga represents the source and the Nl. poet has narrowed the focus for a moment. This is suggested by the fact that he rather awkwardly reassociates Hagen and Volker immediately after the identification scene (1758—1759). But the saga author is guilty of an even greater awkwardness. He telescopes the sequence before the arrival at Attila’s hall (300, 4—5) by dropping first Þiðrekr’s warning, then Grimhildr’s realization that the guests are forewarned, and finally Attila’s observation of Högni and Fólkher at a distance along with their identification and Attila’s reminiscences. Instead, the saga proceeds directly to the banquet (300, 8—19). However, the banquet is uneventful and quickly abridged (300, 22). Everyone retires and further action is delayed until the next morning. At this point the saga writer recovers some of the lost motifs (301, 5—302, 6), the warning, the identification of Högni and Fólkher, and Attila’s reminiscences. This extension of the reception sequence over two days may be the result of inadvertent telescoping and subsequent backtracking, but it is more likely to be deliberate redistribution of the action in order to accommodate both a hall banquet, as it existed in the epic source, and an orchard banquet, as it no doubt existed in the Saxon ballad. Thus, the saga writer uses some of the reception motifs on the first day to preface the hall banquet, but he reserves other reception motifs for the second day to preface the orchard banquet. The Nl. poet pursues a course opposite to telescoping and expands the reception scene on the first day by inserting a new confrontation between Hagen, seconded by Volker, and Kriemhilt. This new confrontation was surely suggested to him by the pairing of Hagen and Volker, another hint that this pairing was already present in the source. The confrontation occupies most of Adventure XXIX (1758—1799) and reveals itself as an interpolation because it dilates the time scheme in a particularly awkward way: we must apparently imagine the other Nibelungs in a state of suspended animation waiting to go into the banquet hall while Hagen, Volker, and Kriemhilt act out their separate drama [cf. Heusler (2) par. 67]. The scene is as follows: Hagen and Volker occupy a bench opposite Kriemhilt’s hall (1758—1761); the Huns stare at them as if they were wild beasts (1762); Kriemhilt weeps and incites her followers (1763—1769); she advances toward Hagen and Volker (1770—1771); they observe her and discuss the menacing appearance of her retinue (1772—1780); Hagen refuses to stand up and exhibits Siegfried’s

sword (1781—1783); Kriemhilt weeps as Hagen intended (1784); she challenges him and he declares his guilt (1785—1791); she now appeals to her men, but they are intimidated by the appearance of Hagen and Volker (1792—1799); Hagen and Volker rejoin the Nibelungs (1800—1803). A note of interest in this scene is the fact that Hagen has Siegfried's sword, which cannot therefore have been a gift from Rüdiger to Giselher as P̄s. 294, 8—10 would have us believe.

⁸⁴ In the NL. 1804—1807 the guests pair off to enter the hall: Dietrich/Gunther, Irnfrit/Gernot, Rüdiger/Giselher, Volker/Hagen, Hawart/Irinc, Dancwart/Wolfhart. In P̄s. 300, 9—15 special mention is made of the seating order on Attila's right and left. The descriptions do not match, but they suggest that the source did entail some sort of ceremonial arrangement at the banquet.

⁸⁵ P̄s. 300, 8—10: *Attila konungr sitr nu isinu hasete. oc setr a hægra veg ser Gunnar konung sinn mag.* NL. 1808, 2—3: *Etzel der rîche | daz langer niht enlie, | er spranc von sinem sedele, | als er in [scil. Gunther] komen sach.*

⁸⁶ P̄s. 300, 17—19: *Þeir drecka þat kvellð gott vin. oc her er nu en dyrlegsta veizla oc með allzkonar þongom er best megv vera. oc eru nu kater.* NL. 1817, 1—3: *Ein wirt bî sinen gester | schöner nie gesaz. | man gab in volleclîchen | trinken unde maz. | alles des si gerten | des was man in bereit.*

⁸⁷ P̄s. 300, 22—23: *Oc þessa nott soua þeir igoðum friði oc ero nu allkater oc með goðum umbunaðe.* NL. 1819, 1—2: *Gunther sprach zem wirt: | "got lâz' iuch wol geleben. | wir wellen varn slâfen; | ir sult uns urloup geben."* The saga disposes of the night in a single sentence; the NL. uses it to create a new episode—the *schiltwaht*. The episode is as follows: Volker and Hagen chide the jostling Huns as they leave the hall (1820—1823); magnificent bedding is prepared (1824—1826); Giselher is apprehensive (1827); Hagen and Volker assume the night watch (1828—1832); Volker fiddles the Nibelungs sweetly to sleep (1833—1835); Volker and Hagen observe the approach of a detachment of Kriemhilt's warriors (1836—1839); the Huns see that the house is guarded and retreat (1840—1841); Volker is eager to pursue them, but Hagen refuses to be drawn away from the door (1842—1844); Volker reviles the cowardly Huns (1845—1847); Kriemhilt learns of their failure (1848). It is possible that the *schiltwaht* was in the epic source, but not probable [I deviate from Heusler (2) par. 40]. The NL. poet would appear to have devised it by analogy to Hagen's patrol on the Danube and the patrol near Passau when he encounters Eckewart. The scheme underlying the source was probably that Hagen acted as lone sentinel during the journey to Hunland. The NL. poet elaborated this scheme by extending Hagen's sentinel function into the actual sojourn at Etzelnburc. At the same time, he doubled the watch by adding Volker, just as he doubled the rear guard during the night ride through Bavaria by adding Dancwart. We may say, then, that where the source persists, there is a single watch, but where the NL. poet elaborates, there is a double watch and an emphasis on companionship. A by-product of this expansion is additional employment for the larger cast of characters in the NL. To return to the *schiltwaht*, Hagen's and Volker's renewed confrontation with Kriemhilt's men anticipates the hostilities which will break out the following day. However, it subverts the clear outline of the epic source to some extent since this outline provided for a more gradual decline in the relations between Nibelungs and Huns: first a cordial reception and entertainment unmarred by discord, on the second day Kriemhilt's inciting of her followers, and only then an outbreak of hostilities. In the NL. the friction begins almost from the

very outset when Kriemhilt incites the Huns for the first time in the scene opposite her hall (1792). Her dispatching of men that same night to attack the Nibelungs must be connected with her previous incitation, but the connection is not explicit. Both episodes are merely anticipatory and the real action is suspended until the next day. Nonetheless, they are among the scenically most effective in the NL.⁸⁸ NL. 1850. *Þs.* does not specify that Högni awakens the sleepers, but it is Högni who responds to Þiðrekr's first inquiry (301, 2—3), thus implying that he had the leading role in the preceding scene.

⁸⁹ NL. 1852—1859. *Þs.* consistently drops church-related episodes and secularizes this particular scene by substituting a walk around the town (301, 15—16): *oc nu ero aller niflungar upp staðner. oc ganga um borgena oc skemta ser.* [Cf. Heusler (2) par. 67.] The saga does not include Hagen's instructions that they go armed (NL. 1852—1854), but Grímhildr's offer to relieve them of their weapons (*Þs.* 304, 22—25) makes it clear that they are in fact armed.

⁹⁰ NL. 1860—1862. In the NL. Etzel is grieved at the thought that some injury might have been done to the Nibelungs. It is not certain that he was quite so apologetic in the source. *Þs.* sheds no light: since it dropped Högni's instructions to arm, it must also drop Attila's query. That helmets had a conspicuous part in the scene is faintly suggested by the correspondence between NL. 1861, 3 and *Þs.* 301, 25—26.

⁹¹ NL. 1863. *Þs.* drops the explanation along with the query. In the NL. (1864—1865) Kriemhilt must contain her wrath at the transparent lie for fear of arousing Etzel's suspicions about her activity. This may well belong to the source, but in the NL. her continued reticence has become a rather groundless precaution. Etzel would be a fool not to have noticed, or not to have learned of, the hostilities of the previous day and night, another indication that these confrontations are the NL. poet's additions, not the saga writer's subtractions. In stanzas 1866—1867 there is more jostling between Nibelungs and Huns modeled on stanzas 1820—1823 (see note 87).

⁹² NL. 1868, 1. At this point the NL. inserts a ceremonial joust (1868—1897): the contestants gather (1868—1873), Dietrich and Rüdiger withdraw their men (1874—1876), the Thuringians and Danes joust with the Nibelungs (1877—1878), Blöedelin's Huns follow (1879—1888), Volker kills a Hunnish dandy (1889), open hostilities threaten (1890—1894), Etzel intervenes and re-establishes order (1895—1897). There is no hint that this joust was in the source and it probably belongs to the NL. poet's festive elaborations in line with the joust at Tulln (1353—1355).

⁹³ *Þs.* 302, 20—24: *Attila konungr ser nu huersu mikit fiolmenne er her saman komet oc ecki fær hann skipat þessu allu folki i eina holl. En nu er gott veðr oc jagrt skín hann letr bua væizluna ieinum apalldr's garðe.* NL. 1898, 3: *dó rihte man di tische, / dz wazzer man in truoc.*

⁹⁴ *Þs.* 303, 3—12; NL. 1899.

⁹⁵ *Þs.* 303, 13—17: *frú þat ma ek gera vist eigi. oc huer er þat gerer. þa skal þat vera gort utan mitt rað oc utan minn vilia fyr því at þeir eru minir ener beztu uinir. oc helldr skillaða ek veita þeim gagn en ugagn.* The NL. poet divides this response, assigning the first part to Hildebrant (1900, 2: "*swer sleht die Nibelunge, / der tuot iz âne mich*") and the second part to Dietrich (1901, 3: "*mir habent dine mâge / der leide niht getân*"). This redistribution stems from the poet's desire, once again, to find employment for as many of his characters as possible, but the result is unusually awkward in that Hildebrant replies to a request which was not addressed to him.

⁹⁶ *Þs.* 303, 18—24; NL. 1904.

⁹⁷ Ps. 304, 1—3; Nl. 1905.

⁹⁸ Nl. 1906—1910. In the saga Blóðlinn does not relent and Grimhildr next makes an attempt to win Attila over to her revenge. The urging of Attila is most unlikely because the whole purpose of Grimhildr's strategy is to circumvent his authority [Wilmanns 21: “. . .; es ist widersinnig und gewiss nicht der ursprünglichen Entfindung gemäss, dass Kriemhild bei Etzel Hülfe sucht, nachdem unmittelbar vorher Blödel aus Furcht vor Etzels Feindschaft ihre Bitten abgelehnt hat.]. Furthermore, Blóðlinn's initial response (note 97) sounds tentative and not quite convincing, as if it were designed to elicit further representations. We may also note that the reward offered Attila by Grimhildr (Ps. 304, 14—15: *oc þa mattu þa nißlunga skatt. oc allt nißlungaland.*) echoes the reward which Kriemhilt promises Blædelin in Nl. 1906, 2 (“*jâ gib' ich dir ze miete / silber unde golt*”) and 1907, 1 (“*Daz lant zuo den bürgen / wil ich dir allez geben*”); an easy inference might be that the saga writer altered the source by eliminating Kriemhilt's second request to Blædelin and transferring the unused part of her promised reward to Etzel. The final indication that, in the source, Blædelin acceded to Kriemhilt's urging is the necessity of his role as slayer of the Nibelung attendants. The saga writer clearly realized later that he had abolished a necessary role and he was then obliged to reassign the killing of the attendants to Írungr. As a consequence, the scene in which Grimhildr enlists Írungr for this purpose is a retake of the scene in which she enlists Blædelin as we have it in the Nl. and as it was in the epic source. [I therefore disagree with Wisniewski 142—145 when she derives Írungr's attack on the attendants from the second source; the saga writer is simply repairing an omission and must use a new character because Blóðlinn has already refused to oblige Grimhildr.] The obvious question is: why did the saga writer choose to extend Grimhildr's urging to Attila? It may be that he missed the point of Grimhildr's conspiracy to circumvent Attila and could not understand why she failed to appeal to such an obvious source of power. Or it may be that the ballad source assigned greater initiative to Attila and the saga writer is attempting here to reconcile Kriemhilt's role as inciter from the epic source with Attila's role as aggressor from the Saxon ballad, even though Attila's attack fails to materialize. In any event, in the epic source Kriemhilt approached only Dietrich and Blædelin, not Etzel. [The view advanced here differs from Wisniewski 124—132, who assigns all three incitations to the epic source; cf. Heusler (2) par. 40.] Although the Nl. version is much clearer here, it fails to specify the nature of Blædelin's mission and this emerges only in the next Adventure.

⁹⁹ Ps. 304, 20—22; Nl. 1911.

¹⁰⁰ Nl. 1912, 1—3 (altered in C [Batts 582]): *Dó der strít niht anders / kunde sîn erhaben / (Kriemhilde leit daz alte / in ir herzen was begraben), / dô hiez si tragen ze tische / den Etzelen sun.* This is the well-known stanza in which the Nl. poet betrays Kriemhilt's intention to sacrifice her son to her vengeance, although he later shies away from making the sacrifice explicit. That Ortliep is carried to the banquet as in Nl. 1913 is indicated by an anticipatory passage in Ps. 299, 20—21: *Nv tecr gunnarr konungr sveinin alldrian oc ber ifaðme ser út.* Having pre-empted the motif, the saga writer does not repeat it here. The Nl. poet elaborates the scene by developing an effort on Etzel's part to engage for his son the kindness of the Nibelungs (1914—1917). His request that they take Ortliep with them on their return (1916) is reminiscent of Kriemhilt's fostering of Rûdeger's daughter in 1326. A further elaboration is Hagen's harsh response that Ortliep is doomed to die in 1918.

¹⁰¹ [Wisniewski 139 believes that the attack on the attendants as a catalyst for the outbreak of fighting in the banquet hall belongs to her second source. I believe that this attack was only a precaution in the epic source and was developed into a catalyst by the Nl. poet after he obscured the motif of Ortliep's sacrifice. There is then no need for a second source to explain the saga.] P̄s. 308, 3—7: *Oc nu mæler drotning at hann [scil. Írungr] skal fara fyrst oc drepa þeirra sveina. oc lata engan þan komaz igarð er aðr er fyr ultián af niflungum oc engan þan ut komaz með lívi er aðr er fyr innan.* The Nl. devotes all of Adventure XXXII (1921—1950) to this episode. In the saga the episode is preceded by two motifs: Grímhildr's demand that the Niflungs lay aside their arms (P̄s. 304, 22—25) and her inciting of Írungr (P̄s. 307, 8—308, 1). In both cases it is a question of recovering scenes previously dropped. The prohibition of arms was lost because of a confusion between living quarters and banquet hall (see note 75). That the saga writer is here working from the earlier passage is clearly indicated by a verbal correspondence between P̄s. 305, 1—6 and Nl. 1746. The inciting of Írungr duplicates the inciting of Blødelin as it must have been in the epic source and as it survives in the Nl. 1906—1907 (see note 98). The killing of the attendants is reported only as a plan in the saga, but the Nl. provides a full description: Blødelin advances 1000 strong against the attendants commanded by Dancwart (1921); Dancwart greets him (1922); Blødelin announces his intentions (1923); Dancwart declares his innocence (1924, 3: *ich was ein wēnic kindel / dô Sifrit vlōs den líp*—words transferred from Giselher's role in the epic source as P̄s. 323, 14—16 shows); after a further exchange Dancwart strikes off Blødelin's head (1925—1927); Dancwart mocks the dead man with Kriemhilt's promise of Nuodung's widow (1928—alludes to 1906); a general engagement begins (1929—1930); the attendants defend themselves with footstools and kill 500 (1931—1932); the Huns receive reinforcements of 2000 and complete the slaughter (1933—1936); only Dancwart survives (1937—1940); he asks for a messenger to be sent to his brother Hagen (1941); he is told to act as his own messenger (1942); he fights his way through the Huns to the banqueting Nibelungs (1943—1950). There is no indication that any of this action belongs to the epic source and Adventure XXXII (like Adventures XXVI, XXIX, and XXX) is likely to be the Nl. poet's own creation, especially since it centers around one of his newly-created characters (Dancwart).

¹⁰² P̄s. 308, 11—21. That this version belongs to the epic source is betrayed by the telltale stanza Nl. 1912. However, the Nl. poet avoids such a coldhearted device and resorts to a new motif in order to precipitate hostilities. Dancwart, having fought his way through the Huns, suddenly appears in the doorway of the banquet hall to announce the death of the attendants (1951—1956) and this bloody apparition provokes Hagen's slaying of Ortliep.

¹⁰³ P̄s. 308, 21—309, 11; Nl. 1960—1962. The Nl. adds, as a rather gratuitous touch, that Hagen also cuts off Werbel's right hand (1963—1964).

¹⁰⁴ P̄s. 309, 12—14: *Nu læypr attila konungr upp oc kallar. Stande vpp hvner aller minir menn. oc vapne sic oc drepe niflunga.* This is the reaction we expect from Attila after the killing of his son and the reaction which Grímhildr has calculated. On the other hand, the Nl. poet registers no reaction on Etzel's part (thus leaving the motif blind) and attributes the beginning of the general fighting to Hagen and Volker (1965—1966) soon followed by the other Nibelungs (1967—1971).

¹⁰⁵ P̄s. 310, 5—7; Nl. 2008, 1—2. [Wisniewski 145.] The actual details of the fighting emerge less clearly (P̄s. 309, 15—310, 5; Nl. 1972—2007). The strategy in the saga

is to keep the Niflungs penned in the orchard by spreading raw oxhides before the gate, a feature which must belong to the Saxon ballad. The NI. provides more detail: Danewart blocks the door so that no Huns will escape (1973—1974); Volker goes to his aid (1975—1979); Hagen wades into the enemy ranks (1980); Dietrich and Etzel are dismayed (1981—1982); Kriemhilt appeals to Dietrich to bring her to safety (1983—1986); Dietrich requests free exit (1987—1994); he takes Kriemhilt and Etzel with him (1995); Rūdeger requests and receives free exit (1996—1998); a Hunnish warrior trying to escape with Etzel and Dietrich is beheaded by Volker (1999); Etzel laments (2000—2002); the slaughter proceeds apace (2003); Hagen and Gunther praise Volker (2004—2007). It is impossible to tell how much of this action was suggested by the source and how much of it is the NI. poet's own explanation for the fact that, although every Hun in the hall is slain, Etzel (together with Kriemhilt, Dietrich, and Rūdeger) somehow survive. This is not a serious contradiction in the saga and we are simply led to assume that Attila and the others somehow made their way to safety during the fighting, but it becomes rather more serious in the NI. since Danewart blocks the door from the very outset and no escape is possible. It was perhaps this new role of Danewart's which obliged the NI. poet to fabricate his elaborate free exit sequence. [I therefore see no need to assume with Wisniewski 144 that the epic source provided a special explanation for the escape of Etzel and his intimates and I incline rather to Heusler's view (2) par. 87 that the explanation is the NI. poet's innovation.]

¹⁰⁶ Þs. 310, 7—9. The NI. poet, who has already robbed Etzel of his initiative when the fighting broke out in the banquet hall, now further deprives him of any leadership in this scene. All that remains is a rather futile desire on Etzel's part to plunge into the fray (2022, 1—3). The initiative itself is transferred to Hagen and Volker in the Nibelung camp and to Kriemhilt in the Hunnish camp. The NI. poet prefaces the renewed confrontation with several incidents which may or may not have been in the epic source: Volker and Hagen rest after the slaughter in the hall is completed (2009); Giseler advises that the hall be cleared for fresh fighting (2010—2011); Hagen commends his advice (2012); 7000 Huns are ejected, some still alive (2013—2014); Volker mocks the plaintive Huns (2015); he spears a Hunnish margrave (2016); the Huns scatter (2017—2018); Hagen and Volker incite Etzel (2019—2020). The central incident in this sequence is the ejection of the dead (and still living) Huns. It marks a chilling lull in the battle and may well have been in the source; we might imagine, for example, that the saga writer, with his ground level orchard, dropped the scene because it was no longer possible to picture the dead and moribund bodies tumbling down the steps of the raised banquet hall (NI. 2013, 3: *vor des sales stiegen / vielen si zetal*). But this supposition is not enough to secure the scene for the source.

¹⁰⁷ Þs. 310, 9—13: *En þidrekr konungr af bern gengr heim ísinn garð með alla sína men. oc þíkkir stór illa er sua marger hans goðer vinir skulu ganga í tua staðe oc beriaz.* The NI. poet does not record Dietrich's withdrawal and does not account for his location during the ensuing fighting. It is, however, quite likely that his withdrawal was mentioned in the source because his absence from the following scenes would otherwise remain unexplained. Dietrich does not participate in any way until the beginning of Adventure XXXVII, when he is explicitly recalled to the scene (2137, 1: *Dó sande an Dietríchen / der quote Ruedegér*).

¹⁰⁸ Ds. 310, 13—20; Nl. 2024—2025.

¹⁰⁹ Ds. 318, 1—8: *Nu gengr Gernoz fram fra allum sinum mannum. oc hogr atuer hliðar ser. oc drepr nu margan mann. Oc nu kemr ígegn hanum hertoge blóðlín. Oc hefja þeir þar sitt einvigi með storum hogum. oc sækia langa rið allræystimanlega. Oc gernoz skilz sua þaðan. at hann hevir af hogit hauoð blóðlín iarlz.* This is the first in the sequence of single combats. It is dropped in the Nl. because Blødelin has already fallen victim to Dancwart and it does not occur in Ds. until p. 318 long after the fighting has recommenced on p. 310. The saga thus has a long passage covering eight pages which bears little or no relation to the epic source. In this passage the Niflungs break out of the orchard and fight with the Huns in the streets of Soest. Gunnarr is captured by Osiðr [contrary to Wisniewski 148—149 I believe that MS B has the better reading and that A has dropped Osiðr because there is no other record of his presence during the fighting; cf. Hempel (1) 97] and is subsequently cast into the snake pit. Night comes on and the Niflungs count their surviving troops (700 remain). In order to continue the fight during the night, since Hunnish reinforcements are expected in the morning, they put fire to a cookhouse and illumine the town. That this narrative is largely taken from local Soest tradition, or perhaps from the Saxon ballad attached to Soest tradition, is indicated by a series of local references: 1) the name of the orchard—*hom*[= *bom*]*garðr er orostan stendr i oc sua heiter hann en i dag. niflunga homgarðr* (311, 1—2), 2) the enclosing wall around the orchard—*oc same steinvegr er en um hann idag* (312, 1—2), and 3) the tower with Gunnarr's snake pit—*og sa turn stenndur j midri Susa* (314, 18—19). Only the last episode (the burning of the cookhouse) may perhaps be a reflection of the burning banquet hall in Adventure XXXVI of the Nl. [Wisniewski 150—151]. The only difficulty is that the night burning in the saga appears to be premature and precedes the combat between Högni and Írungr. Thus, in the Nl. Hagen and Irinc fight on the first day, but in the saga they fight on the second day. There is a plausible explanation for the discrepancy. Just as the saga writer has already harmonized the hall banquet of the epic source with the orchard banquet of the ballad source by placing them end to end on successive days and relocating some of the action in the epic source to fill out the second day, he here harmonizes his Soest or ballad source with the epic source by assigning the action from the former to the first day and the action from the latter to the second day. We may therefore safely assume that the epic source had the same division as the Nl. and located not only the combat between Blødelin and Gernot (omitted by the Nl.) but also the combat between Hagen and Irinc on the first day. The other question which arises in this context is whether Gunnarr is captured early in the fighting (as in the saga) or late in the fighting (as in the Nl.). Heusler (1) 540—541 followed the saga, but the saga account is so clearly based on ballad or Soest tradition that the Nl. sequence is preferable in reconstructing the epic source. It is supported by the consideration of a well-constructed climax building from the minor encounters to the major encounters of the finale and, in addition, by the symmetry which clearly prevailed in the epic source: four single combats between the chief warriors on either side (Gernot/Blødelin, Hagen/Irinc, Giselher/Rüdeger, Volker/Dietrich), three ending in Nibelung victories and the fourth turning the tide with Dietrich's entry and Volker's fall, then four more single combats, two assigned to Hildebrant (ending in the death of Gernot and Giselher) and two assigned to Dietrich (culminating in the capture of Hagen and Gunther).

¹¹⁰ Ps. 318, 10—15: *Oc þa hæyrir Roddingeir margreife. oc verðr reiðr mioc at fallen er blodlinn hertoge ok kallar asina menn at nu skulu þeir beriaz oc drepa niþlunga. oc lætr hann bera merki sitt fram i orrustu allræystimanlega. oc firi hanum falla niþlungar. oc nu hever hann barez langa við.* The Nl., having dropped the combat between Gernot and Blødelin, is prevented from using this combat as a motivation for Rūdeger's entry into the battle. It must be admitted that his entry at this moment causes some awkwardness because it leads to nothing—Rūdeger's single combat against Giselher does not take place until the following day. However, the connection between Blødelin's fall and Rūdeger's entry belongs to the pattern and symmetry of the epic source because it is duplicated by Dietrich's activation after Rūdeger's fall [Wisniewski 154]. Furthermore, Rūdeger's entry must have occurred at this point because dramatic considerations forbid delaying his access of wrath until the following morning.

¹¹¹ Ps. 319, 11—15; Nl. 2025. The wording in these two passages is very similar; the only difference is that they constitute a direct appeal to Írungr in the saga, while the Nl. poet uses them as a general appeal, to which Irinc responds. The saga probably reflects the source, whereas the Nl. has telescoped it by eliminating the single combat between Blødelin and Gernot and thus merging Kriemhilt's first general appeal (responded to by Blødelin) and her second specific appeal to Irinc. The saga writer deviates in a different way by causing Högni to take cover (for reasons which are not clear) in a hall and then attempting to retrieve the burning banquet hall motif of the epic source by causing Grimhildr to set fire to the hall where Högni has found refuge (319, 8—10). The saga's compounding of Grimhildr's inciting of Írungr and her igniting of the hall is illogical: we would expect that either a fire would be ignited to drive Högni from his shelter, or that someone would be dispatched to attack him, not both.

¹¹² Ps. 319, 15—23; Nl. 2050—2054. Irinc's attack in the Nl. is prefaced by his acceptance of a challenge issued by the Nibelungs (2026—2027), his offer of single combat against Hagen (2028—2030), Hawart's desire to follow him with 1000 men (2031), Volker's reproach for reneging on the offer of single combat (2032—2033), Irinc's dismissal of his followers (2034—2036), an initial skirmish with Hagen (2037—2039), a skirmish with Volker (2040—2041), a skirmish with Gunther (2042), a skirmish with Gernot (2043), the slaying of four Nibelungs (2044), and Irinc's momentary fall in an encounter with Giselher (2045—2049). All of this may safely be attributed to the Nl. poet's desire for an increased deployment of his cast.

¹¹³ Ps. 319, 23—320, 3; Nl. 2055, 1—3. In the saga, Grimhildr goes on to renew her offer of a shield full of gold and silver, but this repeats her original appeal and may be a mechanical duplication. Írungr gives no sign of being unwilling and there is no need for her to press the point. The Nl. poet adds two stanzas (2056—2057) in which Hagen belittles his wound.

¹¹⁴ Ps. 320, 8—14: *Oc nu hlæypr írungr annat sinni ihollena at hogna. Oc nu varaz hogni við. oc snyr igeign honum. oc legr sinu spíoti under hans skiold i hans briost sua at sundr tecr bryniþona oc bukinn sua at um herðarnar kom út. oc þa letr írungr sigaz við steinveginn. oc þesse steinuegr heitir írungs vegr en i dag.* Nl. 2058—2064, specifically 2062, 2—4: *der Håwartes man | wart von Hagenen swerte | kreftelichen wunt | durch schilt und durch di brünne, | des er wart nimmer mér gesunt.* and 2064, 1—3: *Hagen vor sînen fûezen | einen gér ligen vant. | er schôz ûf Íringen, | den helt von Tenelant, | daz im von dem houble | diu stange ragete dan.* There are enough common

features to suggest the nature of the wound (or wounds) in the epic source: the thrust through (or under) the shield and through the byrnie and the spear projecting from the shoulders in the saga and from the head in the *Nl*. The allegation of Soest tradition ("this stone wall is called Írungr's wall to this very day") in a passage so clearly taken over from the South German epic source is curious. Perhaps the Soest place name belongs to the independent legend of Iring and has here been transferred to the Nibelung story *ad hoc*. In any event, the passage appears to give good evidence that the combination of epic source and North German tradition took place in Soest [as Hempel has argued (2) 138—156] since it is not likely that a Norseman working in Bergen would have combined a passage in the epic source with a site in Soest. In the saga Írungr succumbs on the spot, but in the *Nl* he is able to rejoin his men (2065), listen to the solace of Kriemhilt's lament (2066), and use his dying words in a vain attempt to dissuade his men from joining in the fight (2067—2069). They attack nonetheless (2070) and in the ensuing battle Irnfrit succumbs to Volker (2071—2072), Hawart succumbs to Hagen (2073), and 1004 Danes and Thuringians are slain (2074—2077). Adventure XXXV concludes as the Nibelungs rest (2078—2079) and Etzel and Kriemhilt lament (2080). This additional narrative is almost certainly the property of the *Nl* poet.

¹¹⁵ *Nl*. 2109, 1—2. The saga writer has expended this motif in conjunction with Írungr's attack on Högni in a separate hall. The firing of the hall in this context is illogical for the reason given above (note 111), but the saga writer could not proceed against the whole Nibelung force in this way since, in his account, they are penned not in an inflammable hall, but in an open orchard. According to the epic source, the hall was probably ignited directly after Irinc's fall as the next phase in Kriemhilt's attack, but the *Nl* adds a lull and then renewed fighting before nightfall: the Nibelungs disarm and rest seated on the wounded Huns (2081—2082—a ghoul-ish touch analogous to the ejection of the Huns still half alive); the Huns renew the attack until nightfall (2083—2086); Gunther, Giselher, and Gernot parley with Etzel and ask for leave to fight in the open (2087—2097); Kriemhilt intervenes to refuse (2098—2103); she will agree only if Hagen is surrendered as a hostage, but this condition is rejected successively by Gernot, Giselher, and Dancwart (2104—2107). Most of this additional sequence (2087—2107) may be accounted for in terms of the *Nl* poet's predilection for councils.

¹¹⁶ The suffering of the Nibelungs is described only in the *Nl*. (2112—2119), but it is unlikely that the epic source included the burning hall without any mention whatsoever of the hardship endured by the trapped Nibelungs. The motifs provided by the *Nl* are: general lamentation (2112—2113), the quenching of thirst with the blood of the dead (2114—2117), and the extinguishing of firebrands with blood (2118—2119). What derives from the source is impossible to say.

¹¹⁷ *Nl*. 2120—2124 (2122—2123 echo 1849). Line 2124, 3 gives the number of survivors as 600. The number is reminiscent of the night mustering in *Ps.* 315, 18—34, which reveals that 300 Niflungs have fallen and 700 remain [Wisniewski 150]. Perhaps the mustering belongs to the epic source and was dropped by the *Nl* except for the bare mention of a figure. In the source, the morning no doubt brought Rūdeger's attack and his combat with Giselher, but the *Nl* delays this action with more general fighting: the Hunnish attack is renewed (2125—2129), Kriemhilt continues to distribute gold (2130), the Nibelungs challenge the advancing Huns (2131—2132), and a detachment of 1200 Huns is killed (2133—2134).

¹¹⁸ Ps. 320, 20—22: *J þessu bili eru nu mikil tíðindi. Roðingeirr margreiße sæker nu hart fram oc drepr nißlunga.* The saga omits specific mention of his armed followers, but they must be present as in the Nl. 2167—2170 (2169, 1: *Gewáfen wart dô Rûedegér / mit fünf hundert man*). In the saga (and presumably the source) Roðingeirr's attack has already been motivated by his wrath at Gernoz' slaying of Blóðlinn, but the Nl. poet, having reassigned Blóðelin to Danewart, has lost the combat between Blóðelin and Gernot together with the motivation provided. He therefore 1) reassigns Gernot to Rûdeger and 2) manufactures a new motivation in the form of Rûdeger's well-known quandry. This quandry provides the material for a very substantial new scene. Rûdeger laments at the sight of so much bloodshed (2136) and sends for Dietrich, whose absence was accounted for in the epic source if not in the Nl. (see note 107), but Dietrich judges that conciliation is futile (2137). A Hunnish warrior reproaches Rûdeger for holding aloof and Rûdeger strikes him dead (2138—2142). Rûdeger protests that he is prohibited from fighting by his role as the Nibelungs' guide (2143—2144). Etzel chides him for killing the Hunnish warrior (2145), but Rûdeger pleads the vindication of his honor (2146). Kriemhilt reminds him of his oath to her (2147—2149), but he maintains that he did not swear his soul away and once more pleads his role as guide (2150). Kriemhilt renews her representations and Rûdeger reminds her of his customary loyalty (2151). Etzel and Kriemhilt now appeal to him on bended knee (2152) and Rûdeger laments his dilemma (2153—2154). They continue to press (2155), thus leaving Rûdeger with a choice between, on the one hand, refusing his king and queen, and, on the other hand, killing one of the Nibelungs with whom he is bound by the ties of hospitality and prospective marriage (2156). He tries to extricate himself by offering to restore everything Etzel has granted him (2157), but Etzel counters with an offer of joint rule (2158). Rûdeger once more pleads the bonds of hospitality and betrothal (2159—2161), but Kriemhilt is unremitting (2162) and Rûdeger resigns himself to death (2163—2164). Etzel thanks him (2165) and Rûdeger, having finally recognized the binding nature of his obligations to Etzel and Kriemhilt (2166), arms himself together with 500 men (2167—2170).

¹¹⁹ Ps. 320, 22—321, 5; Nl. 2220. [Wisniewski 165—167.] These passages differ in two important respects. In the saga Roðingeirr is killed by Gislher and succumbs alone. In the Nl. Rûdeger is killed by Gernot and both succumb. The saga probably represents the source accurately and the Nl. poet is responsible for both differences. He substitutes Gernot for Gislher in order to temper the familiacidal situation in the source and he balances victory and defeat in order to enhance the heroic proportions he has created for Rûdeger. In addition, he provides the elaborate pathos of Rûdeger's last conversation with the Nibelungs: Gislher observes Rûdeger's approach and supposes that he is coming to their assistance, but Volker disabuses him (2171—2173); Rûdeger declares his position to the Nibelungs and Gunther expresses disbelief (2174—2177); Rûdeger explains that he is under oath to fight, but Gunther urges him to consider the conflicting nature of his obligations (2178—2180); Rûdeger is only too willing, but he is unable to recognize the competing claims of the Nibelungs (2181); Gernot repeats the plea and Rûdeger restates his regret (2182—2183); Gernot reminds him of the sword gift and Rûdeger can only express his grief once more (2184—2187); Gislher reminds Rûdeger of the betrothal and Rûdeger pleads that his daughter not be held responsible for his action, but Gislher replies that the death of his relatives will dissolve all ties (2188—2191); Hagen now

requests Rüdiger's shield and when it is granted, he praises Rüdiger and vows to avoid any encounter with him in the coming battle (2192—2201); after some general lamentation Volker follows Hagen's example and asks in addition to be remembered to Gotelint, to which Rüdiger agrees (2202—2205); battle is joined, Gernot challenges Rüdiger, and both fall (2206—2221); Hagen and Gunther lament (2222—2223). The Nl. poet's formulation of this long scene is in tune with his fondness for polygonal discussion. Frequently, this sort of volubility in the Nl. inflates an episode beyond the limits of its narrative resources, but on this occasion, and perhaps this occasion alone, the emotional content is sufficient to bear the diffuseness and repetitiveness of the discussion.

¹²⁰ Ps. 321, 5—7; Nl. 2224 (obscured in C [Batts 676]). In the Nl. Giselher leads the attack alone because Gernot has already fallen. The scene then concludes with a brief aftermath: there is more lamenting for Rüdiger and Gernot (2225—2226); the Nibelungs rest (2227); Kriemhilt interprets the silence to mean that Rüdiger has deserted her cause (2228—2229); Volker reveals the truth to her (2230—2231); the Nibelungs exhibit Rüdiger's corpse and the Huns lament (2232—2234).

¹²¹ Ps. 321, 19—322, 1: *Nu ser þiðrekr konungr at roðingeyrr margreife er dauðr. þa kallar hann hatt. Nu er dauðr minn bezte vin Roðingeyrr margreife. Nu ma ek ei lengr vera kyrr. Taki allir mínir menn sín vopn. oc verð ec nu beriaz við niflunga.* This sequence in the saga accords with the established pattern: just as Roðingeyrr's intervention is precipitated by Blóðlinn's death, so Þiðrekr's intervention is precipitated by Roðingeyrr's death. At least the second of these two narrative hinges is secured for the epic source by a correspondence in the Nl., according to which Dietrich slowly begins to prepare his intervention after Rüdiger's death. However, in the process the Nl. poet greatly dilates the framework by delaying the intervention with prefatory action (chiefly, once again, to allow for the deployment of new minor characters). It emerges at this point that, although Dietrich was present at the beginning of Adventure XXXVII (2137), he has somehow once more retreated from the scene and is only within earshot of the action, not in plain view. This distance makes possible the delay, which is taken up with discussions, speculations, and the relaying of information by messenger: Dietrich interprets the Hunnish lament at the end of Adventure XXXVII to mean that either Etzel or Kriemhilt is dead (2235—2238); Wolfhart offers to investigate, but Dietrich dispatches Helpfrich instead (2239—2243); Helpfrich reports Rüdiger's death and Dietrich is stunned (2244—2245); Wolfhart vows vengeance (2246); Dietrich sends Hildebrant to obtain confirmation (2247); Wolfhart chides Hildebrant for going unarmed and proceeds to arm himself (2248—2250); his men insist on accompanying him (2251); Volker observes their approach and announces their arrival (2252—2253); Hildebrant asks for confirmation of Rüdiger's death (2254—2255); Hagen provides the confirmation and Dietrich's men lament (2256—2261); Hildebrant requests the surrender of Rüdiger's body and Gunther praises his loyalty (2262—2264); Wolfhart repeats the request impatiently and Volker advises him to reclaim the body himself (2265—2266); Wolfhart is prepared to fight were it not for Dietrich's prohibition (2267); Volker charges him with cowardice and they exchange threats (2268—2270); Hildebrant restrains Wolfhart, but Volker provokes him once again and he attacks followed by Dietrich's men (2271—2284); Volker kills Sigestap (2285). The result of this oblique version is to shift the initiative in the renewed fighting from Dietrich to the hotheaded Wolfhart and thus preserve Dietrich's Olympian role.

¹²² P̄s. 322, 16—19. Since the Nl. poet insists on Dietrich's aloofness, this killing falls to his second in command, Hildebrant, as vengeance for Sigestap (2286—2287). [Wisniewski 167—168.]

¹²³ P̄s. 322, 20—323, 1. Since Gernot has already succumbed in his battle against Rūdeger in the Nl., the German poet eliminates the combat with Hildebrant. [Wisniewski 168—169.]

¹²⁴ P̄s. 323, 1—4: *Oc nu standa ei fleiri upp i þessi holl þeir er vapn færer eru. en þessir fiorir. Þiðrekr oc Hagne með sitt vig. Hílldibrandr. oc Gíslher iaðrum stað.* The Nl. poet reassigns Giselher to Wolfhart, who has played an important part in the new fighting and earned a worthy opponent. The shift also secures a more even distribution of roles since Hildebrant has just confronted Volker. In the Nl. the action between Giselher and Wolfhart is preceded by a general mêlée in which Hagen is conspicuous (2288—2290) and an individual confrontation in which Helfrich kills Danewart (2291).

¹²⁵ P̄s. 323, 13—19: *ei mæli ek því þetta at ei þore ek at veria mik. þat veit min systir grimhíldr. ath þa er drepin uar Sigurðr svein. þa uar ek .v. vetra gamall. oc la ek i reckio minnar moðor með henni. oc saclaus em ek þess vigs. enn ecki hirið ek at liva ein eptir mína bræðr.* These words were known to the Nl. poet, but were transferred to Danewart in Adventure XXXII (1924; see note 101) because Giselher was not a child at the time of Siegfried's death according to his version of the story. The association of these two passages may account for the fact that the Nl. poet chooses to register Danewart's death at this particular moment (2291).

¹²⁶ P̄s. 323, 19—324, 1: *Oc nu sæker Gíslher at hílldibrandi meistara oc hogr huert hog at oðru. En þeirra einvigi ferr sem von var at. ad meistare hílldibrandr veitir Gíslher bana sar. oc fellr hann nu.* The Nl. poet equalizes the combat, as in the case of Rūdeger and Gernot, by causing both warriors to succumb (2292—2298). The measure allows him both to enhance Giselher's stature at the last moment (like Gernot, he dies a victor) and to remove Wolfhart from the scene when he has become expendable. Hildebrant now remains as the sole survivor among Dietrich's men (2298) and Wolfhart's dying words warn him to beware of Hagen (2299—2303). Hagen, suddenly reminded that Hildebrant is responsible for killing Volker, nullifies the warning by attacking him and inflicting a wound (2304—2307). This attack may contain the key to a particularly perplexing illogicality in the next Adventure, according to which Dietrich subdues Hagen while Gunther stands idly by [see Neumann 103]. The saga writer has no difficulty because, in his version, Gunnarr has been captured long before, but we have decided against this sequence for the epic source. However, if we imagine that in the source Hagen's combat with Hildebrant and Dietrich's combat with Gunther were simultaneous, all the difficulties vanish and there are no loose ends. We may suppose that Dietrich subdues Gunther at about the same time that Hagen incapacitates Hildebrant, thus clearing the way for the final combat between Hagen and Dietrich. The idea of two simultaneous semifinal combats is in fact explicitly suggested by P̄s. 323, 1—4: *Oc nu standa ei fleiri upp i þessi holl þeir er vapn færer eru. en þessir fiorir. Þiðrekr oc Hagne með sitt vig. Hílldibrandr. oc Gíslher iaðrum stað.* Because of Gunnarr's early capture the saga writer has had to redistribute partners (Þiðrekr/Högni, Hílldibrandr/Gíslher), but the simultaneity remains. The Nl. poet retains the original distribution of partners (Hildebrant/Hagen, Dietrich/Gunther), but he has sacrificed the simultaneity by keeping Dietrich in the wings until the last moment. Thus Hildebrant

is wounded before Dietrich ever arrives, leaving Gunther unoccupied and a passive observer while Hagen is subdued by Dietrich. Adventure XXXVIII, like Adventure XXXVII, concludes with a pause, during which Hildebrant reports back to Dietrich (2309—2316) and Dietrich laments at some length (2319—2323).

¹²⁷ The saga has sacrificed Gunnarr early in the fighting and has therefore lost one of the four semifinalists. He remedies the situation by extending the quarterfinal match between Gislher and Hildibrandr to coincide with the fight between his other remaining principals (Högni and Þiðrekr). The Nl. is more faithful to the original and retains both Hagen's wounding of Hildebrant and Dietrich's subduing of Gunther. The former occurs toward the end of Adventure XXXVIII (2306, 4—2307). But Dietrich's subduing of Gunther is doubly postponed, once because Dietrich must first be summoned to the scene and again because his combat with Hagen is relocated before his combat with Gunther. This last reordering must belong to the Nl. poet since it runs counter to the clear climactic nature of the contest between Högni and Þiðrekr in the saga. The contest between Dietrich and Gunther in the Nl. (2356—2360) becomes anticlimactic because all the elaborate staging effects have already been expended to preface the contest between Dietrich and Hagen. This reversal of the original order by the Nl. poet may be attributed to his sense of hierarchy: the king must succumb last.

¹²⁸ Þs. does not have the challenge, but it does have Þiðrekr's reply, which presupposes the challenge (see note 129). The Nl. version is both elaborated and confused. Dietrich must first arrive on the scene with Hildebrant (2324—2325) and as he approaches, Hagen declares his readiness to do battle (2327, 4: *ich tar in rehte wol bestân*). At this point, the action is further suspended to allow for a discussion: Dietrich reproaches Gunther the death of his men (2329—2332), but Gunther claims provocation (2333); Dietrich attributes the fighting to the Nibelung refusal to surrender Rüdiger's body (2334); Gunther counters by maintaining that the refusal was intended to irritate Etzel, not Dietrich (2335); Dietrich now asks Gunther and Hagen to surrender (2336—2337), but Hagen refuses (2338); Dietrich repeats the request and offers safe passage (2339—2340), but Hagen refuses once again (2341); Hildebrant urges acceptance (2342) and Hagen chides him for his flight from their previous encounter (2343); Hildebrant counters by accusing Hagen of cowardice in his meeting with Walther (2344), but Dietrich silences the fliting (2345). The Nl. poet now returns to the main issue, which is the single combat between Hagen and Dietrich. Dietrich, as it emerges, has overheard Hagen's declaration that he is ready to meet him alone in battle (2327) and finally responds to the challenge (2346, 4: *ir jâhet daz ir eine / mit strîte woldet mich bestân*). This is not quite accurate and it reverses the source, in which Hagen must have asked Dietrich to fight single-handed rather than declaring his own willingness to do so. The reversal is perhaps a lame attempt to account for Gunther's passivity during the following combat; in any event, it invests Hagen with some additional bravura. It is also in harmony with the Nl. poet's idea that all the Huns and Amlungs have now been slaughtered (there is therefore no one on whom Dietrich could call for assistance), while there is no indication in the saga that the carnage has left Þiðrekr entirely stripped of warriors [cf. Wisniewski 170].

¹²⁹ Þs. 324, 8—10: *Engi man bið ek mer liðveizlu í þessu einvigi. oc þat vil ek vist vinna með list oc drengskap*. The Nl. poet, having reversed roles, attributes these sentiments to Hagen (2347).

¹³⁰ Ps. 324, 10—325, 9; Nl. 2348—2352. In their description of the combat, saga and Nl. part company; Hagen's elfin ancestry and Dietrich's fiery breath as we have them in the saga either belong to the Saxon ballad or, if they were present in the epic source, they were refined out by the Nl. poet [see Heusler (2) par. 81; Wisniewski 171]. In the Nl. Hagen is simply wrestled into submission (2352).

¹³¹ Nl. 2353. This preface to the last *Hortforderung* is lost in the saga along with the *Hortforderung* itself. They served only to lead up to Hagen's execution, which must be suppressed so that he can survive to beget his avenger (a motif doubtless taken over from the ballad source).

¹³² This scene, which must have occurred directly after Hagen's capture in the epic source, is postponed in the Nl.: Kriemhilt thanks Dietrich (2354), he in turn requests clemency for the prisoner (2355), returns to the battle scene to subdue Gunther (2356—2360), delivers Gunther bound (2361—2363), asks once again for clemency (2364), and departs after obtaining Kriemhilt's agreement (2365). The postponement is explained in note 127. Kriemhilt now separates the prisoners and makes her demand of Hagen (2367, 3—4: "welt ir mir geben widere / daz ir mir habt genomen, / sô muget ir noch wol lebende / heim zen Burgonden komen.").

¹³³ Nl. 2368.

¹³⁴ Nl. 2369. [Wisniewski 60.]

¹³⁵ Nl. 2370—2371.

¹³⁶ Nl. 2372—2373.

¹³⁷ Ps. 326, 4—6: *Nu læypr þiðrekr konungr ad grimhildi oc hogr hana i sundr imiðio*. [Wisniewski 172.] The Nl. poet, with his ennobled view of Dietrich, transfers the execution to Hildebrant (2375—2376). This is unlikely to have been the version in the epic source, not only because the change can be plausibly explained in line with the Nl. poet's elevation of Dietrich, but also because Hildebrant was presumably incapacitated by the wound which Hagen had inflicted on him. The Nl. poet twice ignores this wound by using Hildebrant first as a courier to Dietrich and then as Kriemhilt's executioner. In the Nl. Kriemhilt is executed because she killed Hagen. In the saga the *Hortforderung* and Högni's death have been lost so that a new motive must be found for Grímhildr's execution. This is provided by the scene (Ps. 325, 9—326, 4) in which she tests whether Gernoz and Gislher are still alive by plunging a firebrand in their mouths, thus motivating Þiðrekr's execution as an expression of indignation. The origin of this baroque motif is not transparent. The Nl. concludes the proceedings (as in Adventures XXXVII and XXXVIII) with lamentations voiced first by Etzel (2374) and then by the people generally (2377—2379).

Bibliography

Texts:

- Das Nibelungenlied. Nach der Ausgabe von Karl Bartsch hg. von Helmut de Boor, Wiesbaden 1965¹⁸ (= Neudruck der 1956 erschienenen neubearb. 13. Auflage).
 Das Nibelungenlied. Paralleldruck der Handschriften A, B und C nebst Lesarten der übrigen Handschriften hg. von Michael S. Batts, Tübingen 1971.
 Edda. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern hg. von Gustav Neckel, 3. umgearb. Auflage von Hans Kuhn, Heidelberg 1962.

- Þiðriks saga af Bern. Udgivet for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved Henrik Bertelsen, 2, København 1908—11.
- Saxonis Gesta Danorum. Primum a C. Knabe & P. Herrmann recensita, recognoverunt et ediderunt J. Olrik & H. Ræder, tomus I textum continens, Hauniae 1931.
- König Rother. Nach der Ausgabe von Theodor Frings und † Joachim Kuhnt, Halle (Saale) 1954.
- Henric van Veldeken, Eneide. Hg. von Gabriele Schieb und Theodor Frings, 1—2, Berlin 1964—1965 (= Deutsche Texte des Mittelalters 58—59).
- Hartmann von Aue, Erec. Hg. von Albert Leitzmann, ATB 39, Tübingen 1957.²
- , Iwein. Hg. von G. F. Benecke und K. Lachmann, Berlin 1959⁶ (= Unveränderter Nachdruck der 5. von L. Wolff durchgesehenen Ausgabe).

Critical Studies:

- J. K. Bostock, Realism and Convention in the Nibelungenlied, *Modern Language Review*, 56 (1961), 228—34.
- Joachim Bumke, Die Quellen der Brünhildfabel im Nibelungenlied, *Euphorion*, 54 (1960), 1—38.
- Jean Fourquet, Réflexions sur le Nibelungenlied, *Etudes germaniques*, 20 (1965), 221—32.
- Heinrich Hempel (1), Nibelungenstudien. I. Nibelungenlied, Thidrekssaga und Balladen (Germanische Bibliothek, Abteilung Untersuchungen und Texte 22), Heidelberg 1926.
- (2), Sächsische Nibelungendichtung und sächsischer Ursprung der Thidrikssaga in Edda, Skalden, Saga. Festschrift zum 70. Geburtstag von Felix Genzmer hg. von Hermann Schneider, Heidelberg 1952, pp. 138—56. Rpt. in *Kleine Schriften*. Zur Vollendung seines 80. Lebensjahres am 27. August 1965 hg. von Heinrich Matthias Heinrichs. Heidelberg 1966, pp. 209—25.
- (3), Zur Datierung des Nibelungenliedes, *ZfdA*, 90 (1960/61), 181—97. Rpt. in *Kleine Schriften*, pp. 226—39.
- Andreas Heusler (1), Die Heldenrollen im Burgundenuntergang in Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, 1914, pp. 1114—43. Rpt. in *Kleine Schriften*, 2, hg. von Stefan Sonderegger, Berlin 1969, pp. 518—45.
- (2), Nibelungensage und Nibelungenlied, Dortmund 1965⁶.
- Werner Hoffmann (1), Zur Situation der gegenwärtigen Nibelungenforschung: Probleme, Ergebnisse, Aufgaben, *Wirkendes Wort*, 12 (1962), 79—91.
- (2), Das Nibelungenlied, München 1969.
- Hans Kuhn, Der Teufel im Nibelungenlied: Zu Gunthers und Kriemhilds Tod, *ZfdA*, 94 (1965), 280—306. Rpt. in *Kleine Schriften*. Aufsätze und Rezensionen aus den Gebieten der germanischen und nordischen Sprach-, Literatur- und Kulturgeschichte, 2, Berlin 1971, pp. 158—82.
- Hansjürgen Linke, Über den Erzähler im Nibelungenlied und seine künstlerische Funktion, *GRM*, N.F. 10 (1960), 370—85.
- Gerhart Lohse (1), Rheinische Nibelungendichtung und die Vorgeschichte des deutschen Nibelungenliedes von 1200, *Rheinische Vierteljahrsblätter*, 20 (1955), 54—60.
- (2), Die Beziehungen zwischen der Thidrekssaga und den Handschriften des Nibelungenliedes, *PBB(T)*, 81 (1959), 295—347.

- Laura Mancinelli, *La 'Nibelungenforschung' di Andreas Heusler alla luce della critica più recente in Arte e storia. Studi in onore di Leonello Vincenti*. Torino 1965, pp. 285—307.
- Friedrich Maurer, *Die Formkunst des Dichters unseres Nibelungenliedes*, *Der Deutschunterricht*, 6 (1954), Heft 5, 77—83 and *Festschrift für Dietrich Kralik dargebracht von Freunden, Kollegen und Schülern*, Horn, N.-Ö. 1954, pp. 93—98. Rpt. in *Dichtung und Sprache des Mittelalters: Gesammelte Aufsätze*, Bern/München 1963, pp. 70—79.
- D. G. Mowatt, *Studies towards an Interpretation of the Nibelungenlied*, *German Life and Letters*, 14 (1961), 257—70.
- and Hugh Sacker, *The Nibelungenlied: An Interpretative Commentary*, Toronto 1967.
- Friedrich Neumann, *Das Nibelungenlied in seiner Zeit*, Göttingen 1967.
- Friedrich Panzer, *Zur Vorgeschichte des Liedes. Nibelungenlied und Thidrekssaga in Studien zum Nibelungenliede*, Frankfurt a.M. 1945, pp. 109—78.
- Horst P. Pütz, *Heimes Klosterepisode. Ein Beitrag zur Quellenfrage der Thidrekssaga*, *ZfdA*, 100 (1971), 178—95.
- Werner Richter, *Beiträge zur Deutung des Mittelteils des Nibelungenliedes*, *ZfdA*, 72 (1935), 9—47.
- Werner Schröder (1), *Die epische Konzeption des Nibelungenlied-Dichters*, *Wirken des Wort*, 11 (1961), 193—201.
- (2), *Nibelungenstudien*, Stuttgart 1968.
- Klaus von See, *Germanische Heldensage. Stoffe, Probleme, Methoden. Eine Einführung*. Frankfurt a.M. 1971.
- Gottfried Weber, *Das Nibelungenlied. Problem und Idee*. Stuttgart 1963.
- Carl Wesle, *Der Donauübergang im älteren Nibelungenepos*, *PBB*, 46 (1922), 231—47.
- Wilhelm Wilmanns, *Der Untergang der Nibelunge in alter Sage und Dichtung in Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, phil.-hist. Klasse*, 1903, no. 2, 1—43.
- Roswitha Wisniewski, *Die Darstellung des Niflungenunterganges in der Thidrekssaga. Eine quellenkritische Untersuchung (Hermaea 9)*, Tübingen 1961.

PETER HALLBERG

Broder Robert, Tristrams saga och Duggals leizla

Anteckningar till norska översättningar

I

De följande sidorna är avsedda att på vissa punkter komplettera en föregående uppsats: »Norröna riddarsagor. Några språkdrag» (ANF 86, 1971, s. 114—38); den kommer i fortsättningen att återopas som NR. För båda artiklarna gemensamma ordregister och skriftregister bifogas.

Jag sökte i NR att på språkliga grunder avgränsa och sammanföra en rad i Norge översatta riddarsagor av kontinentalt ursprung. Det rörde sig om sju texter: *Elis saga ok Rósamundu*, *Ivents saga*, *Möttuls saga*, *Parcevals saga*, *Strengleikar*, *Tristrams saga ok Ísondar*, *Valvers pátr*. Alla har satts i samband med kung Håkon Håkonsson (1203—64) och hans kulturpolitik; i fem av dem uppges han uttryckligen ha tagit initiativet till tolkningen i fråga. En särställning inom gruppen intar *Tristrams saga*: i inledningen nämns såväl årtalet för översättningen, 1226, som översättaren, en viss »broder Robert». Denne eljest helt okände klerk anses allmänt vara identisk med »Robert abbot», som i slutorden till *Elis saga* sägs ha svarat för den tolkningen. Men en eller annan forskare har faktiskt tänkt sig, att också de övriga fem texterna kan ha haft samme Robert till upphovsman. En sådan förmodan har då grundat sig på mera allmänna intryck av likheter i språk och stil; någon systematisk undersökning har det inte varit fråga om.

Det kunde därför te sig som en angelägen uppgift att om möjligt söka fixera några mera bestämda språkliga kriterier på en speciell affinitet mellan texterna i »Tristram-gruppen» — som jag har kallat den efter det väl mest kända verket. Ett klart positivt resultat skulle givetvis stärka tron på en särskild samhörighet mellan de sju översättningarna, kanske också hypotesen om en för dem alla gemensam översättare.

Jag provade sålunda i NR en rad språkliga test dels på »Tristram-gruppen», dels på en kontrollgrupp med följande åtta riddarsagor: *Bevens saga*, *Elis saga ok Rósamundu II* (en yngre, isländsk fortsättning på sagan med samma namn, I, i »Tristram-gruppen»), *Erex saga*, *Flóres saga ok Blankiflúr*, *Flóvents saga*, *Magus saga jarls*, *Mírmans saga*, *Partalopa saga*.

Till att börja med undersöktes ett par syntaktiska drag: frekvensen av omvänd ordföljd i utsagosatser (*Fór hann þá* i st.f. *Hann fór þá*) och av berättarpresens (*Ferr hann nú* i st.f. *Fór hann þá*). Båda delarna har tidigare befunnits röja mycket stora skillnader mellan olika skribenter, också inom en och samma genre, exempelvis islänningasagorna. Det visade sig nu att »Tristram-gruppen» gentemot kontrollgruppen på det hela taget utmärker sig för en exceptionellt ringa frekvens av bägge dessa inslag. Den har med andra ord stor övervikt för rak ordföljd och preteritum som berättartempus.

Mera utslagsgivande tedde sig emellertid två andra kriterier: bruket av tidsadverbet *því næst* som alternativ till de eljest långt vanligare *síðan* och *eptir þat* (*þetta*); *kveða* som anföringsverb vid direkt anföring (DA), så gott som alltid i preteritum (*kvað*, *kváðu*) och vanligen placerat som inskott i repliken. »Tristram-gruppen» röjde en påfallande hög frekvens av såväl *því næst* som *kveða*. Framför allt det sistnämnda ger en mycket skarp och entydig avgränsning mot kontrollgruppen — liksom mot praktiskt taget hela den norröna litteraturen av isländsk proveniens.

I fråga om *kveða* vid DA skulle jag nu vilja anför en kompletterande iakttagelse, som synes ge ökad tyngd åt resonemang och slutsatser i NR. För *Ívents saga* bokförde jag där 27,0 % *kveða* av anföringsverben vid DA (54 fall av totalt 199 *mæla/segja/svara/kveða*). Jag följde därvid huvudtexten i Kölbings utgåva i *Riddarasögur* (Strassburg 1872), baserad på codex *Holm.* 6 4to (*A*). Eller rättare sagt: jag borde ha gjort det, eftersom det är den texten som ligger till grund för mina övriga uppgifter om *Ívents saga* i NR. Just för denna saga förelåg emellertid siffrorna för *kveða* och andra anföringsverb redan i mitt tidigare arbete *Stilsignalement och författarskap i norrön sagalitteratur* (Göteborg 1968), s. 113. Jag övertog dem för NR från den boken, men råkade då förbise att jag där hade utgått från en annan utgåva, även den av Kölbing: *Ívents saga* (Halle a.S. 1898) i Altnordische Saga-Bibliothek. I denna senare edition har *AM* 489 4to (*B*) valts som huvudtext; men då den handskriften saknar slutet, omkring en tredjedel av hela historien, har den här skarvats med *A*, som ju var huvudtext i den äldre utgåvan.

Mina siffror för frekvensen av *kveða* i *Ívents saga* härrör alltså från en s.a.s. blandad text. En direkt jämförelse röjer emellertid en symptomatisk skillnad mellan *A* och *B* på den punkt det här rör sig om. *A* (utgåvan 1872) har endast 15 fall av *kveða* på inalles 199 *mæla/segja/svara/kveða*, dvs. 7,5 %. Därmed får *Ívents saga* den avgjort lägsta frekvensen inom hela »Tristram-gruppen». Excerperar man *B* för sig, vilket kan ske antingen med hjälp av variantapparaten 1872 — enligt utgivaren har där

alla avvikande läsarter i *B* anförts »genau und vollständig» (XI) — eller i editionen 1898, blir bilden helt annorlunda: av totalt 128 *mæla/segja/svara/kveða* har *kveða* ensamt 51 fall eller 40,0 %. Den frekvensen skulle ge *Ívents saga* tredje platsen i »Tristram-gruppen», mellan *Strengleikar* (44,0 %) och *Tristrams saga* (30,0 %).

Ett par slutsatser synes man mig kunna dra av denna jämförelse. Dels förefaller det uppenbart, att codex *B* i detta fall bättre än *A* har bevarat den ursprungliga ordalydelsen i den norska tolkningen av *Ívents saga*. Det är ytterst osannolikt, att en avskrivare oavlätligt skulle ingripa för att ändra det gängse *segja* till det långt sällsyntare *kveða*; motsatsen är det enda rimliga. Dels bekräftas nu ytterligare, att den höga frekvensen av anförings verbet *kveða* vid DA är ett klart särskiljande kriterium på »Tristram-gruppen». Min jämförelse torde i sin mån stödja Kölbings allmänna utsaga i hans senare utgåva, att *B* ofta erbjuder »vollständigere und bessere lesungen» (XXIV) än *A*.

2

Trots de avskrivaringrepp som sålunda utan tvivel har ägt rum, visade sig de fyra tillämpade språkkriterierna väl ägnade att låta »Tristram-gruppen» som helhet med tydlig profil avteckna sig gentemot kontrollgruppen. Det rörde sig där om högfrekventa drag, bestämda alternativ i valsituationer som ständigt uppträder i alla dessa texter. Undersökningen fullföljdes emellertid med ett språkmateriel av annan art, helt oberoende av de nämnda inslagen. Ett vokabulärtest sammanställdes och kom att omfatta inalles 46 olika ord, valda med utgångspunkt i *Tristrams saga* och typiska för den texten; de skulle där förekomma i minst 2 exemplar, men kunde eljest i och för sig vara jämförelsevis vanliga (*fregna*) eller mycket sällsynta (*samþykkiligr* 'ense, samstæmmig'). Utslaget blev denna gång ännu mera slående. Samtliga texter inom »Tristram-gruppen» röjde en flerfaldigt högre frekvens av denna ordserie än något verk inom kontrollgruppen. Lägst i den förstnämnda kom *Parcevals saga* och *Valvers þátr* med vardera 49,0 fall per 10 000 ord, högst i den sistnämnda *Flóres saga* med 17,5 per 10 000 ord.

I NR fick jag nöja mig med att ange just dessa frekvenssiffror för hela ordserien i klump, men hoppades samtidigt »att så småningom få tillfälle att publicera en fullständig redovisning för hur de olika orden fördelar sig» (137). Det är vad som nu sker i närmast följande Tabell I. Så som förutskickades redan i NR, har siffrorna nu på någon enstaka punkt finjusterats. Jag erinrar om att medeltal upp till 10 anges med en decimal,

Tabell I.

	Strengleikar	Tristrans saga	Möttuls saga	Elis saga I	Ívent's saga	Parcevals saga	Valvers þáttur	»Tristran-gruppen»	Flóres saga	Elis saga II	Brex saga	Beyers saga	Flóvents saga	Mirrans saga	Partalopa saga	Magnus saga	Kontrollgruppen
andvarp	1	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	0
andvarpa	6	19	—	6	—	—	—	31	4	—	—	—	1	—	—	—	5
anгр	27	34	4	13	5	7	3	93	—	—	—	—	1	—	1	—	2
anгра(sk)	11	17	5	11	14	12	2	72	—	—	4	2	—	1	—	—	2
anгрsfullr	1	2	—	—	1	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	0
ástarþokki	13	9	—	1	—	1	1	25	—	—	—	2	1	—	—	—	3
ástsamligr	7	9	—	4	—	—	1	21	—	—	—	1	1	—	—	—	2
eindaga	2	11	—	—	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	0
fals	1	4	1	3	—	1	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	0
falsa(sk)	—	3	2	2	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	0
falsari	—	3	—	2	1	2	1	9	—	—	—	—	—	—	—	—	0
fregna	25	11	—	—	3	—	—	39	3	—	—	—	—	3	1	1	8
fyrnska	15	2	—	—	—	—	—	17	—	—	—	—	—	—	—	—	0
gaurr	1	11	—	2	3	—	2	19	—	—	—	—	—	—	—	—	0
gjarnsamliga	4	7	—	2	—	1	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	0
harnsfullr	11	10	—	4	5	6	—	36	—	—	1	1	—	—	—	—	2
hirðligr	2	8	—	1	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	0
hróp	11	18	—	2	1	1	—	33	—	—	—	—	—	1	—	—	1
hrópa	2	12	—	—	2	—	—	16	—	—	—	—	—	—	—	—	0
hygginn ok hæverskr	8	6	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	0
hæverska	7	13	—	—	2	—	—	22	—	3	—	1	—	—	3	—	7
hæverskr	11	18	1	1	5	3	2	41	—	2	—	6	1	1	—	—	10
hörmuligr	5	23	—	7	2	4	1	42	4	—	2	9	—	—	—	—	15
íðuligr	1	2	1	1	—	—	—	5	1	—	—	—	—	—	—	—	1
ihuga	31	33	1	—	8	4	—	77	—	—	—	—	—	—	1	—	1
ihugan	2	7	—	—	—	2	—	11	2	—	—	—	—	—	1	—	3
kurteisi	10	7	1	1	1	3	2	25	—	1	2	—	1	1	—	—	5
kurteiss	54	49	7	10	5	13	3	141	5	—	5	—	9	—	1	1	21
kvenska	5	3	—	—	1	—	1	10	—	—	—	—	—	—	—	—	0
kynligr	29	7	4	5	1	3	—	49	—	—	—	—	—	2	—	—	2
listugr	4	4	—	—	—	—	—	8	—	—	—	1	—	1	—	—	2
ógnarligr	—	4	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	0
optligr	1	5	1	—	2	—	—	9	—	—	—	—	—	1	—	—	1
riddaraligr	1	4	—	1	—	1	—	7	—	—	—	—	1	—	—	—	1
samþykkiligr	2	4	—	—	1	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	0
tigna	20	12	1	1	1	—	—	35	—	—	—	—	—	—	—	—	0
tignarligr	—	21	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	0
tíguligr	6	2	2	3	3	3	1	20	—	—	—	—	—	1	—	1	2
vápnðjarfr	5	3	—	—	—	1	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	0
vaskleikr	4	6	1	6	3	3	—	23	—	1	—	2	—	—	—	—	3
vaskr	20	25	1	11	5	12	3	77	—	2	—	2	2	1	—	1	8
vild	6	6	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	0
vildr	23	20	—	5	8	1	1	58	—	—	—	—	—	1	—	—	1
ynnligr	3	5	—	3	1	—	—	12	—	—	—	—	1	—	—	—	1
önbun	1	10	1	2	—	3	—	17	—	—	—	—	—	—	—	1	1
ömbuna	3	2	—	1	—	1	—	7	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Summa	402	492	34	111	84	88	24	1 235	19	9	15	27	19	14	8	5	116
Per 10 000 ord	104	101	56	56	52	49	47	82	17,5	16,5	16,0	11,5	10,5	8,2	7,3	2,8	10,5

som i förekommande fall har höjts; tal mellan 10 och 20 avrundas till närmaste hela eller halva tal; tal över 20 anges endast i närmaste hela tal. Det bör också nämnas att uppgifterna för *Elis saga I* grundar sig på texten i dess helhet, dvs. c:a 20 000 ord, i stället för på det något reducerade omfång, c:a 18 000 ord, som angavs i NR 117.

Ett annat, mera översiktligt sätt att presentera frekvensen av testvokabulären ger kanske en ännu klarare bild av dess anhopning inom »Tristram-gruppen». En kompletterande Tabell II bygger sålunda på distributionen av dessa ord på varje särskilt avsnitt om 1 000 löpande ord i de ingående texterna. Varje sådant avsnitt företer ett bestämt antal av testvokabulärens ord; det kan självfallet variera starkt även inom ett och samma verk. *Tristrams saga*, exempelvis, har med sitt omfång av drygt 49 000 ord sålunda 49 hela avsnitt om 1 000 ord, jämte någon »överskjutande» text. Det rör sig där som synes om ett minimum på 2 fall (avsnittet 6001—7000) och ett maximum på 22 fall (avsnittet 1001—2000), medan det föreligger en viss koncentration till frekvenstalen 8 och 9 med tillsammans 12 avsnitt. Tabellen visar fördelningen för varje enskild text inom såväl »Tristram-gruppen» som kontrollgruppen. Man ser omedelbart, hur starkt tyngdpunkterna för de båda grupperna skiljer sig åt, och hur anmärkningsvärt ringa »överlappningen» är från den ena till den andra gruppen. Sålunda har inte mindre än 80 av kontrollgruppens inalles 110 avsnitt en så låg frekvens som 0—1; inom »Tristram-gruppen» är det bara 4 avsnitt av sammanlagt 150 som hamnar på den nivån. Å andra sidan visar inte ett enda av kontrollgruppens avsnitt 7 belägg eller däröver; det gör däremot 87, dvs. 58 %, av »Tristram-gruppens» avsnitt.

3

För att få ytterligare perspektiv på riddarsagornas språkform kommer jag här att pröva mina test från NR på dels *Barlaams ok Josaphats saga* (Chria 1851), utgiven av R. Keyser och C. R. Unger, och *Heilagra manna sögur I—II* (Chria 1877), utgivna av den sistnämnde. Valet av just dessa texter, med deras anknytning till Norge, beror bl.a. på att de möjligen skulle kunna sprida mera klarhet kring ett par språkdrag hos »Tristram-gruppen» som jag har misstänkt vara specifikt norska.

I *Barlaams ok Josaphats saga* har jag undersökt de första 20 000 orden, dvs. fram t.o.m. utgåvans sida 49, rad 2. Summariskt kan sägas att berättartempus genomgående är preteritum, och att omvänd ordföljd i utsagosatser är mycket sällsynt. Så till vida visar sagan en allmän, men

givetvis rätt intetsägande överensstämmelse med »Tristram-gruppen»; ett sparsamt bruk av berättarpresens och av inversion utmärker ju också många andra norröna texter inom olika genrer.

Vad angår »Tristram-gruppens» höga och för dessa texter karaktäristiska frekvens av tidsadverbet *því næst* och anförings verbet *kveða*, utfaller testet helt negativt för *Barlaams ok Josaphats saga*: inte ett enda fall av *kveða*, några få av *því næst*.

Vokabulärtestet ger följande skörd: *andvarpa* 1, *anгр* 5, *fals* 3, *falsari* 1, *fregna* 1, *gjarnsamliga* 2, *høeverskr* 3, *iðuligr* 4, *kurteisi* 1, *kurteiss* 3, *kynligr* 1, *optligr* 7, *riddaraligr* 1, *tigna* 1, *tíguligr* 3, *vaskleikr* 1, *vildr* 2, *ynniligr* 2, *ömbun* 4, *ömbuna* 4. Det ger inalles 50 fall eller 25,0/10 000, en frekvens som stannar vid ungefär hälften av den lägsta inom »Tristram-gruppen» men ligger ett stycke över den högsta inom kontrollgruppen. Man fäster sig vid det jämförelsevis ymniga inslaget av ord som *optligr* (vanligen som adverb: *optliga*) och *ömbun/ömbuna*; de synes på det hela taget ha en särskilt gynnsam jordmån just i religiösa texter.

Från den väldiga textmassan i de båda banden av *Heilagra manna sögur (HMS)* har jag vid min excerpering uteslutit två större partier i band II: *Nikolaus saga erkibyskups II* (49—158) och *Olafs saga hins helga* (159—82). I förra fallet är skälet närmast det, att översättaren är en namngiven isländsk klerk, Bergr Sökkason, vars insats jag har behandlat annorstädes.¹ *Olafs saga hins helga* å sin sida skiljer sig som norrön »konungasaga» ganska markant från det övriga innehållet i dessa »Fortællinger og legender om hellige mænd og kvinder», som samlingens underrubrik lyder. Även efter denna reduktion återstår ett ansenligt textomfång: i band I c:a 288 000 ord, i band II c:a 165 000, totalt c:a 453 000.²

Vokabulärtestet visar för hela denna text följande fördelning på de bägge banden:

	I	II	Summa
andvarp	3	2	5
andvarpa	5	1	6
anгр	12	4	16

¹ Bergr Sökkasons språkprofil diskuteras i mitt ovannämnda arbete *Stilsignalement och författarskap i norrön sagalitteratur* (1968) samt i uppsatserna *Jóns saga helga* (Afmælisrit Jóns Helgasonar 30. júní 1969, s. 59—79) och *Om Magnúss saga helga* (Einarsbók, Afmælikveðja til Einars Ól. Sveinssonar 12. desember 1969, s. 59—70).

² Mina uppgifter om HMS: s omfång bygger på antalet textrader under jämförelse med ordmängden i ett fullständigt räknat avsnitt om 100 rader.

	I	II	Summa
angra(sk)	10	7	17
angrsfullr	—	—	—
ástarþokki	2	—	2
ástsamligr	5	3	8
eindaga	—	—	—
fals	33	9	42
falsa(sk)	6	5	11
falsari	2	1	3
fregna	42	16	58
fyrnska	1	1	2
gaurr	—	—	—
gjarnsamliga	1	1	2
harmsfullr	1	—	1
hirðligr	—	—	—
hróp	2	—	2
hrópa	—	—	—
hygginn ok hæverskr	—	—	—
hæverska	—	—	—
hæverskr	1	3	4
hörmuligr	14	6	20
iðuligr	4	7	11
íhuga	4	3	7
íhugan	4	3	7
kurteisi	2	—	2
kurteiss	4	1	5
kvenska	—	—	—
kynligr	16	1	17
listugr	—	—	—
ógnarligr	—	—	—
optligr	52	57	109
riddaraligr	1	—	1
samþykkiligr	—	2	2
tigna	11	2	13
tignarligr	—	—	—
tiguligr	8	2	10
vápnðjarfr	—	—	—
vaskleikr	—	—	—
vaskr	—	2	2
vild	—	6	6
vildr	4	4	8
ynnligr	4	4	8
ömbun	27	14	41
ömbuna	5	5	10
<i>Summa</i>	286	172	458

Riddarsagornas typiska *hæverskr* och *kurteiss* med besläktade ord intar som synes här en mycket blygsam plats, något som rimligtvis också var att vänta. Slående är å andra sidan, här liksom i *Barlaams ok Josaphats saga*, den höga frekvensen — omkring en fjärdedel av hela antalet — av *optligr* och av *ömbun/ömbuna*.³

På en textmassa om inalles 453 000 ord ger dessa 458 fall en frekvens av 10,0/10 000; för band I blir motsvarande tal 9,9/10 000 och för band II 10,5/10 000. I stora drag förefaller sålunda spridningen av denna vokabulär mycket jämn. Frekvensen är, jämförd med »Tristram-gruppens», helt ringa, på ungefär samma nivå som kontrollgruppens genomsnitt.

Bilden bör emellertid differentieras med tanke på enskilda texter i samlingen. Det dominerande inslaget i band II är översättningen *Vitæ Patrum* (335—671; c:a 83 000 ord), indelad i I (335—488; c:a 32 000 ord) och II (489—671; c:a 51 000 ord). Följande antal fall har bokförts från respektive I och II; siffrorna för förra och senare avsnittet åtskiljs av ett snedstreck: *andvarp* 0/1, *andvarpa* 0/1, *anгр* 2/2, *anгра(sk)* 0/6, *ástsamligr* 2/1, *fals* 5/1, *falsa(sk)* 0/5, *falsari* 0/1, *fregna* 1/2, *gjarnsamliga* 1/0, *hæverskr* 1/2, *hörmuligr* 1/3, *iðuligr* 3/2, *kurteiss* 1/0, *optligr* 14/41, *samþykkiligr* 1/1, *tigna* 0/1, *vaskr* 0/1, *vildr* 2/4, *vildr* 1/3, *ömbun* 5/6, *ömbuna* 2/2. Detta innebär för I inalles 42 fall, dvs. 13,0/10 000, och för II 86 belägg, dvs. 17,0/10000; för *Vitæ Patrum* totalt 15,5/10 000. Frekvensen är alltså här omkring en halv gång till så hög som i *HMS* som helhet — utan att därför vara på något sätt anmärkningsvärd. Höjningen beror till stor del på den rikligare förekomsten av ett enda ord: det karakteristiska *optligr/optliga*.

Inom *HMS I* faller två avsnitt i ögonen, därför att de röjer en markant högre frekvens än genomsnittet av den aktuella vokabulären. *Antonius saga* (55—121), med ett omfång på c:a 29 000 ord, visar följande antal exempel: *andvarp* 3, *anгр* 1, *anгра(sk)* 1, *ástarpokki* 2, *ástsamligr* 3, *fals* 20, *falsa(sk)* 4, *gjarnsamliga* 1, *hörmuligr* 2, *optligr* 25, *tigna* 4, *ömbun* 5, *ömbuna* 1 — sammanlagt 72 fall eller 25,0/10 000. Även här har som synes *optligr* en dominerande plats; ordet svarar ensamt för mer än en tredjedel av samtliga belägg.

Den andra texten är den bekanta visionsskildringen *Duggals leizla* (329—58). På sina c:a 12 000 ord (en fullständig genomräkning visar

³ Man fäster sig också vid det ymniga inslaget av *fregna*, ett verb som på det hela taget brukas mycket sparsamt i texter av odiskutabelt isländskt ursprung. Möjligen kan det här röra sig om ett drag som pekar åt norskt håll. (Jfr *Stilsignalement och författarskap i norrön sagalitteratur*, s. 175 f.)

12 027) har den följande exempel: *andvarpa* 1, *anгр* 6, *anгра(ск)* 5, *hörmuligr* 4, *kynligr* 4, *tigna* 1, *tiguligr* 1, *vildr* 1, *ynnigr* 2, *ömbun* 7, *ömbuna* 2 — inalles 34 eller 28,0/10 000.

Både *Antonius saga* och *Duggals leizla* har alltså mer än dubbelt så hög — den sistnämnda nästan tre gånger så hög — frekvens av testvokabulären som *HMS* i genomsnitt (10,0/10 000). Räkna man bort de bägge texterna med sina totalt 41 000 ord från *HMS I*, skulle resten av bandet på sina 247 000 ord och med 180 fall få en så låg frekvens som 7,3/10 000.

Ingendera av *Antonius saga* och *Duggals leizla* kommer dock i närheten av »Tristram-gruppens» frekvens, med dess lägsta tal på 47,0/10 000 (*Valvers pátr*), fastän ett gott stycke över kontrollgruppens med maximalt 17,5/10 000 (*Flóres saga*). Emellertid röjer *Duggals leizla* i sitt ordval ytterligare drag av särskilt intresse i samband med »Tristram-gruppen». Man kan bl.a. lägga märke till att denna text inte — som både *Vite Patrum* och den närmast jämförbara *Antonius saga* — är beroende av ordet *optligr* för sin höga frekvens i vokabulärtestet; det finns över huvud taget inte här.

Ett frapperande ord i *Duggals leizla* är det mycket sällsynta adjektivet *tilfýsiligr* 'angenäm, lockande, tilldragande', som där uppträder två gånger, men såvitt jag kunnat finna ej annorstädes inom hela *HMS*: »hinn sætazti ilmr ok inn tilfýsiligsti» (355); »smidadr med svo tilfýsiligum almætti» (356). Detta ord, som saknas i mitt vokabulärtest, emedan det inte uppfyllde villkoret att »förekomma minst två gånger i *Tristrams saga*» (NR 136), finns emellertid på ett ställe (56) i denna text; det är dessutom representerat med 3 fall i *Strengleikar* (38, 38, 38) och 1 i kontrollgruppens *Partalopa saga* (5).

Som ett särskilt uttryck i vokabulärtestet upptogs frasen *hygginn ok hæverskr*, med inte mindre än 6 belägg i *Tristrams saga* och 8 i *Strengleikar* men eljest inget i »Tristram-gruppen» eller kontrollgruppen. Den speciella kombinationen finns inte heller i *Duggals leizla*. I stället möter man där en rad exempel på det enkla *hygginn* (332, 338, 343, 344). Det ordet synes ha en mycket ringa frekvens i sagalitteraturen på det hela taget. Det saknas sålunda helt i *Heimskringla* (c:a 229 000 ord), och på de fem stora islänningasagorna *Egla*, *Laxdæla*, *Eyrbyggja*, *Njála* och *Grettla* (tillsammans c:a 316 000 ord) kommer inalles blott 3 belägg: *Laxdæla* 2 och *Grettla* 1. (Samtliga dessa texter excerperade från utgåvorna i Íslenzk fornrit.) Utanför *Duggals leizla* har jag heller inte stött på *hygginn* i *HMS*. Det förefaller symptomatiskt, att då skribenten i *Michaels saga* (I, 676—713) lånar några sidor från *Duggals leizla*, ändrar han det enda fall av

hygginn som finns inom avsnittet: *hygnuztu* 332¹⁴ blir till *vitrir* 687¹⁰. Å andra sidan är adjektivet rätt vanligt just inom »Tristram-gruppen»; en excerpering av enbart de båda största texterna ger följande exempel: *Strengleikar* (1, 2, 6, 18, 19, 26, 34, 34, 38, 52, 56, 61, 62) och *Tristrams saga* (5, 41, 57, 60, 83, 86). Mot den här tecknade bakgrunden ter sig sålunda de 4 fallen av *hygginn* i *Duggals leizla* ganska påfallande.

4

Emellertid avtecknar sig den specifika språkprofilen hos *Duggals leizla* med särskild klarhet och skärpa först då man också drar in två andra kriterier som tillämpades i NR: frekvensen av tidsadverbet *því næst* och av anföringsverbet *kveða* vid DA. Ett jämförelsevis ymnigt inslag av bägge-dera kännetecknade ju »Tristram-gruppen» till skillnad från kontrollgruppen. För *kveða* förekom över huvud taget ingen »överlappning» mellan de båda grupperna; för *því næst* var det två texter i kontrollgruppen som visade en något högre frekvens än den lägsta i »Tristram-gruppen» (NR 125). Vissa tecken tydde på att en hög frekvens av *því næst* och/eller anföringsverbet *kveða* kunde förmodas vara särskilt typisk för texter med norskt ursprung.

Går man nu till *HMS I*, har jag där utanför *Duggals leizla* på ett textomfång av 272 000 ord antecknat endast 32 fall av *því næst*, medan det enbart på *Duggals leizla* (12 000 ord), med mindre än tjugondelen av det omfånget, kommer 34 belägg. Men skillnaden är i själva verket ännu större. Av nyssnämnda 32 exempel ingår 9 i *Michaels saga*. Emellertid återfinns 7 av dessa 9 i ett par sidors avsnitt som helt enkelt med obetydliga retuscheringar har övertagits från *Duggals leizla*; 6 av de 7 fallen (686²⁰, 686²⁸, 687²², 687³⁰, 687³⁶, 688³⁰) figurerar på exakt motsvarande plats i sistnämnda text (331²³, 331³⁴, 332²⁷, 332³⁶, 333⁷, 334⁹).⁴

Om man liksom i NR anger frekvensen av *því næst* i procent av det sammanlagda antalet *því næst* (34) jämte dess synonymer *siðan* (10) och *eptir þat* (1) i *Duggals leizla*, får man talet 76,0 %. Det skulle placera denna text näst högst inom »Tristram-gruppen»: mellan *Möttuls saga* med 90,0 % och *Tristrams saga* med 61,0 %.

Som redan antytt är dock ett rikligt bruk av *því næst* inte något för »Tristram-gruppen» unikt utan snarare ett särdrag hos många norska

⁴ I sin artikel *Michaels Saga and its Sources* (Saga-Book of the Viking Society, vol. XVI, 1962—1965, s. 354—71) visar Christine Fell, att den norska översättningen *Duggals leizla* uppenbarligen har varit den direkta källan för visionsavsnittet i *Michaels saga*.

eller norskinfluerade texter i allmänhet, jämförda med isländska. Sålunda visar även *Vitæ Patrum* i *HMS II* många exempel på *því næst*, ytterst jämnt fördelade på de båda delarna: distributionen av *því næst/síðan/eptir þat* är i den förra 20/45/9, i den senare 46/119/6, dvs. i bägge fallen 27,0 % *því næst*. Det är ungefär samma frekvens som den lägsta inom »Tristram-gruppen»: *Ivents saga* med 26,0 %. Det kan tilläggas att jag utom de 66 beläggen från *Vitæ Patrum* på återstående 81 000 ord i *HMS II* har antecknat bara 1 fall av *því næst* (187)!

Också inslaget av anförings verbet *kveða* — ett för »Tristram-gruppen» starkt särskiljande drag — är ytterst påfallande i *Duggals leizla*. Denna ganska korta text har sålunda 60 fall mot 66 för hela *HMS I* i övrigt. Om man, som i NR, räknar ut andelen *kveða* av gruppen *mæla* (65), *segja* (35), *svara* (22) och *kveða* (60), kommer man fram till 33,0 %. Den frekvensen skulle ha gett *Duggals leizla* tredje platsen inom »Tristram-gruppen», närmast föregången av *Strengleikar* med 44,0 % och följd av *Tristrams saga* med 30,0 % (NR 128); kontrollgruppen låg långt under denna nivå, med 3,0 % i *Flóres saga* som högsta tal (NR 129).

Lika litet som uttrycket *því næst* bör anförings verbet *kveða* betraktas som något för »Tristram-gruppen» säreget, även om det råkar vara ovanligt markant just där; det tycks mera allmänt peka åt norskt håll. Man finner också i *HMS I* andra texter än *Duggals leizla* med jämförelsevis hög frekvens av sådant *kveða*. I fragmentet *Brandanus saga* (272—75) finns 5 fall; väger man dem mot 11 fall av *mæla* och 9 av *svara*, får man en andel för *kveða* på 20,0 %. Också inom *HMS II* möter man i ett eller annat fall en lite starkare koncentration av *kveða*. Så i en liten rest på knappt två trycksidor ur *Placidus saga* (207—209); i detta fragment med dess luckor finner man vid sidan av 6 *mæla* och 4 *svara* också 4 *kveða*, alltså bortåt 24,0 % för det sistnämnda. Den omfångsrika *Vitæ Patrum* har endast 6 *kveða* som anföringsverb vid DA, ett ytterst obetydligt inslag.

Det kan tilläggas att *Duggals leizla* vad angår de båda syntaktiska kriterierna omvänd ordföljd i utsagosatser respektive presens som berättartempus harmonierar utmärkt med »Tristram-gruppen». Denna var anmärkningsvärt sparsam med bådadera, med ett vida lägre genomsnitt än kontrollgruppen (NR 120—23). *Duggals leizla* visar endast 3,8 % omvänd ordföljd (2 fall mot 51 för rak) och såvitt jag kunnat finna inte ett enda exempel på berättarpresens. (Jag erinrar om att presensformer av anföringsverben, vilka generellt sett synes ha en särställning, inte har medräknats, nu lika litet som i tidigare uppgifter.) Man kan i det sammanhanget notera, att då *Michaels saga* som ovan nämnts övertar några sidor

från *Duggals leizla*, lämnas tempuskaraktären helt ograverad. Det finns i denna passus på drygt 1 500 ord inte en enda presensform, fastän *Michaels saga* annars har gott om sådana både före och efter episoden ur *Duggals leizla*.

Bilden kan kompletteras med ett drag som inte var föremål för särskild granskning i NR. Jag har från *Duggals leizla* bokfört några fall av en något avvikande ordföljd. Det rör sig om den inbördes placeringen av leden i vissa med adverb, oftast riktningssadverb, sammansatta verb: »augu hans um sneruzt» 331³⁵; »haka ofan seig» 332¹. Mera »normalt» skulle ordföljden vara »sneruzt um» och »seig ofan». (Exemplen ingår i det avsnitt som övertagits i *Michaels saga* och har där bibehållits: »augun um snæruz» 686³⁰; »haka hans ofan signaði» 686³¹.)

Emellertid hade jag tidigare, utan att göra bruk av materialet för NR, antecknat en mängd liknande exempel från *Strengleikar*. Jag anför dem här i bokstavsordning efter adverbdelen, dock utan anspråk på helt uttömmande redovisning: »Sem þeir aftr til konungs foro» 68¹⁰, »Sem hon aftr kom» 83¹⁷, »en brodrenn þægar aftr snæriz» 3⁴⁰, »Naboreis bonde hennar at hugði siðveniu hennar» 81³⁴, »Milun brott fór ór fostrlannde sinu» 62²¹, »en unnasta hans eftir dvaldize» 76³⁷, »oc i þui inn flaug vm glyggenn einn hinn friðazte gashaucr» 75³⁵, »þa settiz hann um kastala þeirra oc niðr braut» 67¹⁸, »Oc er þeir saman komo» 60⁸, »Abbadis upp hellt siolf þetta barnn i skirnn hæilagre» 18³⁰, »Þeir ufriðinum vpp helldo» 60⁴, »oc toc stafenn. oc upp las þat er á var ristit» 66²⁷, »Upp neytti hann mielum fegiofvm» 41²⁶, »hann upp ræis oc for þægar a væiðar» 25²⁹, »Hann upp ræistize oc ræif af hænni klæði sin» 34²³, »Sem þau upp stoðo fra natverðar borðvm» 69¹⁷, »Sem hon vt reið or hallardvrum» 74²⁴, »Sem hon uiðr rettiz or uviti» 79¹⁶, »oc er hon viðr rettize» 80⁴, »Hon viðr toc fingrgulleno» 52³⁷. En sådan ordställning har av allt att döma en emfatisk funktion; såpass flitigt använd som i *Strengleikar* kan den nog lätt få något maniererat över sig. Här föreligger alltså ännu en rätt påfallande språklig beröringspunkt mellan *Duggals leizla* och ett av de centrala verken inom »Tristramgruppen» — den enda av dess texter som anses ha bevarats i autentisk norsk språkdräkt.

5

Här ovan har *Barlaams ok Josaphats saga* och, framför allt, *HMS* konfronterats med samma språkkriterier som i NR nyttjades för att avgränsa »Tristramgruppen». Bland den stora mängd texter som granskats, inalles c:a 473 000 ord, är det en enda som i samtliga test har visat en nära fränd-

skap med »Tristram-gruppen», mycket närmare än någon av riddarsagorna i kontrollgruppen: *Duggals leizla*. Jag erinrar särskilt om att dess frekvens av såväl tidsadverbet *pvi næst* som anförings verbet *kveða* kan jämföras med »Tristram-gruppens» högsta tal. Själva vokabulärtestet (*andvarp* osv.) röjer visserligen en täthet (28,0/10 000) långt under även den lägsta (47,0/10 000) i »Tristram-gruppen», fastän ett gott stycke över kontrollgruppens högsta tal (17,5/10 000) — och högre än i någon annan text jag påträffat utanför »Tristram-gruppen». Man måste självfallet också räkna med att skillnaden i genre mellan en visionsskildring av tillvaron bortom döden å ena sidan och en »riddarsaga» i världslig miljö å den andra ger klara utslag i ordförrådet — även om en och samme man skulle ha hållit i pennan. Därtill är »Tristram-gruppens» samtliga verk tolkade från fransk vers, *Duggals leizla* däremot från latinsk prosa. Sådant kan också inverka avsevärt på översättningens utformning.

I belysning av den föregående redovisningen får följande passus i ingressen till *Duggals leizla* ett speciellt intresse: »Hakon konungr or latinu tok ok let noræna til umbotar monnum ok hugganar» (329). En sådan hänvisning till kung Hakon (jfr s. 55 ovan) återfinns ju som sagt just i flertalet av »Tristram-gruppens» texter: *Tristrams saga*, *Elis saga (I)*, *Ívents saga*, *Möttuls saga* och *Strengleikar* — i de båda förstnämnda kompletterad med uppgiften att »broder Robert» respektive »Robert abbot» (som alltså rimligen är samma person) har utfört tolkningen.

Referensen till kung Hakon i *Duggals leizla* synes ha fått en avgörande bekräftelse i föreliggande undersökning. Denna korta text har ensam bland en mängd religiösa verk med tillsammans närmare en halv miljon ord visats befinna sig i det omedelbara grannskapet av eller rentav inom »Tristram-gruppens» särpräglade språkliga sfär. Ett miljömässigt samband finns förresten trots allt också; den sociala nivån är hög: Duggall presenteras som »einn hirdmadr» (329; lat. *nobilis*), och liksom då och då i riddarsagorna talas det ej utan ett visst nedlåtande om en *akrkarl*: »hungradr ok pystr akrkarl» (350). Min genomgång i NR syntes mig visa, att det mycket väl kunde ha varit »en gemensam översättare till samtliga sju översättningar» (138) i »Tristram-gruppen», och att inget talar emot att denne skribent var nyssnämnde Robert, klosterbroder och sedermera abbot. Om denna förmodan skulle vara riktig, ter det sig nu mycket rimligt eller rentav högst sannolikt, att samme andans man har svaret också för tolkningen av *Duggals leizla* — ett verk som bör ha stått hans hjärta minst lika nära som de inte alltigenom lika uppbyggliga *Tristrams saga* och *Elis saga*.

Ordregister

Till detta register har avslutningsvis fogats sidhänvisningar för några begrepp som diskuteras på skilda ställen i de båda artiklarna: berättartempus (presens/preteritum); ordföljd (rak/omvänd; omkastning av leden vid sammansatta verb).

Ett snedstreck skiljer hänvisningar till den förra artikeln (NR) och den senare.

- andvarp* sb 136/58, 62, 64, 69
andvarpa vb 136/58, 62, 64 f.
angr sb 136/58, 62, 64 f.
angra(sk) vb 136/58, 63—65
angrsfullr adj 136/58, 63
ástarpokki sb 136/58, 63 f.
ástsamligr adj 136/58, 63 f.
eptir þat (þetta) adv 116, 124 f., 127/
 56, 67
eindaga vb 136/58, 63
fals sb 136/58, 62—64
falsa(sk) vb 136/58, 63 f.
falsari sb 136/58, 62—64
fregna vb 136/57 f., 62—64
fyrnska sb 136/58, 63
gaurr sb 136/58, 63
gjarnsamliga adv 136/58, 62—64
harmfullr adj 136/58, 63
híröligr adj 136/58, 63
hróp sb 136/58, 63
hrópa vb 136/58, 63
hygginn adj /65 f.
hygginn ok hæverskr adj 136/58, 63, 65
hæverska sb 136/58, 63
hæverskr adj 136/58, 62—64
hörmuligr adj 136/58, 63—65
íduligr adj 136/59, 62—64
ihuga vb 136/59, 63
ihugan sb 136/59, 63
kurteisi sb 136/59, 62 f.
kurteiss adj 136/59, 62—64
kveða vb (vid DA) 128—34/56 f., 62,
 66 f., 69
kvenska sb 136/59, 63
kynligr adj 136/59, 62 f., 65
listugr adj 136/59, 63
mæla vb (vid DA) 128—33/56 f., 67
nú (»episkt») adv 123 f.
ógnarligr adj 136/59, 63
optligr adj 136/59, 62—64
riddaraligr adj 136/59, 62 f.
samþykkiligr adj 136/57, 59, 63 f.
segja vb (vid DA) 128—33/56 f., 67
siðan adv 116, 124—27/56, 67
svara vb (vid DA) 128—33/56 f., 67
tigna vb 136/59, 62—65
tignarligr adj 136/59, 63
tíguligr adj 136/59, 62 f., 65
tílfýsiligr adj /65
vápnðjarfr adj 136/59, 63
vaskleikr sb 136/59, 62 f.
vaskr adj 136/59, 63 f.
vild sb 136/59, 63 f.
víldr adj 136/59, 62—65
vitr adj /66
ynniligr adj 136/59, 62 f., 65
þvi næst adv 116, 125—28, 131—34/
 56, 62, 66 f., 69
ömbun sb 136/59, 65—65
ömbuna vb 136/59, 62, 65

Berättartempus (presens/preteritum 116, 121—24, 134/56, 60, 67 f. Ordföljd (rak/omvänd; omkastning av leden vid sammansatta vb) 116, 120 f., 134/56, 60, 67 f.

Skriftregister

Utgåvor anges ej här, eftersom uppgifter därom återfinns i texten. När en enskild text ingår i ett större verk, exempelvis Heimskringla, markeras detta inom parentes. Detsamma gäller också då det rör sig ej om en ursprunglig enhet utan om ett samlingsverk av senare tidars utgivare, såsom Heilagra manna sögur (HMS).

Ett snedstreck skiljer hänvisningar till den förra artikeln (NR) och den senare.

- Ágrip af Nóregs konunga sögum 119,
126 f., 130, 132
- Agulandus þátr (Karlagnús saga)
128
- Antonius saga (HMS I) /64 f.
- Bandamanna saga 121
- Barlaams ok Josaphats saga /60, 62,
64, 68
- Bevers saga 118, 121—24, 128 f.,
134, 137/55, 58, 61
- Brandanus saga (HMS I) /67
- Droplaugarsona saga 120, 127, 133
- Duggals leizla (HMS I) /64—69
- Egils saga Skalla-Grimssonar 119,
127, 132/65
- Elis saga ok Rósamundu 114 f.,
117—25, 128 f., 134, 137/55, 58, 60 f.
- Erex saga 118, 121—25, 129, 134,
137/55, 58, 61
- Eyrbyggja saga 119, 121, 127, 132/65
- Fagrskinna 119, 126, 130
- Flóres saga ok Blankiflúr 118, 121—
25, 129, 134 f., 137/55, 57 f., 61, 65, 67
- Flóvents saga 118, 121—25, 128 f.,
134, 137/55, 58, 61
- Grettis saga /65
- Heiðarvíga saga 119, 127, 132
- Heilagra manna sögur (HMS) /60,
62, 64—68
- Heimskringla 119, 126 f., 130 f./65
- Homiliebok, isländsk 131
- Homiliebok, norsk 127, 130
- Íven(t)s saga 115, 117 f., 120, 122 f.,
125, 128, 137 f./55—58, 61, 67, 69
- Karlagnúnús saga 128
- Kirjalax saga 119, 123 f., 126, 129
- Knýtlinga saga 119, 126, 130
- Laxdæla saga 120, 127, 132 f./65
- Magnússon saga (Heimskringla) 127
- Magus saga jarls 118, 121—26,
128 f., 134, 137/55, 58, 61
- Michaels saga (HMS I) /65—68
- Mirmans saga 118 f., 121—26, 129,
134, 137/55, 58, 61
- Morkinskinna 119, 126, 130
- Möðruvallabók 133
- Möttuls saga 114 f., 117, 120, 122,
124 f., 128, 137 f./55, 58, 61, 66, 69
- Nikolaus saga erkibyskups (HMS II)/62
- Njáls saga 120, 127, 132 f./65
- Ólafs saga hins helga (Legendariska
Ólafssagan) 119, 126, 130
- Parcevals saga 115, 117 f., 120, 122 f.,
125, 128, 137 f./55, 57 f., 61
- Partalopa saga 119, 121—25, 127—
29, 134 f., 137/55, 58, 61
- Placidus saga (HMS II) /67
- Rémundar saga 119, 123 f., 126
- Saga Ólafs Tryggvasonar (Oddr Snor-
rason) 119, 126, 130
- Strengleikar 115, 117, 120, 122—25,
128, 135, 137 f./55, 57 f., 61, 65—69
- Sturlunga saga 120 f.
- Sturlu saga (Sturlunga) 120
- Tristrams saga ok Ísondar 114—17,
120, 122—25, 128, 134—38/55, 57 f.,
60 f., 65 f., 69
- Valvers þátr 115, 117 f., 120, 122,
124 f., 128, 137 f./55, 57 f., 61, 65
- Vápnfirðinga saga 120, 127, 133
- Víga-Glúms saga 120, 127, 132
- Vitæ Patrum (HMS II) /64—67
- Þórðar saga kakala (Sturlunga) 121
- Þorgils saga ok Hafliða (Sturlunga)
121
- Þorgils saga skarða (Sturlunga) 120
- Þorsteins þátr Austfirðings 133
- Þorsteins þátr stangarhöggs 120,
127, 132 f.
- Ölkofra þátr 133

ARON YA. GUREVICH

Edda and Law

Commentary upon *Hyndlolióð*

*Hyndlolióð*¹ has suffered an unfortunate fate. Apparently, it is not preserved in its entirety. Like some of the other Eddaic lays not included in *Codex Regius 2365* it is ranked among the so-called complementary lays of *Elder Edda*. The historians of the old Icelandic literature consider them "step-children". It seems that the fact that *Hdl* is contained only in the manuscript of *Flateyrbók* of the end of fourteenth century deprives it of the respectability inherent to the lays of the main *Corpus Eddicum*. These historians proceeding from the idea that *Hdl* is apparently the product of the mechanical amalgamation of diverse pieces of different epochs, dissect it into a number of separate elements, particularly because it does not fit into the current division of Eddaic lays between lays of gods and lays of heroes. Since there are in the text of *Hdl* expressions resembling quotations from other poems, it has become customary to interpret it as a dependent compilation or an imitation, notwithstanding the fact that originality or inimitability are by no means the criteria applicable to old Icelandic literature, or to mediaeval literature in general.

But to fragment the lay is to ignore the fact that the ancient Scandinavians saw in it a meaningful entirety and that the diversity of its parts, which catches the eye of a modern scholar, did not perplex that audience. Analysis of the contents and structure of the lay is both rational and necessary, but one must not forget that an analysis which does not encompass a work of art, as a whole, destroys it.

It is our intention to analyse some parts of *Hdl* and then to try to comprehend it in its context.

The majority of scholars date the lay by the twelfth century.² Its author seems to have been acquainted with *Vǫluspá*, *Hákonarmál*, and *Helga-*

¹ Ed.: *Edda, die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern*, hg. von G. Neckel. I. Text. 4. umgearb. Aufl. von H. Kuhn (Heidelberg, 1962), pp. 288—296.

² B. Sijmons, A. Heusler, E. Mogk, G. Neckel, J. de Vries, Einar Ól. Sveinsson.

qvíða.³ Modern critics doubt the author's mythological knowledge. In particular, they think it unlikely that a living man could visit Valhöll as in Óttarr's case. Hyndla resembles a mediaeval witch much more than an old giantess. It is hardly possible to deny the Christian influence on the lay.⁴ Nevertheless, when Jan de Vries regards "das stattliche mythologische Gewand" of the lay as "fadenscheinig genug",⁵ this does not necessarily mean that its author made use of old myths, not in the least believing them, because such an erudite use of myths in old Iceland is, in itself, a scientific myth!

There is a hypothesis that Óttarr of *Hdl* was a real man of rank from Western Norway. H. Gering⁶ thinks that the lay is devoted to Óttarr *byrtingr* from Trandheim who served in the bodyguard of King Sigurd Jórsalafari, but, in our opinion, this point of view is very dubious. Nevertheless, there are, among Óttarr's ancestors, nobles from Gulathingslag, in particular, Kári, Klyppr, Ketill, Ólmóðr and some others, mentioned in the sagas of Kings and in the sagas of Icelanders. It is possible that some unknown Icelander composed the lay in honour of some illustrious Norwegian. The lay's basis is, in W. Grönbech's opinion, a Norwegian genealogy, as it was narrated in the hereditary farmstead.⁷

All attempts at reconstructing Óttarr's "full" pedigree, however sophisticated they may be,⁸ are not convincing. For the most part it is impossible to establish the parentage of Óttarr on the basis of the catalogue of names in *Hdl*. The idea underlying all reconstructions of this type is that the author of the lay intended to give the *whole* Óttarr's family-tree. But is this, in fact, so?

It is important to establish, first of all, what was the purpose of Óttarr's genealogy in the lay. The most natural solution seems to be the right one: the intention was to connect him with noble and renowned ancestors. Nevertheless, there is no necessity to mention all the forefathers of a man in order to glorify him, though it is essential to name the most famous

³ G. Neckel, *Beiträge zur Eddaforschung* (Dortmund, 1908), p. 273; J. Sahlgren, *Eddica et Scaldica. Fornvästnordiska studier*. I (Lund, 1927), pp. 100—103.

⁴ A. Holtsmark, "Hyndulióð", *KHL*, VII, 1962, col. 200—201.

⁵ Jan de Vries, *Altnordische Literaturgeschichte*, II. Bd, 2. Aufl. (Berlin, 1967), p. 109.

⁶ H. Gering, "Óttarr heimski", *ANF*, 36. bd, 3—4. h. (1920), pp. 326—331.

⁷ W. Grönbech, *Kultur und Religion der Germanen*. I. Bd. (Darmstadt, 1961), p. 374.

⁸ R. C. Boer, "Beiträge zur Eddakritik", II, *ANF*, 22. bd., 3. h. (1906), pp. 228 ff.; Finnur Jónsson, *Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie*, 2. Udg. (København, 1920), p. 200.

of them. Besides, the reconstruction, or creation, of such an extensive pedigree also had to have a certain goal.

When a skáld glorified in his lay the ancestors of a king, in *Ynglingatal*, for example, his purpose was attained by the very enumeration of them. Such an apotheosis of a king upheld the royal power. But no king by the name of Óttarr *heimskr* ever existed. Consequently, it is very difficult to conjecture that *Hdl* was composed by Óttarr's skald. It is unlikely that the old poems were not composed for some specific occasion. As a rule, they were determined by concrete situation and met some practical need. What need was served in the case of *Hdl*?

An original answer to this question was proposed by F. W. Bergmann.⁹ *Hdl*, to his mind, reflects the time immediately preceding the choice of the king. Innsteinn, a peaceful and patriarchal king, is dead. In three days they must elect a new king. His son, Óttarr, is the candidate of the old noble families. Óttarr's opponent, the warlike Angantyr, does not belong to the nobility. The goddess Freyia wants to secure the victory of Óttarr, her worshipper, but Hyndla knows the decree of Fate, which is that power would belong to the mightiest man and that the contest of pretenders would lead to the armed conflict prophesied by the giantess.

In order to confirm his view, Bergmann offered peculiar interpretation of some points of the poem. For example, instead of "*Vala málm*" in strophe 9, i.e. "Celtic metal", "gold", he read "*vala máli*", which means, in his opinion, the discussion of future election, the pre-election meeting. "*Føðurleifð eptir frændr sína*", i.e. "paternal inheritance after his kinsmen", Bergmann interpreted as "royal power in virtue of consanguinity".

But even leaving aside such forced interpretations of singular points of the lay, it is necessary to state that Bergmann's conception, as a whole, is untenable.

Indeed, *Hdl* mentions a litigation between Óttarr and Angantyr, but it is impossible to understand it as a contest between two pretenders to the throne. First of all, the very idea of a King's choice at the assembly, *thing* does not fit historical reality. Only a legitimate offspring of a certain kin could be a king, and in this sense the royal power was as much hereditary as elective. The custom of *konungstekja* consisted in the approval of the pretender by the members of the meeting and in the ritual of elevating him on the sacral rock, but had nothing in common with the discussion of pedigrees of pretenders or with the comparison of their

⁹ F. W. Bergmann, *Rig's Sprüche (Rigs mál) und das Hyndla-Lied (Hyndlu liód). Zwei sozial-ethische Gedichte der Sæmunds-Edda* (Strassburg, 1876).

respective qualities. There was no choice between claimants on the *thing*, and in case of several pretenders their rivalry was solved by armed contest before the *thing*. The "election" of the king in practice meant that the nobles and yeomen proclaimed him at the *thing*. They also had the right not to acknowledge him and to expel him.¹⁰

The conflict between hereditary right and sword law which, as Bergmann thought, was expressed in the trial of Óttarr and Angantyr, is a completely false construction, because the king had to possess both inborn right and power. *Hdl* surely is not the record of the poet's thoughts on the eve of the king's electoral campaign.

Nevertheless, it is beyond dispute that the lay supposed a trial between two persons concerning inheritance. In order to gain such a lawsuit it was necessary to enumerate the long list of forefathers. If the idea of royal power proves to be untenable as the subject of the dispute, another hypothesis remains: the trial, hinted at in *Hdl*, is about *forðurleið*, the ancestral property.

Let us consider the structure of the lay. We cannot admit the popular idea about the incoherence of its parts, and, in particular we doubt that Freyia's rôle in it consists only in framing the main contents.¹¹ Nevertheless it is expedient to analyse the text, at first, in parts, to dissect the strophes which mention the Norwegian kins. Freyia questions Óttarr's lineage. In reply Hyndla enumerates first of all his immediate ancestors from his paternal line. "Thou, young Óttarr, are Innsteinn's son; Innsteinn was the son of old Álfr, Álfr was Úlf's son, Úlf was Sæfari's son, and Sæfari was the son of Svan the Red" (*Hdl*, 12). Then she names Óttarr's mother and some of his other kinsmen, but the sequence of generations is no longer observed. The author is, manifestly, interested not in ascertaining Óttarr's line of parentage from heroes mentioned here, but in rehearsing the maximum multitude of noble kin. "Hence is the clan of Sciöldungar, hence that of Scilfingar, hence Qðlingar, hence Ynglingar, hence *hólðborit*, hence *hersborit*, too, all the best men of *miðgarðr*; all those are your stock, unwise Óttarr" (*Hdl*, 16).

One's eye is caught by the contrast between the initial list of relatives, enumerating fathers and their sons in strict sequence, and the heaping of noble names in the following lines, where genuine Scandinavian families

¹⁰ See G. Holmgren, "Taga och vråka konung", *Fornvännen*, 32 (1937).

¹¹ See, for example, Jan de Vries, *op. cit.*, II, pp. 107 f.; *Die Götterlieder der Älteren Edda*, nach der Übersetzung von K. Simrock neu bearbeitet und eingeleitet von H. Kuhn (Leipzig, 1945), p. 137.

are intermingled with legendary or fictitious personages. It is quite impossible to put all of these seventy odd names in good order.

If this contrast between Óttarr's basic genealogy and the further unrestrained catalogue of heroes and gods did, in fact, take place, it would be helpful to dwell on the initial list of Óttarr's forefathers (*his niðia*).

Svanr rauði
|
Saefari
|
Úlfr
|
Álfr
|
Innsteinn
|
Óttarr

Having established five of Óttarr's forefathers in the paternal line, the author turns to his maternal ancestors (his father's mother, her parents, his mother's grandfather, etc.), but does not continue the enumeration in the foregoing generations. Óttarr's pedigree, in the strict sense, is exhausted in five generations. All the subsequent lines are rather a heroic poetization of his family tree.

Such famous names spoke to the mediaeval audience of *Hdl* but the modern reader tends to weary of the long lists of names so dear to old poets because he cannot decipher the message underlying them. Moreover, the audience of *Hdl* understood these names as indications of well-known legends and sagas connected with their bearers. The contemporaries of the lay could draw incomparably more information from the poem than is explicitly told in it. Enumeration of genealogies and names is an old culture's formalized language in which every name conceals a complex of stories and events, and every name, by necessity, invokes a series of associations and emotions.

Óttarr apparently was not connected by blood to the famous clans of Sciöldungar, Scilfingar, Ynglingar or Ylfingar, mentioned by *Hdl*. At any rate, it did not suffice that Óttarr was their relative, as the author was confident that all noble clans form a unity and that full nobility presupposed the blood ties of all outstanding clans. Consequently the

“luck” of one family could pass down to the men of another family.¹²

The ancient heroes and chieftains mentioned in the poem formed circles on the periphery of the nucleus of Óttarr’s kinsmen. His five paternal ancestors together with him form a group of relatives qualified by the Norse laws of the twelfth and thirteenth centuries as *baugamenn* (“those who pay and receive the rings”, i.e. the compensation for the killed kinsman), to distinguish them from more distant relatives, *sakaukar*, who had the right to receive only additional payments.

If the heaping of names in *Hdl* had the intention of glorifying Óttarr and his family by means of connecting them with Norse, Danish and South Germanic noble clans and even with gods (see strophe 8), then the initial enumeration of five generations of Óttarr’s ancestors had some other, more practical and, possibly, more prosaic purpose, which Freyia openly reveals. In three days there will be a trial of Óttarr and Angantyr about paternal inheritance, and both of them must rehearse their pedigrees on the *thing* (*ættir rekja*). A technical detail is even mentioned: before the lawsuit the parties paid a pledge in gold.

Here it is appropriate to remember the procedure by which the right of inheritance was proved, as practiced in Western Norway in the twelfth and thirteenth centuries in particular. As the *Gulathings-lov* said, the litigants about *óðal*, ancestral landed property, in order to prove their claims, had to enumerate their forefathers, “five who possessed the land, and the sixth who had it as a property and *óðal*”.¹³ After that they had to bring witnesses who were also descendants of *óðalmenn*. A man who could bring the best witness won the lawsuit. Thus the *óðal*-right was proved by referring to ancestors who possessed the estate in six succeeding generations, for the *óðal* was, firstly, deemed the land inherited by descendants from their forebears, as was stated in the *Gulathingslov*.¹⁴ Later, according to Magnús Hákonarson’s *Lands-lov*, the procedure by which the *óðal*-right was proved was partially changed. It became sufficient to possess the land for sixty years in order to obtain the *óðal*-right.¹⁵

¹² W. Grönbech, *op. cit.*, I, pp. 376, 386.

¹³ *Gulathings-Lov*, 266: . . þeir scolo telia til langfeðra sinna. V. er átt hava. en sa hinn sette er bæðe atte at eign oc at óðrle. *Norges gamle Love indtil 1387*, udg. ved R. Keyser og P. A. Munch, I. Bd. (Christiania, 1846), pp. 86—88.

¹⁴ *Gulathings-Lov*, 270: . . No skal þær iarðer telia. er óðrlom scolo fylgia. Su er ein er ave hever ava leift . . . *Norges gamle Love*, I, S. 91. According to *Frostathings-Lov*, XII, 4, an estate acquired the title of *óðal* after its uninterrupted possession by three generations of kinsmen.

¹⁵ *Landrecht des Königs Magnus Hakonarson*, bearb. von R. Meißner (Weimar, 1941). VI. Landabrigði, 2, 1.

Yet the same code of law also contains an expression pointing to the original rule: “*tíll haugóðals at telia*”, i.e. the *óðal*-right which could be proved by means of enumerating the ancestors possessing the land in question from the time of the burials in barrows.¹⁶ Consequently, when a suit about *óðal*-right arose, the winner was the man who could retrace his genealogy “up to the barrows and heathendom” (*tíll haugs ok tíll heiðni*).¹⁷

There is a complete congruence between Óttarr’s genealogy of five generations in *Hdl* and the necessity according to the injunction of the *Gulathings-lov* to enumerate five generations of the *óðal-menn* in order to prove the right of the sixth to the land in dispute. This conformity may be explained by mere coincidence, too. If in the lay four or, say, six generations of ascendant relatives instead of five, were named, the meaning of the principle clearly seen in *Hdl*, as well as in West Norse law would remain unchanged: the inheritance lawsuit is won by the man who proves that his forefathers possessed it long enough. However, it is necessary to remember certain circumstances.

First, the majority of immigrants arrived in Iceland from Western *fylki* of Horthaland and Rogaland, i.e. from the *Gulathingslag*.¹⁸ Secondly, there was in Iceland an old and most vivid interest in the common law of Gulathing, and the first law promulgated by the althing about 930 was based on *Gulathings-lov* (in that version of the latter which existed at the beginning of the tenth century, long before its first parchment record). According to Ari Thorgilsson, an Icelander Úlfjlótr sailed to Norway specially in order to bring back the law known as *Úlfjlótslög*.¹⁹ Lastly, Úlfjlótr was a grandson of the *hersir* Kári from Horthaland (*Hqrða-Kári*), and during his sojourn in Norway, which lasted three winters, he consulted with Þórleifr the Wise, Kári’s son, who according to the sagas, helped King Hákon the Good to decree the *Gulathings-lov*.²⁰

Some Swedish runic inscriptions of the eleventh century contain the lists of kinsmen in ascending lines of five or even of seven generations. It is possible that the intention of the composers of these inscriptions was both to commemorate the forefathers and to secure their own *óðal*-right. See S. B. F. Jansson, *The Runes of Sweden* (Stockholm, 1962), pp. 74—75, 78—80.

¹⁶ *Landrecht* . . . Landabrigði, 16, 1.

¹⁷ Kong Haakon Magnussöns Retterbod om Odelslösing. *Norges gamle Love indtil 1387*. III. Bd. (Christiania, 1849), p. 121.

¹⁸ See Björn Þorsteinsson, *Íslenska þjóðveldið* (Reykjavík, 1953), pp. 79, 97.

¹⁹ *Íslendingabók*, 2. *Íslensk fornrit*, I, 1 (Reykjavík, 1968).

²⁰ *Íslendingabók*, 2. kap.; *Landnámabók* H 11, H 268; *Heimskringla*, Hákonar saga goða, 11. kap.

In this connection it should not seem so strange that an Icelander who wrote *Hdl* could be quite well informed about the procedure of the inheritance right proof, prescribed by the *Gulathings-lov*.

Thus, Freyia demands that Hyndla reveal to Óttarr the names of those ancestors necessary for him to prove his inborn right to his paternal legacy. The motif of patrimony is not a casual moment in the poem and by no means an unimportant detail of its framing. It is not, of course, accidental that Freyia reverts to the idea of the lawsuit at the end of the poem: Óttarr, it is said, must keep the names of all his forefathers in his mind in order to rehearse them at the inheritance trial between him and Angantyr (see the strophes 8—9 and 45).

In the system of proof on the *thing* by the ancient Scandinavians, the parties had to recite the oaths and formulas clearly and distinctly and to possess a certain number of witnesses and oath-helpers. Memory played an immense rôle in a preliterate society. The witnesses had to recite before the lawcourt what they have heard from their fathers and grandfathers.²¹ Úlfjljótr, it seems, spent three years in Norway not without cause, as he had to remember everything which could be included in an Icelandic law. This was the occasion for “the beer of the memory” requested by Freyia from Hyndla, as well as for sacrifices and entreaties for help addressed to the gods (see the end of the lay).

Hyndla repeatedly called Óttarr *heimskr*, “silly”, “foolish”, may be because he did not remember his pedigree, i.e. did not possess the knowledge which could give him victory, for mastery of the myth and genealogies, of the origin of the world and mankind, guaranteed might. “There is little that a wise could not attain”, says *Hávamál* (107). Preparing for the lawsuit a man had to strain all his knowledge and abilities, memory, first and foremost. This preparation in *Hdl* is taken almost beyond Óttarr’s personality; Freyia is preparing her worshipper for the contest to come.

So it is evident that there is a substantial connection between Freyia and the main contents of the lay. Óttarr can be sure of his future victory at the *thing* because the mighty goddess is on his side and with her help he acquired the necessary genealogical information. In this sense, *Hdl* is a grandiose representation of collective memory of society which still thought, to a great extent, in categories of myth.

It is possible, as it seems, to carry the parallel between the actual order of *óðal*-law and the situation described in *Hdl* a little further. The

²¹ *Norges gamle Love* . . . III. Bd., p. 121: . . . bera soghu foður foður sins . . .

possessors of the *óðal* in Norway were called *óðalmenn* or *höldar*. The meaning of the term *höldr* (cf. O.E. *hæleð*, Germ. *Held*, Sw. *hjalte*, Dan. and Norse *helt*) in the Old Icelandic poetry was “man”, “Warrior”, “hero”. *Höldr* in the East Norwegian laws (*Borgarthings-lov* and *Eidsiva-things-lov*) also meant a freeborn man.²² *Höldar* in *Snorra-Edda* qualify as free and competent yeomen.²³ Yet, *höldar* of the West Norwegian laws are only privileged, “best” *bønder*, those who possess *óðal*.²⁴ Similarly, in the *Lands-lov* of 1274 *höldr* is a man who has the *óðal*, received as inheritance both from his father and his mother, and which was in the possession of his forefathers before that.²⁵ Thus, the *höldar* belonged to the peasant aristocracy and the foundation of their privileged position was their gentility and the possession of the *óðal*-right.²⁶

Hdl is the only poem in which the term *höldr* is used not in the meaning of “man”, common to the *Edda*, but as a denotation of a noble, well-born man. *Höldborit* in the poem is in juxtaposition to *hersborit*, that is, “man born from the *hersir*”, chieftain. Both *höldbörít* and *hersborit* belong to “the best in *miðgarðr*”. Does not the term *oðlingar*, used in the lay in strict connection with aforesaid terms, have the same meaning? It was suggested long ago that *oðlingar* was not a proper name, but an *appellativum* indicating noble birth.²⁷ So it seems permissible to question whether the specific interpretation of the term *höldr* in *Hdl* is connected with the West Norwegian situation of the twelfth and thirteenth century.

²² *Bruchstücke der Rechtsbücher des Borgarthings und des Eidsivathings*, bearb. von R. Meißner (Weimar, 1942), pp. 22, 28, 122, 126.

²³ Snorri Sturluson, *Edda*, *Skáldskaparmál*, 50: Þar næst eru þeir menn, er höldar heita; þat eru buendr þeir, er gildir eru at aettum ok réttum fullum.

²⁴ *Gulathings-lov*, 185, cf. 218, 224, 239.

²⁵ *Landrecht* . . . VII, *Landzleigu bolkr*, 64, 1: . . . En sa er haulldr, er hann hefir oðaul at erfðum tekit bæðe eptir faður oc moðor, þau er hans forellrar hafa att aðr firi þeim, oc eigi annara manna oðaul i at telia, þau er með kaupí eru at komin eða vtterfðum . . .

²⁶ Cf. K. Maurer, “Die norwegischen höldar”, *Sitzungsberichte der königlich bayer. Akademie der Wissenschaften. Philos.-philolog. Cl.* 1889, Bd. II, H. II (München, 1890); F. Boden, “Das altnorwegische Stammgüterrecht”, *Zeitschrift für Rechtsgeschichte. Germ. Abt.*, 22. Bd (1901); K. Robberstad, “The Odal Right according to the Old Norwegian Laws”, *Universitetet i Bergen, Årbok 1955, Hist-antikkv. rekke*, Nr 1 (Bergen, 1956); A. Я. Гуревич, „Норвежские бонды в XI—XII веках“, *Средние века*, 24 (Москва, 1963); Cl. von Schwerin, “Der Bauer in den skandinavischen Staaten des Mittelalters,” *Adel und Bauern im deutschen Staat des Mittelalters*, hg. von Th. Mayer (Darmstadt, 1967, 2. Aufl.).

²⁷ H. Gering, “Kommentar zu den Liedern der Edda”, hg. von B. Sijmons, I, *Germanische Handbibliothek*, VII, 3, 1 (Halle a.d. Saale, 1927), p. 374.

Óttarr is an offspring of the *hersar* and *höldar*, he is an *óðalmaðr* descending from the most noble families of Norway, from the ancient heroes and from the best men of *miðgarðr* in general, and therefore his heredity right is incontestable.

The comparison of the genealogical list of *Hdl* with the precepts of the West Norwegian laws, naturally, does not imply that the poem is a mere illustration of the legislation and directly reflects its norms. The former and the latter are produced by different social necessities. Poetry and myth, on the one hand, and right and custom, on the other, are very distant from one another. However they were not always so distant. In the olden time, that gulf which opened between poetry and law in modern times, did not exist. Study of old Germanic law and poetry testifies that they came into much closer and more frequent contact than it is possible to imagine on the basis of modern ideas of the borderline between art and legislation.²⁸

Old Scandinavian law may serve as a model in this respect. Its precepts are permeated with a great number of poetic figures, adages, alliterated formulas and rhythmic turns. There are in the earliest codes of law the "microsagas", small juridical narratives. The direct vernacular penetrates the decrees. The formal and rationalistic mentality of the lawyers had not yet killed their vividness and poetic flavour, or made them dry and lifeless. The concrete picturesqueness of the old Scandinavian legal cases is very distant from strict proportionality and generalization of Roman law. The situations described in Northern law-codes are borrowed directly from life. These codes did not yet have a specialized juridical argot, and their authors did not employ specifically legal thinking. Thus, the reconciliation formula turns into a poem in which the whole world populated by Christians and heathens comes to life, where the mother nourishes her child, and the child calls its mother, where the vessel sails, the bucklers gleam, the Lapps ski, people light fires and sow corn, and where far and near, the sun shines, and the heaven is round, and the water streams into the sea, and the snow falls, and the pines grow and the hawk flies, and

²⁸ See J. Grimm, *Von der Poesie im Recht* (Darmstadt, 1957, 2. Aufl.); O. Gierke, *Der Humor im deutschen Recht* (Berlin, 1886, 2. Aufl.); H. Fehr, "Die Dichtung des Mittelalters als Quelle des Rechts", *Festschrift Karl Haff* (Innsbruck, 1950); F. Beyerle, "Kunst und Recht", *Festgabe für Hans Fehr*, 1948; B. Rehfeldt, "Recht, Religion und Moral bei den frühen Germanen", *Zeitschrift für Rechtsgeschichte, Germ. Abt.*, 71. Bd. (1954).

everywhere the violator of the truce is an outlaw.²⁹ What is this: an incantation, a chant, or a legal formula? Undoubtedly, all three.

On the other hand, it is not difficult to find in the Eddaic lays some legal terminology and situations. *Hávamál* has plenty of aphorisms of wisdom which are also not infrequently juridical maxims. For example: the dictum “A gift always looks for repayment” (*ey sér til gildis giðf*)³⁰ is repeated nearly literally in *Gulathings-lov*: “a gift is not recompensed if it is not returned with an equivalent” (*engi er (giðf) launað, nema iammikit kome igegn, sem gevet var*).³¹

Different spheres of ancient thought, ethics, law, poetry, and myth, were not yet completely differentiated; at any rate, if they were, not to such a degree that there remained no contact between them. On the contrary, they interacted reciprocally. If one wants to understand their poetry and law, it is necessary to take into consideration this singularity of the mentality of those days.

The same model of reality, often expressed even by similar notions and words, constituted the basis of both law and myth, with all their distinctions and even contrasts. The world, as the ancient Scandinavians saw it, was formed by the opposition of *miðgarðr* (Middle-yard, the world of mankind) and *útgardr* (Outyard, the abode of monsters and giants). The lays of *Edda* recount the struggle between those two worlds representing, correspondingly, culture and wild nature, the good and the evil. Meanwhile, old Icelandic and Norwegian laws differentiated landed estates into two opposite kinds, the land *innangarðs* (“enclosed possession”) and the land *útangarðs* (“land beyond the fence”). Thus the cosmos was modelled by the ancient Scandinavians on the pattern of their own farms, not only the world of men, but also the world of gods, *ásgarðr*.³²

Óðal, apparently supposed as the object of the trial between Óttarr and Angantyr in *Hdl*, belonged to the main categories of the Scandinavian conception of the world. It was the hereditary possession of the clan. At the same time, it was the totality of rights and concepts connected with landed property. For it was not only “patrimony”, but “fatherland” too, as the farm of an ancient Scandinavian was his native land. The *böndr*, or *höldr*, inherited his *óðal* from his forefathers, similarly, the king of Norway succeeded to the throne bequeathed to him by his father, for he

²⁹ *Isländisches Recht, Die Graugans* (Weimar, 1937), pp. 191—192.

³⁰ *Hávamál*, 145.

³¹ *Gulathings-lov*, 129.

³² See A. Ya. Gurevich, “Wealth and Gift-Bestowal among the Ancient Scandinavians”, *Scandinavica*, vol. 7, n. 2 (1968), pp. 126 f.

treated the country as his own *óðal*. But the idea of *óðal* was not restricted only to the relationships of ownership, for it was akin to a group of notions which, in the Germanic languages, expressed an inborn quality of a man, his noble descent, gentility, nature (O.N. *aðal*, O.E. *æðele*, *ēðel*, Germ. *edel*, *adel*, O. Fris. *edila*).³³ By means of reference to his long and glorious genealogy, one could prove both his *nobilitas* and his land right (remember *ǫðlingar* of *Hdl*), because the former was inseparably connected with the latter. *Óðal* was nothing but the nobility of a man transferred onto the landed estate and implanted in it. *Aðalborinn*, "free, or noble, man", was, in fact, a synonym for *óðalborinn*, "man born with the right to possess and inherit the patrimonial farm". Descent from noble ancestors ennobled the land possessed by their offspring, and, vice versa, the social status of a proprietor could be advanced by the possession of *óðal*. So land was not a simple thing or a mere object of property for the ancient Scandinavian, for he was tied to it by manifold bonds and, among them and not the least, by those of psychology and emotion.

The fact that the lawsuit about *óðal* is one of the elements of a mythological construction and a reason for the composition of a heroic lay, is a proof of the poetization of landed property, which is still far from the sphere of strict material relations of subject to object.

We singled out from *Hdl* the motif of Óttarr's genealogy which had to be used to make valid his right to his father's inheritance in the future lawsuit with Angantyr. It is clear that this was only one element of the lay. The story of Óttarr's real descent (his "initial genealogy" in a proper sense) is transformed into something much more grandiose, that is, into a picture of a number of the Norwegian noble clans, those of ancient Scandinavian heroes, kings, South Germanic chieftains, and even gods and other supernatural beings. The authentic pedigree is resolved into myth and prophecy about coming *ragnarök*. However different the separate parts of the lay and their origin may be, *Hdl* in its extant form unites them into an entirety, and its author, as well as those for whom it was composed, no doubt, saw no contradictions in it and enjoyed it as a meaningful totality.

Thus, Óttarr's genealogy is given in *Hdl* against the background of the myth, and is incorporated in it. That is the most important fact which must be taken into consideration after comparing the genealogy with the precepts of Norwegian law of the twelfth and thirteenth centuries. The

³³ O. Szemerényi, "The Etymology of German *Adel*", *Word*, vol. 8 (1952).

following question thus arises: what was the purpose of such an amalgamation of a genuine pedigree of a Norwegian nobleman with myth and legend?

The fusion of myth and law,³⁴ of a genealogy of the noble clan with a prophecy about the end of the world, of the world of men with the world of gods, served as a heroic sublimation of reality. It elevated men's actions over everyday life. Asserting his *óðal*-right at the *thing* Óttarr, if such a man really existed and had a lawsuit about landed estate, had to be conscious of the fact that he defended the legacy of all his forefathers, beginning with old heroes and his patrons *æsir*. However, it is less important in the long run whether Óttarr and his pedigree were poetic fictions or whether the events, described by *Hdl*, in fact took place. It may be supposed that legend embellished reality. Inheritance lawsuits were daily events in mediaeval Scandinavia. It seems permissible to suppose even a predilection of men of that epoch for the trials described in their law-codes and sagas with all their details. The ideas and characters of *Hdl* would be present in their minds during these trials and evoke the inevitable mythological associations.

It is well to remember that Óttarr has the help of Freyia alone, while Hyndla feels animosity towards him, reproaches him for his folly and refuses to give him "the beer of memory" without which the genealogical information cannot be rooted in his mind. The persistency of Freyia, who alone likes Óttarr, and the assistance of the gods, obtained by her prayers, must help him to remember the wisdom extracted from Hyndla. This motif is worthy of note. It is possible to surmise that the giantess does not want Óttarr's victory in the lawsuit, because by seeking his inheritance right he defends *eo ipso* the cause of the whole *miðgarðr*, for the best people in *miðgarðr* are his kinsmen. *Miðgarðr* contra *útgardr*, the world of men, friends of *æsir*, against the world of giants and monsters,—such is the underlying opposition of *Hdl*.³⁵

³⁴ Cf. W. P. Lehmann, "On Reflections of Germanic Legal Terminology and Situations in the *Edda*", *Old Norse Literature and Mythology, A Symposium*, ed. by E. C. Polomé (Austin, 1969).

³⁵ I got to know Mr J. Fleck's study "Konr—Óttar—Geirroðr: A Knowledge Criterion for Succession to the Germanic Sacred Kingship", *Scandinavian Studies*, vol. 42, n. 1 (1970), where he, among other issues, interprets *Hdl*, after my article had gone to the press. Mr Fleck states that Óttar and Angantýr litigated for the crown. I believe that Mr Fleck's study is liable to the same criticism as F. W. Bergmann's book.

CLAIBORNE W. THOMPSON

Gisla saga: The Identity of Vestein's Slayer

One of the "ambiguities" in *Gisla saga Súrssonar* which has been the subject of some controversy in recent times concerns the murder of Vestein Vesteinsson.¹ It appears that the author of the saga has deliberately chosen to conceal the identity of the slayer when, in chapter thirteen, he describes the scene:

Nú er gengit inn nokkut fyrir lýsing hlióðliga ok þangat at sem Vésteinn hvílir. Hann var þá vaknaðr. Éigi finnr hann fyrr en hann er lagðr spióti fyrir brióstit svá at stóð í gegnum hann. En er Vésteinn fekk lagit, þá mælti hann þetta: "Hneit þar", sagði hann, ok því næst gekk maðrinn út. En Vésteinn vildi upp standa; í því fellr hann niðr fyrir stokkinn dauðr.

(Now a little before dawn something enters silently and goes to where Vestein is lying. He was awake then. Before he realizes it, a spear is thrust into his chest so that it went clear through him. And when Vestein received the blow he said: "Direct hit", he said, and then the man went out. But Vestein tried to stand up; whereupon he fell down dead beside the bed.)²

By means of various stylistic devices (impersonal constructions such as *er gengit inn*, the vague noun *maðrinn*, etc.), the author has managed to leave the modern reader as much in the dark as the characters in the saga, thus providing a classic instance of "saga objectivity" and at the same time giving *Gisla saga* the aspect of a mystery story.

From the earliest times it was assumed that the guilty party is Thorgrim Thorsteinsson, who is, after all, the victim of Gisli's revenge a year

¹ The term "ambiguities" reflects T. M. Andersson's "Some Ambiguities in *Gisla saga*: A Balance Sheet," *BONIS* 1968, pp. 7—42, to which the present article owes much. My debt to Professor Andersson goes beyond this, in fact, since it was he who in 1966 first introduced me to *Gisla saga* and to the specific problem treated here.

² All references to and citations from *Gisla saga* are based on the edition of Agnete Loth (Copenhagen, 1956). Translations are my own.

later and who is identified as the culprit by a chapter heading in *Gísla saga* and a reference in *Eyrbyggja saga*. It has been further argued that Thorgrim is the only suspect who is not bound to Vestein by kinship or blood-brotherhood and is thus free to act without moral inhibitions (cf. the Sigurd legend). Finally, Thorgrim's killing of the two Norwegians in chapter seven of the saga, it is maintained, prepares him for his eventual role as the slayer of Vestein in chapter thirteen.

In 1951, however, Anne Holtsmark published a study which argues forcefully for the indictment of, not Thorgrim, but Thorkell, Gisli's brother.³ This essay is a piece of brilliant and subtle reasoning and attributes to the author of the saga the gift of great subtlety as well. Holtsmark's interpretation is that Gisli's "revenge" (the killing of Thorgrim) is an attempt to shift the blame from his guilty brother, whom he cannot kill, to someone else not bound to him by the same blood ties. He is thus protecting his brother and inviting everyone to draw the (false) conclusion that Thorgrim was guilty and that the feud is now neutralized.

It is not my intention to review at length the arguments and counter-arguments raised by the Holtsmark study. The reader may be referred to that essay and to T. M. Andersson's recent article (cited under footnote one) in which the evidence is sifted anew. It is fair to say that despite the lively discussion engendered by the Holtsmark article, and despite Andersson's sober conclusion (p. 28) that "on balance the evidence is against Þorgrím", the mystery still remains unsolved since none of the arguments is strictly binding. As Andersson himself writes: "no court would ever hand down a conviction."

Nevertheless, I do not share Andersson's corollary view that "no final certainty is possible" and would like to offer not simply another piece of circumstantial evidence but rather some evidence of a different sort than that which has hitherto been brought forth. This evidence is to be found in chapter fourteen of the saga, in a conversation which takes place just after the burial of Vestein, when everyone sat down beside the burial mound and talked about the killing and agreed that it would be unlikely that anyone would find out who had done this crime. Thorkell asks his brother Gisli how Aud is taking the loss of her brother. One senses that Gisli is preoccupied by other thoughts, for he seems to dismiss the question with the obvious answer: Thorkell ought to know himself that Aud is taking it much to heart. Gisli then goes on to relate what is on his mind:

³ *Studies in the Gísla saga*, *Studia Norvegica*, No. 6 (Oslo, 1951).

“*Draum dreymði mik*”, segir Gísli, “í fyrri nótt ok svá í nótt, en þó vil ek ekki á kveða, hvern vígít hefir unnit, en á hitt horfir um draumana. Þat dreymði mik hina fyrri nótt, at af einum bæ hrökðisk höggormr ok hiöggi Véstein til bana. En hina síðari nótt dreymði mik, at vargr rynni af sama bæ ok biti Véstein til bana. Ok sagða ek því hvárngan drauminn fyrri en nú, at ek vilda, at hvárgi réðisk.”

(“I had a dream”, says Gisli, “the night before last and again last night, and although I don’t want to say who has committed the slaying, the dreams seem to indicate such. I dreamed the night before last that a viper slithered from a farm and bit Vestein to death. And the following night I dreamed that a wolf ran from the same farm and bit Vestein to death. And I told neither dream until now, because I didn’t want either of them to come true.”)

Now despite some confusion over the precise nights during which Gisli is supposed to have had these dreams,⁴ and despite some problems of translation,⁵ it seems clear that we are invited to solve a mystery here. It is difficult to understand how scholars have consistently misunderstood the point of these dreams or ignored them altogether, in favor of studies concerning Gisli’s later dreams. The saga tells us later (chapter 22) that Gisli is *berdreymr*, i.e. his dreams are transparent, they contain the truth. And now he announces that the two dreams of viper and wolf seem to identify the murderer. How do they do this?

If one reads the standard scholarship on dreams in Old Norse literature, one finds unanimous agreement that in dreams of this sort animals such as snakes and wolves are representations (*fylgjur* ‘fetches’) of human beings. Thus in Kelchner’s treatment of the dreams in question we are told that “the slayer of Vésteinn is depicted as a viper and a wolf in Gísli’s two dreams of foreboding, respectively.”⁶ Similarly, Turville-Petre remarks that “the beasts which Gísli saw in his dreams were fetches

⁴ In chapter thirteen he is said to have dreamed them on the two nights preceding the night Vestein was slain; here (chapter fourteen) it appears he has had them on the night before and the night of the murder.

⁵ Whether for example *en á hitt horfir um draumana* means “but the dreams point to that (the identity of the slayer)” or (as Finnur Jónsson has it) “in entgegengesetzter weise verhält es sich mit den träumen (diese reden eine deutliche sprache)” (*Altnordische Sagabibliothek*, 10 [Halle, 1903] p. 32), or whether one should emend *hitt* to *eitt* as proposed by Björn K. Þórólfsson in *Íslensk fornrit VI* (Reykjavík, 1943), p. 46 (“the dreams point in one direction”). The S version of the saga has *en á sama hæfi ek um draumana*.

⁶ Georgia Dunham Kelchner, *Dreams in Old Norse Literature and Their Affinities in Folklore* (Cambridge, 1935), p. 18.

(*fylgjur*) of his enemies. Such fetches are rarely seen except in dreams or at the time of death."⁷

I submit that in the case of the two dreams now under discussion these standard interpretations are of little help. If we were to follow such *fylgja*-interpretations we would have to be content with the idea that somehow Thorgrim or Thorkell is depicted now as a viper, now as a wolf, or perhaps both of them are intended. But then how can we reconcile this with the information in the saga that the dreams point to the slayer?

To do this we must take a slightly different tack and treat the dreams as a kind of riddle, a game in which the identity of a person is concealed.⁸ As is well known, riddles and word-games are found universally, are very much a part of traditional Germanic literature, and were perhaps especially favored in the North; in one sense the entire body of Skaldic poetry can be viewed as verbal play.

Curiously enough, one of the verses which Gisli utters in the saga contains a case of the concealment of a name by an elaborate verbal game. Although my interpretation of Gisli's dreams does not hinge on this verse, it may be instructive to examine it, since it provides a parallel and perhaps lends support to my analysis of the dreams:

Teina sá ek í túni
tálgríms vinar fálu,
Gauts þess er geig um veittak
gunnbliks, þáamiklu.

As frequently in Skaldic verse, the information conveyed here is slight when compared to its formal complexity (although in this case the infor-

⁷ Gabriel Turville-Petre, "Dream Symbols in Old Icelandic Literature," *Festschrift Walter Baetke* (Weimar, 1966), p. 348. Nor have I been able to find anyone else who accepts the invitation to solve the mystery by interpreting the dreams. Holtsmark herself alludes to them but avoids the task of interpreting them (p. 46). Henzen (*Über die Träume in der altnordischen Sagalitteratur*, Leipzig, 1890) seems to classify these dreams as "deutbare Fylgjenträume" and remarks (p. 39) "selten hat die Tiergestalt im Traume andere als Fylgjenbedeutung." Finnur Jónsson suggests in a footnote to this dream passage (*Altnordische Sagabibliothek*, 10 [Halle, 1903] p. 32) that "durch die folgende worte deutet Gisli in einer für seinen bruder nicht misszuverstehenden weise an, dass er es wisse, wer Vésteinn getötet habe," but does not pursue the consequences of this statement (i.e. does not show how these words might reveal the slayer).

⁸ Thus if I were to use Henzen's classifications, these dreams would fall under "Redensart- und Wortwitztraum" (*Über die Träume*, pp. 44—49).

mation leads to Gisli's downfall). What Gisli is saying is: "I saw sprouts on the thawed enclosure of Thorgrim, the warrior to whom I dealt injury." The name "Thorgrim", however, is partially disguised in a kenning: *tálgríms vinar jálu* "(of) treachery-grim of the friend of the giantess", or in more convenient word-order: "giantess's friend's treachery-grim's". Since "giantess's friend's" can be resolved as "giant's", and then "giant's treachery" as the god Thor, one arrives at: "Thor-grim's".⁹

In fact, Gisli could have indulged in even greater word-play with Thorgrim's name, had he wished, for the second element in the name—which Gisli has left unaltered as *-gríms*—is also suitable for metaphorical elaboration, since *Grímr* is a pseudonym for the god Odin.¹⁰ And with this information, namely that Thorgrim's name can be interpreted as consisting of the names of Thor and Odin (Grim) respectively, the solution of the dream-puzzle is at hand.

The dreams depict, on the one hand, a viper, and on the other hand, a wolf. As all students of Norse mythology realize, there is only one viper, one archetypal snake to be reckoned with, and similarly, one wolf. These are of course the serpent of Midgard (*Miðsgarðsormr*), who encircles the world and poses an eternal threat to the gods and mankind, and the Fenrir wolf, unwillingly fettered by the gods and striving to break loose and destroy the world. With each of these monsters, moreover, there is associated a particular god. The archenemy of the serpent, the god who struggles hand to hand with it at Ragnarök, is Thor. And the god whose primary foe is the Fenrir wolf, who occupies the same relationship to the wolf as Thor to the serpent, is Odin, or (in accordance with the present riddle) Grim. Gisli's two dreams of a viper and a wolf thus constitute a veiled reference to Thorgrim by virtue of the mythological associations attaching to these two beasts.¹¹

The puzzle is thus solved, and we are now in a position to understand why two animals coming out of the same farmhouse can designate one

⁹ According to Kock, *Notationes norroenæ* 350 (*Lunds Universitets Årsskrift*, 1923 ff.) another case of name-concealment (Gisli's) is contained in the verse beginning *Gatat sólfastrar systir*.

¹⁰ Attested in *Grimnismál* 46 & 47.

¹¹ In a footnote (pp. 75—6) to his English translation of this saga (Toronto, 1963), George Johnston notes that the viper and the wolf are "the classical Scandinavian embodiments of the beasts foe to men," and continues: "Two of the monsters who are to bring about the doom of the pagan gods are the World-serpent, *Miðgarðsormr*, and the great wolf, *Fenrir*." He does not, however, pursue these associations as the saga invites us to do, but concludes that "wolves often appear in dreams described in the sagas, usually symbolizing approaching enemies."

killer. In indicating the two gods, Thor and Odin, by reference to their opposites, the serpent and the wolf, the author of *Gísla saga* has concealed the name of the murderer in a verbal game of mythological allusions and has made it clear that the reader is not only invited to play this subtle game of identity but is also entitled to an answer to his puzzlement.¹²

And, in a larger sense, the author has done something else. He has taken a standard motif in the folklore of the North—a dream in which animals are the fetches of an enemy—and developed it one step further. He has gone beyond the usual function of such a traditional element, exploiting it for his own aesthetic purposes, and thus transformed what would have been a stock situation into a literate and conscious piece of art.¹³

University of Michigan

¹² Interesting in this connection is Henzen's remark (p. 48) that "die Bedeutsamkeit der an. Namen verführt wie von selbst zum Wortspiel." Turville-Petre ("Dreams in Icelandic Tradition," *Folklore* 69 [1958], pp. 93—111) also recognizes that "at all periods the interpretation of some dreams has depended on word-play" (p. 96). Neither, however, treats Gíslí's two dreams in this context.

¹³ This accords perfectly with Paul Schach's recent statement on "Symbolic Dreams of Future Renown in Old Icelandic Literature" (*Mosaic* 4 [1970—71], pp. 71—72) that "since some of the symbols employed lend themselves to both an indigenous folkloristic and a learned literary interpretation, such symbolic dreams provided possibilities for various types of irony. The fact that in a few instances, at least, these possibilities were exploited to the utmost demonstrates both the subtle artistry of the authors as well as a considerable degree of literary sophistication on the part of their public."

LOTTE MOTZ

Withdrawal and Return

A ritual pattern in the Grettis saga

Grettir Ásmundarson, one of the strongest men of his time, a victim of both ill luck and the tempestuousness of his character, lived almost all of his adult life as an outlaw and was slain according to the saga written about him, as a mortally sick man on the lonely island which had sheltered him and his faithful brother Illugi. He was, his saga asserts in its closing chapter,¹ the most notable of all outlaws for his strength and his many victories over the fiends of darkness, the length of his exile and the execution of his vengeance from abroad. Grettir was a well-born man belonging on his mother's side to the people of Vatnsdal and numbering among his paternal ancestors the famous Omundr Tréfót. By the time his tale had found its way to the manuscript which underlies our editions of the saga Grettir's figure had grown beyond the boundaries of the area assigned to him by his human parentage.²

The oral and written tales which had kept his memory from fading had also altered and extended the factual basis of his life until its historic core lay embedded in a web of imaginary matter. This fate Grettir shares with many a historic personage who has kindled the imagination; these figures are frequently remodeled and redrawn until their life and deeds conform to the same basic patterns which shape the destiny of the heroes of legend and literature. So the great men are remembered less in their

¹ *Grettis saga Ásmundarsonar*, Guðni Jónsson, ed. Islenzk Fornrit 7, Reykjavik 1936, ch. 93, p. 289.

² Recent scholarship assumes that the saga, as we have it, forms an organic whole while earlier scholars (R.C. Boer, Árni Magnússon, Guðbrand Vigfússon) believed in a basic core with later additions. Grettir died between 1030—1040; the first version of the saga is supposed to have been written before 1284 on the basis of oral family tradition by Sturla Þorðarson; a second author expanded this narrative and a third author combined both versions to give us the saga of our editions. It cannot in its present form have been written before 1300 A.D. For more information: Sigurður Nordal, *Sturla Þorðarson og Grettis saga*, *Studia Islandica*, Reykjavik 1938; also the preface to Guðni Jónsson's edition. No other Icelandic saga contains, according to Guðni Jónsson, so much folk material.

transitory and unique appearance in time, less in their own, individual likeness than in that of the more lasting and encompassing type to which they have become assimilated. To illustrate the process Mircea Eliade recounts how in a small Roumanian village the events and characters of an unfortunate incident were reshaped and assimilated into a pattern within the life time of some of the witnesses.³

The type of which Grettir appears to be the Icelandic manifestation is that of the gifted fighter, the protagonist of 'heroic literature' who is lifted above ordinary men by his strength and skill in battle, by an excessive sensitivity to any stain on his honor and by a spirit which drives him to both: deeds of glory and an early doom.

There have been attempts to trace the outlines of such a life; Jan de Vries, taking his models from many stages in history and many areas of the world found the following recurrent features (not necessarily present in their entirety in every heroic life): divine or semi-divine parentage, superhuman feats of strength and courage, a voyage to the beyond, the winning of a maiden, defeat of a monstrous being inimical to man, and an early death.⁴ It is possible, even on superficial investigation, to ascertain these elements within the tales gathered in Grettir's saga, so that we may be well justified in looking for his spiritual kindred among the traditional heroes, on the battlefield of Maldon, before the ramparts of Troy and in the mountain pass of Roncevaux.⁵

One would, of course, never deny to Grettir his specific place in space and time nor question the saga's rendition of medieval Iceland, her pastures and grazing horses, her mountains and valleys peopled by giants, her drinking feasts and bloody feuds. But one may have to consider that the appeal of the central figure, his hold on our interest and emotion may stem from our response to a configuration which has exercised its spell through the ages.

³ Mircea Eliade, *Le mythe de l'éternel retour*, Paris 1969, pp. 51 ff.

⁴ Jan de Vries, *Heroic Song and Heroic Legend*, B. J. Timmer, transl. Oxford University Press 1963, pp. 211—217.

⁵ Grettir numbers Hallbjörn Hálftröll, a supernatural being, among his ancestors; his feats of strength include the carrying of an ox, the killing of a bear, defeat of a superior number of men, victories over supernatural beings who devastate the countryside, such as Glám (chap. 35). He stays for a time in a valley ruled by a giant (Þórisdal chap. 61) and in the cave of another giant and his daughter (chap. 57); both places belong to the supernatural landscape. Grettir wins the woman Steinvor after defeating a troll (chap. 64—65); he dies, according to one set of manuscripts at the age of thirty-five, according to another when he is forty-four, in both cases, in the middle of life.

Ancient as the scenario of the heroic life may be, it is composed of yet more ancient matter: the elements of archaic myth and ritual. The battle with a monster fought and won by the warrior hero may be traced ultimately to the mythical battle in which a warrior god defeated a primordial being, symbolic of chaos, and thus assured the establishment of cosmic order. The heroes' deeds, the exhibition of strength and courage, their solitary passage to non-human regions, may recall the initiation ritual of archaic religion, the ordeals to be endured, the proofs of manhood to be given, the contact with the sacred to be achieved by young men before they are admitted into adulthood or into special classes.⁶ Such rites are assumed to have pervaded everywhere, at a certain stage of civilization, the fabric of communal life (therefore also that of the ancient Germanic tribes or their ancestors) and may be observed and studied in modern times among those people who have remained on the appropriate level of cultural achievement.

In a recent study Margarete Arent examines, in the light of the heroic life-pattern, Grettir's repeated struggles against ghosts and monsters in relation to their most famous parallel: Beowulf's encounter with Grendel and his dam, grim night-time visitors from their dank dwellings to the hall of Hrothgar.⁷ It is the purpose of this paper to retrace another archaic pattern, less strikingly apparent, but still discernible through the realistic overlay, and to follow the thread of a ritual sequence.

As Grettir's life reaches its culminating moments in the fierce ecstasy of combat with human or non-human foes, its external course follows his pendulum movements between wilderness and settled dwellings, between separation from society and brief integration. The journeys may be understood realistically on the basis of Grettir's inability as dangerous outlaw to receive lasting hospitality and, on the other hand, his need for human companionship. They may also be understood differently.

There is, in fact, in ritual, an analogue to the rhythm of withdrawal and return which actuates Grettir's outlaw existence. Segregation is the indispensable first step in the initiation ceremonies of primitive societies which have earlier been mentioned. A rite of separation, as called by van Gennep, a stay in bush, forest or mountain assures the stripping away of all that is secular and profane, all that belongs to the earlier existence

⁶ De Vries, as in ref. 4, pp. 220—226. Also: Margarete Arent, "The Heroic Pattern: Old Germanic Helmets; Beowulf and Grettis Saga," *Old Norse Literature and Mythology*, Edgar C. Polomé, ed. Univ. of Texas Press 1969, pp. 130—199; p. 144.

⁷ Arent, as in ref. 6, pp. 186—199.

of the individual who, in this ceremony, must die and emerge reborn into a higher mode of living.⁸

Such segregation may extend for several months, as in Ceram,⁹ but last up to several years (up to six years in the Congo),¹⁰ especially if the membership desired is that into a secret and selective group. So deeply entwined appears to some Australian tribes the experience of initiation with the stay in the forest that they use one word to designate both (the word 'Jeraeil,' for example among the Kurnai, or the word 'Kuringal,' among the Yuin means: 'that which is from the forest,' and 'initiation').¹¹

The acts of violence by which Grettir, by necessity, procures the means of sustaining life also find their counterpart in the religious practices. The geographic distance from the normal habitation brings to the novices at times a liberation from the laws which had bound their profane life. In Liberia, for instance, the young men are allowed and expected to steal and pillage, to obtain in nightly attacks on the villages what they need for their maintenance.¹² The seizing of any food they might like to eat is a license enjoyed by the newly circumcised of Fjuta Djaloan in Australia;¹³ in French West Africa, where circumcision also forms part of the ceremonies, the right to steal is granted from the time of cicatrition of the wound to the moment of complete healing.¹⁴ The code of Lykurgus sent the youth of ancient Sparta, for one year, naked into the mountains to live on what could be obtained by dagger, the only implement allowed to the young men.¹⁵

Thus, truly outside of the community and its norms of life, often subjected to cruel ordeals, such as beatings or the infliction of wounds, the old form of the individual is thought to die; induced, at times, by intoxication, encounter with the sacred is achieved; then the men return, profoundly altered and affected beings, often bearing the marks of their experience on their body (a scarred cheek, a pierced tongue, a circumcised

⁸ Arnold van Gennep, *The Rites of Passage*, Monika V. Vizedom, Gabrielle L. Caffee trsl., Chicago 1960, p. 82.

⁹ Heinrich Schurtz, *Altersklassen und Männerbünde*, Berlin 1902, p. 104.

¹⁰ van Gennep as in ref. 8, p. 81.

¹¹ Emile Durkheim, *The Elementary Forms of the Religious Life*, Joseph Ward Swain, trsl., London 1964 (fifth ed.), p. 310.

¹² van Gennep, as in ref. 8, p. 115.

¹³ Schurtz, as in ref. 9, p. 107.

¹⁴ van Gennep, as in ref. 8, p. 115.

¹⁵ H. Jeanmaire, *Couroi et Courètes; Essai sur l'éducation spartiate et sur les rites d'adolescence dans l'antiquité hellénique*, Lille 1939, pp. 550 ff; the feature was called *Krypteia*; any novice who allowed himself to be seen during this time was punished.

genital). They may also carry less permanent signs of their communion with the godhead, and may appear disguised, masked, their body painted or naked:¹⁶ they may return frenzied and in need of exorcism as do the Kwakiutl of North America.¹⁷

On their return the men must frequently give proof of the powers which fit their new status: the mastery of magic techniques (in the case of shamans), feats of strength (in the case of the warriors), before they may assume their rightful place in the community or the young men be allowed to marry. There is also periodic and diluted repetition throughout life of the sacred experience.

The ancient rites have left their footprints, easily noticed in the folk customs of nations who have long forgotten the ancient religion. We know, just to cite an example, that in a remote Swiss valley young men in terrifying masks appear yearly among the inhabitants, stealing and looting, spreading fear and horror through the countryside, recalling in this way the lawlessness and sacred frenzy of the newly initiated.¹⁸

One may also look to literature for the impress of initiatory themes. These are strikingly realized in the tales of the long and weary exile of Odysseus and his eventual return and integration, which we know from the version said to be Homer's. We may remember that in the poem the beings met on the perilous journey are almost always superhuman, that after ordeals on the angry sea Odysseus enters his island kingdom in the disguise of a ragged beggar, unrecognizable even to his nearest kin, that he passes with surpassing skill a test of stringing an ancient bow and shooting an arrow through twelve axes, before he resumes his rightful place as king and husband.¹⁹

In the northern tale of the Volsungs we may also recognize various stages of the initiation ritual: 1. The young hero Sinfjotli is sent into a forest to stay with the older Sigmund; he passes ordeals, such as baking bread from flour which harbors a living snake; 2. Both heroes transform themselves into wolves by donning wolf-skins (they appear in disguise); 3. Still in this form Sinfjotli slays in a single encounter eleven men without asking Sigmund for help (proof of valor); 4. The two burn their wolf-skins and resume human form (return to society). These events complete

¹⁶ van Gennep, as in ref. 8, p. 81.

¹⁷ Mircea Eliade, *Birth and Rebirth*, The Religious Meanings of Initiation in Human Culture, Willard R. Trask, transl., New York 1938, pp. 71—72.

¹⁸ R. Rütimeyer, *Urethnographie der Schweiz*, Basel 1924, pp. 358 ff.

¹⁹ Homer, *The Odyssey*, E. V. Rieu, transl., first published 1946, Penguin books Ltd., XXI, pp. 317 ff.

the initiation and Sinfjötli is ready to take up his life's work, the act of vengeance for which he was begotten.²⁰

We shall now probe five episodes of Grettir's life for the chain of events which parallels the ritual sequence: exile, disguise, proof of valor, revelation of identity, and reintegration into society.

I. Háramarsey (Chap. 18—20, pp. 56—73).

The ship which carried Grettir on his first voyage to Norway has foundered on a rock so that the sailors are forced to seek shelter on a small island off the Norwegian coast. Here the farmer Þorfinnr is settled and Grettir stays with this man and his household though he holds himself rather reserved. He is present at the moment when twelve pirates, known for their plundering and ravishing of women, pull their boat unto the shore in a way which indicates that "they do not mean to wait for an invitation."²¹ In the absence of the farmer, away at a Yule gathering, Grettir approaches the vikings, welcomes them warmly and bids them enter the hall. Despite the horror and despair shown by the women and servants of the household, Grettir, usually a sullen man, entertains the strangers with merry jests, plies them with food and ale and promises the mistress of the house as a bedcompanion. When the visitors are heavy with drink he leads them into a combination of store- and outhouse and locks them by a ruse into the building. Immediately they are trapped he drops his role, and arming himself, charges against them as they emerge, sobered, through the broken wall. Though they are without weapons and he wields arms it is "a trial of a man's strength to stand up against their superhuman powers,"²² for they have the ability to turn themselves into 'Berserks.' Ten of them Grettir kills singlehandedly, two escape and find death, exhausted by their wounds, in the snow. The returning hero is treated with the utmost deference and admiration as savior of life and honor, and is later offered by the farmer a place in the household.²³

Let us note that in this episode the hero arrives on the island after ordeals at sea, shipwrecked, stripped of his belongings, a man completely

²⁰ *Völsunga Saga, Fornaldar Sögur Norðurlanda I*, Guðni Jónsson ed., 1954, pp. 107—218.

²¹ *Grettis saga*, as in ref. 1, p. 63; Þá þóttisk Grettir sjá, at þeir myndi ætla at bjóða sér sjálfir beina.

²² *Grettis saga*, as in ref. 1, p. 68; var þat in mesta mannhætta, at fásk við þá fyrir afis sakar, þó at þeir hefði engi vápn.

²³ *Grettis saga*, as in ref. 1, p. 72, En vist þín skal standa hér hjá mér, nær sem þú þarft at þiggja.

removed from his former life; on meeting the Berserks he masks his action and reveals his true nature when he commences the battle which is the first to spread his fame. Through this proof of valor he receives definition of his role in society and integration into the small community of the farmstead. The question of old and new personality and the significance of the battle to the revelation of manhood is touched upon in a short dialogue between Grettir and the housewife. "Am I not the same man," he inquires observing her new courtesy towards him, "that I was when you treated me so contemptuously?" "I didn't know that you were such a stout man as you now have proved yourself to be," is her answer.²⁴

II. *Söðulkolluvísur* (Chap. 47, pp. 147—153).

Grettir has landed in Iceland only to hear that he has been outlawed for the burning of Þorir's sons (of which he is not guilty). He stays with his ship because "he didn't find a suitable horse," until one night under cover of darkness "for he didn't want the merchants to know," he conceals his giant frame under a black cloak, seizes the best horse of a farmer named Sveinn, as it was grazing on the pasture, and rides off through the countryside. Sveinn laughingly hears the news that a big man in a black cowl has been seen mounted on his swiftest horse, composes a verse and races after the thief. As Grettir gallops through the meadows he encounters a man and entreats him to spread the tale of the theft through the district. The information is dutifully passed on to Sveinn who again chants a verse and moves after Grettir. A woman is next told by Grettir the destination of his journey and again asked to transmit the intelligence. Once more Sveinn answers with a strophe full of threats and the greater speed of his riding. At Gilsbakki, the destination, pursuer and pursued dismount, exchange more merry verse and part in friendship, for Sveinn considers himself amply repaid for the 'borrowing' of his horse. Grettir is warmly received by the owner of Gilsbakki and proceeds after a short stay to his family's home and to his mother in Bjarg.

One would be hard pressed to find a realistic interpretation of the incident; there is little reason for Grettir to leave his ship in the dark, but to seize the horse when dawn has broken and he may be observed, to conceal himself and then to disclose his theft, his destination and his name (the last in verse 34, 3, 4; *lautar áll—ormr—Grettir*). Unfitting also to the character of an Icelandic householder, no matter how 'merry' is the

²⁴ *Grettis saga*, as in ref. 1, p. 69; *Vér vissum eigi, at þú værir slíkr afreksmaðr sem nú höfu vér reynt.*

acceptance by Sveinn of insult and theft. We can only think that both Grettir and Sveinn act in accordance with the rules of a certain tradition.

The stanzas themselves might help us to understand this custom; verse 34 contains the word '*gamanvísá*,'—'a playful, joking verse, a jest;' in verse 32 Grettir calls himself one who throws dice, gambles, plays (*drýggja dufl*—to gamble);²⁵ Grettir also asserts that he would ride so furiously that he might receive hospitality in Gilsbakki.²⁶

The poetry thus seems to reveal the vestiges of a gamble or game in which there was furious riding on a stolen horse; the object must have been arrival at a certain place, safe and unimpeded, though information was tossed into the path of the pursuer. It has earlier been stated that theft often belonged to the cultic practices; the right of rapine forms, as stated by Otto Höfler, one of the most characteristic marks of the secret male societies.²⁷ Mock theft of horses specifically, has been substantiated in the ancient Germanic practices, and may still be observed with the young men of the Alemanic regions on a certain day of the year (*gumpiger Donnerstag*) or with the fur clad *Öja-Busar* of Sweden; the *jolesveinar*, also, figures of Norwegian myth, similarly deplete the stables of horses in their Yuletide frolics.²⁸

In a line of strophe 35, spoken by Sveinn, Grettir is abused as 'dogeyed,' (*hundeygr*); this adjective may be expressive of Sveinn's feigned anger, but it could also easily contain a memory of the very widespread custom among Germanic peoples of dog and wolf impersonations, exemplified by the 'Isengrind,' a dog with burning eyes who roams, at the turning of the year, the towns of Switzerland.²⁹ We may at this point recall the dogheaded warriors, (*Cynocephali*) of the Langobardi.³⁰

Black, the verses tell us, are horse and rider (verse 32, 8; *í svörtum kufli*; verse 35, 3 *á hrossi svörtu*) and ride through a storm (verse 35, 2 *í róstu-veðri*), thus painting an image evocative of the black figures on horseback who speed through the stormy night in the furious train which is in legend

²⁵ *Grettis saga*, as in ref. 1, p. 149, verse 32; *drengr sás drýgir lǫngum—dufl, í svörtum kufli*.

²⁶ *Grettis saga*, as in ref. 1, verse 34; *ok vildi svá jǫldu—Yggs lídgjafi ríða—œst, at ek mun gista,—ordrakkr at Gilsbakka*.

²⁷ Otto Höfler, *Kultische Geheimbünde der Germanen*, Frankfurt a.M. 1934, p. 259; Ein solches Stehrecht, an gewisse — zum Teil "heilige" — Zeiten gebunden . . . gehört zu den allercharakteristischsten Kennzeichen kultischer Männerbünde.

²⁸ Otto Höfler, as in ref. 27, p. 260; the information appears in a footnote.

²⁹ Höfler, as in ref. 27, p. 105.

³⁰ Höfler, as in ref. 27, p. 187.

led by Odin (also related to cultic practices as shown by Otto Höfler).³¹ Black is the color favored in numerous folk disguises, as that of the *Schemen* of Bavaria or the Morris dancers of England; it is also the color chosen by the painted warriors of ancient Germanic times who have been described by Tacitus.

With these considerations in mind one may be justified in assuming that the prose and especially the poetry of the episode contain the elements of a folk tradition or game, which in turn had arisen from cultic practices.

When, in the narrative, Grettir has arrived unscathed at his destination, the conditions of the game are apparently fulfilled; he must have removed his concealing clothes, though this is not stated; the warm reception of Grettir by the farmer of Gilsbakki, the friendliness of Sveinn, the owner of the horse, and Grettir's return to his mother's house may be understood to symbolize the return to life in the community.

III. Sandhaugar (Chap. 64—65; pp. 209—214)

The household at Sandhaugar in Bardardal has been sorely troubled by supernatural visitors who carried off in successive Yule seasons its master and later a bondman. Grettir, drawn by the prospect of grappling with troll or giant, turns to the haunted dwelling; naming himself *Gestr* (a stranger), he is received by the young and merry mistress of the household. This young woman, Steinvor, must, in order to attend mass, cross a river so swollen and heavy with floating ice that she despairs of reaching the other bank; but Grettir, placing her daughter on her knee, carries both safely through the turbulent waters, striding firmly through the icy waves, so that the woman, frozen with terror, later reports to her kinsmen that she didn't know whether it was a man or a troll who had served her so bravely.

Back in the hall while the rest of the household is numb with fear Grettir-*Gestr* waits for the ill visit. And indeed, in the dark watches of the night the troll woman enters and seizes the hero. A mighty struggle ensues and continues through the night first in the hall amidst the wreckage of the grim encounter, and later in the open between cliffs and boulders where Grettir finally cuts off the arm of the troll woman and sees her plunge into the waterfall (or turn to stone according to local tradition).

Steinvor is deeply impressed on her return by the deed and now once more asks for the stranger's name; this time she is told the truth. She

³¹ Höfler, as in ref. 27, p. 40—43.

extends to him henceforth the utmost of devotion and it is rumored that a child later born to her was fathered by Grettir.

In this episode Grettir does not use physical means of disguise, but hides his name to give it freely after his victory. His respite from the exile's loneliness in the arms of Steinvor, lasting for a winter only, is, as always, shortlived.

IV. Hegranes Thing (Chap. 72; pp. 229—236)

The spring Thing at Hegranes is well frequented and the men from the proper districts stay long over their business and pleasure, for many in these parts are fond of merriment. Just at this time Grettir decides to lay in new supplies, and concealing himself in shabby clothes, proceeds to the mainland. After he has accomplished his purpose he turns, irresistably drawn, to the place of assembly and arrives when the men have finished their legal affairs and are ready for some sport. As the young begin to wrestle it appears that two brothers, the sons of Þord, emerge as greatly superior to the rest. Looking in their pride of victory for a fiercer challenge they notice Grettir, a huge stranger, sitting quietly in his cloak among the crowd. He gives his name, when asked, as *Gestr*, but does not let himself be drawn into the games until he is solemnly promised safety from attack. After an oath of peace has been pronounced he removes his cloak and all his garments; then a hush falls over the assembled men for they have recognized Grettir in his nakedness. The promise of peace, however, is not broken and the wrestling commences, Grettir holding his own against the brothers who engage him simultaneously, but still cannot defeat him though they are each said to have the strength of two. As the contestants become increasingly bruised and battered and the issue yet remains undecided the onlookers find it an ever more splendid sight to watch such mighty men exert their powers. At the end of the episode Grettir returns unmolested to his island.

In this incident recognition occurs (in contrast to the preceding episodes) before proof of manhood is offered; acceptance by society is indeed shortlived not outlasting Grettir's return to his shelter.

V. Reykir (Chap. 74—75; pp. 237—241)

Þorbjörn Glaum who lives with Grettir and Illugi, removed from settled society, on the islet of Drangey has neglected to tend the fire so that it died. The choice is now to wait for a passing boat or to undertake the long swim (one sea mile) to the mainland. Not heeding his brother's counsel who considers the venture beyond human strength Grettir pre-

pares for the swim by having his fingers webbed (animal disguise?); in his usual coarse cloak and breeches he sets out towards evening with the current in his favor and crosses the water. He reaches Reykir at sunset and warms his chilled body in a hot spring. Then he enters a farmer's hall, still filled with the smoke of the day's fire, and soundly falls asleep in the warmth. He lets his garments slide, in his untroubled sleep, to the floor so that he lies naked; this nakedness, as at the Thing, reveals Grettir's identity to the first members of the household who enter the room in the morning: the farmer's daughter and a servant maid, the latter's emotions irresistably aroused by the sight of the sleeping man. Her giggling taunts which awaken Grettir are effectively stopped when he forces her, against her loud protests, onto the bench on which he has slept. Later, the farmer in admiration of the long swim lends the exile a boat for his homeward journey.

To interpret the rape of the bondwoman in the light of the ritual we must remember that initiation often brought the young men admission to the ranks of the sexually mature. A sexual element is, in the words of Jan de Vries, "inseparably linked up with the initiation. This often takes the form of orgiastic promiscuity; the newly-gained virility has first to run its full course . . . so as afterwards to be canalized."³² Sexual or other aggression against women has been so marked a feature, throughout the ages, of the celebrations of the secret male societies that these are said, by some, to have originated as a force rebelling against the female rulers of a matriarchal society.³³

Two strophes spoken by Grettir to the maid are suppressed in some editions for the general reader in possibly the same spirit which caused the church to suppress certain relics of the pagan practices: as too gross for a Christian population. These verses emphasize the character of the incident as a challenge extended to prove manly vigor and potency and adequately answered by Grettir. The girl expresses her surprise, for "He is so small below, and that is not in keeping with the rest of him,"³⁴ and does not stop to wonder at this condition until Grettir assures her in words, before proceeding to deeds, of his adequacy: "The small horse in the forest of my thighs can grow as long as need be, for me a young man."³⁵ And in truth, the girl complains no longer.

³² de Vries, as in ref. 4, p. 221.

³³ Eliade, as in ref. 17, p. 73; the view is advanced by Frobenius.

³⁴ *Grettis saga*, as in ref. 1, chap. 75, p. 239; En þat þykki mér fádœmi, hversu litt hann er vaxinn nidri, ok ferr þetta eigi eptir gildleika hans qðrum.

³⁵ *Grettis saga*, as in ref. 1, verse 65, p. 241; allengi má ungum, — eyleggjar bíð

Grettir's long swim may be classed with the cruel ordeals, unnecessary except in the context of the ritual; could not three able-bodied men in possession of tools have built a raft? Bathing in icy rivers is indeed one of the known tests of initiation.³⁶ The helpfulness of the farmer to a dangerous outlaw, a threat to settled life, who had crept into his hall and done violence to one of his household may represent integration into society after initiation is completed.

It has been seen that in each of the segments of Grettir's life lifted up for our inspection the hero has emerged from some form of unsettled existence to enter into organized society: he came to Haramarsey from a sea voyage and a shipwreck, to Gilsbakki from travel in Norway, to Sandhaugar, Reykir and the Hegranes Thing from his various lonely hiding places. In every case there has been some form of disguise which was later removed: friendliness towards the Berserks masked his true feelings, a cloak concealed him on his furious ride to Gilsbakki and shabby clothes on his entering the Hegranes Thing; an assumed name hid his identity in Sandhaugar and again at the Thing; no overt mask is mentioned in the Reykir episode; we only hear that he stole as an unknown man into the hall. The mask falls during the combat (the test of manhood) in episode one and his true identity is revealed after the victory; the disguise is lifted in episode two and three after successful completion of the test; recognition of the hero through nakedness precedes proof of valor in episode four and five.

The name *Gestr*, used by Grettir in two of the episodes to hide his identity, describes him as a 'stranger.' A correspondance to this aspect of Grettir may be found with the newly initiated in the Congo who acts upon reentry into the community as if he knew no one and did not understand the language (since he is newly born), who must laboriously relearn customs and speech.³⁷ Grettir's later naming himself may remind us that the giving of a name often follows or parallels admission into a group (as in Christian baptism). Norse literature offers another analogue: the stranger who visits in the *Norna-Gests þáttr* the court of King Olaf assumes like Grettir the name: *Gestr*. He is indeed a stranger, unbound by the laws of time, who has been living for several hundred years. In both cases

Freyja,—lágr í læra skógi,—lotu, faxi mér vaxa; allengi má lágr faxi vaxa mér ungum í læra skógi.

³⁶ Höfler, as in ref. 27, p. 30.

³⁷ van Gennep, as in ref. 8, p. 81.

the name signifies one who has entered from outside of the boundaries of normal life.

These are the proofs of manhood so easily given by Grettir: victory over twelve Berserks, successful stealing of a horse, defeat of a troll woman, championship in a wrestling match, exhibition of sexual potency. In every case the deed was rewarded by acceptance into a community and the honor and admiration of the group.

The tale of Haramarsey is the only one which could be explained satisfactorily in a purely realistic manner, for here Grettir's disguise was an apt and necessary trick for the defeat of the pirates. Even this episode is lifted from the purely profane by certain features: the action takes place at Yule time, a traditional period for communion with the supernatural, (also a traditional time for the celebrations of male societies); the invaders of the household can turn into Berserks, (supernatural beings) a threat, like the monsters of heroic tales, to settled life; the incident is interlaced with Grettir's preceding adventure, in which he descends a barrow, and which abounds with legendary features.

One might consider the fact that recognition (through nakedness) precedes the test of manhood in episode four and five and follows it in the others a variation of the pattern; there is however a different way of understanding the sequence. Grettir, we hear, takes off *all* his body garments, and his cloak before the assembly at Hegrane. The clothing of a farmer consisted according to Shetelig of a cloak, a woolen shirt, woolen trousers and leg bands;³⁸ the 'worn, shabby garments' which Grettir had used to conceal himself would not have included the elegance of an undershirt. If he therefore removed, besides his cloak, more than one piece of clothing he was completely naked. Trousers also were not attached to the leg coverings and can not be defined as 'leg clothing;' they would have to be part of the '*bolklæði*', the body coverings removed by Grettir. Wrestling in complete nakedness was not to my knowledge the custom.³⁹ We may also observe that it seems strange that a man be recognized by his naked body when he has not been recognized by his facial features or general stature.

³⁸ Haakon Shetelig and Hjalmar Falk, *Scandinavian Archaeology*, E. V. Gordon, tr. Oxford 1937, p. 338.

³⁹ The word '*bolklæði*,' is glossed on the basis of this occurrence as 'garment (coat, waistcoat) for the body,' in the English-Icelandic Dictionary of Cleasby and Vigfússon, Oxford 1962; R. C. Boer translates the term as: '*Kleidungsstücke für den Oberkörper*,' (*Altn. Sagabibl.* 8, p. 257); Paul Herrmann who translated the saga in *Altnordische Dichtung und Prosa* 5, p. 195, also uses the term: '*Oberkleider*.' In the

Weakly motivated also is the disrobing of Grettir in the Reykir episode; he had been dressed for his swim in cloak and breeches; such breeches were in historic times short belted trousers and no longer the short belted skirts from which they had developed;⁴⁰ they could not, in this case, have easily slipped off an unwitting sleeper even if the belt was loosened.

We have observed that Grettir was recognized in his nakedness before he had passed a test of valor; such a test shows the novice in the new role he will play in the community, as shaman, warrior, or hunter. It is, in the language of van Gennep, a rite of integration; anything preceding still belongs to the period and practices of sacred isolation. The nakedness in which, in the Congo, the novice emerges from the forest marks him, as would a mask, as still belonging to his spirit.⁴¹ Nakedness as part of the practices is noted elsewhere; it was endured by the young men of Sparta in the *Krypteia*, their year of lonely and wolflike existence in the mountains. Nakedness in a traditional and religious context, similarly, has been found among the Germanic nations; so Tacitus described the sword dances performed by naked youths; partial or complete bareness was required at some of the sacrifices, at the swearing of oaths and some agricultural practices.⁴²

The nakedness of Grettir thus seems to have entered the saga through its ritual substructure; we may perceive in it the vestiges of a ritual nakedness; and Grettir was recognized not in his social but in his still numinous

translation of G. A. Hight for the Everyman's Library, the phrase is: "Then he took off his hood and all of his upper garments", p. 190. Another translation into English (Morris and Magnússon, London 1869, p. 214) has: "all his outer clothes." These translations, based on the picture of the conventionally clad wrestler, are not justified. Could one assume with Cleasby—Vigfússon that "Grettir took of his cloak and all his waist coats?" The word *bolr* from an IE root *bhel, 'to swell,' means: 'tree, trunk, body;' (acc. to Cleasby—Vigfússon). One of the meanings of *bolr* is identical to *búkr*, m. (acc. to Fritzner, *Ordbog over det gamle norske Sprog*) which means: 'trunk or belly;' the definition of *bolklæði* given by Fritzner as: '*Klædningsstykke som tjener til Kroppens Bedækning*' is therefore more acceptable. Later in the passage Grettir also talks about himself as: *klædlauss*, 'naked.' It is not surprising that a meaning has to be supplied which is not warranted in the text, if the story is understood on the realistic level alone. M. L. Sjöstedt cites other instances of such dramatic disrobing with strong effect on the audience, also based on a forgotten ritual context; as in ref. 49, p. 66.

⁴⁰ Shetelig, as in ref. 38, p. 340.

⁴¹ van Gennep, as in ref. 8, p. 81.

⁴² Jan de Vries, *Altgermanische Religionsgeschichte I*, Berlin und Leipzig 1935, p. 257.

aspect, still the carrier and vessel of sacred forces. Such an assumption would be supported by the strong emotions which the sight awakened. The awe of the Thing assembly may recall the shock of the villagers before the masked figures, i.e., the terror before the divine revelation. The fascination of the servant girl may be understood in its original sense: the enchanting of an individual by a supernatural agency. Even the farmer's daughter does not wholly escape the spell and does not run off immediately (as she does later,) a fact noticed by R. C. Boer.⁴³

Regarding the structure of the five episodes we find that in each narrative one element encapsules its abstract and numinous content, which we have also tried to extract, or opens a window to the symbolic. The pithy *dialogue* between Grettir and the mistress of Haramarsey shows up Grettir's combat in its purpose: the proof of valor; the *stanzas* exchanged between Grettir and Sveinn and those spoken by her ravisher to the maid point to the folk custom and the challenge embedded in the tales; the *name Gestr* in episodes three and four (Sandhaugar and Hegrans Thing) reveals Grettir as one who has entered briefly from afar the human community.

It may be significant that Boer considered all these episodes, except for the fight on Haramarsey, as 'interpolations,' as additions which trouble the clear waters of logical sequence.⁴⁴ In this latter we may agree for we too have understood the course of action to be stimulated by an agency divorced from rational considerations.

It has been shown in the preceding pages that we may find in the saga not only individual elements of the ritual, such as lawlessness, return from exile, disguise, but also their analogous arrangement. It is this arrangement which allows us to assert more boldly the presence of the pattern of initiation in the narratives. We saw in two and five the elements of folk practices (the wrestling game, the theft and the rape) and in one and three (the Berserks and the troll woman) the incorporation of legendary themes into the sequence.

In the second part of this paper we shall consider the concluding remarks of Miss Arent's comparison who, having ascertained the same archaic pattern in the life of both, Grettir and Beowulf, finds the former wanting in the truly heroic stature reached by the visitor to Hrothgar;

⁴³ R. C. Boer, "Zur Grettis Saga," *Zeitschrift für deutsche Philologie* 30, (1898), pp. 1—71; p. 16.

⁴⁴ *Grettis saga Ásmundarsonar*, R. C. Boer, ed. *Altnord. Sagabibl.* 8, 1900, p. X (Introduction).

for Grettir has become a character in a folk tale, a farmer's son who disports himself with lads of his own class and vanquishes phantoms begotten by local superstition. His deeds, "heaving stones, carrying an ox, flaying a mare, killing goslings emerge from a folk culture . . . the fights with ogres takes place in ordinary farm houses and not in the most illustrious of kingly halls."⁴⁵

We may answer that surely all heroes have been presented in the terms of their own physical environment; within his own country which had not constructed kings' halls Grettir is, as member of one of the leading families, as highly stationed as a prince.

In his coarse cloak and breeches Grettir may, in Miss Arent's view, be an individual who commands our sympathy and compassion, but not, like Beowulf, the admiration reserved for the carrier of heroic virtues who rises like a guiding star before the young.⁴⁶

To counter this interpretation we must investigate how heroic literature uses the inherited themes, and how the heroic character stands in relation to the themes, the physical events, and the conviction of the epics. We cannot help but notice, in this endeavor, how much the emphasis has shifted. The myth of the warrior god slaying the monster of chaos, so often echoed in the poems, surely proclaimed the establishment of civilization, the triumph of order over chaos. The rites of archaic religions surely served to sustain the functioning of the community.

While evidently early religion demanded an occasional retreat from settled life, allowed freedom from the restraints of civilization, it also demanded a return; the novice was sent into the forest where he recaptured an earlier condition of life in which man and god, or man and beast had not achieved their separate identities, but he always reentered the human dwellings as a being, and this was the purpose, more ably fitted to defend them against natural and unnatural foes, as warrior or magician, more adequately equipped to maintain and propagate life as adult male.

No such concerns with the safeguarding of life on earth or establishment of new cultural levels move the warrior heroes of the poems. For they have chosen honor above all other values, in the words of Heraclitus: ". . . they chose one thing above all others, immortal glory among mortals."⁴⁷ Their striving is not for happiness, their own or that of their community, though they might slay a dragon; it is for their bright image

⁴⁵ Arent, as in ref. 6, p. 196.

⁴⁶ Arent, as in ref. 6, p. 199.

⁴⁷ As quoted by C. M. Bowra, *Heroic Poetry*, London 1952, p. 2.

among men. So it is not surprising that a proper hero, holding life lightly, dies young; it is also not surprising that in works upholding heroic ideals death and defeat in battle (*The Battle of Maldon*) or even the destruction of nations (*Iliad* and *Nibelungenlied*) are not considered the ultimate tragedy, but rather the appropriate background for the awesome and terrifying spectacle of human greatness.

While the monster was slain in myth for the sake of creation, the initiatory ordeal suffered for the sake of rebirth, heroic literature has often dedicated itself to transmitting the grandiose and fascinating scene of death and destruction. We must consider such literature to represent a turning away, an emancipation from the original ideals of its ritual substructure.

In the climate of violence and destruction the hero moves as in his natural habitat; the dispensing of death is after all his prime business; and his destructiveness, against his will, includes often those he loves the most: so Roland destroys Oliver, Achilles Patroklos, and Grettir his loyal brother Illugi. Heroes cannot, on the whole, foresee and control the outcome of their action. Their catastrophes are brought about, in the words of Gertrude Levy “. . . by the excess of pride arising from their special gift of *mana*, or *manas* or *menos*: the heroic energy which is the sign of their divine ancestry.”⁴⁸

With respect to Welsh heroes Marie-Louise Sjöstedt observes “that all the words for ‘hero’ express the notions of fury, ardour, tumescence, speed. The hero is the furious one, possessed of his own tumultuous and blazing energy.”⁴⁹ To illustrate the violence of the heroic character she relates how the Welsh hero *Kulhwch* (probably the prototype of *Parsifal*) went to king Arthur’s court and asked for admission into the hall. When courteously told to return somewhat later because the banquet had already begun he threatened to emit such shouts that all pregnant women in the land would abort and those not pregnant be never able to conceive. And in fact, he gained admission. Miss Sjöstedt concludes that “it seems to be the rule for a great hero to enter always by violence even into his own social group and that before becoming a member of society he must establish himself against it in disregard of its customs.”⁵⁰

Heroes, needless to say, do not listen to the voice of prudence which is

⁴⁸ Gertrude R. Levy, *The Sword from the Rock*, New York 1953, p. 15.

⁴⁹ Marie-Louise Sjöstedt, *Gods and Heroes of the Celts*, Myles Dillon, transl. London 1949, pp. 58—59.

⁵⁰ Sjöstedt, as in ref. 49, p. 63.

often heard in the tales: Odysseus pleading with Achilles to renounce his private grievance and to return to the Achaian camp, Polydamas warning Hector against giving battle outside of the city walls (such battle indeed brings disaster), Porfinn counselling Grettir against struggling with Glam whose curse then pursues him through life, Oliver reasoning with Roland to sound his horn. Relying on their superior strength and force heroes fall easy victims to Hybris, the stand against the gods and the assertion of human achievement, which inevitably brings ruin, but also, here, deep admiration; for, in this genre the poets are on the side of men.

One might alternately describe heroes, with reference to the ritual of initiation, as such in whom is often and easily induced that state of frenzy and possession which marks the initiate on his emergence from the sacred wood and before his integration, as such to whom is rarely granted a return from their god-haunted wilderness to the sheltering community. A period of violent destructiveness may occur in other men's lives as a passing phase, it is the abiding feature of heroic existence.

Periods of integration, though brief, are nevertheless present and complete the sequence. To illustrate such an interlude we may cite the case of Achilles brought back from his superhuman fury over the slaying of Patroclus by his compassion for Priam. The old man, come to plead in the hostile camp for the lifeless body of his son, awakens in Achilles, through the memory of his own father, an awareness of his common humanity. Such participation in general human experience is necessary to the heroic life, for without it heroes would be wholly gods or monsters. And heroic literature is above all humanistic, acclaiming not the divine manifestation, but the man on whom it has descended.

The literary works admit, of course, an inordinate number of variations on the basic pattern in varying degrees of resemblance to the abstraction which has here been attempted. But there can be little doubt that to the picture here drawn Grettir bears a stronger likeness than does Beowulf, a wise and magnanimous ruler who died in the fullness of his years.

Traces of a ruthless striving for glory are, to be sure, detectable in the slayer of Grendel. Did he not lead his faithful band on a voyage from which none thought that he would return?⁵¹ Yet this trait is dwarfed beside his savior aspect due undoubtedly to the Christian author of the epic, eager to present a figure possessing the virtues of his time.

Grettir, on the other hand, little concerned with saving others or himself, cares above else about his honor. Spattered at one time, in a struggle,

⁵¹ *Beowulf and the Fight at Finnsburg*, F. Klaeber, ed. Boston 1922, lines 691—693.

with curdled milk, he is more pained than if he had "received a great wound."⁵² In his exuberant strength he provokes fate wherever he goes, so in his unnecessary mocking of sailors on his voyage to Norway for which he nearly pays with his life. Like a true hero also Grettir does not stop to count the cost of his action; so he strikes down a boy who has taunted him and bars himself from the cleansing ceremony which might have saved him from exile.⁵³ As his prototype spends large portions of his time in that initiatory frenzy from which ordinary men are swiftly released, so Grettir must stay most of his life in that state of lawlessness which is to those, who practice the ancient rites, a passing interlude. Like the heroic model also Grettir is allowed brief and periodic integration, so in enjoying the acclaim of his prowess, or in finding peace with Steinvor, or in sharing the sorrow of his mother.

In one way Grettir appears to perpetuate a specifically Germanic warrior tradition: in his aloofness from menial work. Tacitus observed: "Whenever they are not fighting, they pass much of their time in the chase, and still more in idleness, giving themselves up to sleep and feasting, the bravest and most warlike doing nothing . . ." ⁵⁴ True to this pattern, Grettir refuses to participate in the common toil while sailing to Norway, but rises to perform the work of eight men when the safety of the boat is threatened. In his loathing of menial labor, Grettir does not exert himself while staying with Þorsteinn Kuggason, even though he is in desperate need of hospitality, and thereby loses the much needed shelter. Considering that Grettir did not hesitate at the prospect of crossing an icy river, or swimming a sea mile, one must conclude that in the Germanic as well as in Grettir's system of values any effort which did not enhance a man, demeaned him.

We may also ask ourselves whether the time and place of the saga's composition could be favorable soil for the growth of a heroic epic. And we find that conditions were similar to those which had elsewhere fostered such creation. Heroic epics are said to arise at a time of peace which looks back to an earlier age of migration and warfare when men, torn from their familiar surroundings, placed high value on individual courage and loyalty to close comrades. So the Germanic peoples looked back on the

⁵² *Grettis saga*, as in ref. 1, chap. 28, p. 96; þótti honum þat meiri smán en þó at Audunn hefði veitt honum mikinn áverka.

⁵³ *Grettis saga*, as in ref. 1, chap. 39, pp. 132—134.

⁵⁴ *The Complete Works of Tacitus*, Alfred John Church and William Brodribb, trnsltrs, The Modern Library, New York 1942, *Germany and Its Tribes*, 15, p. 716.

battles and conquests of the great migrations which ultimately destroyed Rome, Homer celebrated the deeds of Achaian expeditionary forces of some centuries earlier and Iceland remembered the time of settlement and the Viking raids of her forebears so that with her the old heroic themes received a new habitation, though her sagas were written in prose.⁵⁵

The themes of the ritual retained in the Grettis saga have, in Miss Arent's view, become devoid of their religious meaning while the same patterns appear recharged and revitalized, through contact with Christianity, in the epic of Beowulf, so that it gains close kinship with the religious ideals, the basis of the ritual, which had provided the scenario of the heroic life. While this may well be true it does not make the tale of Beowulf more truly a heroic epic; for these are not religious, intent not on the gods but on the men and their conflicts enacted on a human plane, their loyalties expended on human comrades, their striving directed towards honor in the human community. The poems of warfare and heroism treat of the glory to be gained in combat, the fortitude to be shown in the face of disaster, and the price to be paid for the divine visitation.

Of such stuff is the saga of Grettir, the outlaw who carried to their extremity the violence and rebellion of the traditional heroes and who therefore had to bear the most crushing burden of isolation.

Identical patterns, Miss Arent declares, may be expressive of widely differing values. There is no arguing against such a statement. This paper merely wishes to assert that an utter change of values had already taken place when the poets used the themes inherited from stone age herdsmen and hunters to celebrate the deeds of bronze clad warriors.

⁵⁵ Levy, as in ref. 48, p. 87.

HARRY ANDERSEN

Svarteborg-medaljonens runeindskrift endnu en gang

Wolfgang Krauses behandling af Svarteborg-medaljonens runeindskrift **ssigaduR** i »Die Runeninschriften im älteren Futhark. I. Text« (mit Beiträgen von Herbert Jankuhn (1966), nr. 47, p. 106 f.) nøder mig til en skarp protest. Wolfgang Krause gentager her sin fejlagtige opfattelse fra 1937 i »Runeninschriften im älteren Futhark« (nr. 84 med billede). Han skriver i sit nye runeværk:¹ »Abzulehnen ist die von E. Noreen und H. Andersen vorgebrachte Ansicht, es handele sich bei der ganzen Inschrift nur um sinnlose Runen« (p. 107). Han kunne hertil have føjet Assar Janzéns indvending fra 1954.² Wolfgang Krause giver i sin meget kortfattede fremstilling ikke nogle som helst grunde for at Erik Noreen og jeg har uret i vores opfattelse. Erik Noreen har behandlet indskriften i sin afhandling »Några urnordiska inskrifter« (ANF 60 (1945) p. 146), og jeg har taget tråden op fra Erik Noreen i afhandlingen »Svarteborg-medaljonens indskrift« (ANF 76 (1961) p. 51 ff.) med tillægsbemærkninger (ANF 78 (1963) p. 256). Wolfgang Krause anfører ikke mit tillæg i sine litteraturhenvisninger.

Wolfgang Krause opstiller en urgermansk grundform **Sigi-hapuz* (sml. frankisk *Sichad* år 843 og østgotisk *Sighader*). Formen burde vel være *Segi-*, sml. med navnene *Segimerus* og *Segimundus* hos Tacitus. Navnets første led sammenstilles med Ellestad-stenens **SigimARaR** for

Der er brugt følgende forkortelser: ANF = Arkiv för nordisk filologi, DR = Danmarks runeindskrifter ved Lis Jacobsen og Erik Moltke under medvirkning af Anders Bæksted og Karl Martin Nielsen (1941/12), GG = Johs. Brøndum-Nielsen, Gammeldansk Grammatik. Med Krause henvises til Wolfgang Krause, Die Runeninschriften im älteren Futhark. I. Text (mit Beiträgen von Herbert Jankuhn) (1966). — Runeformer er gengivet med fed skrift.

¹ I »Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-historische Klasse.« Dritte Folge, Nr. 65.

² »The Provenance of Proto-Norse Personal Names« (i »Names« II (1954) p. 184). Jeg henviser hertil i mit tillæg.

SigimARiR (se Krause nr. 59) og talrige vestnordiske navne med *Sig-* som første led.³

Han skriver: »In *SigaduR* haben wir wohl eine Wiedergabe der wirklichen Alltagsaussprache vor uns: Intervokalisches *-h-* ist bereits geschwunden und das mittlere *-i-* synkopiert. Ferner ist das *-p-* in dem schwachbetonten zweiten Glied nach Verners Gesetz zu stimmhaftem *-ð-* geworden (vgl. *HadulaikaR* auf dem Stein von Kjøllevig, unten Nr. 75).«

Jeg skal citere hvad Wolfgang Krause skriver om **hadulaikaR** på Kjøllevik-stenen: »*HadulaikaR* ‚Kampfspiel‘ würde einem nicht bezeugten altnord. MN **Hǫðleikr* entsprechen; vgl. ags. *Heaðlác*, ahd. *Haduleih* (in dem ON *Hadaleihinchova* = *Hadlikon* bei Zürich). Die Schreibung *-d-* statt *-p-* in dem Namenwort *Hadu-* (vgl. die Namen mit *Hapu-* auf den Blekinger Steinen) erklärt sich vielleicht durch Schwachtonigkeit des ersten Namengliedes. Umgekehrt liegt das Verhältnis bei der Schreibung *SigaduR* auf dem Medaillon von Svarteborg (oben Nr. 47): Die zweigliedrigen Personennamen konnten je nach subjektivem Empfinden und nach Gelegenheit den Hauptakzent auf dem ersten oder auf dem zweiten Glied haben« (p. 173).

Videre skriver Wolfgang Krause under Svarteborg: »Der Lautstand zeigt im Verhältnis zu dem urgerm. **Sigihapuz* eine recht fortgeschrittene Entwicklung; doch ist bei Namen eine raschere Veränderung, insbesondere in der Alltagsaussprache, sehr wohl denkbar, zumal in der Kompositionsfuge.« Han daterer til tiden omkring 450 (jf. også tidstavlen p. 315).

Hvis Wolfgang Krause skulle have ret i alt dette, betyder det at vi har et urnordisk navn der er avanceret langt i sine lydudviklinger i hverdagssproget. En sådan navneform står fuldstændig isoleret i det forholdsvis fyldige urnordiske navnestof. Selv om man udmærket kan gå med til en raskere lydudvikling i et sammensat personnavn strander Wolfgang Krauses opfattelse alene af den grund at vi ikke har en eneste parallel. Vi ved ikke noget som helst om at der skulle anvendes et hverdagssprog på en medaljon. Hvis Wolfgang Krause har ramt det rette skal vi operere med tre — eller bedre fire — meget tidlige lydudviklinger.

1. En meget tidlig synkope af *i* efter kort stavelse. Det stemmer overhovedet ikke med hele det øvrige urnordiske materiale, herunder en lang

³ Assar Janzén opstiller i sin ypperlige oversigt »De fornvästnordiska personnamnen« (i »Nordisk Kultur« VII (1947)) *Sig-*, urn. **Sigi-*, vn. *sigr* (urg. **sigiz*) (p. 89). Han anfører ikke Ellestad-stenens form; for **sigi-* kan vi skrive *sigi* uden stjerne. Ellestad-stenens indskrift (hos Krause i »Runeninschriften im älteren Futhark« (1937) er navnet Söderköping i »Nachtrag«) er heller ikke udnyttet af Janzén under *-márr* (p. 120).

række navne, f. eks. det omtalte **sigimARaR**. Kjøllevik-stenen — som Krause daterer til omkring 450, altså samtidig med Svarteberg-medaljonen — har **hadu-**, **hagu-**, **magu**, **minino**, **-laikaR** og **-stadaR**. Krause skriver: »Die sehr altertümliche Sprache legt die Datierung Mitte des 5. Jh.s nahe« (p. 174). Det står i den skarpe modsætning til hvad han har skrevet om Svarteberg-medaljonen.⁴

2. Den ustemte spirant $x >$ pustelyd. I Svarteberg-medaljonens tidsrum havde vi ikke en pustelyd, men en ustemt spirant.⁵ Noleby-stenen — som Krause daterer til omkring 600 (se nr. 67, p. 151) — har præsens singularis 1. person **fahi** med h bevaret. Allerede disse to punkter er fældende for Krauses opfattelse.

3. Svind af pustelyden h . Punkt 2 umuliggør dette svind.

4. Overgang af p til δ . Det bliver nødvendigt at se nærmere på dette centrale punkt. Så vidt jeg kan skønne må det som Krause skriver om Verners lov være forkert. Sophus Bugge — som vel er den første der opstillede navneformen **Sigi-hapuz* — forklarede overgangen af p til δ ud fra Verners lov i 1902.⁶ Han hævdede at hovedtrykket i det sammensatte navn lå på andet led. Overfor det formodede *-hapuR* har vi forledet *hApu-* (Gummarp, Stentofte og Istaby). Kjøllevik har, som omtalt, navnet **hadulaikaR**. DR henviser i glossaret under **HaþuwulfaR** (sp. 663) til Sophus Bugge i »Norges Indskrifter med de ældre Runer« I (1898) p. 273 f.: **hApu-** og **hadu-** er forbundet ved Verners lov. Det hedder i GG § 227, 2 at den oprindelige vekslen mellem p og δ muligvis træder frem i modsætningen *hAþuwulafR* : *hadulaikaR* (p. 3). Her er udtrykt en vis reservation. Det er ganske usandsynligt at vi skulle have det samme navneled i to forskellige former forbundet ved Verners lov. I »Runeninschriften im älteren Futhark« (1937) har Krause en anden opfattelse af δ i *sigaduR*: overgangen p til δ skyldes det svagere tryk på andet led (p. 609). Om Kjølleviks d for p hedder det i samme værk at det kan skyldes »phonetische Unachtsamkeit« (p. 557). Krauses opfattelse af skiftende trykforhold i sammensatte personnavne åbner et ejendommeligt perspektiv for en fuldstændig subjektiv behandling: man kan efter forgodtbefindende lægge hovedtrykket som det passer en. Alt taler for at de

⁴ I min afhandling anfører jeg Rök-stenens **sitiR** (vestnord. *sitr*) p. 55. Wolfgang Krause har ikke taget hensyn til at synkopen efter kort stavelse kan være et analogisk fænomen.

⁵ Jf. Stefán Einarssons afhandling »The Value of Initial h in Primitive Norse Runic Inscriptions« (ANF 50 (1934) p. 134 ff.).

⁶ I afhandlingen »Runeindskriften paa en Guldmedaljon funden i Svartebergs Sogn, Bohuslän« (i Svenska fornminnesföreningens tidskrift XI (1902) p. 109 ff.).

sammensatte personnavne til at begynde med har haft hovedtryk på begge led, altså et ligevægts-forhold. Først i senere tid har andet led i en lang række navne været udsat for lydlige og betydningsmæssige svækkelser.

Problemet **hApu-** : **hadu-** er formodentlig et skinproblem. Krause henviser til Erik Noreen under Kjøllevik (p. 174): men nævner ikke hans forslag: **haidulaikaR** med en binderune (= vestnord. **Heiðleikr*). Jan de Vries omtaler Erik Noreens forslag i sin »Altnordisches etymologisches Wörterbuch« (1961, 2. udgave 1962) under **haðu-** (p. 201).⁷ Krause nævner ikke den mulighed at **hadu-** kan læses *handu-*. Det har Sophus Bugge allerede foreslået i »Norges Indskrifter med de ældre Runer« I p. 273., sml. oldhøjtysk *Hand-*, *Hant-* som navneled. Carl J. S. Marstrander har omtalt Sophus Bugges forslag i sin afhandling om den norske Rosselands-sten (1951).⁸

Krause giver ikke nogen forklaring på hvorfor risteren af Svarteborg-medaljonens runeindskrift har ristet sit navn i en stærk avanceret lydform. Han skriver: »Sigad war vermutlich der Runenritzer, der eben durch die Runen dem Medaillon magische Kraft verlieh.« Efter min opfattelse hed risteren ikke Sigad; men at medaljonen skulle forlenes med magisk kraft ved hjælp af de indristede runer — ja det tror man gerne på. Men en tilsigtet talmagi (tallet 8) tror man ikke på efter Anders Bæksteds disputats »Målruner og troldruner« (1952).

I modsætning til Svarteborg-medaljonens sprog skulle Möjbro-stenen (Krause nr. 99) — som dateres til samme tid som Svarteborg (Krause p. 224) — eventuelt have en dativ **hahai** = *hāhai* < urgermansk **hanhaz* hest med *h* bevaret og den gamle dativendelse *-ai* i *a*-stammerne (: **woduride** på Tune-stenen, som Krause daterer til omkring 400, p. 167). Krause skriver: »Umgekehrt würde (bei Krauses Datierung) die Dativform *hāhai* eine ausserordentlich altertümliche Endung enthalten; doch darf man vielleicht auf einem solchen Prachtmonument mit künstlich archaisierenden Sprachformen rechnen« (p. 224). Da det slet ikke er sikkert at vi

⁷ Assar Janzén omtaler ikke Erik Noreens forslag i sin oversigt (p. 75).

⁸ I »Universitetet i Bergen. Årbok 1951«. Historisk-antikvarisk rekke nr. 3 (p. 38). Assar Janzén omtaler **hadulaikaR** i den i note 2 anførte afhandling. Han nævner ikke Erik Noreens forslag, men muligheden af læsningen *handu-* (uden henvisninger). Han skriver: »The most plausible interpretation, *hapulaikaR*, speaks in favor of native Scandinavian origin« (p. 17). Det er ikke sandsynligt at **hadu-** er ristet for **hApu-**. Skal man vælge mellem de forskellige muligheder synes *handu-* at være det sandsynligste. En henvisning til at dette navneled ellers ikke findes i det urnordiske navnestof forekommer mig ikke så tungtvejende.

har **hahai** på Möjbro-stenen⁹ må man sige at Krause her trækker en alt for stor vekselse. Hvis Krause skulle have ret i sine forslag skulle vi altså indenfor det samme tidsrum — omkring 450 — dels have et meget alderdomligt sprog (arkaisk) og dels et talesprog som vi end ikke finder repræsenteret i yngre urnordisk. Det lyder ikke umiddelbart sandsynligt. Det er meget svært, for ikke at sige umuligt, at udtale sig om talesproget i Norden i det femte århundrede.

Ingen vil nægte at *sigaduR* ligner et mandsnavn, en *u*-stamme;¹⁰ men det må man ikke lade sig narre af. Vi har, som jeg har hævdet det, at gøre med en »sproglig lygtemand« (min afhandling p. 55). Wolfgang Krause har efter min opfattelse været meget letsindig i sin behandling af Svarteborg-medaljonens runeindskrift. Han har ikke taget Erik Noreens argumenter op til en virkelig videnskabelig drøftelse. Det burde han have gjort.

Indskriften ligner allermest en meningsløs brakteat-indskrift (se min afhandling p. 57). Det er fristende at tænke sig at vi har haft et forlæg som er blevet forskrevet. Jeg har nævnt den mulighed at ssi kunne være

⁹ GG III anfører *hahai* som en mulighed (§ 429,3 = p. 10) med henvisninger til Burg »Die älteren nordischen Runeninschriften« (1885) p. 107 fodnote 2, Krause i ANF 48 p. 168 ff. (jf. Hugo Pipping i »Studier i nordisk filologi« XII, 1 (1921) p. 78 f.) og Noreen »Altisländische und altnorwegische Grammatik« 4. udgave (1923) § 356 anm. 4. Henvisningen til Krause er til hans afhandling »Eine altgermanische Bezeichnung des Pferdes und des Runensteins von Möjebro« (se specielt p. 172). Hugo Pipping (som Krause henviser til p. 225) læser ***hahai**, men har en anden opfattelse af ordets betydning. Carl J. S. Marstrander læser ikke **hahai** i »De nordiske runeindskrifter i eldre alfabet« (1952) p. 266 f. Dativendelsen *-ai* finder Krause også på Vimose dupsko: **marihai** (nr. 22, p. 58). DR (205) deler **marihai ala**. Derfor har glossaret ikke **marihai**, Krause deler **marihai ala**. Marstrander læser og deler anderledes i sit runeværk (p. 37 ff.). Krause finder tillige *-ai* på Vimose høvl (nr. 25, p. 61 f.): **gisaiøj**. DR (20) har læsningen **gis(l)øj**, og har derfor ikke en form **gisai** i glossaret. Krause skriver: »Die im folgenden gebotene Lesung beruht auf einer eingehenden Untersuchung des Originals am 29.8. 1962 in Abstimmung mit den von E. Moltke letzthin vorgenommenen Untersuchungen« (p. 61). Nøvling-spændet har verbalformen **talgidai** (præteritum 3. person singularis), der formodentlig må være en omvendt skrivemåde for **talgide** (jf. Stenmagle **tawide**), se Erik Moltke i »Kuml« 1963 p. 39 f. og Krause nr. 13 a (p. 38). Formen er anført i GG VII (1971) i § 736 (= p. 170) med henvisning til Erik Moltke. Krause daterer indskriften til omkring 200 (p. 39). En omvendt skrivemåde omkring år 200 taler ikke til gunst for at vi har den gamle dativendelse *-ai* i **hahai** omkring 450. I ordregisteret har Krause *hahai*? (p. 321).

¹⁰ Krause har i sit ordregister *-(h)aduR* (p. 321), *sigaduR* (p. 322) og *ssigaduR* (p. 322).

et fejlskrevet *sis* svarende til *sis* på 193 Flemløse 2: **ruulfRsis**. Vi kan her have et palindrom, forbindelsen lyder ens læst forfra og bagfra. Det kan svare til *Kylver-stenens sueus* (Krause nr. 1, p. 14). Jeg burde i min afhandling have nævnt at Anders Bæksted i sin disputats »Målruner og troldruner« (1952) har udtrykt en vis skepsis overfor Flemløse 2 (jf. DR's artikel utydesformler sp. 1050): »indskriftens regelmæssige nandsnavn kan friste til den antagelse, at *-sis* dækker (f. ex. ved forkortning eller i form af lønskrift) over virkelige ord. Og er *sis* en magisk palindrom, da må det antages, at det er hele forbindelsens, ikke de enkelte runers magiske kraft, der er det afgørende« (p. 42). Jeg vil være tilbøjelig til at ræsonnere modsat: et virkeligt navn + en runeforbindelse der må have magisk karakter. Selv om afstanden er ca. 300 år skulle der vel ikke være noget i vejen for at vi har at gøre med en nedarvet trylleformel i runernes lange og traditionsrige historie.¹¹

Man bør rimeligvis tage den mulighed i betragtning at indskriften kan deles i *ssi* = *sis* og et **-gaduR**; dette **-gaduR** kan læses *-ganduR*. Det minder stærkt om Nordhuglens **ungandiR** (Krause nr. 65); men det synes ikke muligt at bygge bro mellem disse to former.

Den russiske forsker E. A. Makaev har i sit arbejde på russisk »Die Sprache der ältesten Runeninschriften. Eine linguistische und historisch-philologische Analyse« (1965) sluttet sig til min opfattelse af Svarteborg-medaljonens runeindskrift — der har Erik Noreen til forudsætning (p. 10 og 61). Wolfgang Krause skriver i sin indgående anmeldelse af dette værk: »die Doppelschreibung des Anlautes ist entweder rein ornamental oder magisch, um eine 8-Zahl der Runen zu erreichen.«¹² Her gentager Krause hvad han har skrevet i sit andet runeværk: »die Verdoppelung der ersten Rune ist wohl entweder rein ornamental oder magisch beabsichtigt, um die Gesamtzahl von 8 Runen zu erreichen, mithin die Anzahl der Runen in einer ætt des Futharks« (p. 107). Jeg fæster mig ved at Krause skriver »wohl«. Selv om man vil slutte sig til dette — og det vil jeg ikke —

¹¹ Alt synes at tale for at de ældste danske runestene — bortset fra Lister- og Listerby-stenene (Bjørketorp, Gummarp, Istaby og Stentofte) — er ældre end antaget af Wimmer (begyndelsen af det 9. århundrede). De kan rimeligvis anbringes i tidsrummet ca. 750—800. Om dateringsforhold se Karl Martin Nielsen »Om dateringen af de senurnordiske runeindskrifter, synkopen og 16 tegns futharkens« (1970) p. 36 (i »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie« 1969, udkommet 1970, og »Institut for nordisk Filologi, Studier Nr. 2« (1970)). Denne afhandling udgør sammen med Karl Martin Nielsens afhandling »Til runedanskens ortografi« (ANF 75 (1960 p. I ff., optrykt 1970) hans disputats.

¹² Se »Göttingische gelehrte Anzeigen« 1968 p. 111.

så hjælper det ikke på grund af de rent lydhistoriske forhold. Wolfgang Krause er faldet for en fristelse, han har ikke villet resignere.¹³

Jeg er altså fortsat af den opfattelse at Svarteberg-medaljonens runeindskrift er »meningsløs« i den forstand at vi ikke synes i stand til at trænge til bunds i dens gåde.

¹³ Svarteberg-medaljonens runeindskrift omtales ikke af Lucien Musset i »Introduction à la runologie. En partie d'après les notes de Fernand Mossé« (1965), ikke af Klaus Düwel i »Runenkunde« (1968) og ikke af Wolfgang Krause i »Runen« (1970) i »Sammlung Götschen«. Selvfølgelig kan der ikke drages nogle slutninger af dette. Det er blot en konstatering.

NILS JÖRGENSEN

Skiljetecken i runinskrifter

I många runinskrifter markeras språkliga gränser med tecken av varierande utseende. De kan utgöras av t.ex. punkter, streck eller kryss, enstaka eller två till tre placerade ovanpå varandra: · : :, | |, × $\frac{x}{x}$ osv. Olika typer kan variera inom en och samma inskrift. Se Danmarks Runeindskrifter textdelen spalt 994 ff.

Oftast är dessa skiljetecken placerade mellan ord, men ibland förekommer de endast i gränserna mellan olika satser (så bl.a. i Väsbyinskriften, U 194,¹ och på Forsaringen) eller t.ex. mellan en subjektsfras och resten av satsen (så i Ingelstainskriften, Ög 43). Dessutom kan skiljetecken tillfälligt utelämnas mellan enstaka ord (exempel se nedan s. 123 ff). Å andra sidan kan skiljetecken stundom utsättas mellan stavelser i ett och samma ord. Jfr Loman 1965 s. 51 f.

Skiljetecken mellan varje ord förekommer i flertalet svenska runinskrifter. I danska runinskrifter förekommer skiljetecken regelbundet under vikingatiden men finns bl.a. redan på Gallehushornet (DR 12), som daterats till ca. år 400. Även ytterligare ett par inskrifter från folkvandringstiden (period 1.1. enligt dateringen i DR) har skiljetecken: Vimose-hövl (DR 206) och Lindholmen-amulet (DR 261). Även på knivskaftet från Kragehul (DR 195) finns synbarligen ett skiljetecken. Övriga danska inskrifter från folkvandringstiden saknar skiljetecken, liksom samtliga fyra inskrifter från tiden mellan folkvandringstiden och vikingatiden (period 1.2. ca. 650—750).

¹ För de nationella runverken används i uppsatsen följande förkortningar:

DR Danmarks runeindskrifter

Sm Sveriges runinskrifter, Småland (del 4)

Sö » » , Södermanland (del 3)

U » » , Uppland (del 6—9)

Vg » » , Västergötland (del 5)

Vs » » , Västmanland (del 13)

Ög » » , Östergötland (del 2)

Öl » » , Öland (del 1)

I Danmark blir bruket av skiljetecken allt vanligare under vikingatiden för att under den tidiga medeltiden (period 3 ca. 1050—1150) vara så gott som helt allennarådande. Av tretton inskrifter från tidig vikingatid (period 2.1. ca. 750—900) har åtta skiljetecken. Av det stora antalet inskrifter från perioden 2.2. (ca. 900—1050) saknar endast fem inskrifter helt skiljetecken, samtliga av typen Føer-Jelling eller Jelling enligt klassifikationen i DR. De fem inskrifterna är: Horne (DR 34), Viborg (DR 100b), Laurbjerg (DR 105), Tirsted (DR 216) och Skabersjö (DR 263).

Från period 3 förekommer i DR endast en inskrift utan skiljetecken, nämligen Bornholmsamulett (DR 410) med inskrift på latin. Sannolikt bidrar också den ökande kännedomen om latinska skrivvanor till att åtskilliga av de medeltida inskrifterna (från period 4, ca. 1100—1350) saknar skiljetecken. Av 65 inskrifter från denna period, som förtecknats i DR, saknar tretton skiljetecken. En av dessa, de s.k. kalkristningarna i Tornby (DR 169) har t.o.m. ordmellanrum.

I det följande kommer användningen av skiljetecken i runinskrifter att granskas närmare. Transkriptionen av inskrifterna är de nationella runverkens och översättningen av inskrifterna ansluter helt till tolkningarna i de nationella runverken (undantag är Forsaringen och Rökstenen nedan).

1. Skiljetecken markerande olika satser

Skiljetecken kan användas på runinskrifter för att markera gräns mellan satser. I sådan funktion finns de t.ex. i Väsbyinskriften (U 194): **alít raisa stáin þínoftriR sik sialfan | hon toknuts kialt anklanti | kuþ hialbi hons ant** (*Alle lät resa denna sten efter sig själv. Han tog Knuts gäld i England. Gud hjälpe hans själ*).

På Forsaringen (Wadstein 1898) finns skiljetecken mellan flertalet satsvärdiga enheter:

uksa tuiskilan auk aura tua staf at fursta laki : uksa tua auk aura fiurat apru laki : in at þriþia laki uksa fiura uk aurata staf : auk alt aiku i uarR if an hafsk aki rit furir

: suaþ lirþiR aku at liuþriti sua uas int fur auk halkat : in þar kirþu sikk itanunr a tarstaþum : auk ufakR a hiurstaþum : in uibiurn faþi :

(En veggill ox och två öre till biskopen för första hugget. Två oxar och fyra öre för andra hugget. Och för tredje hugget fyra oxar och åtta öre till biskopen. Och om han betar sig värre äge (biskopen) hela (hans) egendom som bot. Vilket tillkommer prästerskapet enligt landslag såsom förut blev

tillkännagivet och högtidligen stadfäst. Och dessa gav besked om boten Anund på Tåsta. Och Ofeg på Hjorsta. Men Vibjörn ristade.)

Även på Rökstenen (Ög 136) förekommer skiljetecken mellan satsvärdiga sekvenser, huvudsakligen huvudsatser med tillhörande underordnade satser. Skiljetecken saknas dock helt i minnesskriften (framsidans rad 1—2 enligt indelningen i Wessén 1957) och i strofen (**raipiaurikR** osv., raderna 9—11) samt i de delar av inskriften, som är utförda med äldre runor och med chiffer (raderna 21—28). Återstoden, som utgörs av större delen av framsidan och större delen av baksidan, har följande utseende (återges efter Wessén 1957).

Framsidan (rad 3—8):

**sakumukmini þat huariaR ualraubaR uaRin tuaR
þar suaþ tualf sinum uarinumnaR at ualraubu
baþar saman a umisumanum | þat sakum ana
rt huaR fur niu altum an urþi fiaru
miR hraiþkutum auk tu
miR an ub sakaR**

(Jag säger det folkminnet vilka de två stridsbyten var som tolv gånger togs som stridsbyte båda på en gång från ömse män (från man efter man). Det säger jag som det andra vem som för nio åldrar (släktled) sedan miste livet hos reidgoterna och dog hos dem till följd av sin skuld.)

Baksidan (rad 12—19):

**þat sakum tualfta huar histR si ku
naR ituituaki an kunukar tuaiR tikiR sua
þ a likia | þat sakum þritaunta huariR t
uaiR tikiR kunukaR satin at siulunti fia
kura uintur at fiakurum nabnum burn
iR fiakurum bruþrum | ualkaR fim rapulfsu
niR hraiþulfaR fim rukulfsuniR haislar fim haruþ
s suniR kunmuntaR fim biarnaR suniR ·**

(Det säger jag som det tolfte var Gunns häst (vargen) ser föda på slagfältet där tjugo konungar ligger. Det säger jag som det trettonde vilka tjugo konungar som satt på Själland under fyra vintrar med fyra namn söner till fyra bröder. Fem (som hette) Valke Rådulvs söner fem (som hette) Reidulv Rugulvs söner fem (som hette) Haisl Hords söner fem (som hette) Gunnmund Björns söner.)

I inskrifter, som består av två huvudsatser, kan skillnaden mellan satserna markeras på så sätt, att den första satsens ord skiljs åt med

skiljetecken, medan den efterföljande satsen saknar skiljetecken mellan orden. Så är texten arrangerad i t.ex. Össeby-Garninskriften (U 180):
 + **sihatr · uk + þurbiorn + uk · þurkrim + uk · erinmontr · × litu ×**
 × **reism + stein + aftiR + broþur + sin + sikstnin + hn to i uiburkum**
(Sigvat och Torbjörn och Torgrim och Ärenmund lät resa stenen efter sin broder Sigsten. Han dog i Viborg).

På motsvarande sätt utelämnas ofta skiljetecken mellan orden i ett efterställt satsfragment, vars predikat direkt kan suppleras ur den omedelbart föregående satsen (dvs. i s.k. gapping-satser). Ett exempel utgör Vapperstainskriften (Sö 37): **hulmstain · auk · uikuþr · þaun · litu · raisa ·**
· stain · eftiR · sun · henaR · auk · uihialmr iftiR inkifast (*Holmsten och Vigunn, de lät resa stenen efter hennes son, och Vihjälms efter Ingefast*).

Inte sällan utelämnas skiljetecken i en efterställd sats, som talar om vem som utfört ristningen, t.ex. som på Lindöinskriften (U 236): **ulfs arfar | i linteu | lata | raisa | þisa | staina | eftR | faþur | sin | uk | broþur |**
| uk | bru | karþu × uiseti hiuk (*Ulfs arvingar i Lindö lät resa dessa stenar efter sin fader och broder och gjorde bro. Visete högg*). Motsvarande arrangemang finns t.ex. på inskrifterna från Risbyle (U 161): **ulfkil lit akua**, och från Grynsta backe (U 629): **þurfastr hristi runoR**, där huvudtexten har skiljetecken mellan orden någorlunda konsekvent.

I formelartade konstruktioner utelämnas skiljetecken mer eller mindre sporadiskt. De utmärks dessutom av stark sammandragning, som t.ex. i Skälleröinskriften (U 998): **þurstin : auk ronti : litu : raisa : stain þino :**
: abtiR s-ar-hauþa : brupur sin : kuþ hialbi honsalukuþs muþir (*Torsten och Rande lät resa denna sten efter Svarthövde, deras broder. Gud hjälpe hans själ och Guds moder*).

2. Skiljetecken mellan olika delar av en sats

En sats i en runinskrift kan vara uppdelad i två delar genom att ett skiljetecken placerats mellan subjektsfrasen och predikatsfrasen. Ex.

Kälvesten (Ög 8): **stikuR | karþi kubl þau aft auint sunu sin | sa fial austr** (*Stikur gjorde dessa minnesmärken efter Avind, sin son. Han föll i österled*).

Sanda (Sö 132): **þruþrun : raati stain at faþur sin biarn i sntum** (*Turdrun reste stenen åt sin fader Björn i Sanda*).

Består subjektsfrasen av flera samordnade led står ibland även skiljetecken mellan vart och ett av dessa, som t.ex. i Torrestainskriften (U 848): **rikuþr · auk biurn · litu raisa stain þina eftR þostain** (*Rikvid och Björn lät resa denna sten efter Torsten*).

Om subjektsfrasen dubbleras genom ett pronomen eller ett pronomiellt uttryck (t.ex. **þiR bruþr aliR** i exemplet från V. Ryd nedan), får detta dubblerande led höra till predikatsfrasen. Ex.

Hånsta (U 1031): **siehtarf | auk humbiurn | auk þurbiurn | þiR litu rita stin þino auk bru kira at iun faþur · sin** (*Sigdjärv och Holmbjörn och Torbjörn, de lät rista denna sten och göra bro åt Jon sin fader*).

V. Ryd (U 608): **kulbiurn | kuihulfr | þiR bruþr aliR litu rita staino sunir siriþaR** (*Igulbjörn och Kvigulv, alla de bröderna lät rista stenen, Sigríds söner*).

Även i inskrifter med mera omfattande bruk av skiljetecken kan gränsen mellan subjektsfrasen och predikatsfrasen vara speciellt markerad genom ett skiljetecken av annat utseende än de i övrigt använda. Så t.ex. i Vedyxainskriften (U 957): **kerþar | ok | ulfr | ok ulbiarn | ok | abiarn ok runi + þair | litu hakua | stain | at | iarl faþur sin | arfriþr at | bonta sin** (*Gårdar och Ulv och Holmbjörn och Ábjörn och Rune, de lät hugga stenen åt Jarl sin fader, Arnfrid åt sin make*).

Satser med skiljetecken i gränsen mellan subjektsfras och predikatsfras uppvisar dessutom inte sällan en tudelning av predikatsfrasen. Ett skiljetecken kan nämligen vara placerat så, att det skiljer predikatsdelens verbfras, vartill räknas samtliga verbformer med tillhörande direkta bestämningar (framför allt objekt), från dess adverbialfras. En sådan tredelning av en sats finns t.ex. i Funboinskriften (U 987): **katil aukuriþr | | litu rosa stin þino × oftiR þurstin sun sin** (*Kättil och Gyrid lät resa denna sten efter sin son Torsten*). Även i dessa fall kan skiljetecken förekomma mellan olika samordnade led i subjektsfrasen, t.ex. i Måstainskriften (U 860): **fastbiurn | uk þuruþr | litu rita stin þino | abtir inkifast buanta sin | kuiþ hialbi hons ant ukups muþiR** (*Fastbjörn och Torunn lät rista denna sten efter Ingefast sin make. Gud hjälpe hans själ och Guds moder*). En och samma sats kan också innehålla två verbfraser, omramade av skiljetecken, som i Hämöinskriften (U 901): **-arl | uk ihulbiurn | litu rita stono þisa | ukirua bru þisa | at iofur faþur si-** (*Karl och Igulbjörn lät rista denna sten och göra denna bro åt Jovur deras fader*).

Ibland står ett skiljetecken efter adverbialdelens preposition i stället för omedelbart efter objektet, t.ex. i Brunnbyinskriften (U 275): **þuri | | auk frystain | litu raisa stain iftir | þurstain broþur sin** (*Tore och Frösten lät resa stenen efter Torsten deras broder*).

Slutligen kan även adverbialfrasen ibland vara uppdelad genom att ett skiljetecken placerats mellan dess huvudord och en appositionell bestämning till detta. En sådan uppdelning finns exempelvis på Fockstainskriften (U 875): **| þurui | auk | inkikirþ | auk | þialfi | þaun litu rita**

stin þino | aftiR kalv | buanta puruiaR | kuþ hialbi hons atukuþs muþiR
*(Tyra och Ingegerd och Tjalve, de lät rista denna sten efter Kalv, Tyras
 make. Gud hjälpe hans själ och Guds moder).*

Liksom på Kungsgårdeninskriften (U 986) kan skiljetecken stå på båda
 sidor om den preposition, som inleder adverbialfrasen: + ali | auk
 sihualti | uk | inkifast | litu rita stin þino | abtiR | kanilf | buanta inki-
 fastaR auk faþur ala osmunrt- risti *(Ale och Sigvalde och Ingefäst lät rista
 denna sten efter Kanilf, Ingefästs make och Ales fader. Åsmund ristade).*

3. Skiljetecken mellan varje ord

Att runinskrifternas skiljetecken används som ordskillnadstecken är det
 absolut vanligaste i inskrifter från vikingatiden och den tidiga medeltiden.

Som exempel på användningen av skiljetecken kan återges en av Skern-
 inskrifterna (DR 81). Den har följande lydelse:

saskiriþr : risþi : stin : finulfs : tutiR : at : uþinkaur :
 usbiarnaR : sun : þah : tura : uk : hin : turutin : fasta :

(på översidan:)

siþi : sa : manr : is
 : þusi : kubl : ub : biruti

*(Sasgerd, Finulvs dotter, reste stenen efter Odinkar, Osbjörns son, den
 'dyre' och den sin herre trogne. Sejdman (vare) den man, som bryter dessa
 minnesmärken.)*

Inte sällan är i inskrifter med skiljetecken mellan i princip varje ord
 ett väntat skiljetecken tillfälligt utelämnat mellan två ord. Ett exempel
 på detta finns i bl.a. Gunderupinskriften (DR 143), där orden *aft aba*
 i rad två kombinerats utan skiljetecken.

Gunderupinskriften har följande lydelse:

: tuki : raisþi : stini : þaisi : auk : karþi : kubl (:)
 : þausi : aft aba : mak : sin : þaikn : kupan : auk :
 : tufu : muþur : sina : þau : lika : bapi : i : þaum : hauki :
 abi : uni : tuka : fiaR : sins : aft : sik :

*(Toke reste denna sten och gjorde dessa minnesmärken efter sin styvfader
 Abe, en god man, och efter sin moder Tova. De ligger båda i denna hög. Abe
 unnade Toke sina ägodelar efter sig dvs. gjorde Toke till sin arvinge.)*

Som synes är för övrigt utsättandet av skiljetecken mellan varje ord
 konsekvent genomfört. Men en och samma inskrift kan självfallet inne-

hålla flera fall av tillfälliga utelämnningar. I Gørlevinskriften (DR 239) förekommer utelämnning av väntade skiljetecken dels mellan orden **stin þansi**, dels mellan orden **aft upinkaur : þiaupui : risþi : stin þansi : aft upinkaur** : (*Thjodvi reste denna sten efter Odinkar*).

På så sätt kan ett väntat skiljetecken vara utelämnat mellan en bestämning och dess huvudord. Speciellt vanligt är att ett skiljetecken utelämnats om bestämningen är ett efterställt demonstrativt eller possessivt pronomen: **stin þisi** (Hyby, DR 265), **runaR þisaR** (Hagby, U 148), **foþur sin** (Klemensker, DR 402), **bruþur sin** (Skillinge, U 99), **sun sen** (Berga, Vs 18).

I några inskrifter finns exempel på att ett efterställt possessivt pronomen är skilt från sitt huvudord genom ett skiljetecken, som är mindre framträdande än de i övrigt använda. Så t.ex. i en inskrift från Ekilla bro (U 643): × **kulair** × **auk** × **kar** × **litu** × **raisa** × **stain** × **eftir** × × **antuit** × **rauþa** × **faþur · sin** (*Gullef och Karr lät resa stenen efter Antvett röde, sin fader*). Motsvarande konstruktion finns också på en inskrift från Bro (U 617) och från Jädra Tä (U 628).

Att ett demonstrativt eller possessivt pronomen står framför sitt huvudord är tämligen sällsynt. I sådana fall har också i regel skiljetecken utsatts, som t.ex. **þisa | staina** (Lindö, U 236) och **sin : filaga** (Sjörup, DR 279).

När bestämningen är ett substantiv i genitiv har skiljetecken vanligen utsatts: **alriks : tutiR** (Ramsundsberget, Sö 101), **kukis : sun** (Ravnkilde, DR 134).

Ett väntat skiljetecken kan vara utelämnat mellan ett huvudord och en följande appositionell bestämning: **ek hlewagastiR** (Gallehus, DR 12). Vid apposition uppträder ofta en treordskombination utan skiljetecken, bestående av det ord, vartill appositionen är bestämning, följt av huvudordet i appositionen, vilket i sin tur bestäms av ett possessivt pronomen, t.ex. **kurm faþur sin** (Jelling, DR 42), **iarl faþur sin** (Vedyxa, U 957).

Någon gång kan ett väntat skiljetecken vara utelämnat mellan ett adjektivattribut och dess huvudord: **klamulan man** (Tryggevælde, DR 230), **faþur kuþan** (Nora, Sö 31).

Ofta saknas ett väntat skiljetecken mellan en preposition och ett följande ord. Detta kan t.ex. vara ett personnamn: **iftiR suna** (Ryssby, Sm 39), ett ortnamn: **a suiþiupu** (Simris, DR 344), **a eklati** (Västerås, Vs 10) eller ett substantiv: **i liþi** (Vansta, U 254), **i uristu** (Råda, Vg 40). I några inskrifter är en preposition skild från det efterföljande ordet genom ett skiljetecken, som är mindre framträdande än de i övrigt använda, t.ex. i Skälbynskriften (U 88): **sbialbuþi : ok : uni : litu : raistu**

: **stain** : **at** · **tīpkuma** : **ikiþoru** (*Spjallbode och Une lät rista stenen åt Tidkume, Ingetoras (man)*).

Ett väntat skiljetecken kan ibland vara utelämnat mellan en preposition och ett föregående ord. Detta kan vara ett verb, som i Edinskriften (U 112): **· rahnualtr** · **lit** · **rista** · **runar** · **efR** · **fastui** · **moþur** · **sina** · **onems** · **· totR** · **to i** · **aipi** · **kuþ** · **hialbi** · **ant** · **hena** · (*Ragnvald lät rista runorna efter Fastvi, sin moder, Onäms dotter. (Hon) dog i Ed. Gud hjälpe hennes själ*). Det föregående ordet kan också vara ett substantiv: **stin eftiR** (Hammarby, U 172) eller del av ett nominal, som i Aspainskriften (Sö 137): **þura** : **raisþi** : **stin** : **þansi at** : **ubi** : **buanta** : **sin** : (*Tora reste denna sten åt Ybir, sin make*).

I **byki** · **arby** (Årby, Sö 214) och **byki** · **haruistam** (Gidsmarken, U 744) kan i i **byki** vara på en gång verbändelse och preposition. Lika troligt är emellertid att **byki** i dessa fall är ett transitivt verb svarande mot nu-svenskt *bebo*.

Inte sällan är ett väntat skiljetecken utelämnat efter den samordnande konjunktionen *och*: **tihrfR** · **uk** **ontsuar** · **uk** **fuluki** (Hammarby, U 172). Utelämningen kan ibland inträffa före konjunktionen: **skanmals auk** × **olauf** (Skåäng, Sö 32). En och samma inskrift kan innehålla exempel på att skiljetecken utelämnats i ett fall före, i ett annat fall efter konjunktionen: **sibi auk** · **iurun auk** · **þurkun** · **auk inkikirþr** (Hågelby, Sö 288).

Ett väntat skiljetecken kan vidare vara utelämnat mellan ett hjälpverb och ett huvudverb. I regel föregår då hjälpverbet huvudverbet: **lit hakua** (Toroslunda, U 39), **liet resa** (Berga, Vs 18), men i enstaka fall följer hjälpverbet efter huvudverbet: **auka lit** (Øster Marie, DR 393).

Utelämning av skiljetecken förekommer ibland mellan ett verb och dess objekt: **ristu stin** (Valby, Sö 88), **raisa stain** (Råsta, U 77).

Likaså finns enstaka fall av utelämning av skiljetecken mellan ett verb och ett adverb: **hær ligr** (Galtrup, DR 152), **e mun** (Tillitse, DR 212), **uaR uastr** (Grinda, Sö 166).

Ofta är ett väntat skiljetecken utelämnat mellan ett pronominellt subjekt (jfr ovan s. 122) och dess predikat. Subjektet syftar då på ett nominaluttryck antingen i ett föregående presenteringssegment eller i en föregående sats. Ex.

Bogsta (Sö 124): **hulmstein** · **auk** · **sihuiþr** · **þair raistu** · **at** · **þogrim** · **· faþur** · **sin** · **auk** · **at** · **hakstain** · (*Holmsten och Sigvid, de reste (stenen) åt Torgrim sin fader och åt Hagsten*).

Ullstämma (U 757): **bali** · **auk** · **ikib-orn** · **auk** · **uikbiorn** · **þiR litu** · **risn** · **· sten** · **at** · **uibiorn** · (*Balle och Ingebjörn och Vigbjörn, de lät resa stenen åt Vibjörn*).

Vansta (Sö 254): · suan : auk stain : raistu · stain : at · tosta : faþur : sin :
: is uarþ : tauþr · i lipi : ikuars : (*Sven och Sten reste stenen åt Toste sin
fader. Han dog i Ingvars skara*).

Roslags-Bro (U 533) · sigrup · lit + raisa · stain · eftir + anunt · sun ·
· sin · han uas · tribin + a + uirlanti (*Sigurd lät resa stenen efter Anund,
sin son. Han dräptes i Virland*).

Skiljetecken kan vara utelämnat även när ett pronominellt subjekt
följer efter sitt predikat, som t.ex. i Hovgårdeninskriften (Ög 77):
: tuna : sati : stin : þansi : iftR : sin : uar : þurfast : uas han : man : mist :
: unipik · (*Tuna satte denna sten efter sin make Torfast. Han var bland män
den störste 'oniding'*).

Någon gång kan ett väntat skiljetecken vara utelämnat mellan ett
inte pronominellt subjekt och dess predikat, t.ex. i en inskrift från Ö. Ryd
(U 166): ku lit · rasa · kuplah · iftiR · sun · miuk · nutan · trik · mirki ·
· þisa · an it · sihuastr (*Gye lät resa (och) Gudlög efter (deras) son, en mycket
dugande man, detta minnesmärke. Han hette Sigvast*). Detta exempel inne-
håller som synes även ett fall av utelämnning mellan ett pronominellt
subjekt och dess predikat.

I tabellerna (s. 127) redovisas värden, grundade på en genomgång av de
delar av Sveriges Runinskrifter, som behandlar inskrifter från följande
landskap: Öland (Öl), Småland (Sm), Västergötland (Vg), Östergötland
(Ög), Västmanland (Vs), Södermanland (Sö) och Uppland (U). Endast
runinskrifter med skiljetecken i princip mellan varje ord har medtagits
vid beräkningarna, och dessutom har uteslutits sådana fall, där något
ords ordklassstillhörighet eller satsfunktion är osäker, liksom alla avsnitt
med poetiskt eller magiskt innehåll.

Av tabellerna framgår, att utelämnning av skiljetecken är synnerligen
vanlig mellan ett huvudord och en efterställd bestämning och mellan ett
pronominellt subjekt och dess predikat (20 resp. 23 % av fallen). Däremot
är det tämligen ovanligt, att skiljetecken utelämnats före en preposition
eller en konjunktion (6 resp. 5 % av fallen) samt mellan ett inte pronomi-
nell subjekt och dess predikat (endast 4 % av fallen). I övriga positioner
utgör fallen med utelämnning ca. 10 % av materialet.

Slutligen skall framhållas, att skiljetecken också står mellan asynde-
tiskt samordnade ord, t.ex. i Valbyinskriften (Sö 88): stin : fastulvR :
: heriulvR : ristun stin : þansi : eftiR : kilv : faþur : sin : (*Sten, Fastulv,
Härjulv reste denna sten efter Gälv sin fader*).

Tabell 1. Antalet räknade fall i absoluta tal.

	Sm + Vg Öl	Ög	Vs	Sö	U	Totalt	
huvudord + efterst. bestämn., totalt	119	178	214	23	322	821	1 677
varav med utel. skiljetecken	12	12	24	3	56	230	337
huvudord + framförst. bestämn., totalt	11	6	10	1	8	32	68
varav med utel. skiljetecken	—	—	—	—	2	4	6
prepositioner, totalt antal	106	104	131	16	256	721	1 334
varav med utel. skiljetecken före	4	4	3	—	13	57	81
varav med utel. skiljetecken efter	12	8	6	4	21	98	149
konjunktioner, totalt antal	48	30	55	10	198	741	1 082
varav med utel. skiljetecken före	—	—	2	2	11	36	51
varav med utel. skiljetecken efter	3	—	2	—	13	84	102
hjälpverb + huvudverb, totalt	31	11	17	11	79	470	619
varav med utel. skiljetecken	5	—	3	1	3	58	70
verb + objekt, totalt	84	111	118	15	184	488	1 000
varav med utel. skiljetecken	3	3	4	—	11	46	67
verb + adverb, totalt	2	1	10	4	6	14	37
varav med utel. skiljetecken	1	—	—	—	—	1	2
pronom. subjekt + predikat, totalt	18	16	22	2	75	151	284
varav med utel. skiljetecken	2	3	4	1	17	38	65
inte pronom. subjekt + predikat, totalt	77	107	127	18	166	566	1 061
varav med utel. skiljetecken	4	—	2	1	6	26	39

Tabell 2. Antal fall av utelämnat skiljetecken mellan orden i viss kombination samt före eller efter visst ord i procent av totala antalet förekomster av viss kombination eller visst ord. Kombinationen verb + adverb har uteslutits på grund av dess fåtaliga belägg i totalmaterialet.

	Sm + Vg Öl	Ög	Vs	Sö	U	Totalt	
huvudord + efterst. bestämn.	10	7	11	13	17	28	20
huvudord + framförst. bestämn.	—	—	—	—	25	13	9
före preposition	4	4	2	—	5	8	6
efter preposition	11	8	5	25	8	14	11
före konjunktion	—	—	4	20	6	5	5
efter konjunktion	6	—	4	—	7	11	9
hjälpverb + huvudverb	16	—	18	—	4	12	11
verb + objekt	4	3	3	—	6	9	7
pronom. subjekt + predikat	11	19	18	—	22	25	23
inte pronom. subjekt + predikat	5	—	2	—	4	5	4

4. *Skiljetecken mellan delar av ord*

Skiljetecken förekommer ibland mellan delar av ett ord, någon gång till synes tillfälligt och regellöst: **pan** : **si** (Österberga, Sö 158), **lit** : **u** (Botkyrka, Sö 283), **a** : **ustain** (*Östen*, Bergaholm, Sö 302), **fa** + **þur** (Åloppe, U 1105), **mes** · **ter** (Børglum, DR 165). I allmänhet då skiljetecken förekommer mellan delar av ord står de emellertid i gränsen mellan sammansättningsleden i ett sammansatt ord.

Oftast påträffas skiljetecken inuti ortnamn eller personbeteckningar (personnamn eller benämningar angivande sysselsättning o.d.). Ortnamn, som förekommer uppdelade på detta sätt, är t.ex. **haiþa** × **bu** (Haddeby, DR 1), **ub** : **salum** (Sjörup, DR 279), **karþ** : **stakum** (*Gårdstånga*, Fors-heda, Sm 52). Inte sällan är andra sammansättningsledet *land*, t.ex. **fin** · **lonti** (Söderby-Karl, U 582), **eg** × **loti** (Hjälsta, U 812), **sirk** · **lat** (*Särkland*, Strängnäs, Sö 281), **sahks** : **lantí** (*Saxland*, Grind, Sö 166). Ledet före *land* kan i sin tur vara sammansatt som i Fittjainskriften (U 141): **kuþluk** × **lit** · **raisa** · **staina** · **at** · **hulma** · **sun** · **sin** · **han** · **to** · **a** · **lank** · **barþa** · **lantí** × (*Gudlög lét resa stenarna åt Holme sin son. Han dog i Långbardaland*).

Sammansatta personnamn, som ristats med skiljetecken i gränsen mellan sammansättningsleden, är t.ex. **sig** : **biarn** (Kuddby, Ög 17), **u** : **snikin** (*Osniken*, Ärja, Sö 335), **kuþ** · **fast** (Viggby, U 716), **huit** · **haufþa** (*Vithövde*, Åbyggeby, U 1012). Namnen *Holmsten* och *Torbjörn* förekommer med skiljetecken mellan sammansättningsleden i mer än en inskrift: **hulm** : **stain** (Tystberga, Sö 173) och **hulm** : **stín** (Klista, U 764), **þur** : **biaurn** (Sunnerånga, Sm 133) och **þur** · **biurn** (Rasbokil, U 1012).

Av andra sammansatta personbeteckningar med skiljetecken mellan sammansättningsleden kan nämnas: **sturi** : **matr** (*styrman*, Haddeby, DR 1), **lat** : **hirþiR** (*landsstyraren*, Ravnkilde, DR 134), **him** : **þiki** (*hirdman*, Hällestad, DR 295). Speciellt vanlig är utelämning av skiljetecken i sammansatta släktskapsnamn av typ *farfar*, *morbror*: **fapur** : **fapur** (Agetomta, Ög 152), **muþur** · **bruþur** (Högby, Ög 81), **boruþur** · **sun** (Älby, Sö 257), **systur** · **suní** (Hansta, U 72). Även av dessa förekommer självfallet sammanskrivningar: **fapurfapur** (Lingsberg, U 241), **sustursun** (Överselö, Sö 208).

Av andra typer av sammansatta ord än de ovan nämnda förekommer skiljetecken mellan sammansättningsleden i t.ex. **stain** : **bru** (Ek, Vg 4), **níþiks** : **uerk** (Söderby, U 954), **hoita** + **uaþum** (*dopkläder*, Torsätra, U 613).

5. Prosodiska och syntaktiska förutsättningar för bruket av skiljetecken

Det torde finnas all anledning att anta, att runristarnas användning av skiljetecken i viss, troligen stor utsträckning reflekterar psykologvistiska realiteter. Ett utsatt skiljetecken innebär åtskillnad mellan enheter, ett utelämnat skiljetecken samhörighet mellan enheter.

Förutsättningarna för bedömningen av åtskillnad eller samhörighet kan vara av dels prosodisk, dels syntaktisk natur.

Samtliga de förbindelser, där ett skiljetecken utelämnats mellan två ord i en inskrift, som i övrigt har skiljetecken mellan varje ord, kan betraktas som en prosodisk fras innehållande ett huvudtryck. Ett av de i frasen ingående orden ansluter sig alltså proklitiskt eller postklitiskt till det andra. I flertalet av dessa kombinationer föreligger också en syntaktisk samhörighet, som måhända är primär. Att så är fallet antas i varje fall i Danmarks Runeindskrifter (textdelen spalt 995): »Grundlaget for disse Sammenskrivninger er en Følelse af stærk Samhørighed, der har givet sig til Kende i Udtalen.» Emellertid bör regeln för sammanskrivning kanske snarare uttryckas så, att tämligen betydelsestomma och därmed prosodiskt svagt framhävda ord ibland skrivs samman med ett intillstående mera tryckstarkt ord, vanligen det, med vilket de starkaste syntaktiska relationerna råder. Undantag finns dock, bl.a. då en preposition skrivs samman med det föregående ordet (**pansi at** mm., se ovan s. 125).

Tryckstyrkan kan på så sätt vara orsak till att efterställda attributiva bestämningar ofta skrivs samman med sina huvudord, medan framförställda attributiva bestämningar tämligen sällan skrivs samman med sina huvudord. En framförställd bestämning är (såväl semantiskt som prosodiskt) tryckstark och kan t.ex. uppbära allitteration. Ett allittererande framförställt *sin* finns bl.a. i Säl'nainskriften (U 323): **suinaR** × **karþu** × **at** × **sin** × **fapur** (*pojkar gjorde åt sin fader*) och i Hällestadinskriften (DR 295): **satu** : **trikaR** : **iftiR** : **sin** : **bruþr** (*krigsmän satte efter sin broder*). En trycksvag bestämning placeras däremot vanligen efter sitt huvudord och ansluter sig utan egen accent till detta (jfr Wessén 1956 s. 97).

En motsvarande fördelning av placeringen av betonat resp. obetonat possessivt pronomen har noterats från åtskilliga dialekter. Ett betonat possessivt pronomen står före sitt huvudord, ett obetonat efter. Jfr Jörgensen 1970 s. 45.

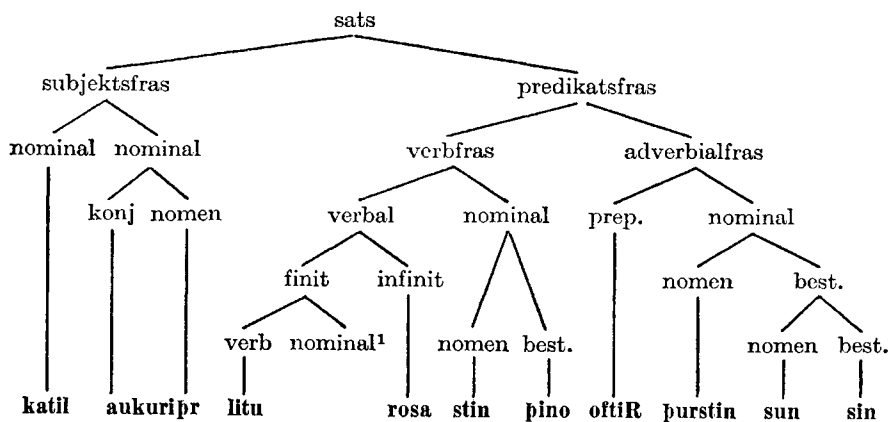
Betydelsestomt och svagt betonat är också det pronominella subjektet, som i vissa fall kan utelämnas helt även då dess korrelat finns i en föregående sats, t.ex. på Aspöinskriften (Sö 174): **ublubr** · **lit** · **kira** : **kuml** : **likhus** : **auk** : **bru** · **at sun sin** : **biurn** : **uaR trebin** : **a** : **kut** : **lanti** : (*Upplum*

lät göra minnesmärke, härbärke och bro efter sin son Björn. (Han) blev dödad på Gotland). Även i de fall ett pronominent subjekt inte utelämnas helt, finns det i fornspråken en tendens att undvika att placera det i satsens spets. I fornisländskan är inversion i sådana fall vanlig: *var hann kveldsvæfr, bundu þeir Sólvi þá samlag sitt*. Exempel på sådan inversion finns också i fornsvenskan: *liggär lik a wighwalli* (se Wessén 1956 s. 199) och i runinskrifterna, t.ex. i Hovgårdeninskriften (Ög 77): *tuna : sati : stin : : þansi : iftr : sin : uar : þurfast : uas han : man : mist : unipik* (*Tuna satte denna sten efter sin man Torfast. Han var bland män den störste 'oniding'*).

Å andra sidan utsätts skiljetecken mellan enheter, som utgörs av olika prosodiska fraser med var sitt huvudtryck, men som ur andra synvinklar måste anses höra nära samman, nämligen de olika leden i ett sammansatt ord. Dessa har i regel tryck på varje sammansättningsled (se t.ex. Elert 1966 s. 91). På ett motsvarande sätt skriver också dagens skolbarn ibland t.ex. *trädgårds mästarte, guld öronhänge*. Också i äldre handskrifter är särskrivning av leden i sammansatta ord vanlig, se t.ex. Seip 1954 s. 34 och 63.

Inte heller är obenägenheten att låta svagt framhävda enheter få status av självständigt ord något unikt för runinskrifterna. Äldre handskrifter uppvisar t.ex. ofta sammanskrivning av en preposition och ett följande ord (Seip 1954 s. 34 och 63). I forngrekiskan skrevs flera sådana ord utan accent, t.ex. i *ὄνῃρ τις* (*en man*), se t.ex. Solders 1958 s. 4 f.

Den syntaktiska strukturen hos runinskrifternas språk kan antas representeras av ett trädigram av följande utseende:

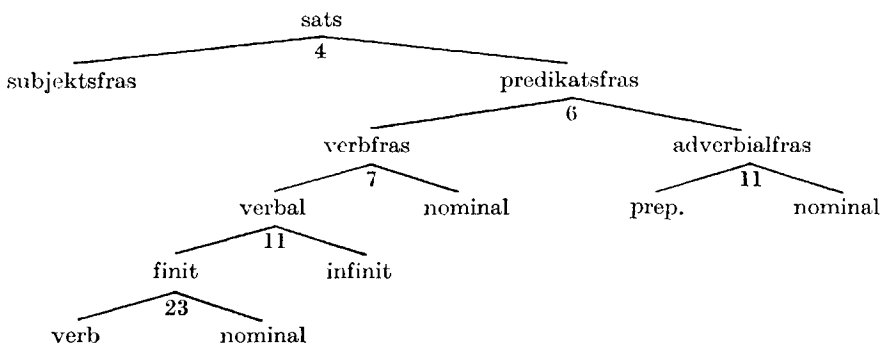
¹ Pronominellt subjekt.

Gränsen mellan leden i den djupaste förgreningen (subjektsfras — predikatsfras) är markerad med skiljetecken i t.ex. **stikuR | karþi kubl þau aft auint sunu sin** (Kälvesten, Ög 8). Av fallen med tillfälliga utelämnningar av skiljetecken mellan ord är utelämning i ordmellanrum, som svarar mot denna förgrening den minst vanliga.

I t.ex. **katil aukuriþr | litu rosa stin þino × oftiR þurstin sun sin** (Funbo, U 987) har skiljetecken placerats i ordmellanrum, som svarar mot den djupaste och den näst djupaste (verbfras — adverbialfras) förgreningen. Tillfälliga utelämnningar av skiljetecken i ordmellanrum motsvarande den näst djupaste förgreningen (dvs. huvudsakligen mellan ett verb med ev. objekt och ett prepositionsadverbial, alltså framför en preposition) är något vanligare än utelämning i ordmellanrum motsvarande den djupaste förgreningen.

I mellanrum, som motsvarar ännu grundare förgreningar, t.ex. mellan ett hjälpverb och ett huvudverb eller mellan en preposition och ett följande huvudord, är tillfälliga utelämnningar ännu vanligare än i de nyss nämnda fallen. I inskrifter med endast ett eller två skiljetecken står dessa aldrig i ordmellanrum motsvarande dessa grundare förgreningar.

Av följande träd-diagram framgår det procentuella antalet tillfälliga utelämnningar i olika förgreningpunkter (se tabell 2 s. 127). Av diagrammet framgår, att korrelationen mellan det syntaktiska djupet och benägenheten att utelämna skiljetecken är påtaglig. (Uppdelningen av nominalen har uteslutits ur diagrammet.)

Med utgångspunkt i vad som ovan sagts kan antas, att den syntaktiska strukturen har haft betydelse för hur skiljetecken använts i de undersökta runinskrifterna. Ju djupare förgrening ett ordmellanrum motsvarar, desto större har runristarnas benägenhet att markera detta mellanrum

varit. Mellanrum, som motsvarar de djupaste förgreningarna, har runristarna inte sällan markerat även i inskrifter, där de i övrigt inte använt skiljetecken. Och ju djupare förgrening ett ordmellarum motsvarar, desto sällsyntare är de tillfälliga utelämningarna av skiljetecken, som kan förekomma. Det förefaller alltså som om det syntaktiska djupet haft relevans för runristarnas uppfattning om gränser i satsernas ytstruktur. Att man generellt kan misstänka, att ett sådant samband mellan syntaktiskt djup och upplevelse av ytstrukturgränser finns, har visats av Teleman 1972.

Litteratur

- Elert, Claes-Christian, Allmän och svensk fonetik. Stockholm 1966.
- Jakobsen, Lis, och Moltke, Erik, Danmarks Runeinskrifter 1—3. København 1941—42.
- Jörgensen, Nils, Syntaktiska drag i svenska dialekter. En bibliografisk översikt. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap, ser. C nr. 2. Lund 1970.)
- Loman, Bengt, Rökrunorna som grafematiskt system. (ANF 80, s. 1—60.)
- Seip, Didrik Arup, Palæografi. B. Norge og Island. (Nordisk Kultur 28: B. Stockholm etc. 1954.)
- Solders, Severin, Grekisk skolgrammatik. Lund 1958.
- Sveriges runinskrifter 1—9, 11, 13. Stockholm 1900 ff.
- Teleman, Ulf, Satsens konstituent. Två experiment. (Svenskans beskrivning 6, s. 206—219, Umeå 1972.)
- Wadstein, Elis, Runinskriften på Forsaringen. Vårt äldsta lagstadgande. (Skrifter utgivna av K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala VI. 3. Uppsala 1898.)
- Wessén, Elias, Svensk språkhistoria III. Grundlinjer till en historisk syntax. Stockholm 1956.
- Wessén, Elias, Runstenen vid Röks kyrka. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar Filologisk-filosofiska serien 5. Stockholm 1958.)

STIG ELIASSON OCH NANCY LA PELLE

Generativa regler för svenskans kvantitet

1. *Olika fonologiska tolkningar av fonetisk längd i svenskan*

Ett av de allra viktigaste och mest centrala problemen i svenskans fonologi är tolkningen av fonetisk längd eller kvantitet.¹ Valet av lösning har avsevärda återverkningar på beskrivningen av många andra aspekter av språkets fonologi. Ett stort antal olika lösningar finns företrädade i litteraturen. Elert (1970, 54—60; 1965, 39—43, 197—200) har utförligt diskuterat de alternativ som föreslagits eller som är teoretiskt möjliga. Han summerar dessa i en tabell som vi med några smärre modifieringar återger nedan.²

De flesta av dessa alternativ lider av allvarliga svagheter. Svårigheter uppstår med avseende på foneminventariet, morfemstrukturen, vokaler-
nas morfofonologi m.m.

Lösningar där fonetisk längd representeras fonologiskt av ett distinktivt drag hos segment (1a—c, 2), leder till ett stort antal fonem. Detta gäller i all synnerhet alternativ 1a med upp till ett femtiotal fonem men också 1c. Även 1b och 2b är emellertid påtagligt redundanta. De resulterar i 18 vokalfonem, vilket som Elert (1965, 42 f.) påpekar är ett oväntat högt antal i jämförelse med andra språks vokalsystem. Liksom 1a och 1c är de med andra ord tvivelaktiga utifrån en universell fonologisk teori sett.

Vidare är 1a redundant med hänsyn till att långa vokaler och konsonanter befinner sig i komplementär distribution. 1b, 2b och 1c undgår denna svårighet men leder ändå till en egendomlig distribution av längd.

¹ Föreliggande uppsats, vilken utgör ett omarbetat avsnitt ur en Ph.D.-avhandling som förste förf. framlade vid Harvard University våren 1970, presenterades vid Sjätte sammankomsten för svenskans beskrivning i Umeå den 3—4 oktober samma år. Arbetet på analysen har möjliggjorts genom stipendier från Harvard. Vi tackar arkivchef Sven Benson, prof. Einar Haugen, senior lecturer Björn Jernudd och prof. Robert Underhill för värdefulla synpunkter på uppsatsens innehåll.

² Angående referenser till författare som företräder olika lösningar se Elert (anförda arbeten).

Tabell 1. Lexikala representationer av kvantiteten i svenskan i enlighet med olika fonologiska tolkningar. Exempel är morfemen *vis* och *viss*. (Väsentligen baserad på Elert 1970, 55.)³

Den fonologiska motsvarigheten till fonetisk längd antas vara:	Den fonologiska motsvarigheten till fonetisk längd antas förekomma:					
	a. hos både vokaler och konsonanter		b. endast hos vokaler		c. endast hos konsonanter	
1. Varaktighet som distinkt drag hos segment	/vi:s/	/vis:/	/vi:s/	/vis/	/vis/	/vis:/
2. Kvalitet som distinkt drag hos segment	—	—	/vi:s/	/vis/	—	—
3. Fonologisk diftong	—	—	/vijs/	/vis/	—	—
4. Sekvens VC	—	—	/vijs/	/vis/	—	—
5. Längd som fonologiskt segment eller prosodem /:/	/vi:s/	/vis:/	/vi:s/	/vis/	/vis/	/vis:/
6. Placering av tryck inom förbindelsen V(C)	/vi's/	/vis'/	—	—	—	—
7. Sekvens av två identiska fonem	/viis/	/viss/	/viis/	/vis/	/vis/	/viss/

³ Uppställningen i Tabell 1 förutsätter att längd tolkas på samma sätt varhelst den förekommer. Om man frångår denna restriktion, uppkommer ytterligare tolkningsmöjligheter. Så till exempel använder Dahlstedt (1965) en fonemisk transkription som kan sägas vara en kombination av 7c för konsonanterna med 1b eller kanske 2b för vokalerna, dvs. han markerar vokallängd med : men längd hos enkla konsonanter med dubbla symboler (*ibid.* 72 n. 20). Vidare antar Hadding-Koch & Abramson (1964, 106) lösning 1b för alla vokaler utom [u:] och [o] där längdskillnaden tolkas enligt 2b.

Eftersom skillnader i varaktighet kan konstateras mellan de finala konsonanterna i exempel av typen *vis* och *viss*, skulle man kunna räkna med möjligheten att varaktighet är ett distinkt drag hos konsonanter. Det finns däremot ingen påtaglig fonetisk motivering för att anta distinktiva skillnader i kvalitet hos de nämnda konsonanterna. Vidare kan man inte anta diftongering hos konsonanter. Vi formulerar alltså tabellen med hänsyn härtill.

De i tabellen givna formerna är lexikala representationer i enlighet med olika fonologiska tolkningar. Man bör emellertid lägga märke till att de flesta av dessa lösningar dessutom måste förutsätta en eller flera fonologiska regler. Så t.ex. kräver alternativ 1c en vokalförlängningsregel. Tidigare strukturella (taxonomiska) lösningar redogör icke explicit för dessa regler.

Enligt tolkning 1b kontrasterar långa och korta vokaler inom morfem huvudsakligen endast i omgivningen — C(V ...) &, dvs. i tryckstark stavelse framför enkel konsonant.^{4,5} Denna kontext för en fonologisk motsättning är dock till ytterlighet begränsad. För det första, om kvantiteten verkligen vore distinktiv i lexikon, borde den generellt kunna uppträda oberoende av tryck. För det andra hade man väntat sig att regelbundet påträffa längddistinktionen framför morfemgräns, vokal samt konsonantförbindelser, dvs. i omgivningarna — (V ...) & och — C₁C₂(V ...) &. Motsvarande gäller också lösning 2b. I lösning 1c uppträder längddistinktionen inom morfem praktiskt taget uteslutande mellan betonad vokal och morfemgräns som i /vis/ — /vis:/. Fonologiskt minimala morfempar av typen /vist/ — /vis:t/ (fonetiskt [vi:st] — [vis:t]) är i det närmaste otänkbara i svenskan (jfr 2.8 nedan), för att inte tala om sådana helt omöjliga representationer som */vist:/, */st:o/, */s:to/ eller */'spegel:/. Även här förekommer alltså den postulerade fonologiska motsättningen i en kraftigt begränsad omgivning. Alla dessa tolkningar är sålunda distributionellt onaturliga med hänsyn till både prosodiska och segmentella förhållanden.

Lösningar som tillskriver vokaler fonologisk kvantitet eller kvalitet, fördunklar dessutom de strukturella relationerna mellan korta och långa vokaler (Elert 1970, 57). Medlemmarna av varje vokalpar av typen [i] — [i:], [e] — [e:] osv. behandlas som fonologiskt isolerade enheter på samma sätt som t.ex. /i/ — /e/ och /i/ — /y/.

Inget av alternativen 1 eller 2 kan sålunda sägas vara en tillfredsställande lösning.

En tolkning av de långa vokalerna som fonologiskt enhetliga diftonger (lösning 3b) leder till samma problem som 1b och 2b och missar dessutom det faktum att diftongeringen av höga långa vokaler uppstår genom en fonetisk regel.

Om man beskriver långa vokaler fonologiskt som förbindelser av kort vokal plus 'glide' (lösn. 4b), ernär man både en distributionell parallellism av typen /vijs/ — /vits/ och en kraftig reduktion av fonemantalet. Emellertid kan man inte anta att fonetiskt långa vokaler framför supradentaler m.m. representerar kombinationer av vokal och glidljud, eftersom man då

⁴ Vi bortser för ögonblicket från morfem med flyktigt *e* t.ex. ['se:g(e)l], ['se:g(e)r]. Se vidare 2.3.

⁵ Vi använder i denna uppsats symbolen & för att beteckna morfemgränser i böjda eller avledda ord. & inkluderar här ej sammansättningsgräns = som antas förekomma i egentliga och s.k. formella sammansättningar (t.ex. [ˈba:d,da:g] resp. [ˈspo:,dum:]).

skulle få finala fonologiska sekvenser som /-jrd/, /-jrn/ osv. Vidare saknas entydiga data med vars hjälp man skulle kunna bestämma glidljudgets fonologiska karaktär, och dessutom är det naturligare att postulera en diftongeringsregel för långa vokaler med diftongisk slutfas.

Även tolkningar av typ 5, där längd är ett särskilt fonem /:/, möjliggör en kraftig reduktion av antalet enheter jämfört med 1, 2 och 3. Alternativ 5a är dock redundant eftersom längd markeras både för vokaler och konsonanter. I alla lösningar av typ 5 har dessutom fonemet /:/ en begränsad distribution. Vidare, eftersom man behandlar en komponent hos ett fonetiskt segment som en separat fonologisk enhet eller rentav ett särskilt fonologiskt segment, krävs en speciell regel som »desegmentaliserar» /:/, så att man får en riktig segmentering på systematisk fonetisk nivå. Denna regel är emellertid fullständigt ad hoc, dvs. den saknar all annan motivering i svenskans struktur.⁶

Ej heller alternativ 6 fungerar tillfredsställande. Trycket i svenskan är nämligen i huvudsak predicerbart på grundval av generella regler och skall således i allmänhet icke markeras i de lexikala representationerna. För *vis* och *viss* skulle dessa därför bli lika. Men med utgångspunkt från sådana identiska lexikonformer som /vis/ och /viss/ kan man naturligtvis ej härleda rätta längdförhållanden för ['vi:s] resp. ['vis:], och det vore helt orimligt att anta en fonologisk enhet som markerar var i stavelsen det i övrigt förutsägbara trycket faller.

I lösningar av typ 7 uppnås en maximal reduktion av antalet fonologiska enheter genom att längd relateras till förbindelser av identiska fonem. Liksom i 1a och 5a markeras emellertid längd fonologiskt för både vokaler och konsonanter i 7a, vilket är överflödigt med hänsyn till att långa vokaler och långa konsonanter befinner sig i komplementär distribution. Alternativ 7a och 7b innebär dessutom fonologiskt dubbla vokaler.⁷ Detta antagande erhåller dock intet stöd vare sig från morfemstruktur eller morfofonologi. Grupper av olika vokaler förekommer överhuvudtaget icke i inhemska morfem och kan alltså ej tjäna som en indikation på att förbindelser av lika vokaler bör antas. Ej heller resulterar en kombination av två identiska men heteromorfemiska vokaler i en fonetiskt lång vokal som t.ex. i finskan (jfr Trubetzkoy 1939 [1962, 170]). Vidare fördunklar antagandet beskrivningen av förhållandet mellan korta och långa vokaler (jfr ovan ang. alt. 1a, 1b och 2b).

⁶ Se Postal (1968, kap. 4) för en allmän teoretisk diskussion av förhållandet mellan segment och komponenter (drag) hos segment.

⁷ Förutom av Elert har alternativ 7a diskuterats i tryck av Haugen (1967, 805 f.). Se också Hasselmo (1961, 91 f.).

Av de i Tabell 1 nämnda alternativen återstår nu endast 7c, och vi kommer i det följande att utveckla en variant av denna lösning.⁸

2. Fonetisk längd och dess placering som en funktion av tryck resp. morfemstruktur

2.1 Morfofonologins vittnesbörd beträffande enkla långa konsonanter

Elert (1955, 142; 1965, 40, 199; 1970, 55 f.) såväl som Dahlstedt (1965, 72 n. 20) och Haugen (1967, 806) visar på att morfofonemiska hänsyn talar för en tolkning av långa konsonanter som sekvenser av två identiska fonem.⁹ Många fall av långa dentala klusiler uppstår nämligen, när böjningssuffix som börjar med eller består av dental klusil läggs till en stam som slutar på samma slags fonem t.ex. [ˈmɛtːe, 'mɛtː, 'mɛtː:] (jfr imperativen ['mɛ:t]), [ˈlydːe, 'lytː, 'lydː:] (jfr ['ly:d]), ['vitː:] (jfr utrum ['vi:t]) och ['vitː:] (jfr ['vi:d]). Fonetiskt sett finns absolut ingen skillnad mellan de långa dentala klusiler som är morfofonemiska geminator och de som är homomorfemiska. Jämför t.ex. ['vitː:] med ['titː:] eller ['glatː:] som hör till ['gla:d] med ['glatː:] som betyder 'halkig'. Detta är en motive-

⁸ Lösning 7c är väsentligen identisk med principerna för beteckning av längd i svensk ortografi. Den förste som företrädde en sådan tolkning utifrån fonologiska synpunkter var Elert (1955, 142):

Man kan --- inskränka sig till att markera längden antingen endast vid konsonanter eller endast vid vokaler. Ur fonematisk synpunkt torde det vara likgiltigt vilketdera man väljer, eftersom det finns ett regelbundet samband mellan vokal- och konsonantlängd. Av vissa skäl är det dock mest praktiskt att beteckna längd endast vid konsonanter, och då med dubbelteckning i stället för med /:/. Förutom att dubbelteckning av konsonanter överensstämmer med sv. ortografiska principer, förenklar den morfologisk beskrivning av de fall, då ändelser som /-t/ och /-d/ följer efter en stam som slutar på något av dessa fonem, t.ex. /vitt/ neutrum av /vit/, /mätt/ pret. part. av /mäta/.

Elert diskuterar åter denna lösning i *id.* (1965, 40, 199) och (1970, 55 f.) men före-drar där andra alternativ. Vidare antar tydligen Teleman (1969) en variant av 7c. I en fotnot (*ibid.* 167 n. 2) beskriver han informellt följande två regler vilka förut-sätter en sådan tolkning:

- (1) Sätt ut vokallängd framför enkel konsonant.
- (2) Stryk ev. vokallängd framför konsonantgeminata och ersätt konsonant-geminata med konsonant plus konsonantlängd.

Han antar att dessa regler tillämpas cykliskt.

Benediktsson (1963, 142 f.) föreslår en geminatatolkning av konsonanter som lösning på kvantitetsproblemet i modern isländska, där distributionen av längd liknar den i svenskan (och norskan).

⁹ Detta gäller dock nästan undantagslöst endast *enkla* långa konsonanter, vilket faktum är av central betydelse för utvärderingen av de morfofonologiska data.

ring för att också betrakta långa konsonanter i morfem av typen ['tit:], ['glat:] som fonologiska geminator.

2.2 Morfemstrukturens vittnesbörd beträffande enkla långa konsonanter

Distributionella data pekar i samma riktning som morfofonemiken. Om man betraktar enkla långa konsonanter som förbindelser av två identiska fonem, förenklas beskrivningen genom att en särskild morfemstrukturrestriktion bortfaller, vilken förbjuder sådana förbindelser. Med andra ord, man fyller ut ett väldefinierat distributionellt gap i beskrivningen. Man kommer nu inte bara att ha morfem som /vis/, /vit/, /vist/ och /vits/ utan också /viss/ och /titt/, där kombinationerna av två identiska fonem svarar mot förbindelser av två olika konsonanter.

2.3 Grundregeln för vokallängd

Om vi accepterar tolkningen av enkla långa homomorfemiska konsonanter som fonologiska geminator, så kan vi sedan beskriva den normala distributionen av korta och långa vokaler inom morfem på följande sätt. Korta betonade vokaler förekommer före fonologiska konsonantförbindelser vare sig dessa består av olika eller identiska fonem. Långa vokaler uppträder huvudsakligen framför morfemgräns, enkel konsonant eller (i främmande morfem) vokal. Det viktigaste undantaget från dessa regler utgörs av morfem av typen ['se:g(e)r], ['se:g(e)l], ['sɛ:g(e)n], om de med hänsyn till sitt flyktiga *e* och regeln för tonaccent kan antas vara enstaviga i lexikon (dvs. /segr/, /segel/, /segn/).¹⁰ Eftersom längd hos vokaler uppträder i ett begränsat antal omgivningar under tryck, medan korta vokaler förekommer praktiskt taget överallt annars både som betonade och

¹⁰ En sådan fonologisk beskrivning har tidigare föreslagits för norskans del. Inom svensk fonologi företrädde denna lösning för första gången av Öhman (1966, 77 f.). Den har antagits och utarbetats vidare av Teleman (1969, 188, 191 f.) och (1970, 106), Kiefer (1970, 41 f.) samt Linell, Svensson & Öhman (1971, 114—119). Som visas i Eliasson (under publicering), medför dock detta slags analys flera allvarliga svårigheter, vilka kan undvikas, om man beskriver morfemen i fråga som underliggande /seger/, /segel/, /segn/ osv. Härvid kan det kanske också förefalla möjligt att helt stryka specifikationen [+ kons, + son, + kor] för /r, l, n/ i vokallängdningsregeln samt det därav beroende extra villkoret för C. Men dessa regel-element krävs likväl för oberoende data av typen ['se:bra], [ˈtɛ:vla], [ˈsɑ:kna], förutsatt att man inte även här vill ansätta former med /e/ i lexikon. I dessa senare fall saknas emellertid ytformer med [e] vilka skulle kunna anföras som stöd för att anta underliggande e:n. Se vidare Eliasson (*ibid.* 183).

obetonade, är det naturligt att anta att de senare (men inte nödvändigtvis deras speciella kvaliteter) är grundläggande och att långa vokaler uppstår genom en förlängning försäskad av följande regel:

(1) *Grundregeln för vokallängd*

$$\left[\begin{array}{c} \text{V} \\ + \text{ tryck} \end{array} \right] \longrightarrow [+ \text{ lång}] / \text{---} \left(\text{C} \left(\left[\begin{array}{c} + \text{ kons} \\ + \text{ son} \\ + \text{ kor} \end{array} \right] \right) \right) \left\{ \begin{array}{l} \& \\ \text{V} \end{array} \right\}$$

där C = [— son] om följd av koronal sonorant

Regeln genererar längden hos vokalerna i exempelvis nedanstående fall:¹¹

(2) Underliggande former:	Genom reglerna för tryck och tonaccent:	Genom vokal-förlängning:	Fonetiska former:
/vi/	'vi	'vi:	['vi:]
/vis/	'vis	'vi:s	['vi:s]
/vis&t/	'vis&t	'vi:s&t	['vi:st]
/vis&a/	' ^x vis&a	' ^x vi:s&a	[' ^x vi:sa]
/paus/	'paus	'pa:us	['pa:əs]
/segl/	'segl	'se:gl	['se:gel]
/segl&en&t/	'segl&en&t	'se:gl&en&t	['se:glet]
/spegel/	' ^x spegel	' ^x spe:gel	[' ^x spe:gel]

2.4 Regeln för konsonantlängd

Distributionella och morfofonemiska data pekar tydligt mot konsonantgruppslösningen 7c. Dessutom skulle principerna för beteckning av längd i svensk ortografi kunna tyckas utgöra en uppenbar heuristisk vink. Hur kan det då komma sig att denna lösning i allmänhet ej godtagits i svensk fonologi? Skälet till detta kan delvis förmodas vara det förhållandet att varje konsonant som följer en kort betonad vokal traditionellt betraktas som lång vare sig den är enkel eller i sin tur följs av en annan konsonant. Alltså finner vi följande fonetiska parallellism:

- (3) V̇ C:
V̇ C: C

¹¹I denna uppsats innesluter vi mellanliggande former med vertikala streck (dvs. |) för att skilja dem från underliggande och fonetiska former (utmärkta med // resp. []).

Emellertid kan man inte tolka den långa konsonanten i förbindelsen $\check{V}C:C$ som en fonologisk geminata inom enkla morfem. Om *alla* långa konsonanter betraktades som fonologiska geminator, så skulle det inte längre finnas några grupper av två olika konsonantfonem efter den betonade vokalen i morfem. I stället finge vi anta en mängd grupper med tre konsonanter vilket skulle innebära lexikala representationer som /visst/, /vitts/, /folkk/ osv. Detta är uppenbarligen ett icke önskvärt resultat som kanske kan få oss att ifrågasätta den traditionellt vida omfattade åsikten att den första konsonanten i förbindelsen $\check{V}C:C$ skall anses vara lång. Malmberg (1968, 118) uttrycker faktiskt vissa tvivel om detta:

I de fall, då den korta vokalen följes av en s.k. fast konsonantgrupp (t.ex. *snarka*, eller *smälta*, *korg*, *vante*), är det tvivelaktigt om första konsonanten (*r*, *l*, *n* i våra exempel) bör betraktas som lång i egentlig mening. Den torde i varje fall vara längre än i motsvarande ställning efter lång vokal (längre i *salt* än i *kalt*, av *kal*).

Tidigare undersökte Jensen (1962) detta problem i norskan varvid han också tillade några iakttagelser rörande svenskan. Han mätte oscillografiska registreringar av norska ord innehållande sekvenserna $\check{V}C:(V)$, $\check{V}:C(V)$, $\check{V}C:C$, $\check{V}:CC$ och erhöll för de postvokaliska konsonanterna i dessa olika förbindelser de genomsnittliga längdförhållanden som vi anger i Tabell 2. Varaktigheten hos den första konsonanten i förbindelsen $\check{V}C:C$ visade sig i genomsnitt vara 72 % av varaktigheten hos den långa intervokaliska konsonanten i $\check{V}C:V$. Å andra sidan befanns en enkel konsonant efter lång vokal — dvs. konsonanten i $\check{V}:C(V)$ — vara 82 % av en enkel konsonant efter kort betonad vokal — dvs. konsonanten i $\check{V}C:(V)$. Härav drar Jensen (*ibid.* 679) den slutsatsen att »the 'reduction' of the former cluster mate after short vowel (to 72 %) is too substantial to permit a ranging of the consonant in this position as phonetically 'long'». ¹²

Tabell 2. Längdförhållanden hos de postvokaliska konsonanterna i sekvenserna $\check{V}C:(V)$, $\check{V}:C(V)$, $\check{V}C:C$, $\check{V}:CC$ i ett sampel norska ord undersökta av Jensen (1962).

	\check{V} — (V)	\check{V} — C
C:	100 %	72 %
C	82 %	61 %

¹² Jfr äv. *ibid.* 680: »Two factors can be seen to reduce the length of a long consonant: its position (in non-cluster) after a long vowel, and its position as the 'former

Om denna slutsats vore riktig, skulle den vara lika giltig för svenskan, för vilken han fann en motsvarande reduktion till 65 % (*ibid.* 680). Emellertid grundar han sin slutsats på det faktum att traditionellt som långa betraktade konsonanter i *en* omgivning (\check{V} — C) är kortare än traditionellt som korta betraktade konsonanter i en *annan* omgivning (\check{V} — V). Men om man jämför förhållandet mellan traditionellt långa och korta konsonanter i kontexten \check{V} — C med motsvarande förhållande i kontexten \check{V} — V, finner man att de är praktiskt taget samma. Den första konsonanten i $\check{V}:CC$ är 85 % av den i $\check{V}C:C$, medan konsonanten i $\check{V}:C(V)$ är 82 % av den i $\check{V}C:(V)$. Eftersom skillnader i varaktighet i liknande omgivningar är det primära, inte skillnader i olika omgivningar, måste man alltså bibehålla den traditionella åsikten att alla konsonanter är långa efter kort betonad vokal. Vi antar sålunda en regel vilken förlänger en konsonant som omedelbart följer en kort betonad vokal:

(4) *Konsonantförlängning*

$$C \longrightarrow [+ \text{lång}] / \left[\begin{array}{c} V \\ + \text{tryck} \\ - \text{lång} \end{array} \right] \text{---}$$

Genom denna regel (samt huvudregeln för tryck) erhåller morfem som /vist/, /vits/ och /vind/ de riktiga fonetiska formerna ['vis:t], ['vit:s], ['vin:d] etc. Märk vidare att regeln starkt motiveras av en något annorlunda typ av exempel. Det råder med rätta inom svensk fonologi tämligen fullständig enighet om att supradentalerna i morfem som ['kø:ç:] och ['fø:ç:] skall tolkas som förbindelser av /r/ plus konsonant. Vi får då lexikala former som /kort/ och /fors/. Men observera att denna tolkning nödvändigtvis förutsätter en regel för konsonantlängd som opererar efter supradentaliseringsprocessen.

2.5 Degeminering

Regeln för konsonantlängd måste också antas vara tillämplig på den första medlemmen av en sekvens som består av två identiska konsonanter.

cluster mate'. This latter reduction — in cases after short vowel — is so great (to 72 %) that it exceeds the former one, and there seems so far no reason to assume that the former cluster mate is long after short vowels. A different matter is that there are other factors present which may allow a phonemic interpretation as 'length', such as fortisness, and 'close contact' between vowel and following consonant ---.»

Morfemen /viss/ och /titt/ blir då ['vis:s] och ['tit:t] på exakt samma sätt som /vist/, /vits/ blir ['vis:t], ['vit:s]. De riktiga fonetiska formerna ['vis:] och ['tit:] resulterar från följande degemineringsregel:

(5) *Degemineringsregel*

$$C_1 \longrightarrow \emptyset / \left[\begin{array}{c} C_2 \\ (+ \text{lång}) \end{array} \right] \text{---}$$

där $C_1 = C_2$

Märk att ovanstående degemineringsregel även krävs för andra data. Med den kan man till exempel härleda det korta [d] i [va'de:ra], ytterst från /vadd&er&a/, vilket är identiskt med det korta [d] i [gra'de:ra] från underliggande /grad&er&a/. Jfr ['vad:] från /vadd/ resp. ['gru:d] från /grad/. Om man låter regeln tillämpas också över morfemgräns (t.ex. genom att tillägga specifikationen (&) omedelbart före platsstrecket i regeln), genererar den dessutom exempelvis [t] i neutrum particip ['^xde:lat] från ['^xde:l&a&t&t] vilket kommer från fonologiskt /del&a&d&t/. Vidare [t:] i neutrumformen ['köt:] från ['köt:t] från /kort&t/, [r] i presensformen ['hy:r] från ['hy:r&r] från /hyr&r/ och många andra liknande fall. Jfr även Teleman (1969, 205—207).

Några ytterligare problem:

2.6 Geminering av /j, b, f, š/

Betonade vokaler är alltid korta före homomorfemiskt /j/ och i inhemska morfem även före /b/ och /f/. Till den senare gruppen hör också /š/, ifall det antas vara ett särskilt fonem. Rätt fonetiskt värde för draget [lång] hos vokalerna i dylika morfem erhålles enligt grundprincipen för vokallängd, om man återger morfemen med dubbla /jj/, /bb/ osv. i lexikon. En annan möjlighet är att anta en redundansregel som vi informellt uttrycker på följande sätt:

(6) *Geminering av /j, b, f, š/*

$$\left[\begin{array}{c} j \\ b \\ f \\ š \\ \langle \quad \rangle \\ \text{---} \\ \text{1} \quad \text{1} \end{array} \right] \rightarrow \left[\begin{array}{c} jj \\ bb \\ ff \\ šš \\ \langle \quad \rangle \\ \text{---} \\ \text{1} \quad \text{1} \end{array} \right] / \left[\begin{array}{c} V \\ + \text{tryck} \\ \langle + \text{inhemsk} \rangle \end{array} \right] \text{---}$$

Genom huvudregeln för tryck samt regel (6) blir t.ex. /maj/ och /kub/ ['majj] resp. ['kubb], vilka former ej undergår vokalförlängning. Därefter

tillämpas de självständigt motiverade reglerna för konsonantlängd och geminatareduktion som vanligt.

2.7 Geminering av dentala klusiler och strykning av morfemgräns

Trots att de fonologiskt sett befinner sig i omgivningen — (C) &, är betonade vokaler korta i vissa fall. Detta gäller normalt för morfem som ändas på vokal plus dental klusil, när de följs av böjningssuffix som börjar med dental klusil.¹³ Oregelbundet men alls inte sällan uppträder vidare korta betonade vokaler i samma fonologiska omgivning — (C) &, även när C eller konsonanten efter morfemgränsen inte är dental klusil. Exempel:

(7)	(a)	[^x trud:e]	/tru&de/
		['trut:]	/tru&t/
		['trud:]	/tru&d/
		['nyt:]	/ny&t/
	(b)	[^x lyd:e]	/lyd&de/
		['lyt:]	/lyd&t/
		['lyd:]	/lyd&d/
		['vit:]	/vit&t/
	(c)	[^x stat:s ₁ hu:s]	/stad&s=hus/
		['hök:t]	/hög&t/

Underliggande former av den typ som exemplifieras till höger i (7a) kan sägas undergå en geminering som består i att en dental klusil inskjuts mellan stavvokalen och morfemgränsen. Härigenom uppstår övergångsformer i härledningen som |trud&de| och |nyt&t| med exakt samma struktur som de underliggande /lyd&de/ och /vit&t/ i (7b). Vi skriver regeln:¹⁴

(8) Geminering av dentala klusiler

Ø → C₁ / V — & C₂

där C₁ = C₂ = $\left[\begin{array}{l} + \text{ kons} \\ - \text{ son} \\ + \text{ kor} \\ - \text{ kont} \end{array} \right]$

¹³ Vidare gäller det avledningar som ['rud:], ['grud:].

¹⁴ Fördubblingen skulle eventuellt kunna inskränkas till konsonanter som följer starktryckig vokal (dvs. [+ tryck]) för att undvika konsonantinskott mellan /a/

Nämnda former kan därefter antas förlora sin interna morfemgräns genom följande regel:¹⁵

(9) *Strykning av morfemgräns*

$$\& \longrightarrow \emptyset / C_1 \text{ — } C_2$$

$$\text{där } C_1 = C_2 = \begin{bmatrix} + \text{ kons} \\ - \text{ son} \\ + \text{ kor} \\ - \text{ kont} \end{bmatrix}$$

Grundregeln för vokallängd är sedan ej applicerbar. Däremot inträder konsonantförlängning och degemination i vanlig ordning, vilket ger de korrekta ytformerna. Exempel på fullständiga härledningar:

(10) Underliggande former	/tru&de/	/lyd&de/
Regler för tryck och tonaccent	*tru&de	*lyd&de
Geminering av dentala klusiler	*trud&de	_____
Strykning av morfemgräns	*trudde	*lydde
Vokalförlängning	_____	_____
Konsonantförlängning	*trud:de	*lyd:de
Degeminering	*trud:e	*lyd:e
Ytformer	[*trud:e]	[*lyd:e]

Rätta fonetiska former för exemplen i (7c) kan härledas på liknande sätt som [*lyd:e].

2.8 Vokalförlängning framför vissa fasta konsonantgrupper

Vissa fall av långa vokaler framför fasta homomorfemiska grupper av konsonantfonem existerar och måste beskrivas med en särskild regel eller underregel. Förlängning förekommer praktiskt taget konsekvent framför /rd, rn, rl/, däremot vanligen inte framför /rt/ och sällan framför /rs/.

och /d/ i /del&a&d&t/ etc. Enligt generativ praxis kan man emellertid utelämna specifikationen [+ tryck], eftersom geminator efter svagtryckig vokal alltid förnklas genom degemineringsregeln i 2.5 ovan.

Processen i regel (8) kan drabba också andra segment än dentala klusiler t.ex. *släss, snön, frukost*.

¹⁵ En annan möjlighet föreslås av Teleman (1969). Enligt hans lösning förlängs betonade vokaler framför enkel konsonant eller morfemgräns. Somliga vokaler förkortas sedan före dubbelkonsonanter som uppkommit genom gemination eller genom tillägg av böjningsändelse.

De förra grupperna skiljer sig från de senare genom att dentalerna där är tonande. Regeln blir alltså:

(11) *Vokalförlängning framför /rd, rn, rl/*

$$\left[\begin{array}{c} V \\ + \text{ tryck} \end{array} \right] \longrightarrow [+ \text{ lång}] / \text{---} \left[\begin{array}{c} + \text{ kons} \\ + \text{ son} \\ - \text{ ant} \end{array} \right] \left[\begin{array}{c} + \text{ kons} \\ + \text{ ant} \\ + \text{ kor} \\ + \text{ ton} \end{array} \right]$$

Somliga morfem innehållande /rt/ undergår också regeln, t.ex. ['a:t] från /art/ och [ˈto:ʈa] från /tort&a/, men [ɛ'skø:t:] från /eskort/. I en generativ beskrivning kan de markeras lexikalt med ett diakritiskt drag som utlöser regeln. Liknande gäller morfem som ['ska:rf], ['bo:ld], ['a:ln], ['li:nje], ['he:vd], ['te:st] och ['be:st] (de fyra sista optionella). Dessa uppvisar förlängningen framför konsonantgrupper som kvarstår på fonetisk nivå. Detta förhållande torde kunna tas som ett visst stöd för antagandet att de långa vokalerna framför tonande sekundära alveolarer uppstår på ett stadium i den synkrona härledningen då de senare ännu är förbindelser av /r/ plus dental. Ytterligare andra fall där vokal förlängs framför fasta konsonantförbindelser är ord som [hu'ra:tsiəs], ['gra:tsie], ['re:kviem] och [an'ti:kva], av vilka åtminstone de två sista företer en viss likhet med den ovan i fotnot 10 nämnda typen ['se:bra]. Sådana exempel kan beskrivas genom en utvidgning av regel (1).¹⁶

3. Sammanfattning

Ett stort antal tolkningar av fonetisk längd har föreslagits eller övervägts i svensk fonologi. Praktiskt taget alla dessa visar sig innebära fundamentala svårigheter i en beskrivning som åsyftar att ge en helhetsbild av

¹⁶ Förutom i de fall som behandlats ovan, där längden förekommer i tryckstark omgivning, kan såsom Elert har visat fonetiskt kontrasterande längdskillnader ibland uppträda även i trycksvaga stavelser. Han anför minimala par som

[sɛ-te'ri:]

[sɛt-e'ri:]

[be^xtøŋ:vɛ:gskonstrok,ʃu:n]

[be^xtøŋ:vɛg:skonstrok,ʃu:n]

(id. 1957, 42; 1965, 36, 200; 1970, 52, 57 resp. 1965, 35, 197; 1970, 51). Dylika exempel spelar en framträdande roll vid den fonologiska behandlingen av svenskans kvantitet hos Elert (1965) och (1970). Emellertid behöver de inte tolkas som ett bevis för att kvantitet kan uppträda oberoende av tryck på en något mera abstrakt nivå än den fonetiska. Märk att sådan längd endast förekommer i stavelse som

svenskans ljudstruktur. Med hänsyn till bl.a. den begränsade distributionen av draget [+ lång], konsonanternas distribution samt vokalernas morfofonologi måste kvantiteten anses vara en följd av generella fonologiska regler, av vilka de mest centrala är vokalförlängning, konsonantförlängning och degeminering. Längden i sig själv är en följd av tryck. Var i en betonad sekvens längden hamnar, beror huvudsakligen på morfemstrukturen. Huvudprincipen är denna. Om den betonade vokalen följs av högst en konsonant inom morfemet, erhåller den själv längden. Följer mer än en konsonant, fördröjs insättandet av längd till den postvokaliska konsonanten. Slutsatsen är alltså att kvantiteten ej är fonologiskt distinktiv i svenskan, som allmänt hävdats, utan att längden och dess placering är en funktion av tryck respektive morfemstruktur.

4. Översikt av reglerna

Nedan samlar vi de diskuterade reglerna i den ordning de tillämpas. Vi följer konventionen att de opererar inom morfem, om ej annat anges i deras formulering.

- Tidigare
numrering
- (1) *Geminering av /j, b, f, š/* (6)
- $$\left[\begin{array}{c} j \\ \langle b \rangle \\ f \\ \langle š \rangle \\ \text{---} \\ \text{---} \end{array} \right] \longrightarrow \left[\begin{array}{c} jj \\ \langle bb \rangle \\ ff \\ \langle šš \rangle \\ \text{---} \\ \text{---} \end{array} \right] / \left[\begin{array}{c} V \\ + \text{tryck} \\ \langle + \text{inhemsk} \rangle \end{array} \right] \text{---}$$
- (2) *Geminering av dentala klusiler* (8)
- $\emptyset \longrightarrow C_1 / V \text{---} \& C_2$
- där $C_1 = C_2 = \left[\begin{array}{c} + \text{kons} \\ - \text{son} \\ + \text{kor} \\ - \text{kont} \end{array} \right]$

skulle uppbära starktryck, om morfemet uppträdde som ett självständigt ord. Förekomsten av fonetisk längd i trycksvaga stavelser kan därför eventuellt förklaras som en under vissa omständigheter utebliven reduktion av längd trots att tryckreduktion ägt rum.

- (3)
- Strykning av morfemgräns*
- (förenklad) (9)

$$\& \longrightarrow \emptyset / C_1 \text{ — } C_2$$

$$\text{där } C_1 = C_2 = \begin{bmatrix} + \text{ kons} \\ - \text{ son} \\ + \text{ kor} \\ - \text{ kont} \end{bmatrix}$$

- (4)
- Vokalförlängning*
- (1)

(a) Normalfallet

$$\begin{bmatrix} V \\ + \text{ tryck} \end{bmatrix} \longrightarrow [+ \text{ lång}] / \text{ — } \left(C \left(\begin{bmatrix} + \text{ kons} \\ + \text{ son} \\ + \text{ kor} \end{bmatrix} \right) \right) \left\{ \begin{array}{l} \& \\ V \end{array} \right\}$$

där C = [— son] om följd av koronal sonorant

- (b) Framför /rd, rn, rl/ (11)

$$\begin{bmatrix} V \\ + \text{ tryck} \end{bmatrix} \longrightarrow [+ \text{ lång}] / \text{ — } \begin{bmatrix} + \text{ kons} \\ + \text{ son} \\ - \text{ ant} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} + \text{ kons} \\ + \text{ ant} \\ + \text{ kor} \\ + \text{ ton} \end{bmatrix}$$

- (5)
- Konsonantförlängning*
- (4)

$$C \longrightarrow [+ \text{ lång}] / \begin{bmatrix} V \\ + \text{ tryck} \\ - \text{ lång} \end{bmatrix} \text{ —}$$

- (6)
- Degeminering*
- (5)

$$C_1 \longrightarrow \emptyset / \begin{bmatrix} C_2 \\ (+ \text{ lång}) \end{bmatrix} (\&) \text{ —}$$

där $C_1 = C_2$

Litteraturförteckning

- Benediktsson, Hreinn. 1963. »The non-uniqueness of phonemic solutions: Quantity and stress in Icelandic.» *Phonetica* 10, 133—153.
- Chomsky, Noam & Morris Halle. 1968. *The sound pattern of English*. New York, Evanston, and London: Harper & Row, Publishers.
- Dahlstedt, Karl-Hampus. 1965. »Homonymi i nusvenskan.» *Nysvenska studier* 45, 52—192.

- Danell, Gideon. 1937. *Svensk ljudlära*. 4:e uppl. Stockholm: Svenska Bokförlaget, P. A. Norstedt & Söner.
- Ekert, Claes-Christian. 1955. »Svenska fonem och deras strukturella relationer.» *Nordisk sommeruniversitet 1954, Moderne videnskap, Orientering og debat IV*, 140—144. København: Munksgaard.
- . 1957. »Bidrag till en fonematisk beskrivning av svenska.» *Arkiv för nordisk filologi* 72, 35—60.
- . 1965. *Phonologic studies of quantity in Swedish*. 2nd printing. Uppsala: Språkförlaget Skriptor. (1:a tryckn. 1964.)
- . 1970. *Ljud och ord i svenskan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Eliasson, Stig. (Under publicering). »Unstable vowels in Swedish: Syncope, epenthesis or both?» *Studies for Einar Haugen*, utg. av Evelyn Firchow, Kaaren Grimstad, N. Hasselmo & W. O'Neil, 174—188. The Hague: Mouton & Co.
- Hadding-Koch, Kerstin & Arthur S. Abramson. 1964. »Duration versus spectrum in Swedish vowels: Some perceptual experiments.» *Studia Linguistica* 18, 94—107.
- Hasselmo, Nils. 1961. *American Swedish: A study in bilingualism*. Opubl. doktorsavhandling. Harvard University, Cambridge, Mass.
- Haugen, Einar. 1967. Recension av Sigurd (1965). *Language* 43, 803—809.
- Jensen, M. Kloster. 1962. »Long consonant after short vowel.» *Proceedings of the Fourth International Congress of Phonetic Sciences, Helsinki 1961*, 678—681. The Hague: Mouton & Co.
- Kiefer, Ferenc. [1970]. *Swedish morphology*. [Stockholm:] Skriptor.
- Lehiste, Ilse. 1970. *Suprasegmentals*. Cambridge, Mass., and London, England: The M.I.T. Press.
- Linell, Per, Bengt Svensson & Sven Öhman. 1971. *Ljudstruktur. Inledning till fonologi och särdragsteorin*. Lund: Gleerups.
- Malmberg, Bertil. 1946. *Die Quantität als phonetisch-phonologischer Begriff*. (Lunds universitets årsskrift, N.F. Avd. 1, 41: 2, 1945). Lund: C.W.K. Gleerup.
- . 1968. *Svensk fonetik*. 4: e uppl. Lund: Gleerups.
- Postal, Paul M. 1968. *Aspects of phonological theory*. New York, Evanston, and London: Harper & Row, Publishers.
- Sigurd, Bengt. 1965. *Phonotactic structures in Swedish*. Lund: Uniskol.
- Swadesh, Morris. 1937. »The phonemic interpretation of long consonants.» *Language* 13, 1—10.
- Teleman, Ulf. 1969. »Böjningssuffixens form i nusvenskan.» *Arkiv för nordisk filologi* 84, 163—208.
- . [1970]. *Om svenska ord*. [Lund:] Gleerups.
- Trubetzkoy, N. 1939. *Grundzüge der Phonologie*. — 3. Aufl. 1962. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Öhman, Sven E. G. 1966. »Generativa regler för det svenska verbets fonologi och prosodi.» *Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning III, Göteborg 1965*, 71—87. Göteborgs universitet: Institutionen för nordiska språk, Institutionen för engelska språket.

KJELL VENÅS

Old Norse *i*-Umlaut in TG-grammatical Light

Some remarks on an article by Robert D. King

One of the most favourite subjects of the ANF certainly is, as it has always been, the phenomena of umlaut and breaking in Old Norse. Vol. LXXXVI (1971) of the periodical also contains an article belonging to this category. Its title, "Syncope and Old Icelandic *i*-Umlaut" (pp. 1—18) places the paper in the very centre of this part of historical linguistics. In a certain way this contribution represents a new departure, in so far as the author, the American professor Robert D. King, sets about to analyse the subject from a TG-grammatical point of view. To my knowledge he is the first one to do so, and his essay therefore possesses considerable theoretical interest. Even if vast amounts of literature have been devoted to the problems of umlaut and breaking before, any scholar must needs feel the present state of insight into these matters non-satisfactory. As there is no reason to expect new factual information to be procured, a new methodological approach might seem to be just the thing we badly need. Mr. King is strongly aware of this, and consequently he is very much concerned with theoretical considerations involved in the subject. Referring especially to his fellow-countryman Penzl and commenting on a paper of this scholar, King more or less seems to consider Penzl his immediate predecessor in this field. His own paper includes an account of some fundamental points in Penzl's analysis and presents arguments against them. On other points King declares his own adhesion to Penzl's conclusions.¹

The purpose of the present few pages is to discuss a little further some of the main questions reasoned upon in King's paper. It is quite natural, then, that attention will primarily be called to such statements or conclusions which are found to be unsatisfying or dubious. The well established fact that scholarly research chiefly makes progress by exchange

¹ Herbert Penzl, "Zur Entstehung des *i*-Umlauts im Nordgermanischen", ANF LXVI (1952), pp. 1—16. The paper is reprinted in the miscellany *Om norsk språk-historie. En antologi ved Eskil Hanssen*. Oslo [without year], pp. 38—55.

of arguments may be referred to in this connection. In these commentary notes neither the chronological development of the *i*-umlaut as given by King, nor his presentation of it will be adhered to. The different items will be arranged in order according to what is considered their relative importance, but sometimes more or less indeliberately.

In the concluding section of his paper (pp. 16—18) King is primarily occupied with the issues involved in present linguistic theory of rule addition. Because of the relative infrequency of non-final rule addition, he is of the opinion that in a satisfying phonological theory heavy constraints must be laid upon the addition of rules of this kind. In the development of Nordic *i*-umlaut as presented by King, a non-final rule is added in Grammar V, its effect being that syncope of unstressed *i* in words with short-syllable stems is carried through before umlaut, although umlaut chronologically precedes syncope "by several centuries at least" (p. 14). By this measure King is able to account for the rückumlaut in the *telja*-class of Old Norse weak verbs, whereas the short-stem masculine nouns of the *i*-declension obtain the forms of attested Old Norse by the restructuring following upon the loss of the umlaut rule at a later point of time. The constraints which King suggests for the addition of non-final rules are that such addition is possible only when it gives support to paradigmatic alternations already being in existence. The alternations referred to here are those of a little sub-group of *dæma*-verbs: *sækja*—*sóttá*, *þykkja*—*þóttá*, *yrkja*—*orta*, *þekkja*—*þátta*. In other words: the supposition is that the addition of a non-final rule implies a breach of the most natural order of language formation. Some obstacles in the human mind must be overcome if this order is to be broken. In this case the most natural order would mean the addition of rule (D) as a final rule. This would lead to the establishment of a uniform root vowel both in short-stem weak verbs and in short-stem nouns. This uniform vowel would have umlaut quality, and we might expect a restructuring of the underlying system on the basis of the pattern already existent as a phonetic reality. It is no matter of dispute that there would exist mental obstacles to the breach of this order. According to King, however, the most natural classifying and formative tendencies of language were now denied operation because there existed another verbal pattern which received support by this.

Traditionalist grammarians would refer to a process like that briefly sketched above as the working of analogy. Not so the TG-grammarians. They refute analogy as a formative force of language and refer such cases to be accounted for by the same formalized grammatical rules as are

employed in other cases.² Nevertheless, in spite of the disagreement of method and terminological approach, the fact remains that in a case like this the grammarians of either school would recognize the importance of an already existent pattern of vowel alternation. A traditionalist who adopted the same explanation as King, would simply ascribe the development of rückumlaut in the *telja*-class to the analogical power exercised by the *sækja*-verbs. The TG-grammarians King does not use words of this kind, he writes about rule addition and about constraints imposed upon a special kind of such addition. The linguistic realities in question are of course the only thing which matters, and these realities are not influenced by the different use of words. I am not quite sure whether or not any dissociation from the traditionalistic view is intended by King on this point, but in my opinion it is possible to point out a difference which goes beyond the confines of terminology. In the traditionalist's reference to analogy the role played by the *sækja*-verbs would be a rather active one. The part these verbs are allotted by King is more passive, they only provide a vowel alternation needing and receiving support from another group of verbs. By supplying the *sækja*-verbs with this support the *telja*-verbs are able to form that pattern of vowel alternation which is such a well-known feature of the grammars of Old Norse and its progeny in later times.

As regards other points, I must frankly confess that in my opinion the terminology of the TG grammar sometimes tends to obscure the underlying realities instead of shedding light on them. I want to support this statement by comparing King's explanation of the vowel alternation in the Old Norse *telja*-class with his explanation of a similar alternation in some Old English short-stem weak verbs. According to King the vowel alternation in the Old English verbs is the result of the generalization of his rule (A), by which medial *i* in trisyllabic weak verbs was deleted after long syllables terminating in a velar obstruent. In Old English the vowel alternation of the *sækja*-group has been extended to a new set of cases by rule simplification.³ In the traditionalist's language there would have

² As regards this, I suppose that we may look upon King as a typical representative of this school of linguistics, and I should advise the reader to study the chapter headed "Analogy" (pp. 127—134) in his book *Historical Linguistics and Generative Grammar*. New Jersey 1969. For instance, at p. 134 he says: "... we reject analogy. Grammar and simplification are enough."

³ By the way, also in this case King might have referred to wellknown authorities. Thus Wright has observed the phonetic uniformity of the Old English weak verbs with rückumlaut (*Old English Grammar*, § 534), and Prokosch has admitted the

been an obvious example of analogical levelling. In Old Norse the existence of vowel alternation in the *sækja*-group is supposed to be a prerequisite for the non-final rule addition in Grammar V, by which medial *i* in trisyllabic short-stem verbs synchronically was deleted before umlaut. As was remarked above, the traditionalist would look upon this as another example of the working of analogy. It should be emphasized here that both in Old English and in Old Norse the underlying cause and the outcome of the processes are supposed to be identical: the existence of vowel alternation in the *sækja*-group and the establishing of a corresponding alternation in short-stem weak verbs respectively. Despite this identity, King states that the one of these processes is "to be explained in a completely different way" (p. 16) from the other. In another place he asserts that "the resemblance [between the Old English and the Old Norse weak verbs in question] is deceptive" (p. 8). I am not ready to acknowledge the superiority of a linguistic theory which must lead to consequences like this, and I should like to ask: would it not be better in the traditionalist's way to admit the dependency of the *telja*-verbs on the *sækja*-group openly, if necessary so unequivocally as to use the term 'analogy' about it? Is the strict adherence to a formalized theoretical system so indispensable and so inviolable that similarities like these must be overlooked or be characterized as deceptive?

The theoretical implications of the addition of the non-final rule (D) are brought to bear only upon the verbs of the *telja*-class. No mention is made of the vowel alternation which according to King's assumptions must have been needed to bring about the addition of the non-final rule (D) with short-stem substantives of the *staðiR* type.⁴ I do not think that King has meant that the support needed by the *sækja*-group of verbs has been sufficient to provoke the non-final addition of rule (D) in both categories. As to this question, the reader is, however, thrown upon his own resources. A reasonable assumption would be that the vowel alternation of the root stem substantives of the types *maðr-menn*, *mqrk-merkr* has had a similar function in the noun category as has the alternation of the few verbs of the *sækja*-group in the category of verbs. So if we accept King's explanation as far as the verbs are concerned, the reasons for its application to the substantives are no less strong.

analogical dependency of these verbs on the *sækja*-group in plain terms (PMLA XLII (1927), p. 333 f.).

⁴ King hesitates in applying rule (D) with the nouns, cp. the first paragraph of note 21 (p. 13). Despite his hesitation on this point, the application of rule (D) is the solution he eventually chooses.

At first sight the addition of non-final rules might seem a bit strange, not to say mysterious, but on second consideration one will find that the existence of such rules cannot be denied within the system of TG phonological theory. What I strongly feel the want of in the theory is, however, a proper explanation of what really happens when such a rule is added to the grammar of a person. The TG-grammarians, on the other hand, seem to be quite satisfied if they are able to construct the theoretical framework of their grammars and apply their rules so as to produce the correct output. The realities of living language underlying the formalized devices seem to interest them less than the elaboration of a rule system which can work. Sometimes one must think that it would not be out of place to remind of the fact that the system of rules does not represent an aim in itself, but is justified only so far as it can help us to understand better how language really functions. Passed against King this criticism is perhaps a little unjust, as he in other works, notably in his book on historical linguistics and generative grammar,⁵ has not seldom displayed a keen sense of understanding for the real substance of language. Nevertheless, in regard to the point of addition of non-final rules in the phonological component of grammar, I should wish that he had been more definite in his statements. What exactly is meant by such an addition? What does it mean to the speakers of a language to add a non-final rule to their grammars? In which way does their language change in each individual case? Questions like these are not raised by King, not in the paper under review, nor in the book on historical linguistics, although he there deals with this particular kind of rule addition in several places and at some length.⁶

According to King umlaut had been active for several centuries when the syncopation rule (D) was added to the grammar of Old Norse speakers. As yet no restructuring had occurred in verbs and substantives having a short stem, since the conditioning factor was still present. Even if the mouths of the speakers produced umlaut vowels, the original unumlauted vowels were still preserved in their brains, where they formed the underlying representation. Now the perceptible effect of the addition of rule (D) and the synchronic ordering of this rule before the umlaut rule (C), would be that people who had been saying for instance *steðiR*—*steðiR* and *telja*—*telīða* began saying *staðR*—*steðiR* and *telja*—*talða*. As far as

⁵ Robert D. King, *Historical Linguistics and Generative Grammar*. New Jersey 1969.

⁶ Most extendedly the phenomenon is treated on pp. 41—46.

I can see, it is not very likely that a sudden change like this would occur in the language of adult speakers. The change is reasonable only on the condition that it occurred in the transmission of language from one generation to another. So far the change would be comparable to the various types of simplification which are set up by TG-grammarians. If this assumption is correct, and if the addition of rule (D) is typical of the addition of non-final rules, the introduction of a non-final rule in language would have a genesis quite dissimilar to the addition of a rule at the end of the grammar, as it is assumed that final rules are added to the grammars of adult speakers.⁷

By King the addition of the non-final rule in Grammar V is compared to the change from unlauded to non-unlauded allophones in Penzl's structural treatment of *i*-umlaut (p. 4 f.). Then the phonetic output of root vowels in King's Grammar IV would correspond to the umlaut allophones of Penzl's allophonic period. I doubt whether this comparison is quite well-founded in all respects. It should not be forgotten that the theoretical foundations of the structural and the TG phonology are so different that no comparison can probably be made which will not include considerable inconsistencies. Penzl, and even more another representative of the structural school of linguistics, Steblin-Kamenskij,⁸ adhere to the strong version of the biuniqueness theory of phonology, and in accordance with that theory they will assign all phones possessing the same sound quality to one and the same phoneme, once the phonemic status of these phones is unmistakably secured by means of the commutation test. If King's Grammar IV was introduced to structuralists like these two scholars, they would in all likelihood simply state the fact that the allophonic period of umlaut had come to an end prior to the construction of Grammar IV and simultaneously with the deletion of the non-stressed vowels in long-stem words. Accordingly the underlying representation of short-stem words would be incorrect in that Grammar.

Also to the TG-grammarian King umlaut is phonemically established before the construction of Grammar IV. Even so the short-stem words continue possessing non-unlauded vowels in their underlying representa-

⁷ As for King's own explanation of the introduction of the different kinds of phonological changes, one should consult his book on historical linguistics, especially the chapter headed "Grammar simplification". The differences between rule addition and the various kinds of simplification are accounted for at p. 65.

⁸ Cp. his paper "Concerning the Three Periods in the Scandinavian *i*-Umlaut", ANF LXXIV (1959), especially pp. 109—111.

tion. It is quite obvious, I think, that at this stage there is no basis at all for drawing a comparison with Penzl's system of structural phonemics. Penzl's umlaut allophones had to revert at an earlier stage, before the establishing of the new phonemes. King, on the other hand, lets the restructuring occur separately in long-stem and short-stem words, and has no difficulties in adding a non-final rule so as to produce Grammar V.

A central point of disagreement between the structural school of linguistics represented by Penzl and Steblin-Kamenskij, and the TG school represented by King, would be their dissimilar attitude to the question of the phonemic status of short-stem words at the stage of Grammar IV. It is not amiss to add some commentary remarks on this difference between the two schools. Personally, I am not inclined to commit myself a priori to any of the theoretical solutions offered. Choosing an example from a paradigm influenced by *u*-umlaut, I would assume that the root vowel of the dat. pl. *londum* might probably be considered an allophone of the vowel /a/ even after the /ɔ/ of the pl. form *lond* had acquired phonemic status by the deletion of the unstressed vowel endings in the nom. and acc. cases of the sg. and the pl. This example is not a bad one, since it within the boundaries of a noun paradigm provides scope for displaying different conflicting tendencies of language at work, originating in the morphophonemic variations which would here cause influences to be exerted in different directions. The drift towards phonetic assimilation would produce roundness in the root vowel, thus providing a factor which would keep the /ɔ/ distinct from the /a/. The tendency to preserve structural unity within the paradigm would work in favour of perceiving the vowel as a variant of /a/, and so would the mental disposition of inertia. As vowel alternation is undoubtedly an effective plural marker, the necessity of distinguishing between the two numbers would be a functional fact strengthening the /ɔ/-adherence of the vowel.

There is reason to believe that despite the tendencies working in the opposite direction, the establishment of a certain sound type as a functional unit, a phoneme, will after some time bring about the identification of other similar phones with that phoneme. On these premisses I think we should discuss the structure of King's Grammar IV. The discrepancies here established between short-stem and long-stem words could probably not have been retained for a very long time, in all likelihood not longer than until a restructuring of the system of vowel phonemes could have taken place. In the passage just preceding Grammar IV and giving the background of it, King says: "Short-syllable nouns and verbs like *stapi-*, *teli-* [wrong for *stapi-*, *tali-*?] were not restructured since *i*, the conditioning

factor, was phonetically manifested in all or most forms of the paradigm.”⁹ It is reasonable to suppose that at this juncture the root vowels of both short-stem and long-stem words possessed the same phonetic values. If the umlaut qualities of long-stem words had been levelled out into all forms of the paradigms, this must also have been the case in short-stem words. The question then arises how the presence of the unstressed /i/ or /j/ in short-stem words could prevent the identification of the root vowels with the corresponding umlaut vowels of long-stem words, which had by now acquired phonemic relevance. Would it be possible for successive generations of speakers to construct grammars of short-stem words with underlying unumlauted vowels? Let me give just one example. It seems a bit strange that a verb like *fylla* should have underlying /y/ even if the adj. *fullr*, from which it is derived, preserved the original vowel /u/, whereas a verb like *spyrja*, which had no corresponding derivational relationship to a frequently used noun possessing an original vowel, maintained /u/ in its underlying representation. With respect to the phonemic status of the root vowels, the relationship between *fylla* and *spyrja* would be equivalent to that between *lond* and *londum*. This kind of relationship is probably best accounted for by Haugen,^{9a} who emphasizes that no instant and uniform phonemization took place when the conditioning factor was deleted. In the position before /i/ and /j/ the vowels were in a state of indeterminacy, the phonemic identification being postponed for the time being.

When stating his objections to the solution offered by Penzl, King criticizes his predecessor by far most strongly on the points where linguistic theory is concerned (pp. 3—5). In the first instance, he is much dissatisfied because Penzl’s umlaut allophones are sometimes allowed to revert to their more original state, whereas they sometimes remain as phonemes upon the loss of the conditioning factor. Secondly, he criticizes the theory because it is unable to predict which of the two courses of development will be followed in each particular case. Generative phonology is not beset with theoretical difficulties of the same kind as its counterpart of structural linguistics. In the first instance, this theory predicts that restructuring will occur when a conditioning factor is re-

⁹ King’s assertion on p. 11 that at the stage of his Grammar III “neither *i* nor *j* is any longer phonetically realized” cannot be subscribed to without some reservations. Both in the indicative and in the subjunctive of the present tense some forms possess an *i* (of different origin) in Old Norse.

^{9a} *Vide* his article “Phonemic Indeterminacy and Scandinavian Umlaut” (*Folia Linguistica* III (1969), pp. 107—119).

moved. Secondly, it provides the opportunity of adding non-final rules. By such addition chronology is set aside, and problems unmanageable to a structuralist will disappear rather easily.

Having in mind the parallelism which is drawn between the reversion of Penzl's umlaut allophones and the addition of King's non-final rule, the careful reader cannot but observe that King's critical remarks will return upon himself. As far as I can see, his theory does not tell him beforehand when a rule will be added in final and when in non-final position. In his own analysis restructuring occurs in long-stem, but not in short-stem words upon the loss of the conditioning factor. When the speakers of his Old Norse left off saying *tehiða* and began saying *talða*, what did that mean except the reversion to a more original state by a phonetically conditioned vowel variant upon the loss of the conditioning factor *i*? With some changes of words King's question to Penzl at the top of page 4 might thus be returned to himself: what was there about the second loss of *i* that made the phonetic variants return to their underlying forms, whereas after the first loss of *i* the phonetic variants remained as phonemes?

King is obviously right in his assumption that in Old Norse medial *i* was syncopated earlier after long syllables than after short ones. In my opinion, the reversion made by Penzl to the Sievers chronology of syncope¹⁰ may be looked upon as a classical example of disregard for tenable scientific conclusions previously established. The conclusions referred to by this are to be found in the first treatise by Kock on the subject of umlaut and syncope, at least the first one worth noting, which was published in this very periodical some eighty-five years ago.¹¹ After the publication of that paper it ought to have been quite unnecessary to form explanations on the assumption that the syncope took place earlier after short than after long stem syllables. Hypotheses like this are not only untenable on factual grounds, but so much contrary to common sense that the statement should never have been reiterated.

In his paper King is expressing appreciation of the conclusions arrived at by Twaddell¹² and Penzl. He explicitly observes that his intention has

¹⁰ Sievers' account of the Germanic syncope is to be found in his treatise "Zur Akzent- und Lautlehre der germanischen Sprachen", PBB V (1877), pp. 63—163.

¹¹ "I-omljudet och den samnordiska förlusten af ändelsevokaler." ANF IV (1888), pp. 141—162. Kock recapitulates Sievers' views and refutes his conclusions as regards Old Norse pp. 146—154.

¹² Twaddell's famous paper, titled "A Note on Old High German Umlaut" was first

been to improve the analysis previously propounded by Penzl. In his own opinion he is able to do so because he possesses better analysing instruments, a superior linguistic theory than did Penzl. It is a deplorable fact, however, that King together with the valuable achievements of Twaddell and Penzl recognizes their obvious mistakes as well. Apparently he has completely overlooked the piece of strong criticism which has been levelled against the Twaddell type of analysis by Kratz.¹³ As an example may be adduced his unreserved recognition of Penzl's treatment of the *i*R-umlaut. Like Penzl in his analysis of the *i*-umlaut in Old Norse, King does not "assign any special status to what Kock called *R*-umlaut, *i**R*-umlaut and the like". This implies for instance that after having adopted the assumption that in short syllables previously followed by *-i-* plus any consonant, no umlaut is produced, Penzl and King allow umlaut to appear as ordinary umlaut in short syllables previously followed by *-i-* plus *R*. Or to state the consequences of the recognition in terms of King's own rule system: in some words the addition of rule (D) is allowed to be final. The conditions of the reversal of the rules (D) and (C) in these words are, however, not expressed in King's paper. As has recently been pointed out by another writer on umlaut,¹⁴ one must regret that Kratz' challenge of the analyses given by Twaddell and Penzl has not been taken up by any of the participants in the debate on umlaut questions. In my opinion Twaddell's note on OHG umlaut has justly deserved the fame it has won, as it has lucidly demonstrated the conditions and circumstances underlying the phonemization of umlaut allophones. Theoretically the Twaddell explanation of the development of the successive stages of umlaut is incontestable, whereas his practical application of the otherwise sound theory is quite insufficient. On the latter point the criticism launched by Kratz is doubtlessly justified. Penzl's treatment of the *i*-umlaut in Old Norse is, I am afraid, even more afflicted with weaknesses, despite the soundness of the theory of phonemization, which has been his point of departure, and which in fact is the central constituting element of his analysis.

As the custom is among scholars of historical linguistics nowadays,

printed in *Monatshefte für deutschen Unterricht* XXX (1938), pp. 177—181, and is reprinted in Joos, *Readings in Linguistics*. New York 1957, pp. 85—87.

¹³ Henry Kratz, "The Phonemic Approach to Umlaut in Old High German and Old Norse", *JEGPh*. LIX, pp. 463—79.

¹⁴ Peter Erdmann, "Zur strukturalistischen Erklärung des *i*-Umlautes", *Linguistics* LXXVIII (1972), pp. 16—24. The appreciation of Kratz' article is given on p. 16.

King, as it were, only shrugs his shoulders when referring to Kock's three period theory of umlaut (p. 2 f.). It is not my intention to defend the essence of that theory, as I find it erroneous on central points in its later elaborations. All the same, I do not think present-day scholars occupied with umlaut questions have a just sense of the real value of Kock's achievements. As far as I can see, Kock was the first one to comprehend the real import of the close interrelation that exists between syncope and umlaut. Quite contrary to what is the actual case, one should have expected that the scholars of our time, and King among them, would have been able to appreciate more properly Kock's pointing out of the connection between the two phenomena. In a certain way one might say that Kock in his treatise from 1888 expresses himself as if he had tacitly realized the gist of the whole matter, viz. the principle of the secondary split, which, by the way, had actually to wait for 50 years to find its definitive solution in the paper of Twaddell referred to above.

In some respects Kock is more precise and more consistent in his recognition of the causal relationship between syncope and umlaut than is Twaddell 50 years later. As for very valid reasons, however, he was unacquainted with the essentials of phonemics, Kock was not able to give his findings full scope of general operation. I should advise the reader to look up the paper in question himself, so as to form his own opinion on the subject, and as the circumstances suggest, I shall confine myself to giving the following disconnected quotation:

“. . . så följde på den äldre *i*-omljudsperioden (under hvilken *i*-omljudets inträdande betingades däraf, att det följande *i*-ljudet förlorades) en yngre *i*-omljudsperiod, under hvilken omljudet inträdde, ehuru ändelsens *i* (*j*) alltjämt kvarstod” (op. cit. p. 156).

In this very short passage some central points of umlaut theory are expressly mentioned and the importance of them realized: the loss of the conditioning factor and the consequences of that momentous occurrence. Moreover, stripped of its context the passage also leaves the impression that Kock had comprehended the circumstances concomitant with the phonemization of umlaut vowels. It appears as if he sides with those who maintain the invariance or the strong version of the biuniqueness theory. This is, however, to read too much out of the passage. As we know, the younger period does not follow immediately after the older one. On account of the parallelism which he found between the *u*-umlaut and the *i*-umlaut, Kock invented the umlautless period between two periods of umlaut. If the word 'umlautless' is taken in its strictly real sense, this

solution of Kock's may justly be characterized as a very unhappy move, but if we take 'umlautless' to mean 'with no phonemic umlaut', the expression 'the umlautless period' would have almost the same significance as 'the period when the umlaut allophones in short syllables reverted' (cp. Penzl), or 'the period of non-final rule addition' (cp. King). The terminology differs, and the interpretation is conditioned by scholarly background and theoretical instruments, but the depth of penetration into the real substance of the matter does not seem incomparable.

No matter which opinion we may form on the expedient of the three periods of Kock's, it is no doubt, I think, that he up to this date is the scholar who has worked most extensively and most conscientiously in order to solve the intricate problems connected with umlaut and breaking in Nordic. Unlike most of his successors, he had worked through the whole material which is left at our disposal. Present-day scholars of linguistics possess a theoretical background quite different from that of Kock, and they may refute his arguments by the aid of their linguistic theories, or simply disregard them, implicitly letting us understand that this stage of research is a passed one. In spite of this, I am afraid that they are just as far from or as near to arrive at the real truth of the matter as was Kock. If present-day scholars are in a more favourable position than was Kock with regard to theory, he was, on the other hand, miles ahead of them in one particular respect, namely with regard to personal knowledge of the material. Frequently the knowledge possessed by the theoreticians of to-day is restricted to the scanty information they can pick out of the handbooks they consult. On this basis they may produce sweeping surveys with far-reaching implications. I do not imply that King is a typical representative of this category of scholars, but it results from the nature of the case that he cannot possess the intimate knowledge of the material as did Kock. The dangers one may run because of lack of information may be exemplified by referring to the umlauting effect of long *i*-s in King's Grammars. Kock maintains that long *i* does not cause umlaut.¹⁵ In King's Grammars long *i*-s cause umlaut at will, but nowhere in the paper is there any reference to this assertion of Kock's, nor any refutation of his statement. The reason probably is that King has not familiarized himself so well with Kock's writings that he has read the

¹⁵ *Umlaut und Brechung im Altschwedischen*, pp. 108—113. This chapter is headed "Langes *i* bewirkt keinen Umlaut". A similar rule has been assumed by Noreen and other scholars, cp. Hesselman, *Västnordiska studier I*, p. 7.

statement, which has, besides, been contradicted by Hesselman.¹⁶ It is quite obvious, however, that Kock's assertion is so important to the matter in question that the implications of it ought to have been discussed in a paper like King's.

As for the Grammars reconstructed by King, I suppose that a change of rule (C) so as to bring it in keeping with Kock's statement of the non-umlauting effect of long *i*-s, would necessitate the reconsideration of one vital step of his analysis. However, the consequences would make themselves felt only in the plural of nouns, and only in the Grammars which order rule (C) directly after the underlying forms, i. e. not in the Grammars I and V. The derivations of the short-stem nouns in the Grammars II, III and IV have nothing to do with their eventual forms in attested Old Norse, and it is quite indifferent whether they come out with *steðiR*—*steðiR* or with *steðiR*—*staðiR*. By the addition of rule (D) as a non-final rule they will acquire the forms of Grammar V in any case. The relations between the Grammars I and II would, however, be greatly affected by a restatement of rule (C). In long-stem nouns the output of Grammar II would be *gestR*—*gastiR*, which gives a vowel alternation quite contrary to that of Grammar I. The alternation would be carried over to Grammar III, and the restructuring going before Grammar IV would not be possible, if the rules (C) and (B'') were not reordered anew. I do not consider it my task to propose a solution to this intricacy, and leave the question unanswered.

If essential pieces of information are disregarded, this displays a shortcoming on the part of the scholar. I do not think that King has made many mistakes of this kind. The grammatical system King employs may at least partly be held accountable for another weakness which is demonstrated in the paper with which we are preoccupied. I think the system is liable to letting the grammarians compromise themselves by stating rules of too wide generality. I regard King's rule (A) as an example of this liability. Referring to a treatise of Prokosch,¹⁷ King in this rule lets the medial *i* of all trisyllabic weak verbs be deleted after long-stem syllables terminating in a velar obstruent. This process is ascribed to Proto-Germanic times. In fact, Prokosch gives no such rule. In the paper referred to he says: "The syncopation of *-i-* started in Pre-Germanic times in stems ending in *ʒ* or *k*, especially after consonants . . ." (p. 337).

¹⁶ Hesselman, *op. cit.*, pp. 7—10.

¹⁷ "The Old English Weak Preterites without Medial Vowel", *PMLA* XLII (1927), pp. 331—38.

The spread of syncopation is by Prokosch said to be "very gradual" (p. 336), being dependent on various factors, among them "The plain facts . . . that verbs of common occurrence are more inclined towards early syncopation than those of more restricted use" (p. 337). I am apt to think that the very plain facts of common occurrence can account for the syncopation of *i* in the preterite of verbs like Gothic *þugkjan*, *waürkjan*. In Old Norse there are only 4 verbs of this type, and there is no trace of other verbs being inherited from Proto-Germanic in syncopated forms. According to Prokosch (pp. 335—38) three of these four verbs plus Gothic *bugjan* and perhaps also the fourth one of the Old Norse verbs make up the whole portion of weak verbs having lost their medial *i* in Germanic times. Here it should be noted that the four Old Norse verbs with early syncopation constitute just a small fraction of all Old Norse weak verbs with a long-stem syllable terminating in a velar obstruent. In Wimmer, *Oldnordisk Formlære*¹⁸ we find no less than 31 verbs of this category having forms in regular correspondence with the *dæma*-verbs possessing other stem terminations. Their lack of rückumlaut clearly demonstrates that the syncopation of their medial *i* belongs to Old Norse and not to Proto-Germanic times. The great majority of these verbs or — to make the statement more precise — nearly all of them thus come within the verbs dealt with by rule (B), not by rule (A).

King only touches the problems connected with the two short-stem *ja*-verbs that lack rückumlaut, *selja* and *setja*. A considerable amount of literature has been devoted to these two verbs in the course of time, and when King desists from treating them more elaborately, it is probably a wise action on his part. The one observation he drops is to the effect that *setja* has been connected phonologically to the noun *set* (*setr*, *seta*), and that *selja* may have been synchronically bound up with *sel* 'chalet'. The relationships he suggests between these words are by no means self-evident. So, however much I might wish it, I am not able to see any other relationship between the noun *sel* and the verb *selja* than that pertaining to the expression plane of language. There is no denying that in the lexical forms of the words the first three phonological units of *selja* are identical with the units of *sel* and are arranged in the same order, but I strongly doubt whether this similarity has had any bearing at all upon the flexional relations of the verb. I should like to add that if morphological irregularities should generally be explained by resort to correspondences like this, we may anticipate the production of many

¹⁸ København 1870. The verbs are listed on p. 106.

curious explanations in the future. If *sel* n. 'chalet' has conditioned the irregular preterite form *selda* instead of the expected form **salda*, why, then, has not for instance the noun *dynr* yielded the preterite form *dynda* instead of the attested form *dunda*, the more so as the last pair of words are related both with regard to expression and to content? I do not find it unjust to include these few comments on the surface explanation given by King, although he explicitly remarks that *selja* and *setja* are not handled by his analysis.

In a long note (No. 21, p. 13) King comments on some restrictions upon rule (D) and on the chronological adjustment of this rule to the other rules of his analysis. Being unable to combine the rules (B) and (D) so as to regard rule (D) as a generalization of rule (B), he is faced with the problem of having created a gap in the process of syncopation.¹⁹ The first syncopation rule in its modified form (B'') is lost before the construction of Grammar IV, thereupon a span of time (of how many years?) elapses, after which period the syncopation starts again. The note clearly displays King's theoretical hesitation on this point. In his own words, he sees "no way out of the dilemma" of his analysis. I am sorry that I am not able to find any way out either. I just want to call attention to the resemblance between the dilemmas of Kock's and King's. Kock had to put up with the umlautless period between two periods of umlaut, King cannot avoid a period of non-syncopation between two periods in which non-stressed vowels are lost. It is not inappropriate, I think, to consider the gap not covered by the rules of syncopation in King's analysis as a memento, reminding us of the fact that there is still work to be done in this field, perhaps for another eighty-five years.

¹⁹ I venture to add here a remark which is probably more the outcome of lofty speculation than of serious consideration. If we postulated that syncope was introduced not much later in words having a short than in those having a long stem, we might possibly let the syncopation rule (B') be applied to both categories of words prior to the construction of Grammar I. This assumption would have to be followed by another: that the reordering of the rules (B') and (C), leading up to the construction of Grammar II, occurred in long-stem, but not in short-stem words. Something or other (perhaps just the influence from the *sækja*-verbs) might be assumed to have prevented the reordering from being extended to the *telja*-class. By such a measure one would avoid the non-final rule addition altogether. I am not able here and now to determine whether or not it would be possible to develop a plausible account of Old Norse umlaut consistent with the data on assumptions like these (cp. King's statement to the contrary at the bottom of p. 5). Perhaps such an account would be neither better nor worse than other accounts which have in the course of time been committed to paper and to the printer's ink.

ALFRED JAKOBSEN

En gammel svensk sagaoversettelse i norsk eie

I

Av håndskriftene i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim bærer folio nr. 136 overskriften *K. Sverres saga*. Det viser seg at dette manuskriptet inneholder en gammel anonym oversettelse til svensk av denne sentrale kongesagaen. Blar en gjennom håndskriftet, som forresten øyensynlig er skrevet av en øvet hånd, oppdager en fort at det ikke bare rommer Sverres saga, men også en oversettelse av sagaen om de nærmeste årene etter Sverres død i 1202, den såkalte *Boglunga søgur*.¹

Etter skrift og språkform å dømme er oversettelsen rimeligvis utført i første halvdel av det 18. århundre. Lang vokal markeres stundom med dobbeltskrivning: *Boo* (s. 29), *roo* (s. 30), *Tijt* (s. 30). Det skrives av og til *t* i adverbet *då*: *tå* (s. 28, 93) og i *ingendera* (*ingentera* s. 40). Ellers veksler *th* med *dh* i *thenna* og *dhenna* (s. 27), *the* og *dhe* (s. 27); det heter *ther*, *Thessutan* (s. 92), *thereffter* (s. 94). Vi finner konsonantisk *i* i *sniö* (s. 34), *sniödref* (s. 33). Det heter *stängia* (s. 38), *tänkia* (s. 34, men også *tänka* samme side), *kyrkia*² (s. 30). På den annen side heter det *böd* (s. 66) og *budo* (s. 30), uten *j*.³ — Det skrives *fant* for *fann* (s. 41).

Imperativ 2. p. pl. ender på *-er*: *warer therföre wid godt mod* (s. 185).⁴ Pret. pl. 3. p. veksler mellom *-e* og *-o*, men slik at *-e* er i flertall. Eks. s. 32: *the wore*, s. 33: *the toge då*, men s. 27: *drogo the*, s. 30: *the budo*.

¹ Om navnet se Knut Helle, Omkring *Boglungasögur* (Universitetet i Bergen Årbok 1958 Hist.-antikv. rekke Nr. 7), s. 9 f.

² I skriftspråket forsvinner skrivningen med *i* på 1700-tallet. Dalin bruker i første opplaget av *Argus* (1732—34) former med og uten *i*, men i andre opplaget 20 år seinere bare former uten *i*. Se Elias Wessén, *Svensk språkhistoria* I, s. 169.

³ Først mot midten av 1700-tallet møter vi former i pret. med *j*. Under hele 1700-tallet er imidlertid formene *bjöd*, *bjödo*, *bjöde*, *bjudit*, *bjuden* ganske sjeldne i skrift og forekommer der vesentlig bare hos forfattere som bevisst har nærmet sitt språk til talespråket. Se SAOB under *bjuda*. Jfr. også Wessén, *Svensk språkhistoria* I, s. 230.

⁴ Denne endingen finner vi i yngre fornsvensk og eldre nysvensk. Se Wessén, *Svensk språkhistoria* I, s. 261 f.

Kasus er temmelig ofte markert. Ved dette språkdraget må vi likevel ta en viss reservasjon da det kan skyldes innflytelse fra forelegget. Jeg nevner likevel noen eksempler. Vi finner ofte morfemet *-er* i nom. mask. av adjektiver: s. 29: *så at konungen blef förstärkter*, s. 115: *en så starker rök*, s. 273: *alt för goder*, s. 92: *Jag war wigder och krönter af...* Også ved femininum: s. 65: *och at natten war liuser*. På samme måte opptrer akk. endingen *-an* ganske hyppig: s. 68: *en slikan död skola the hafwa*, s. 71: *och en fegan kan ingen frälsa*, s. 39: *en fagran seger*; ved femininum: s. 61: *i långan tid*, s. 35: *än längre en slikan nöd tåla*.⁵ Eks. på gen. pl. på *-a* av subst. har jeg også kommet over: s. 4: *fem åra gamal*.⁶ En alderdommelig genitivform er også *solenes* s. 115 (*wid solenes uppgång*).⁷ Akkusativ av feminine substantiver i bestemt form er også representert: s. 29: *uthur Wikena*, s. 31: *til Wikena*. Jfr. videre s. 2: *therest i sielfwa bokena antecknas...*⁸

Dativ er heller ikke sjelden: s. 112: *och ingom til mens*, s. 28: *han gaf allom grijd och skonsmål*, s. 31: *samt alla the landsröntor Konungenom Måns och Erling Jarl ämnade woro*, s. 27: *af hwarjo fylke*, s. 39: *at strida med K. Magnus och Erlinge Jarl*.

Et alderdommelig syntaktisk drag er bruken av *är*, *war* pluss pres.part. for å betegne handlingen (eller tilstanden) som pågående (durativ aksjonsart): s. 29: *wore också fiorton skep liggande*.⁹

Enklitiske pronomenformer på *-n* og *-et* er ikke uvanlige: s. 192: *låt han fastagan och dräpan*, s. 36: *waret så bistert wäder, at...*¹⁰

Det er flyt over skriften i oversettelsen. Bare få overstrykninger og rettelser forekommer. En del uteglemte ord og vendinger er satt til i marginen med henvisningstegn. Etter alt å dømme har skriveren først laget en fullt utarbeidet kladd som han så har reinskrevet.

Det kan ikke ha vært noen lett oppgave å oversette et verk som Sverres saga og baglernes saga. Begge disse samtidssagaene vrimler av detaljer, og vi støter stadig på sjeldne og særpregede ord og vendinger. Oversetteren

⁵ Ennå på 1600-tallet er formene på *-an* ganske vanlige. Seinere blir de mer og mer sjeldne og brukes fortrinnsvis i arkaiserende og høytidelig stil. Se Wessén, Svensk språkhistoria I, s. 207.

⁶ Ennå i Dalins Argus: *en 60 åhra Siäl i en 16 åhra kropp*. Se Wessén, Svensk språkhistoria I, s. 203, merknad.

⁷ Jfr. *solennes* i GVB. Wessén, Svensk språkhistoria I, s. 204.

⁸ Allerede omkring 1450 begynner slike former å erstattes av nominativ. Se Wessén, Svensk språkhistoria I, s. 141.

⁹ Jfr. Wessén, Svensk språkhistoria I, s. 257.

¹⁰ Slike enklitiske former forsvant mer og mer på 1700-tallet. Jfr. Wessén, Svensk språkhistoria I, s. 217.

må ha hatt stor kyndighet i det gamle språket, for det er relativt sjelden vi griper ham i direkte feil. Enkelte slike skal nevnes her: *FyRir er Rvidis sókum* gjengis med *för arfsaker skull* (s. 32). *Saa bonndi er þorg Rimur er nefndr, war fyrir þeim bondunum ok oddr ok æsir war þersa Raadz* er blitt til: *Thorgrimr och oddur hedte böndernas höfwidzmän, hwilka iämväl för detta rådet wore uphofwet* (s. 37). På feillesning i forelegget beror følgende mistak: *Jon af Rödaberg*. Forelegget har *Jon afh Randabergi* (oversetteren har tatt *n* for *u*). Et par feil i gjengivelsen av stedsnavn viser at oversetteren ikke har vært lokalkjent i Norge. *Vågen* i Bergen gjengis med *sundet* (f.eks. s. 83). I stedsnavnet *Hlaðhammarr i Trondheim* er *H* i første del av oversettelsen lest som *G*, altså *Gladhammarr* (f.eks. s. 44).

De siterte skaldestrofene i sagaen er ikke oversatt. Enten har de vært for vanskelige å forstå med sine innviklede versemål, eller så har han ikke maktet å gjendikte dem på svensk. Det fins forresten ett unntak. I en av talene sine siterer Sverre et par vers:

ERat sem kolfwid kliufi
karll, saa er wegur ath jarlle.

Disse linjene gjengir oversetteren slik:

Til jarlen at hugga
mere månd wara
än kählwed at klyfwa.

Om oversetteren er det ellers å si at han ikke har gjort noe forsøk på å overføre sagaens stiltone. Det var heller ikke å vente på et så relativt tidlig tidspunkt i sagaoversettelsen historie. En av de mest karakteristiske forskjeller mellom oversettelsen og originalen, er dens sterke bruk av hypotakse og partisipialkonstruksjoner. Noen eksempler:

... ath hann dualdiz wm hrid j Seliu, þuiat þar woru hans kunnigir menn fyrir, ok þar hitte hann einn prest, þann er honum sagdi jnneliga slikt, er hann willde, ok þadan af ser Suerrir, huerso micill motstaudumadr erkibyskup hafdi werith hans brædrum. þotte honum ser litil won þadan wppReistar, er adrir hans brædr fengu steyping. Jfr. oversettelsen s. 10:

*Han dwaldes en tijd wti Selöja emedan han ther fan sina bekanta samt en munk hwilken omständeligen berättade hwad han åstundade; Hwar af Swerre såg och förmärkte huru stor motståndare Erchebiskopen warit hans brödrom; så att inga förhoppning gafs honom om Hielp och wnsättning ther som hans bröder blifwit stielpte. — þuiat hann wgdi, af suo miclu lide, sem flyit hafdi medur Simune, mundi ... Oversettelsen s. 40: *aldenstund han**

understod af det myckna tillika med Simon undanflyktade folket at ... — ok bórdu wth or stofunne. Oversettelsen s. 97: drifwande them utur förstugan. — ok tok sættir afh konge ok wthgiolld (konge feil for bændum). Oversettelsen s. 97: tagande förtikning och skatt af bönderna.

Når det gjelder ordvalget, hender det ofte at han tyr til ord og uttrykk som har nærmere tilknytning til vår forestillingsverden enn en direkte oversettelse ville ha. Eksempler: s. 35: *fálltotoget* (for *baRdaginn*), s. 36: *behöfde hwila och förfriskning* (for *þyrfti hvíllðaR ok næRingar*), s. 31: *landsræntor* (for *landskyldir*).

Oversettelsen må sees på bakgrunn av den sterke interessen for den islandske litteraturen i Sverige på 1600- og begynnelsen av 1700-tallet. Den ble betraktet som et «götisk» relik, og en trodde at en i den kunne gjøre store oppdagelser om svensk historie.

Denne interessen gav seg mange utslag. Det ble innkjøpt et stort antall norrøne håndskrifter. Islandske sagaer med oversettelse og kommentarer ble utgitt. I 1666 stiftet man det såkalte Antikvitetskollegiet. Det hadde en rekke islendinger i sin tjeneste. Disse fikk bl.a. til oppgave å kjøpe inn håndskrifter, ta avskrifter og forberede utgaver. Naturligvis var de også til hjelp med oversettelsesarbeidet. Men det er tydelig at svenskene etter hvert ble mer og mer selvhjulpne på dette feltet. Det er forøvrig bevart et par dokumenter fra slutten av 1600-tallet — attester utferdiget av islendingene Guðmundur Ólafsson og Guðmundur Guðmundsson — som nettopp bekrefter angående en ung svenske at han var fullt kompetent til uten hjelp å oversette fra islandsk. Interessen for islandsk synes forøvrig på denne tiden å ha hatt en viss bredde, for vi vet at Guðmundur Ólafsson gav leksjoner i språket til unge adelsmenn.¹¹

Men ennå behøvde en islendingenes hjelp «in obscuribus». Særlig må det ha vært «de mörke wijsor och skaldedichter» som voldte besvær, og ved tolkningen av dem kunne en nok ofte ikke klare seg uten deres bistand. Oversetteren av Sverres saga har tydeligvis arbeidet uten slik assistanse.

Omkring 1700 synes interessen for islandsk å ha dabbet noe av, men ennå holdt den seg lenge. Oversettelsesarbeidet fortsatte. Det ble framfor alt skjøttet av Georg Dahlstedt og Nils Hufvedsson, seinere også av Hagelberg. Heller ikke utgivelsesarbeidet stoppet opp. I 1737 kom således Erik Biörners store samling av islandske fornaldersagaer, «Nordiska kämpa dater». Heller ikke tradisjonen å innkalle islendinger døde helt ut.

¹¹ Se Gun Nilsson, Den islandske litteraturen i stormaktstidens Sverige (Scripta islandica. Isländska sällskapets årsbok 5/1954), s. 19 ff.

Den siste ble ansatt av Antikvitetsarkivet (som Antikvitetskollegiet nå hette) i 1733.

I A. I. Arwidssons «Förteckning öfver Kongl. Bibliotekets i Stockholm isländske handskrifter» finner vi under omtalen av papirhss. i folio følgende notis på s. 70: «N:o 40. Felas. — Den hade utgjort konung *Sverres Saga*, i Svensk öfversättning, af translatorn *Björner*. Enligt anteckning i antiqvitettsarkivets gamla katalog II, blef den af notarien Ekholm, försåld åt justitie-rådet *Langebek* i Köpenhamn.»

Svært mye taler for at det er nettopp dette manglende hs. vi har for oss her. Tittel og format stemmer, og språkformen peker som nevnt tilbake mot første halvdel av 1700-tallet.

Jeg har jamført noen prøver på Bjørners håndskrift med skriften i oversettelsen, og likheten er slående. Likevel våger jeg ikke bare på dette grunnlaget å slå fast at det virkelig er Bjørner som har utført oversettelsen. For å få helt sikkert svar på dette spørsmålet burde også språkform og oversetterteknikk i *Sverres saga* og «Nordiska kämpa dater» sammenlignes. Det har jeg dessverre ikke hatt anledning til å gjøre. Kanskje kunne en svensk språkforsker føle seg fristet av en slik oppgave?

Når det gjelder spørsmålet om hvordan oversettelsen er havnet i Trondheim, har vi visse holdepunkter å gå etter. Under tittelen på første side i manuskriptet er navnet *Wille* påtegnet med små bokstaver. Eieren av hs. må ha vært stiftsprost *Hans Jacob Wille*, som i årene 1793—1804 var Videnskabsselskabets sekretær. Wille hadde sterke historiske og filologiske interesser. Bl.a. har han etterlatt seg en ypperlig samling på 3000 ord fra Telemark og utgitt et «Udtog af den nordiske Mythologie eller Othins Gude-Lære». Han eide også en stor manuskriptsamling som inneholdt atskillig islandsk stoff, f.eks. to hss. av *Jónsbók*, den islandske lovbok. Wille døde i 1808. Samlingen hans ble solgt på en offentlig auksjon i Trondheim den 28. oktober 1811, og en god del av den må være blitt innkjøpt av D.K.N.V.S.¹² Sannsynligvis er oversettelsen kommet i Videnskabsselskabets eie ved denne anledningen. Ved siden av navnetrekket i ms. støtter Selskabets trykte kataloger oppfatningen om at denne svenske versjonen av *Sverres saga* har tilhørt Willes samling. Manuskriptet er ikke nevnt i den første store katalogen fra 1808 som ble utarbeidet av professor Rasmus Nyerup i København. Men i neste katalog, «Continuations Catalog», fra 1831, står *Sverres saga* oppført som

¹² Om hans Jacob Wille se Hans Midbøe, *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs historie 1760—1960*, b. I, ss. 66, 123, 141—45, 155—57, 159—60, 163—66, 168—70, 182, 185—86, 208, 216, 219, 221—22, 232, 269.

nr. 4 i oversynet over nyinnkomne ms. i folio. Dette viser at den må være ervervet av Selskabet tidlig i denne perioden fra 1808—1831, og 1811 høver da godt som innkjøpsår for håndskriftet.

Historikeren Jacob Langebek hadde en stor manuskriptsamling, som etter hans død i 1775 havnet på forskjellige steder.¹³ Om Wille har fått den svenske oversettelsen som gave eller gjennom kjøp, om han personlig har brakt den hjem til Norge fra København, eller om han har fått den sendende fra en kontaktmann der nede, alt dette lar seg vel neppe nå etterspore.

II

Slike gamle oversettelser har naturligvis verdi i seg selv som språklige dokumenter fra et eldre tidsrom. Men de kan også være interessante og verdifulle på en annen måte. Ikke sjelden kaster de nytt lys over middelalderlitteraturens overleveringshistorie. Det hender også at verket som en oversettelse bygger på, er gått tapt; oversettelsen blir dermed det eneste som kan fortelle oss noe om hva det har inneholdt.

I dette tilfellet er originalene som kjent bevart gjennom avskrifter. Spørsmålet blir da hvilket eller hvilke forelegg oversetteren har nyttet.

Siden oversettelsen omfatter både Sverres saga og baglernes saga, faller det naturlig å undersøke først de norrøne kongesagahåndskrifter der disse to sagaene er overlevert sammen.

Viktigst i denne forbindelse er Eirspennill (AM 47, fol.), utgitt ved Finnur Jónsson, Kra. 1916, og Skálholtsbók yngsta (AM 81a, fol.), utgitt ved A. Kjær og L. Holm-Olsen, Kra. 1910,—Oslo 1947.¹⁴ Eirspennill er etter alt å dømme skrevet i Norge i begynnelsen av det 14. århundre etter islandsk forelegg. Den må være kommet til Danmark før utgangen av det 16. århundre. Håndskriftet inneholder sagaer om norske konger fra og med Magnus den gode til og med Håkon Håkonsson.¹⁵ 81a, fol. er et islandsk håndskrift som har tilhørt kirken på Skálholt. Det er atskillig yngre enn Eirspennill og dateres til det 15. århundre. Det kom til København i 1699. Foruten Sverres saga og baglernes saga gjengir det også Håkon Håkonssons saga.¹⁶ Ved siden av disse to hovedhåndskriftene er

¹³ Se Dansk biografisk Lexikon, b. x, s. 57.

¹⁴ AM. 81a, fol. er også utgitt i faksimile av L. Holm-Olsen (Early Icelandic Manuscripts in Facsimile. Vol. 3).

¹⁵ Se Fortale til Finnur Jónssons utgave, s. VI.

¹⁶ Se Introduction til faksimileutgaven, s. 13.

det bevart fragmenter av et par håndskrifter som også må ha inneholdt Sverres saga og baglernes saga sammen.¹⁷

Mens Eirspennill fører baglernes saga fram til de nærmeste årene etter forliket i Kvitingssøy i 1208, bryter Skálholtsbók av et lite stykke før slutten, midt i en trefning mellom bagler og birkebeiner ved Stord førjuls-vinteren 1207. Den siste setningen lyder: *Roum wer, sem wer megum me[st]*. Heretter er 1 ¼ spalte blank. På neste side (bl. 64^v i hs.) begynner så Håkon Håkonssons saga. Forelegget for baglersagaen i Skálholtsbók må altså ha manglet et blad, eller så har slutten av sagaen vært helt uleselig for avskriveren.

Øversettelsen bryter av på nøyaktig samme sted som Skálholtsbók. Siste setning i den har følgende ordlyd: *látom oss ro det fortaste wi någonsin kunna...* Dette indikerer at det er teksten i Skálholtsbók vi først og fremst må jmføre øversettelsen med.

Det viser seg at den fra begynnelse til slutt temmelig nøye svarer til Skálholtsbóks tekstversjon. Til og med opplagte feil i dette håndskriftet går igjen i den. Når det f.eks. s. 97⁶ heter: *ok sigla arustur til Orkneyia* (istedenfor *vestr*), har også øversettelsen: *öster*. Når Skálholtsbók s. 133¹ opplyser at *Margret* (Sverres hustru) *war systir Knutz Danakongs* (istedenfor *Suiakongs*) finner vi i øversettelsen (s. 140): *Hon war Knut then danske Kongens syster*. Når Skálholtsbók s. 163³³ — s. 164¹ sier: *en þat sama sumar kom wtan af landinu* (istf. *Íslandi*) *Pall, son Jons Loptzsonar*, står det i øversettelsen (s. 172): *utifrån landet*.

Karakteristisk for Eirspennill er at den forkorter teksten noe. I slike tilfeller har øversettelsen alltid den mer utførlige versjonen som vi møter i Skálholtsbók. Vi kan illustrere dette med noen eksempler valgt tilfeldig fra s. 84 i Skálholtsbók (s. 318 i Eirspennill). Følgende ledd i Skálholtsbók-teksten mangler i Eirspennill:

aa brauth i infinitivsyntagmet *aa brauth bwa óll þau*; jfr øversettelsen (s. 96): *och laga til bortfärd*; setningen: *Magnus kongr styrde Olafsswðinne*; jfr. øversettelsen: *Han styrde siälþ Olofssuden*; setningene: *þuiat hann spurdi, ath EiRekr kongsson hafði bonndasafnad micinn wppi j Gawardal*; jfr. øversettelsen: *emedan han sporde, det Erik Kongson hade samlat en stor bondahär up i Gulardal*;

sekvensen: *ok giorde monnum helldr kallt*; jfr. øversettelsen (s. 97): *och giorde många kalla i Hogen*; setningen: *ok that ath menn Magnus kongs woru þar*; jfr. øversettelsen: *samt at K. Magnuses [män] där wistades*.

Sverres saga er overlevert separat i 3 andre hss.: Stockh. Perg. fol.

¹⁷ Se Knut Helle, *Omkring Bøglungasögur*, s. 13.

nr. 8, Am. 327, 4to og Flateyjarbók. På det tidspunkt da Sverres saga ble oversatt, befant det førstnevnte seg allerede i Stockholm¹⁸ og de to andre i København. En kunne kanskje ha ventet at oversetteren iallfall hadde konsultert Stockholm — hs., men verken etter dette¹⁹ eller de to andre hss. er det mulig å oppdage noe spor i oversettelsen.²⁰

Av baglernes saga fins det en kortere og en lengre versjon. 81a, fol. og Eirspennill representerer den kortere versjonen. Den lengre er i sammenheng bare bevart i Peder Clausson Friis's sagaoversettelse, som kom på

¹⁸ Jfr. Jón Helgason, Om Perg. fol. nr. 8 og AM 304, 4to (Bibliotheca Arnamagnæana Vol. XXX. Opuscula Vol. IV), s. 3.

¹⁹ Noen eksempler fra en tilfeldig valgt side i 81a, fol. vil vise dette:

81 s. 133⁹: Simun son Aulru-Cara

Oversettelsen (s. 140): Simon œulrokarasson

St. 8 bl. 8^v: Sveinn son Alrvkara

81 s. 133¹¹: j Herzlu

Oversettelsen (s. 140): i Herzlu

St. 8 bl. 8^v: i hiezlu; jfr. AM 327, 4to: i Heitu

81 s. 133²⁴: Simun skerflu

Oversettelsen (s. 141): Simon skerflu

St. 8 bl. 8^v: Simon skeplv; jfr. 327: skerplu

81 s. 133²⁶: sudr med landi

Oversettelsen (s. 141): söder ut med landet

St. 8 bl. 8^v: norðr med landi; jfr. 327: norðr med landi

81 s. 134²⁵⁻²⁶: Wlf fley

Oversettelsen (s. 142): Alf Flei

St. 8 bl. 9^r: Vlf fly; jfr. 327 og Eirsp.: fly

²⁰ Der hvor 81a, fol. viker av fra AM. 327, 4to og Flateyjarbók, stemmer oversettelsen overens med 81a, fol. Noen eksempler:

81 s. 37¹⁰: ... a[R]þeirrar, er Huita heitir

Oversettelsen s. 49: en á, wid namn Hwitá

AM 327 s. 33²³: ... þeiri á er Hirta heitir

Flat s. 562⁷: ... aa þa er Heyrta heitir

81 s. 35²²: Serker af Riodrúm

Oversettelsen s. 47: Serker af Riodrúm

AM 327 s. 32¹: Serkr af Riödum

Flat. s. 561⁶⁻⁷: Serkr af Riödum

81 s. 35²⁴: Guðlaugur sleiktum stalla Ri

Oversettelsen s. 47: Guðlögr slechtum som var stallare

AM 327 s. 32¹¹⁻¹²: Guðlaugr stallari

Flat. s. 561¹⁵: Guðlaugr stallari

81 s. 74²²: fyrir nordan Stad

Oversettelsen s. 88: nordan för Stad

AM 327 s. 63³²⁻³³: fyrir sunnan Stað

Flat. s. 586⁹: fyrir sunnan Stad (som er det riktige).

trykk i 1633. Heller ikke denne trykte teksten ser det ut til at oversetteren har rådført seg med.²¹

På dette stadium i undersøkelsen er det naturlig å spørre om oversetteren har nyttet selve 81a, fol., eller eventuelt en avskrift av dette hs. 81a, fol. kom som nevnt fra Island til København i 1699. Mens det ennå befant seg på Island, ble det tatt to uavhengige kopier av det (Thott 976—977, fol. og AM 86, fol.), som også havnet i Danmark. Det kunne nok tenkes at oversetteren hadde hatt ett eller flere av disse tre håndskriftene til låns fra København, men som vi skal se i det følgende, er det visse omstendigheter ved oversettelsen som gjør at vi må finne en annen forklaring på foreleggproblemet.

Flere steder på bl. 1^r i 81a, fol. er skriften på grunn av slitasje helt uleselig (se faksimileutgaven). I sin utgave av hs. har A. Kjær måttet markere disse tekststedene med prikker. I oversettelsen er det ingen utelatelser. Det tyder på at oversetteren har hatt til rådighet et forelegg der skriften i begynnelsen av sagaen ikke var utvisket. Vi ledes til den slutning at det er forelegget til 81a, fol. (eller eventuelt et tidligere ledd) han har arbeidet etter. Det er flere forhold ved oversettelsen som styrker denne antagelsen.

81a, fol. er som nevnt et ungt håndskrift. Mellom originalene og denne avskriften er det en tidsskilnad på ca. 250 år. Det inneholder en rekke feil. Mange av dem skyldes sikkert at skriveren har slurvet. Ikke sjelden har han hoppet over ett eller flere ord. I slike tilfeller har oversetteren i regel den fullstendige teksten.

Et karakteristisk eksempel finner vi på s. 92²⁵—93¹ i Kjærs utgave: *ok Reri Magnus kongr j lognne jnn til Holms. Ok er Suerrir kongr heyrði Rodr þeirra, þa er þeir munda at leggja, þaa leth kongr....* Dette gir jo ikke mening. Oversettelsen (s. 102—103) viser at noe er uteglemt: *ro i lugnet intil Holmen, hwillket då k. Swerre förmärkte, uptog han det såsom et tekn til anfall* (jfr. 327: *roðr þeirra en sa eigi þa hugði hann at þeir myndu at*

²¹ Noen eksempler vil klargjøre dette:

Under kampene i Bergen sommeren 1206 kom Filippus jarl seg med nød og neppe unna. 81a, fol. opplyser at han ble *sárr mjök*. Peder Clausson Friis presiserer dette nærmere og sier at han *hafde 11 store Saar*. Oversettelsen er helt i samsvar med 81a, fol. Det heter her: *sedan han wppburit många sár*. — S. 284²⁹ i 81 tales det om *GudRidr Jonsdottir*, tilsvarende i oversettelsen. Peder Clausson har en tilleggsopplysning: *Evind Prestmaags Hustru*. Denne merknaden mangler hos oversetteren. — S. 287²¹ i 81 står: *j Aastwssholmmé*. Peder Clausson gjengir dette stedsnavnet slik: *i Østvigis Holme*. I oversettelsen heter det: *i Aftasholmen*. Hadde oversetteren kjent Peder Claussons verk, ligger det nær å tro at han på dette punktet ville ha tatt omsyn til det.

leGia oc let..., Eirsp.: *roðrinn þa hugði hann at þeir mundu at legia oc let...*) — S. 52¹⁸⁻¹⁹ står: *ok er hann var þvinn sudr eptir Magnusi konge*. Her er [for hann] uteglemt. Jfr. oversettelsen s. 66: *for han söder ut*. (Også 327 har for hann). Enda et eksempel skal nevnes. S. 81⁹⁻¹¹ leser vi: *En Sverrir kongr hafði þaa ecki sinu lide til widrvistar annath en þat, sem þeir fenghu*. Oversettelsen gjengir dette slik (s. 94): *men K. Swerre hade då intet mera, än det som han kunde i Thronhemslagen lagen* (sic); det siste *lagen* er vel feil for *taga*. At siste preposisjonsleddet må være uteglemt av 81a, fol.-skriveren, ser vi av 327 som har: *or þrandh'*. og av Eirsp.: i *þrandheimi*.

Det er ikke bare utelatinger, men også andre typer feil i 81a, fol. som kan korrigeres ved hjelp av oversettelsen. S. 47²⁶ står det for eks.: *ept þetta er suo sem...* Utgiveren (A. Kjær) bemerker: «ept: vel Feil for ef». Oversettelsen (s. 60) har ganske riktig: *om eliest så...* S. 63¹⁰ skrives det: *ok tok sættir afh konge ok uthgiolld. konge* er naturligvis feil for *bændum*. Oversettelsen har det korrekte (s. 77): *tagande förlikning och skatt af bönderna*.

Der hvor 81a, fol. viker av fra de andre håndskriftene, finner vi som nevnt i regelen tilsvarende avvik i oversettelsen. Det hender likevel en sjelden gang at oversettelsen går sammen med de andre avskriftene mot 81a, fol. Eksempler: s. 30¹⁶: *Aalftir* (stedsnavn), oversettelsen s. 41: *Alfttar*, 327, s. 27⁴: *Alptar*, Eirsp. s. 280¹⁴ og Flateyjarbók, s. 557: *Alftar*; s. 52²⁴: *Um sumarith*, oversettelsen s. 66: *Om Wären*. Det samme har 327, Eirsp. og Flat. på tilsvarende sted. Vi må regne med at 81a, fol. i disse tilfellene ikke har gjengitt sitt forelegg så nøyaktig som oversettelsen.

Det neste spørsmålet som melder seg, er: Fins oversetterens forelegg bevart?

En opplysning i Arwidssons Förteckning satte meg på sporet etter det. Like etter notisen om den manglende oversettelsen av Sverres saga står det: «N:o 41. *Sverris Saga Noregs Konungs ok Hákonar Sverrissonar*, skrifven på hvarannan sida. Afskriften är gjord i Köpenhamn, efter den s.k. *Skálholtsbók* (Arne Magn. N:o 81A, fol.) af *Helge Olafsson*,²² samt är, enligt en anteckning framför manuskriptet, öfverförd till Sverige, af Sekreteraren Utterclo år 1687. Texten afbrytes, likasom i originalet, med: «roum vér sem vér meigum mest».²³

²² I Íslenzkar æviskrár II. bindi, Reykjavík 1949, finner vi følgende opplysning om Helgi Ólafsson: «... fór 1682 til Svíaríkis, til Guðmundar fornfræðings, bróður síns, fór aftur til Íslands 1683, safnaði þar handritum handa fornfræðadeild, kom aftur til Svíaríkis skömmu síðar med allálitlegt safn handrita, fór 1686 frá Stockholmi til Kh. og þaðan aftur til Íslands.»

²³ Jfr også V. Gödel, Katalog öfver Kgl. Bibliotekets fornisländska och fornorska

Det som fikk meg til å stusse, var opplysningen om at avskriften ble overført til Stockholm fra København så tidlig som i 1687. 81a, fol. kom som nevnt ikke til København fra Island før i 1699. Kunne forelegget til 81a, fol. (eller et tidligere ledd) være kommet til København på et tidligere tidspunkt og blitt avskrevet der av Helgi Ólafsson, og kunne det være denne avskriften vår oversetter hadde hatt til rådighet?

En jamføring mellom pap. fol. nr. 41 i Stockholm og oversettelsen har gitt meg et bekreftende svar på dette spørsmålet. 41, fol. er avskrift av et ledd som ligger forut for 81a, fol., og det er uten tvil denne avskriften oversetteren har nyttet. Lakunene i 81a, fol. kan fylles ut ved hjelp av nr. 41 i Stockholm, og oversetterens versjon stemmer helt med nr. 41's. Ved å studere 41, fol. får vi også forklaringen på at oversettelsen har det korrekte der det er slurvfeil i 81a, fol.

Jeg vil nevne enda et trekk som viser hvor nøye samsvaret er mellom oversettelsen og 41. Oversettelsen har en annen kapittelinndeling enn 81a, fol., i alt 178 kapitler mens 81a, fol. bare har 139. Den har også kapitteloverskrifter, noe som mangler i 81a, fol. 41 har samme kapittelindeling som oversettelsen; den er også forsynt med kapitteloverskrifter, og det er disse som tydeligvis er overført til svensk av oversetteren. Et par eksempler:

Kap. 5 i 41, fol.: Fra því er Sverrir kemur til Erlings Jarls og Birgers Jarls og systur sinnar Cecelju.

Oversettelsen kap. 5: Sverres ankomst til Erling Jarl, samt til Birger Jarl och sina Syster Cecilia.

Kap. 8, 41, fol.: Sverrir naudugur til kongs tekinn i Wikinne. Oversettelsen kap. 8: Huru Sverre blef, uti Viken, nödtvungen antagen til Konung.

At Arwidsson trodde at 41 er en kopi av 81a, fol., er kanskje ikke så underlig. Det er først ved en detaljert sammenligning mellom de to håndskriftene at en blir klar over at avskriften representerer et tidligere ledd. Jeg har i virkeligheten den svenske oversettelsen å takke for at jeg ble oppmerksom på dette forholdet.

Utgiverne av 81a, fol. må ha oversett 41, fol. De omtaler det nemlig ikke. Men faktisk kan en «restituere» 81a, fol. ved hjelp av denne avskriften. Det har jeg til hensikt å gjøre i en annen sammenheng.

En kan spørre: Hvor er det blitt av det forelegget som Helgi Ólafsson

håndskrifter, Sth. 1897—1900, s. 153 f. og Kr. Kålund, Katalog over Den arnamagnæanska Håndskriftsamling, b. I, Kbh. 1988—89, s. 60 f.

kopierte? Antakelig gikk det tapt ved brannen i København i 1728 da så mange gamle håndskrifter ble flammenes bytte.

Resultatet av denne lille undersøkelsen kan kort sammenfattes i følgende punkter:

- 1) Den manglende svenske oversettelsen av Sverres saga i Arwidssons katalog er oppsporet.
- 2) En ny kilde til belysning av svensk skriftspråk og oversettervirksomhet i første halvdel av 1700-tallet er dermed dratt fram.
- 3) Det er påvist at opplysningen i samme katalog om at 41, fol. skulle være en avskrift av 81a, fol., er feilaktig.
- 4) Det viktigste resultatet er naturligvis påvisningen av at 41, fol. kan brukes til å utfylle lakunene i 81a, fol. og til å korrigere dette håndskriftet der det har feil som skyldes slurvet avskrivning av forelegget.

BJÖRN HAGSTRÖM

Estniskt i estlandssvenskan

Herbert Lagman, Svensk-estnisk språkkontakt. Studier över estniskans inflytande på de estlandssvenska dialekterna. 274 s. Stockholm 1971. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 9.)

1. Det är framför allt två omständigheter som har varit bestämmande för utvecklingen av de estlandssvenska dialekterna. Den ena är dessa måls månghundraåriga relativa isolering från det övriga svenska språkområdet. Den andra är de estlandssvenska dialekternas karaktär av gräns- och minoritetsspråk och deras kontinuerliga beröring med landets huvudspråk, estniskan.

Isoleringen har uppenbara geografiska och politiska orsaker. Den har haft till följd, att språkutvecklingen i Svenskestland har gått delvis andra vägar än i Sverige. Viktiga novationer i det centrala svenska språkområdet — vare sig dessa utgått från avancerad språklig miljö i kulturcentra som Stockholm eller från ett dominerande dialektområde och spritts längs handelsvägar etc. — har inte nått de svenska dialekterna i Estland. Här erinras endast om så påfallande arkaismer som bevarandet av kortstavigheten, primära diftonger, konsonantförbindelserna *sj*, *stj*, *skj*, *kj* och *tj* samt det »hårda» uttalet av *k*, *g* och *sk* även framför främre vokal. Vidare — för att nämna ett par detaljer i ordböjningen — får adjektivet olika ändelser i mask. och fem., och i verbböjningen skiljer man formellt på sing. och plur. i presens. Även ordförrådet är ålderdomligt; man möter här åtskilliga från fornsvenskan och fornisländskan kända ord, som i de flesta rikssvenska dialekter har fallit i glömska.

Novationerna i de estlandssvenska dialekterna kan antingen föras tillbaka på utvecklingstendenser i fornsvenskan och i dialekterna eller ses som följd av främmande inflytande, främst estnisk interferens. Som exempel på novationer av det förra slaget kan nämnas upplösningen av det fornsvenska böjningssystemet, utvecklingen av vokalbalans (med apokope), sammanfallet av *i* och *y*, resp. *e* och *ö* samt diverse konsonant-

assimilationer. De novationer som har estniskt ursprung är framför allt framsprungna ur behovet av en kontinuerlig förnyelse av ordförrådet. Utvecklingen inom teknik, kommunikation, administration etc. ställde långt större krav än vad som kunde tillgodoses med dialekternas uttrycksresurser. Det är därför helt naturligt att en mängd estniskt språkods har assimilerats i estlandssvenskan.

När de svenska dialekterna i Estland vid mitten av förra århundradet började tilldra sig språkforskarnas intresse var det framför allt i egenskap av egenartade och ålderdomliga svenska folkmål. Namn som P. A. Säve, Herman Vendell, Gideon Danell, Nils Tiberg, Per Wieselgren och Edvin Lagman markerar ett århundrades forskningar i de estlandssvenska dialekterna, från en början med orduppteckningar över dialektmonografier till specialstudier av ortnamn, ljudskick, ordbildning och syntax. De flesta av de nämnda forskarna beaktar även det estniska inflytandet. Det ligger emellertid i sakens natur, att specialstudier över den estniska påverkan inte har kunnat göras, innan resultaten av omfattande forskningar i dialekternas allmänna tillstånd, struktur och resurser har varit tillgängliga. Om vi bortser från det tidiga uppmärksammandet av de ofta mycket påfallande lånorden, har det estniska inflytandet särskilt uppmärksammats och analyserats av Danell (betydelseförskjutningar, accent, ljudsystem), Tiberg (ljudsystem) och E. Lagman (ordbildning, syntax).¹

2. Delvis i anslutning till ovannämnda forskare och som ett led i den sedan ett par decennier så livliga internationella interferensforskningen har Herbert Lagman i sin doktorsavhandling *Svensk-estnisk språkkontakt* ägnat det estniska inflytandet på de estlandssvenska dialekterna en mångsidig och omfattande specialstudie. Lagmans arbete är av betydande intresse för såväl dialektforskaren som allmänlingvisten. Mycket i avhandlingen lockar till diskussion, det gäller både sakliga detaljer och — i synnerhet — frågor av principiell och metodisk karaktär. Först emellertid ett referat.

2.1. I inledningskapitlet ges först några allmänna synpunkter på språklig interferens. De numera klassiska verken av främst Weinreich, Betz, Haugen och Vildomec presenteras i korthet och får bilda den teoretiska bakgrunden till den följande studien.²

¹ Danell, G., *Nuckömålet I—III* (1905—34); Tiberg, N., *Ståndssamhället. Estlands-svenskarnas folkliga kultur I* (1951); Densamme, *Estlandssvenska språkdrag. EFK IV* (1962); Lagman, E., *Studier över nuckömålets nominala ordbildning* (1958); Densamme, *Participen i nuckömålet (SvEst XVIII 1967)*.

² Weinreich, *Languages in Contact* (1953); Betz, W., *Deutsch und Lateinisch* (1949); Haugen, E., *The Analysis of Linguistic Borrowing (Language 26 1950)*;

Så följer en redogörelse för ämne, metod, material. Om ämnet skriver förf., att undersökningen »behandlar mötet mellan två obesläktade grannspråk, ett indoeuropeiskt och ett finsk-ugriskt. Det egentliga undersökningsobjektet är de estlandssvenska dialekter, som ännu före andra världskriget talades i Estland. Till grund för undersökningen har lagts nuckömålet (omfattande kommunerna Riecul, Sutlep och Pasklep, den sistnämnda på själva Nuckö-halvön), det största och mest centrala av de estlandssvenska målen. Detta är tillika författarens modersmål. Särskilt intresse har också ägnats ett par av de perifera målen, framför allt vippalmålet samt nargödialekten, där den svenska befolkningen genomgående var tvåspråkig och språksituationen delvis en annan än i övriga svensksbygder i Estland» (s. 8).

Syftet med undersökningen uppges vara tvåfaldigt: »Dels avser den en beskrivning av estniskans inflytande på estlandssvenskan, som omfattar redovisning av låneelementen (lånord, ordbildningselement) och annan påverkan, direkt och indirekt (t. ex. betydelseförändringar inom den inhemska ords-katten). Dels redogörs för det främmande språk-godsets (väsentligen lånordens) anpassning till det låntagande språkets system, lexikaliskt, fonetiskt och morfologiskt» (s. 8).

Materialet till undersökningen är hämtat dels ur förf.s egna uppteckningar på nuckömål, dels ur tryckt och handskriven litteratur på området. Bland de tryckta källorna intar Danells avhandling Nuckömålet I—III samt Ordbok över Nuckömålet främsta rummet; andra källor är Saxéns avhandling Finska lånord i östsvenska dialekter, Freudenthal—Vendells Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna samt Vendells Ordbok över de östsvenska dialekterna. Dialekttexter i Kustbon och Svio-Estonica har excerperats, liksom också texter i Tibergs bok Ståndssamhället (särskilt vippalmål). De viktigaste av de handskrivna källor som uttnyttjats är Tibergs stora estlandssvenska kortordbok i Dialekt- och Folkminnesarkivet i Uppsala samt de övriga estlandssvenska samlingarna därstädes. En viktig källa är slutligen de bandinspelningar av estlandssvenska dialekter som Edvin Lagman har gjort i Sverige efter estlandssvenskarnas överflyttning under andra världskriget.

Efter en historik över den forskning som bedrivits i estniskans inflytande på de estlandssvenska dialekterna redogör förf. för »språk-områdenas inbördes kontakter». Den svenska bosättingens historia tecknas, och den språkliga kontakten mellan svenskar och ester karakteriseras.

Densamme, *The Norwegian Language in America I—II* (1953); Densamme, *Bilingualism in the Americas* (1956); Vildomec, V., *Multilingualism* (1963).

Kapitel I avslutas med en redogörelse för transkriptionsprinciper och beteckningssystem. Förf. anser inte en noggrann fonetisk transkription nödvändig utan »har använt en förenklad, grov beteckning, som i huvudsak ansluter sig till den beteckning E. Lagman använt i sin gradualavhandling Studier över nuckömålets nominala ordbildning». När skilda källor använt olika beteckningssystem har förf. »i görligaste mån» normaliserat i anslutning till E. Lagmans system.³

2.2 I de följande kapitlen behandlas så estniskans inflytande på de estlandssvenska målen på det lexikaliska (kap. II), det fonetiska (kap. III), det morfologiska (kap. IV) och det syntaktiska fältet (kap. V). Efter en exkurs om estlandssvenskt inflytande på estniskan ges slutligen i kap. VI en sammanfattning och en översikt av resultaten av undersökningen.

Tyngdpunkten i Herbert Lagmans avhandling ligger på det 140 sidor långa kap. II. Förf. skiljer på tre slag av lexikalisk påverkan (s. 27):

»1. *Ordlån*, varmed avses överförande av en främmande uttrycksform (lånord, transfer).

2. *Översättningslån* (i vid bemärkelse, ty. Lehnprägungen, reproduction) el. s.k. ideella lån, där ett främmande språks tankeinhåll återges med inhemskt språkstoff.

3. *Hybridbildningar*, varmed avses en kombination av ord- och översättningslån (hybrid compounds).»

Den första av dessa grupper, lånord i traditionell mening, är den helt dominerande. S. 32—122 i avhandlingen kan karakteriseras som en ordlista över estniska lånord i estlandssvenska mål. Som estniska lånord betraktar förf. i princip alla ord som estlandssvenskan har mottagit

³ I citaten förekommer följande ljudbeteckningar som bör förklaras:

o motsvarar i estlandssv. citat *Imalf o*

ä » » » » » *o a*

u » » » » » *uu u*

t, d, n, s betecknar supradentala ljud, *l* är kakuminalt *l*, och *hl* markerar tonlöst *l*; *b, ä, g* avser tonlösa medior; konsonantlängd i estlandssv. markeras genom dubbelteckning, *gikk*, och vokallängd genom längdstreck, *üt*. I estniskan har vokaltecknen »europiska ljudvärden».

Huvudorterna inom det estlandssvenska språkområdet är Nuckö, Rickul, Sutlep, Nuckö-halvön, Ormsö, Vippal, Korkis, Rågöarna, Runö, Dagö, Gammal-svenskby, Nargö och förkortas Nu, Ri, Su, Nuh, Oö, Vi, Ko, Rå, Ru, Da, Gsv, Na. Vid belägg avser HL Herbert Lagman, EL Edvin Lagman, bd bandinspeln. Med NNO avses EL Nuckömålets nominala ordbildning, FrV står för Freudenthal-Vendells ordbok, SKES för Toivonen-Itkonen-Joki: Suomen kielen etymologinen sanakirja (Finsk etymologisk ordbok), EFK för Estlandssvenskarnas folkliga kultur, varav nr I är Tibergs Ståndssamhället, 1951.

direkt från estniskan, vare sig dessa etymologiskt sett är ursprungliga i estniskan eller inte. De svårigheter som här mött berörs i en allmän inledning till redogörelsen för lånorden. Lagman skriver (s. 30), att »studiet av ... de estniska lånorden i estlandssvenskan erbjuder ett komplicerat problem. Det är nämligen inte bara estniskan, som under långa tidrymder utövat inflytande på de estlandssvenska dialekterna; även andra språk, främst (låg)tyskan och i viss mån även ryskan, har satt varaktiga spår i dessa dialekter. Estniskan å sin sida har rönt inflytande från flera andra språk, bl. a. tyskan, ryskan och svenskan. En stor del av de ord, vilka som lånord kommit in i estlandssvenskan från estniskan, är redan förut lånord i detta språk. Lånelementen har sålunda i stor utsträckning korsat varandra i olika riktningar, innan de hamnat i estlandssvenskan, vilket ytterligare komplicerar problemet. I flera fall kan det därför vara förenat med stora, ja, oöverstigliga svårigheter att avgöra, vilket språk som egentligen bör betraktas som långgivare av ett visst ord.»

2.2.1. Förteckningen över estniska lånord upptar 535 uppslagsord. Som uppslagsform har Lagman valt det estniska ord som lånats, varefter de växlande former och uttal som upptecknats i estlandssvenska dialekter redovisas. Betydelse anges både i estniskan och i estlandssvenskan. Användningen i estlandssvenskan illustreras i de flesta fall med citat ur dialektkällor.

Som indelningsgrund vid presentationen av lånorden har förf. valt först ordklass och därefter ämnesområde. Substantiven är den helt dominerande ordklassen. Dessa har grupperats i följande ämnesområden: Namn på yrkesutövare, yrken och titelinnehavare, t. ex. *mättsnikk* (estn. metsnik) 'kronojägare'; Personbeteckningar, släktskapsförhållanden och folknamn, t. ex. *kaim* (estn. kaim) 'namne'; Kroppsdelsbeteckningar, t. ex. *nägo* (estn. nägu) 'ansikte, utseende'; Militärord, t. ex. *sinäl* (estn. sinel) 'militärkappa'; Djurnamn, t. ex. *kilo* (estn. kilu) 'ansjovis, vassbuk'; Växtnamn, t. ex. *sigor* (estn. sigur) 'cikoria'; Namn på klädespersedlar o. d., t. ex. *tano* (estn. tanu) 'huvudbonad för gifta kvinnor'; Namn på mått och målkärl, t. ex. *vakk* (estn. vakk) 'mått för säd el. potatis'; Namn på köksredskap och maträtter, t. ex. *käfe* (estn. kohvi) 'kaffe', *sai* (estn. sai) 'vetebröd'; Benämningar i samband med bygge och husinredning, t. ex. *akk* (estn. aken) 'fönster; glugg', *bëning* (estn. pööning) 'vind i finare hus'; Benämningar i samband med näringsfång och samfärdsel, t. ex. *natt* (estn. natt) 'fiskhåv', *kare* (estn. kari) 'hjord, boskap', *rüp* (estn. ruup) 'flatbottnad båt'; Namn på bruksföremål, redskap och verktyg, t. ex. *malk* (estn. malakas, dial. malk) 'påk, stör', *pint* (estn.

pint) 'ledad tröskslaga'; Abstrakter, t.ex. *aro* (estn. aru) 'vett, förstånd', *himo* (estn. himu) 'lust, lusta' *iutt* (estn. jutt) 'berättelse, saga, prat'; Andra substantiv, t.ex. *kink* (estn. kink) 'kulle', *kīk* (estn. kiik) 'sällskapsgunga, slänggunga', *muta* (estn. muda) 'dy, slam, gyttja'.

Som exempel på från estniskan lånade adjektiv i estlandssvenskan kan nämnas *nīske* (estn. niiske) 'fuktig', *parast* (estn. paras) 'lagom (stor)', *vinnsat* (estn. vintske) 'seg'. Tämligen många verb har lånats, t.ex. *ait* (estn. aitama) 'hjälpa', *iāma* (estn. jamama) 'prata, sladdra, tala i yrsel', *kāla* (estn. kolama) 'gå och driva', *raisik* (estn. raiskama) 'slösa'. Adverb; ex. *kanes* (estn. kaunis) 'ganska'. Bland interjektionerna återfinns åtskilliga lockrop, t.ex. *siokksiokk* (estn. suks suks) 'lockrop till hästar', *tipetipe* el. *tipotipo* el. *tipptipp* (estn. tibu 'höna') 'lockrop till höns'.

2.2.2. Den andra stora gruppen, översättningslånen, indelar Lagman främst efter morfologiska kriterier, i det lånen kan utgöras av avledningar, sammansättningar eller hela ordförbindelser (fraser). Som en underavdelning till översättningslånen tar förf. upp även de s.k. betydelselånen, där svenska ord har fått delvis ny betydelse genom inverkan från estniskan.

Som exempel på avledning kan anföras från Nu:

gā-ar el. *gāo-ar* v.-s. »gåare», 'gikt, reumatism'. Estn. *jooks-va*, dial. *jōks-ja* 'Läufer, Maus, Gicht', v.-s. till *jooksma* 'laufen, rennen'
Ex. *han ha fai gāan* 'han har fått reumatism' (s. 124).

Ett belysande exempel på sammansättning bland översättningslånen är vippalmålets *brēs-fereldre* n. pl. »brödföräldrarna», 'husbönderna', från estn. *leiva-vanemad* d:o, av *leib*, gen. *leiva* 'bröd' och *vanemad* 'föräldrar' (s. 125). Och av fraser som mer eller mindre ordagrant har översatts kan citeras från Sutlep:

få skinn ive auana (estn. *sōba silmadele saama*) »få skinn över ögonen», 'kunna sova'. Ex. *ia ha änt fai skinn ive auana nāt* 'jag har inte kunnat sova i natt' (s. 136).

Under betydelselån redogör Lagman framför allt för den betydelseutvidgning som vissa verb har genomgått under estniskt inflytande. Så betyder *drāa* inte bara 'dra' utan också 'driva med, håna, smäda' med betydelseutvidgning i anslutning till estn. *tōmbama*. På liknande sätt har *gå* utvidgat sin betydelsesfär. Det betyder inte bara »1. gå (i motsats till komma)» utan också »2. resa, fara, 3. bliva (till), 4. gro»

(s. 138). Betydelsevarianterna 2—4 har tydligen utvecklats i anslutning till det estniska verbet *minema* (låhen, suppletiv böjning).

2.2.3. Hybridbildningarna kan illustreras av nuckömålets *iutt-mann* m. 'en som berättar bra'. Förebilden är estn. *jutu-mees* d:o, av *jutt*, gen. *jutu* 'berättelse' och *mees* 'man' (s. 141).

2.2.4. Kapitel II avslutas med en utförlig redogörelse för »lånordens lexikaliska integration». De flesta estniska lånorden har övertagits för att tillfredsställa ett ständigt växande behov av beteckningar för nya ting och begrepp. Inom språksystemet som helhet har dessa lån inte försakat vare sig störningar eller betydelseförskjutningar.

Ett mindre antal lånord har trängt undan och ersatt tidigare inhemska ord. Lagman nämner särskilt vissa interjektioner, vidare t.ex. verbet *vraisik* 'slösa', vartill någon inhemska synonym inte finns i nuckömålet.»

Ofta finns inhemska synonymer vid sidan av lånord. Förf. presenterar en rad sådana synonymgrupper, reder ut de enskilda ordens betydelse och diskuterar deras stilvärde. Som exempel på nära nog fullständiga synonymer nämns bl.a. *noi* — *klubb* 'klubba' och *safor* — *baks* 'skafferri'.

Vanligare är att lån leder till betydelsespecialisering, om ett likabetydande ord redan finns i språket. Denna inskränkning i betydelsen visas i en mängd synonymgrupper, t.ex. i de olika orden för 'ansikte': *anlätt*, *ansift*, *nägo*, *aoar*. Lånordet är *nägo* (estn. *nägu*), som betyder 'ansikte, utseende'. Som en följd av lånet har *anlätt* (anlete) och *ansift* (ansikte) fått sin betydelse ytterligt inskränkt; det förra brukas nära nog endast i vissa sammansättningar, det senare betyder enbart 'kind'. »I vissa uttryck har även *aoana* 'ögonen' kommit att betyda ansikte, sannolikt till följd av estniskt inflytande. Här är det alltså i viss mån fråga om ett betydelselån. Som utgångspunkt har man haft uttryck som *vask se milla aoana* (estn. *silmi pesema*) 'tvätta sig i ansiktet' (eg. »mellan ögonen»)» (s. 149).

Även stilistiska avvägningar görs, och förf. ger exempel både på ord, som vid inlånet fått en pejorativ innebörd (ofta ord som betecknar *personer* eller *utseende* och *beteende*), och på sådana, som vid inlånet har stigit i rang. Det senare gäller t.ex. det från estniskan lånade *kulp* 'slev'. »Det gamla ordet *hlain* användes om en hemmagjord träslev. *Ain kulp* fick man köpa i handelsboden, och den var finare och lätthanterligare än den gamla träsleven, som fick sitt verksamhetsområde inskränkt» (s. 159).

2.3. I kap. III undersöker förf. i vad mån man kan spåra estniskt inflytande på de estlandssvenska dialekternas ljudsystem. Här tillämpas en kontrastiv strukturalistisk metod: mot varandra ställs nuckö-

målets fonologiska system (analyserat med kommutationsmetoden) och estniskans. De båda språkens vokalism, konsonantism och prosodi (kvantitet samt tryck- och tonaccent) konfronteras, varefter de estniska lånordens anpassning till estlandssvenskt ljudsystem analyseras. Vid behandlingen av konsonantismen beaktar Lagman även fonotaktiska förhållanden.

Resultaten av denna del av undersökningen sammanfattas sålunda (s. 196): »De estniska lånorden i estlandssvenska dialekter har fonetiskt i allt väsentligt anpassat sig till genuin estlandssvenska, såväl vad beträffar vokalism som konsonantism. Främmande språkljud substitueras med det närmast liggande ljudet i det egna språket. Några främmande fonem har sålunda inte övertagits.

Förekomsten av de tonlösa mediorna *b*, *d*, *g* i de perifera estlandssvenska målen, där de står för ursprungligen korta *p*, *t*, *k* i vissa ställningar, har emellertid samband med förhållandena i estniskan. Möjligen är de att betrakta som substratfenomen.

Lånorden avspeglar vissa estniska särdrag i fråga om *fonotaxen*; vissa för estlandssvenskan främmande ljudförbindelser har bibehållits, t.ex. *pl-*, *-lp*, *-lk*, *-lkn-*, *-tk*, *-rpl-*. Dessa har dock inte blivit produktiva i språket.

Lånorden avspeglar dessutom vissa estniska särdrag i fråga om prosodien på så sätt att estniska accentförhållanden bibehållits. Detta gäller särskilt sena lånord med tonvikten på första stavelsen, t.ex. *kaḍin*, *matros*, *patron*.

I ett avseende synes hela det estlandssvenska språkområdet ha influerats av estniskan, nämligen då det gäller den musikaliska accenten. På grund av estniskt inflytande anses den dubbla ordaccenten (I och II) ha ersatts av accent I.»

2.4. I kapitel IV diskuteras förutsättningarna för estnisk interferens på estlandssvenskans morfologiska system. Estniskan skiljer sig avsevärt från estlandssvenskan till sin morfologiska struktur. Den förra är ett agglutinerande språk med ett rikt formsystem; substantiven har 14 kasus och verben har personböjning i både sing. och plur. Lagman redogör för de formförändringar de estniska lånorden genomgår, då de upptas i estlandssvenskan.

Vid anpassningen av estniska lånord till estlandssvenskt genussystem — estniskan saknar grammatiskt genus — har i många fall substantivets yttre form blivit avgörande. Det gäller framför allt sådana ord, vars ljudstruktur gjorde det möjligt att inordna dem i vissa karakteristiska grupper av inhemska ord. Exempel härpå är kortstaviga lånord på

-o (-a), som har anslutit sig till typen *viko* 'vecka' med feminint genus (bl.a. *nägo* 'ansikte' och *häta* 'nöd, fara'). Personbeteckningar har fått naturligt genus, mask. eller fem. Undantag bildar enstaka personbeteckningar med pejorativ bibetydelse; dessa behandlas som neutra, t.ex. *figör* n. 'gyckelmakare', *raisk* n. 'slarver' (i estniskan med bet. 'as, åtel'). I övrigt syns de estniska lånorden ha fått sitt genus i estlandssvenskan genom rena tillfälligheter.

Vid inordnandet av lånorden i estlandssvenskans böjningssystem har estniskans flexionssystem inte spelat någon roll. Ofta har lånordens yttre form kraftigt ändrats, särskilt genom ordförkortning, för att anslutning till estlandssvenskan skulle vara möjlig. I några perifera mål förekommer dock enstaka substantiv med estnisk pluraländelse. Denna har dock inte blivit produktiv, och formerna uppfattas närmast som ett slags kollektiver. Ex. *lorped* 'byxor av grovt linnetyg', *korilad* 'bjällerkrans', *sigored* 'cikoria'.

Då det gäller ordbildningen kan ett visst estniskt inflytande märkas, i det några avledningsändelser inlånats med vissa ord och därefter i någon mån blivit produktiva. Det är adjektivsuffixet *-mōde* 'liknande' (estn. -moodi av lågtyskt -modich), verbsuffixet *-et* (-ot) med iterativ innebörd samt adverbsuffixet *-ste* (estn. -sti), som betecknar något plötsligt inträffande. Ex. *däfteš-mōde* 'läkaraktig, som har vissa insikter i läkaryrket'; *kiōsot* 'reta, förarga'; *knåpste* 'bums'.

En annan ordbildningstyp, som enligt Lagman har övertagits direkt från estniskan, är sammansättningar med *-mann* (estn. -mees). Motsvarande sammansättningar är mycket frekventa i estniskan. Ord som *hålpas-mann* 'hjälpare, en som lägger sig i andras affärer' och *ita-mann* 'storätare' är troligen direkta översättningslån (estn. abi-mees och sööma-mees), och med dessa ord och liknande som mönster har ordbildningstypen blivit produktiv.

En konstruktion som syns ha estnisk förebild har redan behandlats under översättningslån, nämligen verbalsammansättning med verb—adv./prep., som är mycket vanlig i estniskan. Typen har blivit produktiv i de estlandssvenska målen med översättningslånen som mönster. Det gäller särskilt verb sammansatta med *ā* 'av' (estn. ära), t.ex. *gåra ā* 'räcka, förslå'.

2.5. I kapitel V diskuteras estniskans inflytande på de estlandssvenska målens syntax. Förf. framhåller i skilda sammanhang, att det estniska inflytandet varierar betydligt i de skilda målen. Detta gäller särskilt syntaxen, och Lagman har i detta kapitel vid sidan av nuckömålet i synnerhet uppmärksammat målen i Vippal samt på Dagö, Nargö och

Runö. I dessa perifera mål kan man spåra en djupgående estnisk påverkan på syntaxen, medan i de centrala målen i Nuckö och i synnerhet på Ormsö endast enstaka, mycket frekventa syntaktiska konstruktioner har övertagits.

Det har inte varit lätt att gruppera de företeelser som här kommer i fråga. Lagman har valt en konventionell indelningsgrund efter ordklass.

Substantiv. Mot bruket i centrala estlandssvenska mål saknas i viss utsträckning artikel vid subst. i perifera dialekter, särskilt vippalmålet. Det gäller framför allt obest. art. Företeelsen bedöms som inflytande från estniskan, som ju saknar såväl bestämd som obestämd artikel. Ex. *Kårs kirke e gamla steinkirk* (Nu: . . . *ain gamla . . .*) 'Kors kyrka är en gammal stenkyrka' Vi. Artikellös form av subst. kan t.o.m. förekomma i bestämd betydelse i vippalmålet, i synnerhet vid femininer på -ing.

Estniskans rika kasussystem har givetvis ingen som helst motsvarighet i de estlandssvenska målen. De semantiska relationer som i estniskan uttrycks genom kasusböjning måste i allmänhet återges med hjälp av preposition. Indirekt kan estniskt kasusbruk återspeglas just i bruket av preposition. Lagman har observerat och analyserat en rad fall i vippal- och nargömålen. Ett par exempel:

Allativ (ändelsen *-le* s.k. yttre lokalkasus, uttrycker riktning mot något, motsvarar ofta dativ). Ex.: *Ät hūsi blāi lādīst stikko tāki pā* (estn. *majale sai pandud . . .*) »åt huset lade man spåntak på», dvs. 'på huset lade man spåntak' Na (EL bd) (s. 213).

Translativ (ändelsen *-ks*, betecknar 'bli till, övergå till, kalla någon för något'). Ex.: *Till tīsker kallast all sām itt gick opa eng- å ākarārva* (estn. *saksteks kutsuti . . .*) 'tyskar, herremän, kallades alla, som inte gick på äng- och åkerarbete' Vi (EFK I s. 88). Nu: *tīsker* el. *fjäre tīsker kallast . . .* (s. 214).

Räkneord. Det utbredda bruket av singular form av subst. efter räkneord diskuteras. Förf. påpekar att uttryckstypen även är inhemsk, men han räknar ändå med ett visst estniskt inflytande på så sätt att det utsträckta bruket skulle ha gynnats av liknande konstruktioner i estniskan.

Pronomen. Förf. anser att en viss påverkan från estniskan kan märkas i användningen av vissa pronomina i de estlandssvenska målen. Sålunda nyttjas pronominet »man» i långt mindre utsträckning än i riksspråket; i stället används *tu* eller *tö* 'du', »tydligt i överensstämmelse

med estniskt språkbruk». Vidare diskuteras singular form efter *mång* 'mången', *mike* 'mycket' och *lite* 'lite'. Lagman sammanfattar (s. 218): »det eventuella estniska inflytandet yttrar sig i föreliggande fall främst i att singularformen av 'mången' i vissa fall kommit att få en mer utpräglad plural betydelse än i riksspråket, att *mike* 'mycket' i viss utsträckning börjat användas som ett slags pluralform till 'mången', varvid det fått en utvidgad användningssfär, samt att *lite* 'litet' också kommit att få betydelsen 'få'.»

Verb. Förf. redogör först för infinitivens syntaktiska funktioner i de estlandssvenska målen, därefter för den estniska infinitivens former och användning samt visar några fall, där estnisk influens anses föreligga. Så har de böjda infinitivformerna i estniskan lett till att man i nuckö-målet använder preposition + infinitiv i uttryck som annars inte är vanliga i svenskan, t.ex. *Ve stivo opp frām ita* (estn. me tōusime sōōmast) 'vi steg upp från bordet (eg. »från ätandet»)' (s. 222).

Vidare föreligger en märklig överensstämmelse mellan estniskans *da*-infinitiv och verbets *s*-form i nuckö-målet, t.ex. *Hann fikk sokas* (estn. ta sai *sugeda*) 'han fick en uppsträckning'.

På estniskt inflytande beror enligt Lagman även bruket av final infinitiv omedelbart efter imperativ. De flesta hithörande uttryck har direkt motsvarighet i estniskan, t.ex. *Kom ita* (estn. tule sōōma) »kom äta», dvs. 'kom och ät'.

I de perifera målen tillkommer vissa fall av efter estniskt mönster utelämnat infinitivmärke, där infinitiven i nuckö- och ormsömålen föregås av *te* 'till' eller *opa* 'uppå'.

Användningen av perfekt particip företer i vissa fall en tydlig påverkan från estniskan i estlandssvenska mål. Det gäller framför allt:

- a) bruket av negerat perfekt particip (motsvarande abessivformen av estniskans *ma*-infinitiv), t.ex. *Ia är õ ite* (estn. ma olen sōōmata) »jag är oäten», dvs. 'jag har inte ätit'.

och

- b) konstruktioner med verben *blī* och *vāra* jämte sammansatta particip med *ā*, vilka har tydliga förebilder i estniskan, t.ex. *Arbete är ā-giōd* (estn. tōō on āra tehtud) 'arbetet är »avgjort», dvs. gjort' (s. 226).

I fråga om bruket av hjälpverb tycks estniskt inflytande föreligga i de perifera målen, framför allt däri att man i åtskilliga fall använder hjälp-

verbet 'vara' i stället för 'hava'; detta i överensstämmelse med estniskans bruk av verbet *olema* 'vara'. Ex. *Ite Kårs sōkna e itt tōlet hērdēst* (estn. . . . ei ole seda kuulnud) 'i Kors socken har man inte hört sådant' Vi (s. 229).

Användningen av passiv form är vanligare i estlandssvenska mål än i riksspråket och alldeles särskilt gäller detta de perifera målen, i synnerhet de på Nargö och i Vippal. Den höga frekvensen har enligt Lagman befordrats av estniska förhållanden. Anmärkningsvärd är nargömålet efterbildning av estnisk sammansatt passiv form; ex. *Åt hūsi* etc. (estn. majale etc.). Se ovan s. 185.

Adverb. Som exempel på estnisk influens på adverbbruket i de perifera målen nämner Lagman, att man i runskan använder det interrogativa pronominet *hank* 'var?' också som relativt adverb med betydelsen 'varest, där'. I överensstämmelse med estniskt språkbruk förekommer det i nargömålet som bestämning till vissa verb adverb för riktning, där man väntar sig adverb för befintlighet. Ex. *Vem veit va många tūsen dem ä drānkna hit* (estn. kes teab mitu tuhat neist on *siia* *uppunud*) 'vem vet hur många tusen av dem har drunknat här' (eg. hit) (s. 231). Dock påpekar förf. att detta vidgade bruk av riktningsadverb är känt även från den finländska högsvenskan och från nyländskan.

Konjunktioner. Intresset koncentreras till den estniska konjunktionen *et* 'att'. I de estlandssvenska målen används *än* som allmänt underordnande fogaord, men nargösvenskan brukar *et*, som här alltså är direkt lån från estniskan.

I estniskan används *et* även som final och kausal konjunktion, och i analogi härmed brukas *än* i vippaldialekten i betydelserna 'på det att' och 'därför att'.

Subjektlösa satser. I estniskan utelämnas mycket ofta subjektspronomen, vilket givetvis har samband med att verben har personböjning i både sing. och plur. I de perifera estlandssvenska målen, särskilt vippalmålet, används i stor utsträckning subjektlösa satser enligt estnisk förebild. Nuckö- och ormsömålen däremot överensstämmer i stort med centrala svenska mål i detta avseende.

Ordföljd. Även i fråga om ordföljden har i synnerhet de perifera målen — vippalmålet, nargödialekten och runskan — påverkats av estniskan. Sålunda förekommer stundom rak ordföljd efter predikatsbestämning i satsens början, t.ex. *Sen tām fikk heila somarn marsēr till fjōts te Estland* 'sen fick de hela sommaren marschera till fots till Estland' Vi.

Större spridning har en annan företeelse, nämligen placeringen av

verbet sist i narrativ sats. Lagman anför bl.a. ett belägg från Ormsö: *Ä te sja allt hav äta fjæ* 'Och när alla hade fått mat' (s. 235).

2.6. Efter en exkurs om estlandssvenskt inflytande på estniskan — i allt väsentligt en redovisning av de resultat Paul Ariste kommit till i sina forskningar — följer så i slutkapitlet (VI) Sammanfattning och resultat.

3. Ämnet för Herbert Lagmans gradualavhandling är — i den omfattning förf. har givit det — mycket stort. Sålunda behandlas det estniska inflytandet både diakroniskt och synkroniskt; alla sidor av språket beaktas: ordförråd, ljud- och formsystem samt syntax; hela Svenskestland, dvs. flera sinsemellan skilda dialekter, omfattas av undersökningen.

Ämnet är också mycket svårt. Förutom de svårigheter som är direkt förknippade med bredden i undersökningen kan särskilt framhållas, att ämnet ställer mycket stora krav på förf.s kunskaper i både estlands-svenska dialekter och estniska, att materialet är av delvis svårtillgänglig karaktär (obearbetade dialekttexter och bandinspelningar) och slutligen att Lagmans ambition att med sitt arbete framlägga »en delstudie då det gäller språklig interferens» (s. 9) innebär, att uppgiften icke blott ter sig i praktiskt hänseende svårbemästrad utan även framstår som teoretiskt ytterst komplicerad.

Den första punkt som vid en närmare granskning av Lagmans avhandling inbjuder till diskussion är förf.s teoretiska ställningstagande, framför allt hans uppfattning av interferensbegreppet. Den internationella litteraturen om språklig interferens är nästan oöverskådligt rik, och det har knappt varit möjligt att göra på annat sätt än förf. här har gjort: anknyta det teoretiska resonemanget till några erkända standardverk och dessutom beakta vad som ur nordisk synvinkel ter sig viktigt. Lagman bygger främst på Weinreichs *Languages in Contact*, som har fått bidra både med definitioner, allmänna resonemang (särskilt s. 4 i *Svensk-estnisk språkkontakt*) och plan för framställningen (jfr Lagmans kapitelindelning med Weinreichs kap. 2, *Mechanisms and Structural Causes of Interference*).

Med hänvisning till Weinreich ger Lagman definitionen: »Med språklig interferens . . . menar man utbyte av språkliga element och de följder som detta kan få för de berörda språkssystemen. Under denna term innefattas sålunda alla avvikelser i det språkliga mönstret, som införandet av ett främmande element medför» (s. 4). Lagman återger vidare Weinreichs diskussion om interferens i *la parole* och *la langue* och de olika undersökningsmetoder som därvid måste komma till användning. När

förf. så redogör för ämnet för avh. fastslår har först, att undersökningen »faller inom den för närvarande synnerligen livaktiga språkliga interferensforskningen».

Tyvårr ger Lagman inte klart besked om vilka faser av interferensprocessen han avser att behandla. Det framgår först så småningom av stoffurvalet och av uttalanden längre fram i avhandlingen. Naturligt nog upptar den lexikaliska påverkan största utrymmet i avhandlingen. S. 6 skriver förf.: »Inom vokabulären räknar man vanligen med följande kategorier alltefter anpassningsgraden av låneelement till det låntagande språkets system: 1. *citatorð* . . . , 2. *främmande ord* . . . , 3. *lånord* . . . » Hur viktig denna uppdelning av de lexikaliska låneelementen är i Lagmans framställning framgår först mot slutet av kap. II. Under rubriken »Lånordens ålder» upplyser förf., att »de äldsta lånorden torde . . . härröra från 1300- och 1400-talen» (s. 161). Om de yngsta tillskotten till estlandssvenskans vokabulär däremot: »De allra senaste orden av estniskt ursprung, som användes i de estlandssvenska dialekterna, var företrädesvis ord i samband med den nya förvaltningen. Dessa har emellertid inte upptagits här, eftersom de inte kan anses som lånord i egentlig mening utan snarare som främmande ord eller citatorð» (s. 162).

I Svensk-estnisk språkkontakt behandlas i stort sett således endast lånord i traditionell mening, dvs. ord »som införlivats fonetiskt och morfologiskt, så att de i stort sett inte mera skiljer sig från arvorden» (enl. definition s. 6). Det är beklagligt att Lagman gjort denna inskränkning vid stoffurvalet. Ty hur skall man kunna studera fonetisk och morfologisk interferens — som ju också är förf. syfte —, om man från början ur sitt material utesluter de »ord från ett annat språk . . . som på grund av sin ofullständiga anpassning i fråga om uttal, böjning, betoning el. fonotaktisk struktur m m klart skiljer sig från den inhemska ordskatten» (definition på främmande ord, s. 6)? Det är ju just dessa mer eller mindre tillfälligt nyttjade ord ur det främmande språket som kan ge intressanta upplysningar om interferens i la parole.

Ytterligare ett citat som belyser Lagmans principer vid stoffurvalet: »Saxén upptar . . . en del ord från Vippal och övriga perifera områden, som nutida sagesmän inte vill kännas vid. Man känner visserligen till de ifrågavarande orden från estniskan men förnekar att dessa ord skulle ha utgjort en integrerad del av det egna språket. Det är här tydligen fråga om tillfälligt använda ord, som uppgivits av meddelare, vilka inte varit i stånd att skilja på vilka ord som egentligen var att betrakta som lånord, då man ju behärskade båda språken och tillfälligt kunde använda ord ur grannspråket utan känsla för att dessa egentligen inte tillhörde det egna

språket. I ett tvåspråkigt område är det knappast möjligt att dra någon skarp gräns mellan egentliga lånord och tillfälligt brukade ord ur det andra språket» (s. 163, ur Sammanfattning av kap. II). Den situation som här tecknats kan tjäna som skolexempel på interferens i *la parole* i ett tvåspråkigt område. Emellertid deklarerar förf. även här, att undersökningen endast avser *la langue* eller de ord »som utgör en integrerad del av språket».

En väsentlig punkt i definitionen av interferens är att upptagandet av det främmande elementet skall medföra en störning i det existerande språksystemet, en avvikelse från dettas struktur — lexikaliskt-semanticiskt, fonetiskt, morfologiskt eller syntaktiskt. (Weinreich: »deviation from the norm») Det är en öppen fråga, om ordlån utan interferens över huvud kan förekomma (således »mere additions to an inventory», Weinreich s. 1). Lagman tar ställning härtill i den för övrigt synnerligen givande utredningen »Lånordens förhållande till det inhemska ordförrådet»: »De flesta lånorden har inkommit för att täcka det ständigt växande behovet av benämningar på nya ting, föremål, personer och begrepp. De nya orden av detta slag inordnar sig i de olika begreppsfärerna utan att förorsaka några störningar eller betydelseförskjutningar inom det tidigare ordförrådet» (s. 145). (Anmälares spärrning) Om vi inte heller — i anslutning till vad som ovan diskuterats — räknar med fonetisk eller morfologisk interferens vid dessa lånord, måste detta helt enkelt innebära, att huvuddelen av Lagmans material faller utanför begreppet språklig interferens enligt de definitioner som förf. själv har anfört!

En annan kärnfråga när det gäller interferensbegreppet rör motsättningen *la parole* — *la langue*. Lagman anser att »språklig interferens kan inträda på två plan, i *la parole* och i *la langue* för att använda Saussures termer» (s. 4). Denna uppfattning tycks vara den vanliga bland interferensforskarna, så t.ex. i Eva Martins avh. Studien zur Frage der linguistischen Interferenz. Lehnprägungen in der Sprache von Franz von Kazinczy (1759—1831). Stockholm 1970. I sina mycket utförliga Einleitende Betrachtungen diskuterar Eva Martins förutsättningarna för språklig interferens, varvid hon särskilt uppehåller sig vid terminologin i en rad specialarbeten härom. Och i definitionen på interferens nämner hon främst »die Resultate (spärrat här) der Störungen, die sich durch die Möglichkeiten, die Perspektiven und Realiteten einer anderen Sprache kundgeben» (a.a. s. 51), dvs. i *la langue*. Ur strukturalistisk synvinkel kan emellertid invändningar göras mot ett sådant synsätt. Sålunda syns mig redan Weinreichs framställning i viss mån motsägelse-

full. A.a. s. 11 behandlar Weinreich »Interference in Speech and Language» och skriver bl.a.: »In language, we find interference phenomena which, having frequently occurred in the speech of bilinguals, have become habitualized and established.» Och följande sida om olika metoder vid studiet av interferens: »The study of borrowed elements established in a language is simpler» (i.e. than in the act of speech) »because they can be elicited through repeated questioning of an informant» etc. Men enligt Weinreichs egen definition (a.a. s. 1, citerad ovan) är ju interferens avvikelser från den språkliga normen, dvs. just det etablerade mönstret, systemet, la langue. Synkroniskt-strukturellt är det likgiltigt, hur dessa mönster historiskt sett har utvecklats. När Weinreich räknar etymologiskt främmande men synkroniskt helt integrerade element som interferensfenomen, följer han inte sin egen definition på interferens. När Einar Haugen i *Language* 1954 recenserade *Languages in Contact*, kritiserade han Weinreich just på denna punkt: »... while he here claims to be describing interference, his examples are largely drawn from established loans, which show adjustments to previously borrowed words of the same types. This is the reason for the reviewer's adoption of the point of view that a loanword description is not to be regarded as describing the actual historical process, but as a comparison between MODEL and REPLICA which reveal the sum of all changes during the process of interference» (a.a. s. 387). Senare har Haugen ännu skarpare betonat vikten av att avgränsa innebörden i termen interferens. Så skiljer han i *Bilingualism in the Americas* (1956) — som Lagman anför i sin korta översikt av viktigare verk inom interferensforskningen — på tre stadier i fråga om språklig påverkan: »1) *switching*, the alternate use of two languages, 2) *interference*, the overlapping of two languages, and 3) *integration*, the regular use of material from one language in another, so that there is no longer either switching or overlapping, except in a historical sense» (a.a. s. 40). Haugen vill således inskränka bruket av termen interferens till relationen mellan två samtidigt existerande system i språknyttjarens medvetande. Mot Weinreich anmärker han, att om ett främmande element — i historisk mening — först har accepterats och blivit en integrerad del i ett språkligt system, så är det inte längre fråga om interferens.

I mitt tycke bör man ansluta sig till Haugens uppfattning och reservera termen interferens för »the process itself» och utesluta »established loans» (= a state, the results). För det första ansluter sig denna trängre betydelse mera logiskt till givna definitioner, för det andra blir termen mera användbar.

Herbert Lagman använder i Svensk-estnisk språkkontakt termen *interferens* i vidast möjliga betydelse. Undersökningen omfattar sålunda i princip allt estniskt inflytande som i någon mån assimilerats i det låntagande språket, alltså även ärvda lånord som från synkronisk synpunkt inte kan betraktas som interferensföreteelser och ofta inte heller vid inlåningen rubbade det dåvarande lexikalisk-semantiska systemet. Samtidigt avgränsar förf. sitt stoff så att mera flyktiga interferensfenomen i la parole lämnas utanför. Detta senare kan med tanke på ämnets vidd och svårighetsgrad vara välmotiverat, då det gäller det lexikaliska fältet, men man saknar en precisering i avh. av ämnets begränsning och en motivering härför.

Lagmans begränsning av sitt ämne innebär bl.a., att själva interferensprocessen egentligen inte berörs annat än undantagsvis. Kanske som en följd av denna avgränsning använder förf. termen *interferens* som synonym till *inflytande*, *påverkan* och *lån*. Därmed är förf. också starkt benägen att behandla de språkliga förändringarna ur det givande språkets synvinkel (inflytande, påverkan) i stället för det mottagande (interferens). Att välja en etymologisk utgångspunkt i en redogörelse för lånord är ju naturligt, men vid ett studium av exempelvis fonetisk interferens är det lika självklart att det mottagande språkets ljudsystem måste stå i centrum. Hur givande ett ensidigt fasthållande vid det mottagande språkets synvinkel kan vara — också när det gäller det lexikaliska fältet — visar Lagman i den ovan refererade framställningen om »Lånordens lexikaliska integration».

4.1. Som ovan har framhållits ligger tyngdpunkten i Lagmans avhandling på det estniska inflytandet på det lexikaliska fältet, redovisat i kap. II. Huvudintrycket av listan över estniska lånord är att den är noggrant genomarbetad, pålitlig i sak och rik på givande upplysningar och resonemang av både lingvistisk och allmänskulturell natur i förklaringarna av ordens former och betydelser.

Stommen i ordsamlingen utgörs av utdrag ur de ordböcker som nämnts ovan s. 178. Detta material har emellertid inte övertagits mekaniskt, utan förf. har ingående och kritiskt granskat sina föregångare och på många punkter gjort korrigeringar, som i allt verkar övertygande. Ordboksmaterialet har Lagman vidare utökat väsentligt genom att ur publicerade texter, bandinspelningar och »egna uppteckningar» plocka fram en mängd ord, som tidigare forskning har förbisett. För omkring 10% av orden uppger förf. sig själv som enda källa.

Även om man bortser från svårigheten att dra en gräns mellan etablerade lånord och tillfälligt brukade citatord ur estniskan, är det ytterst

vanskligt att kontrollera fullständigheten i Lagmans ordsamling — i synnerhet för den som själv inte är estlandssvensk och dessutom inte behärskar estniska. En indirekt kontroll har anmälaren dock företagit genom att göra en sammanställning av beläggens ursprung.

Lagman anger för varje ord i vilken dialekt det har belagts, t.ex. Vi, Da eller NuÖ. Antalet belägg från olika dialekter förekommer på följande sätt (siffrorna ungefärliga): Nu (även innefattande belägg markerade Su, Ri, Nuh, varvid dock endast en Ortsangivelse räknats vid varje belägg) 400, Vi 200, Öö 150, Da 120, Ko 105, Rå 85, Ru 80, Gsv 50, Na 45. I ett femtontal fall uppges, att ett ord är allmänt förekommande eller känt i alla dialekter.

Siffrorna i sammanställningen ger inte en proportionell bild av det estniska inflytandet på de estlandssvenska dialekterna. Om ViKo och Na skriver Lagman (s. 21), att »lånebeståndet i de dialekter, som talades inom dessa områden, var vida mer omfattande än i övriga estlandssvenska dialekter». Detta återspeglas ingalunda i antalet belägg från dessa mål. I stället dominerar nuckömålet i ordsamlingen i överensstämmelse med förf.s uttalande, att detta mål har lagts till grund för undersökningen. Materialet i kap. II bör snarast bedömas så, att nuckömålet är noggrannare utforskat och bättre känt, framför allt av förf., varför de estniska lånorden i denna dialekt har kunnat redovisas fullständigare än i övriga mål. En intensivundersökning av ordförrådet i exempelvis nargömålet skulle troligen tillföra Lagmans ordsamling åtskilliga estniska lånord.

Jag har också gjort en mera direkt kontroll av materialets tillförlitlighet genom att noggrant gå igenom hela ordförteckningen med en Stockholm boende estlandssvensk från Ormsö. Uppgifterna i ordförteckningen stämde i de flesta fall väl överens med dennes uppfattning. I några fall ville »min» meddelare inte kännas vid ord som hos Lagman uppges som ormsömål. I andra — och åtskilligt flera — fall sade han sig kunna använda ord som enligt ordförteckningen endast belagts i andra dialekter; han ansåg, att 240 av ordlistans ord kunde passera som ormsömål. I några fall uppgav han även avvikande uttal. Bristen på överensstämmelse med Lagmans uppgifter bör inte tolkas så, att den ene meddelaren har varit mer pålitlig än den andre. Snarare förhåller det sig väl så, att »ormsömål» inte är en enhetlig dialekt. »Min» meddelare är från Sviby, där det ju bodde rätt många ester, medan Lagmans informanter hör hemma i Hullo och Fällana, där esterna var mera fåtaliga.⁴

⁴ En bok om Estlands svenskar, Stockholm 1961, s. 54.

Lagmans förteckning över estniska lånord är sålunda i fråga om andra dialekter än nuckömålet icke uttömmande. Detta är i och för sig helt naturligt. Det har inte varit möjligt för förf. att fullständigt inventera ordförrådet i de estlandssvenska målen med det material som har stått till buds.

Lånordsförteckningen har åstadkommits genom sammanslagning av flera dialekters ordförråd och är sålunda i viss mån geografiskt oenhetlig. Den är inte mindre splittrad med hänsyn till tidsfaktorn. För åtskilliga ord uppges Freudenthal-Vendells ordbok från 1886 som enda källa. I flera av dessa fall kommenterar Lagman ordbokens uppgifter och visar, att vissa ords utbredning inte är densamma nu — eller rättare var omkring 1940 — som den som FrV uppger. Förskjutningar i ordförrådet har ägt rum under den tid källorna har tillkommit. Det relativt långa tidsperspektivet gör, att man måste vara försiktig vid en synkronisk bedömning av materialet.

Överförandet av språkprov från andra källor till den ljudbeteckning som förf. efter Edvin Lagmans mönster använder är mycket konsekvent. (Några smärre onöjaktigheter förekommer, såsom när uttalet *pärt* av ordet för 'anka' uppges för Ormsö på s. 53. Det rätta uttalet ges på s. 192: *pät*.) Lagmans källangivelser är exakta. Uppslagsordens användning illustreras i många fall förtjänstfullt av autentiska fraser.

Etymologierna i lånordsförteckningen är så vitt jag kan döma mycket pålitliga. Förf. visar här även säkra kunskaper i ryska och baltyska och har därmed lyckats undvika de fallgropar, som hotar en mindre polyglott forskare. I några fall är de etymologiska upplysningarna så knappa, att de kan leda till missuppfattning. Så t.ex. vid *mädo* (s. 83):

mödu 'Meth'

mädo, Su *mödo* f. 'mjöd, köpt i staden' Nu (Danell, Ob s. 285 b),
mödo f. 'mjöd' ViKoRå (AS), *mäto* f. Da (FrV s. 151 b).

Enligt SKES (s. 343 b) troligen ett baltiskt ord med bet. 'honung'.

Jfr Hellquist, EO s. 653 a—b.

Uppgiften från SKES om ett »baltiskt ord» leder tanken från den rätta etymologin. Alla nämnda former har samma ursprung, ieur. **medhu-*, som ju också sv. *mjöd* och ty. *Met* går tillbaka på. Hänvisningen till Hellquist gäller just *mjöd*, så sammanhanget har stått helt klart för Lagman. Att estlandssvenskan fått ordet från estniskan framgår av ljudgestalten.

Ett annat ord, där man väntat sig lite vidare utblickar, är det estniska »pasm el. pasman 'Garnfitze'», som återfinns i formerna *pasom*, *pasåm*,

pasm, *pasma* i estlandssvenska mål med betydelsen 'regelbunden del av garnhärva (60 varv runt härvelkorset)'. Förf. uppger, att ordet är känt även i finskan och i finlandssvenska mål och att ordets ursprung inte är klarlagt. Hänvisningar ges till Hellquists, Wessmans, Vendells och Saxéns ordböcker. Det är symptomatiskt att Lagman inte nämner, att ordet är vanligt i svenska och norska dialekter. Här som i åtskilliga andra fall saknar man ett vidare nordiskt perspektiv i avhandlingen.

I enstaka fall är Lagmans etymologier inte övertygande, så s. 118:

vommima 'mit der Faust schlagen'

våmbet 'välta' (stenar genom att man lägger sig med mage och bröst mot dem) Su (Danell, Ob s. 471 b).

Här har Lagman övertagit Danells uppgifter om såväl ursprung som betydelse. Mig förefaller etymologin tvivelaktig av flera skäl. Estniskans infinitivändelser (-ma eller -da) försvinner regelbundet vid anpassning till estlandssvenskans formsystem, och suffixet -et har tillagts för att ge verbet en iterativ innebörd, men det återstår att förklara b-inskottet. Enligt Danell, Nuckömålet I, s. 163 ff. har denna dialekt b-inskott mellan ett *m* och ett följande *l* eller *r*, däremot inte efter ett intervokalt *m*. Mot estniskt lån talar också den avsevärda skillnaden i betydelse mellan *vommima* och *våmbet*. Är det inte rimligare att sammanställa ordet med nuckömålet *våmb*? Detta ord tycks enl. Danell endast beteckna kons mage, men det kan ju vara fråga om en sen betydelseinskränkning. Ett starkt stöd har denna etymologi hos Rietz, som under *vamb* även tar upp ett verb *vamma* (Fellingsbro, Vm) med exakt den betydelse Danell anför för *våmbet*.

Till sist ett par ord om några tekniska detaljer. Det är inte lätt att hitta i ordförteckningen. Frågan är om en indelning i ordklasser och begreppssfärer är så viktig, att en genomgående alfabetisk uppställning skall stå tillbaka härför. I åtskilliga fall tas nu samma ordstam upp på flera ställen. Några ex.: s. 88 *himo* sbst. 'lust', s. 107 *himost* v. 'ha lust till'; vidare s. 88 *härmo* sbst. 'stryk', s. 103 *härmost* adj. 'ryslig', s. 107 *härmot* v. 'skrämma, straffa', s. 119 *härmost* adv. 'rysligt'. En redovisning ordklassvis är också svår att förena med den princip förf. uttalar, då han uppger uppslagsordens antal: »avdelningar och sammansättningar, som förekommer under de olika artiklarna, har alltså inte medräknats».

En annan detalj: avhandlingen är försedd med ett ordregister, som upptar alla förekommande estlandssvenska ord, främst i nuckömålet form. Registret är fullständigt och hänvisar till alla ställen i avh., där

ett visst ord nämns. Detta är mycket värdefullt. Emellertid försvåras korrespondensen mellan registret och lånordsförteckningen därigenom att den estniska formen är uppslagsord i den senare.

Vid redovisningen av översättningslånen har Lagman grupperat stoffet efter grammatiskt-formella kriterier och därmed avstått från den fingradering som utmärker bl.a. Betz' indelning av »Lehnprägungen». Lagman har dock inte helt lyckats finna en teoretiskt hållbar och praktiskt genomförbar indelningsgrund. Svårigheterna är också stora. Lagman grupperar översättningslånen efter arten och antalet av de morfem som »översätts»: 1. avledningar av enkla ord, 2. sammansättningar, 3. fraser, men härtill kommer så 4. betydelselån, som dock begränsas till enkla ord. Annars kan naturligtvis s.k. betydelselån omfatta flera morfem och alltså som teknisk term tillämpas på exempel även under 1—3 ovan.

Ett annat problem vid systematiseringen av stoffet gäller syntagmer, s.k. fraser. Skall de hänföras till översättningslån eller behandlas i kap. V, »det syntaktiska fältet»? Här har Lagman till den förra gruppen fört framför allt stående uttryck »som återges med inhemsk språkdräkt», vanligen verb + adverbial utfyllnad. Till kap. V har däremot förts sådana konstruktioner som följer ett visst grammatiskt mönster, såsom ett visst bruk av hjälpverb, prepositioner etc., och inte är bundna till bestämda glosor. Denna uppdelning av stoffet är konsekvent genomförd.

En svårighet av en helt annan typ när det gäller översättningslån berör förf. s. 123. Han påpekar, att »det inte alltid är lätt att avgöra om en sammansättning eller ett uttryck, som har direkt motsvarighet i estniskan, ursprungligen präglats med estniskan som förebild eller om det beror på parallellutveckling». Detta påpekande är av stor principiell vikt. Förf. uttalar sig i dessa fall mycket nyanserat om den möjliga påverkan som kan föreligga. I somliga uttryck är den estniska förebilden tydlig, i andra kan man inte säkert avgöra om lån föreligger eller ej. En bedömning kan här göras endast utifrån en djupgående kännedom om det faktiska språkbruket i såväl estniskan som estlandssvenskan mot bakgrund av sakliga förhållanden i den ursprungliga språkmiljön. Lagmans tolkningar i detta avsnitt verkar mycket övertygande. Ett *brantot*, belagt i nargömål i betydelsen 'plötsligt' sammanställs med det likabetydande estniska »järsku». Men »järsk» betyder 'brant', och förklaringen till att nargömålet kan lägga in betydelsen 'plötsligt' i *brantot* ligger i den betydelseutvidgning, som sker i estniskan i adv. »järsku» (s. 123). En mängd liknande intressanta iakttagelser skulle kunna citeras.

Bland sammansättningar och hybridbildningar (som ju också är sammansättningar men behandlas efter översättningslånen) återfinns många

personbeteckningar med efterleden *-mann*. Eftersom Lagman grupperar sammansättningar efter de olika ledernas ordklass, återfinns dessa ord på skilda håll. De bildar dock en så karakteristisk grupp, att man helst skulle ha sett dem samlade under ett. Lagman antar i allmänhet estnisk förebild, dvs. efterleden »-mees», som skulle ha direkt översatts. Att *iutt-mann* 'en som berättar bra' och *ita-mann* »ätaman», 'storätare' är myntade på estniska »jutu-mees» och »sööma-mees» torde inte kunna betvivlas, men i andra fall är man mera tveksam. Behöver man anta estniska förebilder till *arbets-mann* (estn. *töö-mees*) och *påst-mann* (estn. *posti-mees*)? Att sammansättningarna på »-mees» i estniskan har befrämjat motsvarande ordbildningstyp i estlandssvenskan är ett rimligt antagande. I anmälares tycke har förf. dock för ensidigt grundat sin uppfattning om estniskt inflytande på likheterna mellan de båda språken utan att samtidigt beakta, vilka ordbildningsresurser estlandssvenskan hade för att möta det aktuella uttrycksbehovet. Åtminstone nuckömålet hade mycket begränsade möjligheter till nybildningar av personbeteckningar. I synnerhet saknade man de personbildande suffix av romanskt ursprung, som är så vanliga i riksspråket. Sammansättningar på *-mann* var en helt vanlig ordbildningstyp för nomina agentis, vid deponentia rent av den enda möjliga. Att orden på *-mann* är så vanliga i nuckömålet beror sålunda i hög grad på dialektens egen struktur.⁵

4.2. En undersökning av främmande inflytande på ett språks ljudsystem bjuder på helt andra problem än när det gäller lexikalisk-semantisk påverkan. Som påpekats i referatet ovan har förf. i kap. III, »det fonetiska fältet», ordnat sitt material strukturellt-synkroniskt. Lagman redogör för nuckömålets fonologiska system, gör en mängd intressanta påpekanden om estlandssvenska ljudförhållanden, han företar en fin analys av skillnaden mellan estnisk och estlandssvensk kvantitet och drar därur viktiga slutsatser; över huvud kan en noggrann läsare lära mycket om både estniskans och estlandssvenskans ljudsystem i kap. III. Värdet ligger sålunda framför allt i förf.s omfattande och säkra kunskaper om de estlandssvenska målens ljudsystem och i presentationen av det faktiska stoffet.

Emellertid är framställningen behäftad med allvarliga brister, framför allt av metodisk art. En huvudinvändning gäller tillämpandet av det strukturalistiska betraktelsesättet. Ur ett synkroniskt uppställt material söker Lagman nå diakroniska resultat. De fonologiska system som konfronteras — estniskans och nuckömålets — presenteras som så

⁵ Se utförligt härom i NNO, s. 10 och särskilt för *-mann* s. 72 ff.

att säga endimensionella strukturer på nu-planet. Uppgiften för förf. är att genom jämförelse av systemen göra troligt, att vissa likheter mellan språken beror på estnisk påverkan på nuckömålet. Men påverkan — en diakronisk process innebärande konvergens mellan ljudsystemen — kan inte bevisas, om man inte som jämförelsematerial ställer ett äldre stadium av systemen. Bristen på äldre källor omöjliggör emellertid en sådan konfrontation av nuckömålets och estniskans fonologiska system.

När förf. ändå når vissa resultat sker det inte genom en jämförelse mellan de fonologiska systemen i den synkroniska översikten utan däri-genom att referenspunkter utanför dessa system sporadiskt dras fram. Sådana referenspunkter är för nuckömålet dels andra svenska dialekter (främst estlandssvenska), dels fornsvenska. Stundom kan estnisk på-verkan visas däri-genom att förf. skiktar nuckömålets ordförråd i arvord och lånord. Om lånorden mer eller mindre genomgående avviker i fonologiskt avseende från arvorden, måste man räkna med främmande på-verkan på ljudsystemet. Men en sådan skiktning görs inte konsekvent.

Efter presentationen av estniskans och nuckömålets vokalfonem redogör Lagman för »De estniska ordens anpassning»: »Då estniska ord in-lånades i estlandssvenska dialekter, underkastades de i regel vissa för-ändringar i fonetiskt avseende, så att de i fråga om ljudkvaliteten och ljuddistributionen kom att överensstämma med förhållandena i de lån-tagande dialekterna» (s. 171). Så följer en genomgång av dessa »föränd-ringar» med utgångspunkt i de estniska vokalerna. Resultatet av redo-visningen blir, att »inga vokalfonem inlånats från estniskan i estlands-svenska mål. Främmande vokalljud har substituerats med närmast liggande ljud ur det egna språket» (s. 175). Men detta är ju en truism. Eftersom undersökningen gäller lånord i egentlig mening (som »inför-livats fonetiskt och morfologiskt» — ej citatord och främmande ord) är det citerade »resultatet» från början givet i lånordsdefinitionen!

En annan invändning gäller förf.s uppfattning av fonembegreppet och själva låneprocessen. I kap. III har Lagman — med fortsatt tillämpning av det genetiska betraktelsesätt, som var naturligt och riktigt i kap. II där det gällde lånordens etymologi men som skär sig mot det synkroniska greppet i kap. III — ställt estniskan i centrum, medan det egentliga undersökningsobjektet uppges vara nuckömålet. Denna syn återspeglas i terminologin. I anslutning till citatet från s. 175 ovan frågar man sig t.ex., om fonem över huvud kan lånas. Fonemet är ju par défini-tion en strukturell enhet som inte existerar annat än som en del av ett åtminstone teoretiskt sett slutet system. En tvåspråkig individ förfogar över två skilda fonemsystem. Vid fullständig behärskning av båda

språken hålls systemen skilda. Om ett mönster från det ena språket tillfälligt präglar ett uttryck i det andra, talar vi ju om interferens, men så länge störningen endast rör la parole, påverkas inte det störda språkets fonemsystem.

Nu kan visserligen ett språks fonemsystem ändras genom främmande inflytande. Men att uttrycka de synnerligen komplicerade processer som leder till systemförändringen så, att ett språk »lånar» fonem av ett annat är en otillåten förenkling. Man torde böra hålla fast vid uppfattningen, att om en fonologisk förändring sker, så äger denna rum inom det språkliga system, varav fonemet är en enhet, även om förändringen kan ske genom påverkan från ett annat språk.

Den uppfattning som skisserats ovan avviker väsentligt från den man kan utläsa av formuleringarna i kap. III i Svensk-estnisk språkkontakt. Några citat må belysa detta.

- S. 171: 1. *Betonat kort a* i kort rotstavelse övergår till *å*, om ett *a* följer i nästa stavelse . . .
Kort a i obetonad ställning bibehåller sin kvalitet. . . .
- S. 172: 2. *Kort estniskt e* blir i *betonad* ställning *ä* . . .
 3. *Kort estniskt i* återges i *betonad* stavelse vanligen med *i*
 Även i inljud övergår vanligen *i* till *e* i *obetonad* ställning . . .
- S. 173: 6. *Det estniska ä-ljudet*, som är mycket öppet, ersätts med det mera slutna *ä*-ljud som redan fanns i språket

De termer Lagman använder är bl.a. sådana som helst brukas då det gäller historiska förändringar inom ett språkligt system. Framför allt finner jag termen »övergår till» direkt stötande i sammanhanget. Den bör otvivelaktigt reserveras som diakronisk term för förändringar inom samma språk. Terminologin i kap. III hänger samman med förf.s genetiska betraktelsesätt. Men från det estniska språkets synpunkt har det naturligtvis ingen som helst betydelse vilka ord som lånas och vilken ljudgestalt de får i det låntagande språket. Det enda väsentliga i detta sammanhang är att studera, hur den estlandssvenske språknyttjaren omformar det estniska språkgodset efter det egna språkets fonologiska struktur. Det är fråga om identifiering och omformning — inte om »bibehållande» och »övergång». I Lagmans framställning får man besked om hur vokalerna i de estniska lånorden anpassas till nuckömålets vokalsystem. Däremot får man ingen översikt av dessa förändringar med utgångspunkt i nuckömålet. Det hade dock varit väsentligare.

Till de olägenheter för den fonologiska analysen som är en följd av

förf.s genetiska betraktelsesätt kommer så, att han i kap. III i hög grad bortser från estlandssvenskans morfologiska struktur och alltför ensidigt söker motsvarigheter fonem för fonem i det långivande och det låntagande språket. Särskilt framställningen av »kort estniskt *e* i obetonad ställning» är i detta avseende missvisande, särskilt med tanke på att estniskans vokalsystem är överdifferentierat från estlandssvensk synpunkt.

S. 172: *Kort estniskt e i obetonad ställning* återges på olika sätt:

- a) med *e* i t.ex. *kåmet* (estn. komet) 'narrspel; gyckelmakare', *kåmetnikk* (estn. kometnik) 'gyckelmakare', *trafter* (estn. trahter) 'gästgivaregård, krog'.
- b) med *ä* i t.ex. *näbär* (estn. naaber) 'granne' Ru, *sinäl* (estn. sinel) 'soldatkappa', *söbär* (estn. söber) 'vän, kamrat' Da.
- c) med *a* i t.ex. *bräkar* (estn. praaker) 'uppsyningsman vid sortering av timmer', *kästar* (estn. köster) 'klockare' (jfr vad ovan sagts om utvidgning med *-are*-suffix vid personbeteckningar).
- d) med *o* i t.ex. *kiltor* (estn. kilter) 'pådrivare vid arbetet' (ViKo *kiltär*, *kilter*), *mundor* (estn. munder) 'uniform', *nifol* (estn. nihwel-dama) 'knäpa', *säbor* (estn. söber) 'vän, kamrat' NuOö, *safor* (estn. sahver) 'skafferi'.

Förf. gör ingen kommentar till denna översikt, men läsaren har svårt att se att estniskt *e* skulle ha »substituerats med närmast liggande ljud ur det egna språket» i alla dessa fall. I själva verket beror det brokiga intrycket på att skilda företeelser har förts samman. Förf. har inte skilt på fonem- och morfemsubstitution. Vidare har exempel tagits från skilda dialekter med olika ljudsystem. De belägg på lånord med obetonat *e* i estniskan som har givits ovan skulle kunna tjäna som demonstrations-exempel på hur ett låntagande språk på olika sätt omformar det främmande språkgodset efter sitt eget system. Det kan därför vara värt att närmare analysera materialet.

I översikten av nuckömålets vokalfonem har Lagman uppgivit, att »följande fem vokaler kan uppträda i obetonad ställning:

- a* — *jåta* 'fatta', *kuda* 'kon'
e — *arbet* 'arbeta', *fåtet* 'dåligt'
o — *kakoļ* 'kackla', *māistor* 'mästare'
i — *hanik* 'kran på ölfat', *nōrik* 'nygift kvinna'
ä — *sinäl* 'soldatkappa'

Av dessa är enbart de tre förstnämnda ursprungliga, de två sista, *i* och *ä* förekommer enbart i lånord.

I böjningsmorfemen uppträder följande korta vokaler:

- a — *miggär* 'kvinnor' . . .
- e — *hüser* 'hus' . . .
- o — *kudor* 'kor' . . . » (s. 166 f.).

Här måste först en precisering göras. Lagman skiljer inte på olika grader av trycksvaghet i översikten. Emellertid sägs på annat ställe (s. 172), att estn. obetonat *i* »övergår» till *e* men att *i* »bibehåller» sin kvalitet vid bitryck. Som ex. ges bl.a. just *nōrik*. Även *sinäl* uttalas med bitryck. Kort *i* och *ä* (= /ɛ/) återfinns i översikten av vokaler i »tryckstark stavelse». Av materialet att döma skulle det därför i mitt tycke vara mera ändsmålsenligt att i begreppet »tryckstark» innefatta såväl huvudtryck som bitryck. Detta skulle förenkla den fonologiska analysen. I nuckö-målet tycks således kort *e* uppträda endast i helt obetonad stavelse, medan kort *ä* förekommer i tryckstark stavelse (inklusive bitryck), alltså i komplementär distribution till kort *e*. Efter dessa regler identifieras kort *e* i estniska lånord i nuckö-målet, t.ex. *kåmet* och *sinäl* under a) och b) ovan.

I ord som *brākar* och *kāstar* under c) ovan är det givetvis inte fråga om fonematisk identifiering av den estn. *e*-vokalen i ändelsen utan om suffixsubstitution; förf. antyder också, att dessa ord har anslutit sig till personbeteckningar på *-are*, estlandssv. *-ar*. Inte heller i orden under d) med *o* i ändelsen är det fråga om ett återgivande av ett estn. *e* eller substitution av »närmast liggande» ljud. Dessa ord slutar på *r* eller *l*, och efter mönster av en talrik grupp inhemska ord har den i NuOö gängse svarabhaktivokalen *o* satts in före slutkonsonanten. Detta har fallit sig så mycket naturligare, som vokalen har kunnat utelämnas vid böjning. En infinitiv till pres. *niflar* och pret. *nifla* bör ha formen *nifol* (jfr *kakol* 'kackla' ovan). För övrigt uppvisar redan estniskan en mängd former av dessa ord utan den aktuella vokalen, vilket ytterligare har stärkt intrycket av svarabhaktivokal; så t.ex. *sōbra*, *sōpru* m.fl. till *sōber*.

Formerna *kiltär*, *kilter* (under d)) för ViKo är helt följdriktiga, eftersom svarabhakti i dessa mål liksom i RuDa (*nābār* och *sōbār* under b)) är *ä* (eller *e*).

Åtskilliga liknande fall skulle kunna citeras, där en estnisk ändelsevokal i de estlandssvenska målen har ett helt avvikande uttal. Hur vid betydelse man än ger termen »ljudövergång», kan den inte tillämpas på dessa ändelser. Vad som vanligen identifieras fonem för fonem är ordets stam; ändelsen däremot byts ofta ut mot ett suffix med lämplig funktion efter ett i estlandssvenskan karakteristiskt mönster. Vid sådan suffix-

substitution är det nästan likgiltigt vad det långgivande språket har för vokal i ändelsen. (Ex. estn. *pudi* — Nu *puto*, estn. *sudi* — Nu *suto*, s. 44, 67, 172.) Företeelsen borde ha behandlats i kap. IV, »det morfologiska fältet», inte under fonologin.

I redogörelsen för diftongerna har ett fonologiskt-strukturellt betraktelsesätt helt övergivits. De uttal som noterats i olika dialekter i lånordsmaterialet i kap. II redovisas utan någon som helst analys av de noterade uttalen under jämförelse med den översikt av nuckömålets vokalfonem som tidigare presenterats. Läsaren lämnas i okunnighet om hur övriga dialekters fonemsystem avviker från nuckömålets. Eftersom referensram saknas, hänger belägg från andra dialekter så att säga i luften. Redovisningen är dessutom ofullständig. Ett enda exempel må illustrera:

»Estoniska diftonger återges i lånord på följande sätt: . . .

3. ei med *ei*, *äi*, t.ex. *meier* (estn. *meier*) 'mejerist' Vi, *präi* (estn. *prei*) 'en hästsjukdom' ViKo, *kläit* (estn. *kleit*) 'klänning' Da.» (s. 174)

Åtminstone ytterligare en uttalsvariant finns noterad för estn. *ei* i lånord, nämligen nuckömålets *taip* (estn. *teib*) — ett slags fisk (s. 53). Från nutida synkronisk synpunkt är ju detta ingalunda »närmast liggande ljud», eftersom nuckömålet även har dift. *äi*, som är belagd i ViKoRåDa i hithörande ord. Dift. *ai* i Nu motsvarar i andra lånord estn. *ai*. Är detta lånord så gammalt, att diftongen har kunnat identifierats med ett gammalt *ei* i *stein*, *bein* etc., som sedan utvecklats till *stain*, *bain* i Nu? Detta exempel är inte det enda, där samma diftongfonem i estniskan motsvaras av skilda fonem i en och samma estlandssv. dialekt. Dessa fall är värda ett närmare studium. Rätt tolkade kan de tänkas ge språkhistoriska upplysningar, framför allt om lånordens ålder, men även indirekt om estlandssvensk ljudutveckling.

Anmärkningsvärt är f.ö. att för Vi uppges dels *ei* (i *meier*), dels *äi* (i *präi*). Avses notation av finare ljudnyanser, eller är det helt enkelt fråga om olika praxis vid uppteckningen? Tiberg skriver regelbundet *ei* i *stein*, *leik* etc. i EFK I. Lagman uppger ingen meddelare från Vi utan slår ihop Vi med det angränsande Ko, där meddelaren har signaturen AS. Har också Ko det för Vi karakteristiska uttalet *ei* motsvarande de övriga dialekternas *äi*? Eller är *äi* i *präi* ovan noterat enbart för Ko? Det är av stor principiell betydelse att skilda uppteckningar tolkas — fonetiskt och fonematiskt — så att de blir likvärdiga. (Här vill anmälaren hänvisa till Åke Hanssons avh. Fonematiska studier i skånska dialekter, Lund

1969, där en metod för grafematisk analys av dialektuppteckningar demonstreras med föredömlig klarhet.)

Åtskilliga detaljer i den fonologiska analysen måste här förbigås. Dock måste påpekas, att ljudnotationen med olika system för estniska och estlandssvenska vokaler kan vara förvillande just i detta kapitel. Ex.: »I *obetonad ställning* återges kort estniskt *u* med *o*, t.ex. *aro* (estn. *aru*) 'vett, förstånd'.» Men i fonetisk notation skrivs estn. *u* och estlandssv. *o* lika: [u]! Däremot avses »lika» ljud i de båda språken, då »*långt estniskt u* återges med *ū*», nämligen [u:] resp. [u:].

Vid redogörelsen för konsonantismen uppehåller sig Lagman särskilt vid två centrala frågor: dels de påfallande olikheterna mellan estniskans och estlandssvenskans fonotaktiska struktur, dels klusilernas behandling i lånord. Nuckömålets fonotax har utretts tämligen ingående av Danell i Nuckömålet I. Lagman visar hur lånorden i allt väsentligt anpassas till denna.

När det gäller klusilerna är de båda språkens struktur så olika, att något omedelbart överflyttande från det ena språket till det andra svåriligen kan ske. Estniskan saknar tonande klusiler. Sålunda är *b*, *d*, *g* tonlösa medior — i fonematisk skrift vanligen /B/, /D/, /G/ — och oppositionen *b—p*, *d—t*, *g—k* uppehålls genom kontrasten media—tenuis. Vidare är uttalet av klusilerna delvis bundet till kvantiteten; tenues *p*, *t*, *k* uppträder intervokaliskt endast som halvlånga eller långa, medan de korta klusilerna här är *b*, *d*, *g*. I uddljud förekommer endast *p*, *t*, *k* (med undantag för ett fåtal sena lånord som *beni*, *buss*, *desember*, *gaas* m.fl.), varför opposition *b—p* etc. inte föreligger i denna position i rent estniska ord.

Dessa förhållanden har varit av avgörande betydelse för den form de estniska lånorden har fått i estlandssvenskan. De tonlösa mediorna uppfattades vanligen som *p*, *t*, *k* såsom framgår av lånorden. I uddljud däremot substituerades ofta *p*, *t*, *k* med *b*, *d*, *g*. Lagmans utredning av dessa komplicerade förhållanden — delvis i anslutning till Danells om »naboopposition» — är nyanserad och övertygande; dock är det påfallande, att förf. inte använder termerna *opposition* och *neutralisation* i sina fonologiska resonemang — lika lite som på andra håll i avh. Begreppen är centrala, och man saknar dem i framställningen av identifierings- och ombildningsprocessen vid lånordens anpassning.

Lagman kommer till resultatet att de centrala dialekternas fonemförråd inte har påverkats av estniskan. Däremot »avspeglar lånorden vissa estniska särdrag i fonotaxen» (s. 196). Frågan är om man inte bör räkna med en ökning av antalet konsonantfonem genom estnisk påverkan.

I schema över nuckömålets konsonantfonem för Lagman upp tre *l*-ljud: /l/—/l/—/λ/; ex. *tāla* 'fåne', *tāla* 'tala', *hlā* 'slag'. I inhemska ord står kakuminalt *l* och dentalt *l* i komplementär distribution och är således allofoner. I lånord förekommer emellertid dentalt *l* i åtskilliga fall, där det enligt nuckömålets regler för ljuddistributionen borde stått kakuminalt *l*. Det estniska uttalet har m.a.o. inte substituerats. Men om nu lånord med denna ljudgestalt assimileras helt i språket, så innebär detta samtidigt, att de båda *l*-allofonerna får fonematisk status. Det räknar förf. tydligen även med, eftersom både /l/ och /l/ är uppförda som fonem i översikten; men detta betyder, att nuckömålet (och andra estlandssv. mål) har utökat sitt förråd av konsonantfonem genom estniskt inflytande.

Ett annat område där estlandssvenskans struktur skiljer sig avsevärt från estniskans är kvantiteten. De svenska folkmålen i Estland har bevarat kortstavigheten och har därmed två fonematiskt relevanta kvantitetsgrader i tryckstark stavelse. Estniskan har emellertid tre, varemellan dessutom växling kan ske i ett ord vid kasusböjning, en form av s.k. stadiesväxling. Lagman redogör ingående för kvantitetsförhållandena i estniska lånord under jämförelse med kvantiteten i estniskan. De särskilt vid kvantitetsgrad II ganska komplicerade förhållandena utreds förtjänstfullt, och förf. ger detaljerade regler för hur estnisk kvantitet identifieras i olika typer av lånord.

I detta sammanhang påpekar förf. även en »allmän tendens till kvantitetsförkortning . . . särskilt i fråga om senare lånord . . . och som särskilt gäller nuckömålet» (s. 191). Lagman hänvisar till Danell, som först uppmärksammat denna företeelse, och hävdar gentemot Tiberg (Estlandssvenska språkdrag s. 97) — som det tycks med all rätt —, att denna förkortning inte har ägt rum i estniskan utan i estlandssvenskan. Lagman nämner bl.a. de kortstaviga *bibol* 'bibel' och *mākar* »makare», vilka i estniskan har lång vokal (piibel, maaker). En förutsättning för Lagmans resonemang är, att dessa och liknande ord verkligen är estniska lån i nuckömålet.

Kap. III avslutas med en redogörelse för tryckaccent och »tonaccent». Både estniskan och estlandssvenskan har regelbundet huvudtryck på ordets första stavelse (med få och sena undantag). Förf. ger flera ex. på internationella ord som i såväl estniskan som estlandssvenskan har huvudtryck på första stavelsen — bl.a. *masin*, *matros*, *patron* —, medan rikssvenskan har huvudtryck på sista stavelsen. Det förefaller mig dock oegentligt att tala om estnisk påverkan i prosodiskt avseende här. Det är fråga om lexikaliska lån, och accentförhållandena avviker inte från det i estlandssvenskan normala. Att rikssvenskan har annan accentuering

saknar betydelse, eftersom de aktuella orden inte förutsätts vara lån därifrån.

För övrigt ansluter sig framställningen i allt väsentligt till Edvin Lagmans ingående analys i NNO.

4.3. I sin avh. framhåller Lagman att det estniska inflytandet är avsevärt större i de perifera dialekterna än i de centrala, dit nucköområdet hör. Ovan har anmälaren ställt sig kritisk mot sammanställningen av material från olika dialekter utan att dessas struktur presenterats, varför åtskilliga upplysningar har stått som lösbrutna delar av ett för övrigt okänt sammanhang.

I sin undersökning av syntaxen använder förf. däremot dialektskillnaderna på ett metodiskt fruktbart sätt. Genom att systematiskt jämföra å ena sidan perifera dialekter med i stor utsträckning tvåspråkig befolkning med å andra sidan mål, där det estniska inflytandet varit mindre omfattande, har Lagman lyckats visa, vilka syntaktiska egenheter som med stor sannolikhet har förorsakats av estnisk interferens. Metoden innebär, att ett historiskt perspektiv i viss mån ersätts av ett geografiskt.

För resultaten av undersökningen hänvisas till referatet ovan. En värdering av dessa resultat vill jag gärna börja med att erinra om det syntaktiska materialets i dubbel mening svåråtkomliga natur. Huvuddelen av exemplen är framdragna ur sammanhängande oanalyserade texter och bandinspelningar. Därtill kommer att syntaktiska drag ofta är svåra att kategorisera. Förf. har därför inte valt en strukturalistisk utgångspunkt utan i stället tagit fasta på de konkreta språkproven, och dessa har ordnats efter den dominerande ordklassen i den aktuella konstruktionen.

Förf. har givetvis tillgodogjort sig Danells, Tibergs och Edvin Lagmans forskningsresultat på detta fält, men han går utöver dessas arbeten och tycks vara den förste som berör flera av de syntaktiska drag som tas upp i detta kapitel.

En detaljgranskning av resultaten av Lagmans undersökning av det estniska inflytandet på estlandssvenskans syntax skulle föra alltför långt. Slutsatserna förefaller genomgående riktiga och väl underbyggda. Om man någon gång är tveksam, så beror det på att förf. ofta väl ensidigt jämför estniskan och estlandssvenskan utan att ta hänsyn till ett vidare nordiskt perspektiv. Några få punkter skall tas upp till granskning nedan.

Som framgår av referatet ovan (s. 185) saknas obst. art. särskilt i vippalmålet mot bruket i centrala estlandssvenska mål. Vippalmålet är över huvud starkt influerat av estniskan, och Lagman tolkar det sparsamma bruket av art. som estnisk påverkan. Här ligger nära till hands att

jämföra med nyländskan. G. Lundström tolkar motsvarande företeelse i nyländskan på ett helt annat sätt: »I motsats härtill (= högsvenskan) har dialekterna till en viss grad bibehållit fornspråkets sparsamma bruk av den obest. art.» (Nyländsk syntax, 1939, s. 217 f.) Bland de exempel Lundström anför finns en grupp som är helt parallell med det belägg på vippalmål som citerats i referatet ovan s. 185. »När ett subst., ensamt eller med adjektivattribut står som karakteriserande predikativ får det obest. art. eller kan stå utan artikel. Ex. ÖN:

Lovisa ä so flinker syerska . . .

Han va slikantäran afärsman (= en sådan där)

He va förr fästning» (Nyl. syntax, s. 25).

På samma sätt skulle artikelbruket i vippalmålet kunna tolkas som en arkaism. Lagmans teori innebär, att artikelbruket i vippalmålet först skulle utvecklats på liknande sätt som i andra mål och därefter åter inskränkts genom estnisk interferens. Det är möjligt att Lagman har rätt. Anmälaren har endast velat peka på ytterligare en tolkningsmöjlighet.

I vissa fall gör Lagman jämförelser med riksspråket utan att diskutera förutsättningarna för inflytande därifrån på de estlandssvenska målen. Sälunda anser förf. att »det personliga pronominet *tu* el. *tō* (obetonat *du* el. *dō*) 'du'» i stället för »det indefinita *man* 'man'», som brukas »i långt mindre utsträckning än i riksspråket», beror på estniskt inflytande. Förf. påpekar, att *man* i denna funktion är sent i svenskan och att de svenska invandrarna inte kände till den funktion ordet senare fick. Man frågar sig då, vad invandrarna använde för konstruktion för att uttrycka mera allmän syftning, innan de lärt sig så mycket estniska att någon språklig påverkan över huvud var möjlig. Förmodligenopers. konstruktion, passiv form eller pronomen för andra person. Härtill finns talrika paralleller i nordiska dialekter. (I norska dialekter är *du* vanligt med allmännare syftning. I fornsv. lagar kan *þu* förekomma i allmänna stadganden. Wessén, Sv. språkhist. III, s. 75.) Att grunda resonemanget på en olikhet mot riksspråket förefaller lätt anakronistiskt. I och med att *man* i nysvenskan fick sin nuvarande betydelse och funktion inskränktes i motsvarande grad betydelsen hos *du*, som i nusvenskt riksspråk avgjort syftar på bestämd person. Att estlandssvenskan *inte* har följt riksspråkets bruk av pronomen bevisar inte estniskt inflytande.

I andra fall skulle utvecklingen i rikssvenskan tvärtom kunna anföras som stöd för att en syntaktisk överensstämmelse mellan estniskan och de estlandssvenska dialekterna beror på parallell utveckling i de båda

språken. Det gäller t.ex. betydelseutvidgningen hos *mike* 'mycket' och *lite* 'litet'. Lagman skisserar en tänkbar utveckling 'mycket' → 'många' och 'lite' → 'få' under jämförelse med estniska konstruktioner. Resonemanget är skickligt genomfört och utmynnar i uppfattningen att betydelseutvidgningen i estlandssvenskan »möglichen» beror på estniskt inflytande. Någon annan förklaring ges inte. Ex. »*Tår va mike bātar opa siōen dā* 'det var mycket, många, bātar på sjön i dag' Ri (HL)» (s. 217). »*Hār är dār lite miggār* 'här är det få kvinnor' (HL)» (s. 218). Emellertid har ju samma utveckling ägt rum spontant i rikssvenskt talspråk; uttryck som »mycket bātar» och »lite flickor» är ju vanliga och kan lätt förklaras som ett uppluckrande av distinktionen mängd : massa. Utvecklingen torde gå just över sådana fall, där subst. i plural har en närmast kollektiv betydelse i sammanhanget.

Vid redogörelsen för passivum för Lagman samman olika konstruktioner under ett. S. 230 ges fyra exempel på passiv form i vippalmålet:

Till kælder hlefftest (estn. õhtule lasti) »till kvällen släpptes», 'man blev kvällsledig' Vi (EFK I s. 103).

Så villdest itt helder tāva frei ao först rīan (estn. sellepärast ei tahetud ka seemet võtta . . .) 'därför ville man inte heller ta utsäde av första rian' Vi (EFK I s. 105).

Unda hōs-ärva hlapptest itt (estn. mõisa tööst ei pääsetud) 'undan herrgårdsarbetet slapp man inte' (slapps det inte) Vi (EFK I s. 102).

Rāgen villdest itt sã diufft neder (estn. rukist ei tahetud) 'rågen ville man inte så djupt i jorden' Vi (Tiberg, Ob: djup).

Lagman anmärker att de sista exemplen med nekande passiv form är speciellt utmärkande för vippalmålet. Särskilt anmärkningsvärt är väl annars »*villdest itt . . . tāva*», dvs. s-passiv av hjälpverbet + infinitiv av huvudverbet. Hit hör kanske också »*Rāgen villdest itt . . .*» — med infinitiv *hāva* 'hava' e.d. underförstådd. Konstruktionen är så egenartad, att den borde ha kommenterats särskilt. Här saknar man hänvisning till Gösta Holms avh. Om s-passivum i svenskan, som Lagman egendomligt nog tycks helt ha förbisett. (Den saknas även i litteraturförteckningen.) Holm har ju många ex. från estlandsvenska mål och anmärker om den konstruktion (med hjälpverb i passivum) som ovan berörts, att den är »en speciell estlandssvensk egendomlighet» (a.a. s. 61). Holm antar också, att uttryckstypen har »utvecklats under inflytande av motsvarande estniska konstruktion». Lagmans uppfattning om estniskt inflytande på estlandssvenskan i fråga om passivbruket överensstämmer med Holms,

och de karakteriserar på liknande sätt det estniska passivum, som i svenskan motsvaras av antingen aktiv form och *man* eller av passivum med *bliva* eller s-form.

5. I inledningskapitlet till sin avh. skriver Lagman: »olika åsikter har tidigare uttalats om den lätthet, varmed element från språkets olika områden vandrar från det ena språket till det andra.» Han hänvisar till Weinreich och dennes referat av Whitney, Dauzat och Pritzwald.

När Lagman så redogör för resultaten av undersökningen, återvänder han till detta problem (s. 253): »Beträffande estniskans inflytande på de estlandssvenska dialekterna kan vi konstatera, att detta häruti i allt väsentligt överensstämmer med de resultat språkforskningen kommit fram till tidigare och för vilka redogjorts i inledningsavsnittet. Det är i första hand det *lexikaliska fältet*, vokabulären, som rönt en djupgående påverkan. Mest resistent har däremot *morfologien* och *ljuddäran* varit. Inga böjningsmorfem och inga fonem har inlånats från estniskan. Där emot har *ordbildningen* i någon mån påverkats och i ännu högre grad *syntaxen*. Detta senare gäller framför allt i de perifera områdena, där den svenska befolkningen var tvåspråkig och där man dessutom dagligen kom i kontakt med en befolkningsgrupp som talade estniska. Skillnaden i språklig påverkan mellan å ena sidan de centrala målen och å den andra de perifera dialekterna framträder särskilt markant på syntaxens område. Det förefaller, som om nedbrytningen av ett språk börjar just genom inbrytning på det syntaktiska fältet. Denna nedbrytningsprocess kan framför allt studeras i *vippalmålet*, där de talrika syntaktiska konstruktionerna, som under tidernas lopp inlånats från estniskan, så småningom undergrävt språkets ursprungliga syntaktiska byggnad och givit det en helt främmande prägel. I fråga om ordförråd och uttal (även lånorden anpassades ju som ovan framhållits till de i det egna språket gällande fonetiska förhållandena) var det språk man talade ännu i det stora hela svenskt, medan däremot satsbyggnaden i mycket hög grad estnifierats.»

Det kan diskuteras, om Lagmans avh. verkligen berättigar till dessa slutsatser om en rangordning av språkets »fält» (Weinreich »domains») avseende benägenheten för interferens. Eftersom förf. bygger direkt på Weinreichs framställning här, bör påpekas, att denne avfärdar de citerade arbetena (som tycks ganska tillfälligt valda — Whitney 1881, Dauzat 1927, Pritzwald 1938) såsom »rather superficial and premature, if they are meaningful at all»(!) (a.a. s. 67). Lagman har här knappast valt en lämplig teoretisk utgångspunkt. Vidare har han inte gått in på den ytterst komplicerade frågan (ställd bl.a. just av Weinreich a.a. s. 63),

om språklig påverkan kan kvantifieras. Är interferens på språkets olika fält över huvud jämförbara? Förf. har avstått från att diskutera de svåra teoretiska problem som måste lösas, innan det framlagda stoffet kan anses ha givit ett allmängiltigt resultat.

Ett sådant problem är t.ex. hur man i varje särskilt fall skall kunna avgöra riktningen av den språkliga påverkan. Begreppet tvåspråkighet är inte entydigt, vilket ju också framgår av Lagmans redogörelse ovan för de språkliga förhållandena i Vippal och andra tvåspråkiga områden. Av central betydelse är att man har klart för sig, om en analys utgår från språket eller språknyttjaren. Lika viktigt är det att veta vad som är språknyttjarens primärspråk och sekundärspråk — och i vilken grad dessa redan som etablerade system är präglade av ömsesidig påverkan. Att dessa synpunkter ofta förbises beror väl på att det i de flesta fall är alldeles självklart vilket som är primärspråk och vilken riktning den språkliga influensen har. Emellertid är förhållandena i ett tvåspråkigt område av Svenskestlands typ så komplicerade, att språknyttjarna kan grupperas i en rad kategorier efter primärspråk och efter kompetens i sekundärspråket. I anslutning till Lagmans framställning kunde man tänka sig t.ex. följande systematisering: 1. enspråkiga svensktalande (särskilt kvinnor i enspråkiga byar med endast sporadisk kontakt med estnisktalande), 2. tvåspråkiga med svenska som primärspråk, 3. tvåspråkiga med ingen eller obetydlig dominans för någondera språket, 4. tvåspråkiga med estniska som primärspråk, 5. enspråkiga estnisktalande. En individ kan dessutom ändra sina språkvanor och därmed gå över från den ena gruppen till den andra, t.ex. från 1 till 2 eller från 2 över 3 till 4 eller omvänt. Då det gäller att bestämma riktningen av den språkliga interferensen är det nödvändigt att känna till individens grupp-tillhörighet enligt ovan. Vid växling av primärspråk torde de mest resistenta fälten kvarstå som en »brytning» (substrat). Från det nya primärspråkets synpunkt skulle alltså den starkaste interferensen — paradoxalt nog — gälla just dessa relativt resistenta fält.

Resonemanget ovan kan tillämpas på Vippal. I en fotnot upplyser Lagman om att hans syntaktiska analyser av vippalmålet huvudsakligen baseras på Anu Enbloms uppteckningar, »svensketens mor i Vippal» (s. 254). Förf. beskriver hennes språkbruk så: »Hennes ordförråd är stort och hennes språkbehandling är livfull och omväxlande. Men samtidigt ser man på så gott som varje rad, hur den estniska satskonstruktionen tränger igenom. Hon var säkerligen inte själv medveten om detta. Det språk hon skriver är övervägande svenskt till ordförråd och uttal men syntaktiskt övervägande estniskt.»

Lagman bedömer således Anu Engblom som en i första hand svensk-talande, vars språk är kraftigt påverkat av estniskan. Därvid syns det syntaktiska fältet vara det som starkast influerats, vilket inte stämmer med det sammanfattande resultatet av undersökningen, enligt vilket ordförrådet lättast påverkas. Om man i stället tänker sig fallet Anu Engblom så, att hon var tvåspråkig med estnisk dominans men att hon på grund av lojalitet mot svenskan gått över till detta som primärspråk, skulle den estniska satsbyggnaden tvärtom kunna tolkas som ett kvarstående drag från det tidigare primärspråket, då däremot det strukturellt mindre bundna lexikaliska fältet helt utskiftats.

Resonemanget är rent hypotetiskt; det har endast varit anmälarens avsikt att visa på ett av de problem som måste beaktas vid analys av interferensfenomen i ett språkområde av Svenskestlands karaktär. Man kan också se fallet som ett bevis på hur svårt det kan vara för tvåspråkiga individer att hålla just de syntaktiska strukturerna i de båda språken åtskilda. Vilket syntaktiskt mönster som dominerar torde bero ganska lite på individens språkliga lojalitet. Den rent kvantitativa dominansen för det ena språket i omgivningen spelar troligen en större roll. Att dra allmängiltiga slutsatser om språklig interferens, innan preciseringar om individernas språkliga kompetens och lojalitet har gjorts, är vanskligt. I ett avseende är Lagmans material synnerligen värdefullt ur allmänlingvistisk synvinkel, nämligen som stoff till studiet av vad man brukar kalla Sprachbund. Svenskestland — särskilt de perifera områdena — är ett utpräglat sådant. I synnerhet vad förf. skriver om ordförråd och syntax belyser den konvergens som sker i ett sådant område. I detta sammanhang utomordentligt intressanta företeelser, som emellertid ligger utanför Lagmans syften, är vissa slående likheter mellan estniskan och estlandssvenskan i uttalet på en subfonemisk nivå.

De brister i den recenserade avhandlingen som påtalats ovan hänger framför allt samman med att förf. har uppställt ett alltför ambitiöst mål. Ämnet är för stort för att kunna behandlas uttömmande i en rimligt utförlig framställning. Ämnet är också mycket svårt, i synnerhet i teoretiskt avseende.

Avhandlingen har emellertid stora uppenbara förtjänster. Den är klart disponerad, välskriven och lättläst. Den är den första konsekventa längre studien inom sitt ämnesområde: det estniska inflytandet på de estlandssvenska dialekterna. Värdet ligger framför allt på det deskriptiva planet. Förf. uttalar inledningsvis, att »huvudvikten har lagts vid att presentera ett så fylligt faktiskt material som möjligt». Lagman har uppenbarligen utomordentliga personliga förutsättningar för att fullfölja

detta syfte. Det är ett synnerligen rikt språkmaterial som läggs fram i avh. Förf. har sin styrka i sina omfattande språkkunskaper — med bl.a. idiomatisk behärskning av estniska, omvittnat av doc. Valter Tauli — och sin ingående kännedom om de estlandssvenska folkmålen och den miljö i alla dess skiftningar, där de en gång talades. Vår kunskap om dessa dialekter har ökats väsentligt genom Lagmans arbete. Särskilt förteckningen över de estniska lånorden är ett viktigt bidrag till kännedomen om de östsvenska dialekterna och dessutom ett välkommet komplement och korrektiv till äldre ordböcker.

Men även till interferensforskningen har förf. lämnat viktiga bidrag. Redogörelsen för »Lånordens lexikaliska integration» (se referatet s. 182 ovan) är elegant genomförd. Förf. ser här lånorden inte som isolerade företeelser utan som integrerade delar av uttrycksresurserna på det lexikalisk-semantiska fältet; de semantiska analyserna av en rad synonymgrupper är mycket nyanserade, och betydelseförskjutningarna hos de nedärvda orden övertygande motiverade. Lagmans exempel här skulle kunna bli vandrings exempel då det gäller att demonstrera språklig interferens på detta fält. Detsamma kan sägas om flertalet av de syntaktiska drag som analyseras.

BJÖRN HAGSTRÖM

Om Didrikskrönikan

En recension

Bengt Henning, Didrikskrönikan/Handskriftsrelationer, översättningsteknik och stildrag. Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New Series 8. Almqvist & Wiksell. Stockholm 1970.

1. Den nordiska sagan om Didrik av Bern och hans kämpar har under lång tid varit ett omtyckt forskningsobjekt. Ämnet erbjuder också många problem, både traditionshistoriska, texthistoriska och rent språkliga.

Sagan föreligger som bekant i två versioner, en norsk från mitten av 1200-talet (N Di) och en svensk översättning av denna från 1400-talet, Didrikskrönikan (S Di). Innehållet i Di är mycket brokigt; till den hjälte-diktning som uppstod kring Teoderik (Didrik) knöts en mängd andra sagokretsar — om Ermanarik, Attila, de burgundiska gjukungarna, den frankiske Sigurd-Sigfrid m.fl. — och när detta tyska sagostoff nådde Norden, sammansmälte det där med nordiska traditioner. Sålunda återfinns i Di åtskilliga personer och händelser som vi känner från Eddans hjältesånger och från Niebelungenlied.

Det är med tanke på innehållet i sagan ganska naturligt, att forskningen i Di har varit framför allt traditionshistoriskt inriktad, varvid särskilt förhållandet mellan det tyska sagostoffet och den bevarade Di samt problemen kring Di:s uppkomst stått i centrum för intresset. Därvid har även texthistoriska problem ingående diskuterats, såsom relationerna mellan de bevarade handskrifterna av sagans olika versioner. Däremot har de rent filologiska problemen kommit mera i skymundan. Noggrannare undersökningar av hss' ortografi, ljud- och formlära, stil och syntax har hittills saknats.

2. Även Bengt Hennings avhandling om Didrikskrönikan har främst texthistoriskt syfte. Författaren avser framför allt en ingående jämförelse mellan den svenska och den norska versionen för att klargöra relationen

dem emellan, men därutöver granskar Henning också den svenske »översättarens metodiska förfarande och stilsträvanden» (s. 12).

Vid förverkligandet av sitt syfte har Henning gått synnerligen grundligt tillväga.

I kap. I får vi först en kortfattad beskrivning av de viktigaste handskrifterna. Av den norröna versionen är dessa dels den fornnorska pergamenthandskriften cod. Holmiensis fol. nr 4 — kallad Mb — från slutet av 1200-talet, dels två isländska pappershandskrifter från 1600-talet, AM 178 fol. (A) och AM 177 fol. (B). Dessa senare är fullständiga i motsats till Mb som har flera lakuner. Av den svenska versionen finns två pappershandskrifter, cod. Skokloster 115—116, 4:o, från omkring 1500, och cod. Holmiensis K 45, 4:o, från början av 1500-talet.

Efter en redogörelse för de tryckta utgåvorna av Di ges ett koncentrerat referat av Didrikssagans svåröverskådliga innehåll. I den därpå följande forskningshistoriken lägger Henning — med hänsyn till avhandlingens syfte — tyngdpunkten på den svenska texten. Mot bakgrund av forskningshistoriken diskuteras så Didrikskrönikans ålder och tillkomst. Henning ansluter sig till uppfattningen att S Di översatts på föranstaltande av Karl Knutsson på 1450- eller möjligen 1460-talet, kanske i Stockholm. Kap. I avslutas med en redogörelse för avhandlingens disposition och syfte.

Kap. II utgörs av den första delundersökningen av S Di:s handskriftsrelationer: en noggrann jämförelse mellan Sk och K 45. Med hjälp av exempelsamling 1 — »De viktigaste läsarterna i K 45, vilka avviker från Sk men överensstämmer med Mb (resp. de isl. hss)» — visar Henning, att K 45 i flera fall har ursprungligare text än Sk. K 45 kan alltså inte vara avskrift av Sk. Omvänt kan K 45 inte heller vara förlaga till Sk, eftersom flera hela meningar, som är gemensamma i N Di och Sk, saknas i K 45. I stort sett är dock K 45 och Sk mycket lika, och Henning anser sig kunna bekräfta Neumans hypotes (i *Utbredningen av vokalbalansen a : å i medelsvenskan*, s. 61 ff.), att de är systerhandskrifter. Eftersom Sk och K 45 uppvisar gemensamma förvanskningar, anser Henning det mest sannolikt att de inte går direkt tillbaka på originalöversättningen utan att man bör räkna med mellanled.

En granskning av de sekundära textavvikelserna i K 45 visar, att dessa ingalunda alltid beror på haplografier och andra felläsningar utan att skrivaren också tycks ha haft en medveten stilvilja. Sålunda reagerar K 45 starkare än Sk mot ord, uttryck och konstruktioner, som kan uppfattas som ålderdomliga eller osvenska. Henning polemiserar sålunda mot Hyltén-Cavallius, som ansåg att K 45 hade obetydligt textkritiskt

värde och hade »ett förderfvat och fördanskadt språk» (Hyltén-Cavallius, G.O., Sagan om Didrik af Bern. Stockholm 1850—54. SFSS 10. Sid. XLV. H.-C. Utg. grundar sig på Sk).

I kap. III diskuteras förlagefrågan och S Di:s förhållande till Mb. Redan Unger (C. R. Unger, Saga Diðriks konungs af Bern. Christiania 1853) och Hyltén-Cavallius ansåg sig ha klarlagt att S Di översatts från Mb. Emellertid har även framdragits skäl för att S Di skulle ha närmare texthistoriskt samband med de isländska hss.

Henning framför starka skäl för att S Di återgår på Mb. Ett stort antal verbala överensstämmelser med Mb gentemot de isl. hss påvisas. Vidare framhålls ett antal textställen i S Di, som beror på förvanskningar eller sekundära läsarter i Mb, bl.a. åtskilliga namnformer. Högt bevisvärde tillmäts också överensstämmelsen i kapitelindelning i Mb och S Di. Slutligen framhåller Henning, att såväl Mb som S Di återspeglar två redaktioner av sagan. Sammansmältningen av dessa redaktioner — Mb2-redaktionen (som hand 1 och 2 i Mb följer) och Mb3-redaktionen (som hand 3, 4 och 5 följer) — har nämligen utan tvivel ägt rum i Mb.

Sedan S Di:s direkta beroende av Mb ovedersägligen fastslagits granskar Henning de argument som framförts för åsikten att S Di skulle gå tillbaka på andra fvn förlagor. Det stöd Gödel (i Fornnorsk-fornisländsk litteratur i Sverige I, 1897) åberopar för att Stiernhielm skulle ha excerperat två fvn hss av Di för sina ordboksarbeten visar sig ohållbart. Inte heller kan det bevisas att de nuvarande lakunerna i Mb skulle ha uppkommit före översättningen till svenska. Vissa likheter mellan S Di och de isl. hss — först framdragna av Klockhoff (i Studier öfver Diðreks saga af Bern, 1880) — visar sig i ljuset av översättningstekniken som tillfälliga.

Hennings undersökning bekräftar den redan av Unger och Hyltén-Cavallius uttalade och sedan av Hempel (Die handschriftverhältnisse der Thidriksaga i PBB 48, 1924, s. 414—447) på nytt framförda åsikten, att S Di går tillbaka på Mb. Härmed är den del av undersökningen avslutad, som svarar mot »Handskriftsrelationer» i avhandlingens undertitel.

Kap. IV ägnas ett ingående studium av översättningstekniken. Den föregående delen av undersökningen bildar en nödvändig och gynnsam förutsättning, då det nu kan anses fastslaget, att Mb — och endast denna fvn hs — har tjänat som förlaga vid översättningen till svenska. Henning har jämfört S Di med de bevarade delarna av Mb mening för mening och belyser utförligt olika drag i översättningsmetoden.

Avvikelserna i S Di gentemot Mb är av skilda slag. Först behandlas de som närmast rör kompositionen. Översättaren korrigerar regelbun-

det dubbelversioner i förlagan, avlägsnar inkonsekvenser och förtydligar förlagans uppgifter när dessa är vaga, ofta med stöd av textställen som återfinns långt från det aktuella i sagan. Dessa avvikelser i S Di visar, att »översättaren var anmärkningsvärt väl förtrogen med sin norska förlaga; han ägde en klar överblick över den omfångsrika sagans innehåll, säker lokalkännedom och ingående kunskap om Di:s olika personer, deras släktskapsförhållanden och deras vapen» (s. 124). Man får »intrycket av en konsekvent och metodiskt arbetande översättare» (s. 125).

Förkortningstendensen i S Di har framhållits av de flesta forskare som granskat S Di. Henning redovisar *vad* slags partier som förkortas och *hur* förkortningen utförs. Regelbundet utelämnas namn på personer som förekommer endast en gång. Vidare utesluts eller förkortas tretton episoder eller mindre avsnitt som ligger på sidan om huvudhandlingen. Stark förkortning drabbar även partier där människors psykiska reaktioner kommer till uttryck. Retoriska stildrag av olika slag utelämnas helt. Översättarens stilideal syns därmed snarare överensstämma med den tämligen konstlösa och stereotypa prosan i Mb3-redaktionen än med den mera resonerande och ordrika framställningen i Mb2-redaktionen.

Avvikelser i S Di från Mb förekommer även i form av tillägg av olika slag. Henning anför och analyserar en mängd exempel. Ur det rika materialet kan framhållas: tillägg av hela satser eller meningar, i synnerhet sådana som stillatigande kan underförstås i Mb eller där endast antyds, vidare tillägg av detaljer som bidrar till att göra berättelsen mera åskådlig, och slutligen inskott i repliker, varigenom dessa når större kraft.

En fjärde kategori avvikelser i S Di bildar textändringar och omflyttningar. Henning anser att dessa avvikelser är resultatet av en strävan hos översättaren att gestalta ett handlingsförlopp enklare och naturligare.

Avvikelserna i S Di gentemot Mb innebär, att den svenske översättaren har förhållit sig mycket fritt till förlagans uttryckssätt. Samtidigt framhålls att han visar en anmärkningsvärt stor trohet mot innehållet i berättelsen.

Efter denna minutiösa jämförelse mellan S Di:s och Mb:s utformning av sagan övergår Henning i kap. V till att analysera de likheter som S Di uppvisar med å ena sidan de isl. hss, å andra sidan tysk tradition, framför allt Niebelungenlied.

Henning hävdar att likheterna med de isl. hss och Niebelungenlied kan förklaras som tillfälliga med hänsyn till översättarens strävan att bearbeta den norska texten och förtydliga det som han fann förvirrat eller otillräckligt uttryckt i Mb. Endast motivet med lönnlövet i slutet av

berättelsen om Sigurds ungdom samt vissa namn, som uppträder snarare i tysk än i nordisk form, tycks översättaren ha hämtat från tysk tradition. Denna kan emellertid ha förmedlats på muntlig väg, och Henning anser inte att man behöver räkna med att översättaren har använt en handskrift av *Nibelungenlied* som en tysk forskare menat (I. Eisele, *Die schwedische Fassung der Saga von Dietrich von Bern und ihr Verhältnis zu der norwegischen Membran*. Tübingen 1948. /Diss., Manuskrr./).

Kap. VI behandlar norvågismer och kap. VII danismer i S Di. Också dessa kapitel har i främsta rummet texthistoriskt syfte. Antalet säkra norvågismer är påfallande litet i S Di, och översättaren visar sig i ordvalet mycket självständig gentemot sin förlaga.

Däremot är danismerna talrika i S Di, framför allt i Sk, hand 1. Det danska inslaget kan teoretiskt tolkas på olika sätt. Henning diskuterar skilda möjligheter och anser, att vissa skäl talar för att danismerna uppstått i ett mellanled i texthistorien.

Slutkapitlet (VIII) i Hennings avhandling ägnas »Några syntaktiska företeelser av stilistiskt intresse». De drag som analyseras är bruket av historiskt presens och tidsadverbet *nu* samt förekomsten av vissa ellipser, satsfogningstyper och ordföljdsdrag. En analys av dessa drag kan belysa frågan, i vad mån översättaren är syntaktiskt beroende av den norska förlagan och i vad mån hans stilvilja kommer till självständigt uttryck även på det syntaktiska planet.

I N Di uppträder ofta historiskt presens i förbindelse med tidsadverbet *nu*. Översättaren behåller både presens och *nu* i bestämda textsammanhang, framför allt i kampskildringar och för att markera, att ett berättaravsnitt inleds eller avslutas.

Som ellipser i S Di behandlas utelämnandet av sägesats vid direkt anföring; en noggrann jämförelse med Mb görs och avvikelser kommenteras. Andra fall av ellipser är de för S Di karakteristiska subjektlösa satser, där subjektet utan svårighet kan suppleras ur sammanhanget. Ellipserna tolkas som utslag av en strävan mot koncentration.

Skillnaden i meningsbyggnad mellan Mb och S Di gäller i synnerhet två drag. Det ena är att syndetisk meningsbyggnad i den norska versionen ofta motsvaras av asyndetisk i S Di. Påfallande är de exempel som ges på utelämnat *at* och *tha* inledande bisatser. Företeelsen sätts i samband med den tidigare behandlade tendensen att utelämnat småord som inte är nödvändiga för sammanhanget. Det andra karakteristiska draget är, att S Di i bestämda sammanhang oftare använder hypotax än N Di. Särskilt är orsaksbisatser vanliga i S Di, och det flitiga bruket av dessa anser Henning vara speciellt karakteristiskt för den svenske översättaren.

»Uppenbarligen har översättaren funnit det angeläget att i högre grad än förlagan betona 'logisk' relation (orsak, följd, motsättning) för att därigenom åstadkomma en mer sammanhängande episk framställning med tydligare inre motivation» (s. 269).

Slutligen analyseras några ordföljdsföreteelser i S Di, nämligen 1) rak ordföljd i eftersats efter konditional, koncessiv och temporal bisats, 2) inversion efter *ok*, och 3) efterställning av possessivpronomen.

Rak ordföljd i eftersats mot »det normala bruket i såväl fsv. som nysv.» förekommer enligt Henning 29 gånger i S Di. En analys av några karaktéristiska fall visar, att »eftersatsen är känslomässigt laddad, det må gälla en högtidlig försäkran ..., en inträngande varning ... eller storslaget löfte» (s. 270). Denna ordföljd i S Di uppfattas som ett uttryck för översättarens stilvilja.

Ett än mer framträdande ordföljdsdrag är inversion efter konjunktionen *ok*, som i S Di har en för en yngre fsv. text ovanligt hög frekvens. Alving ansåg (i Det grammatiska subjektets plats i den narrativa satsen i svenskan) att detta ordföljdsdrag i S Di — liksom i den svenska översättningen av Karlamagnús saga — hade övertagits från den norska förlagan. Hennings noggranna jämförelse av S Di med Mb visar emellertid, att den svenske översättaren »i hög grad gör självständigt bruk av inverterade *ok*-satser» (s. 274). Den bristande överensstämmelsen i beläggställen mellan de båda versionerna är påfallande. Inversion efter *ok* har enligt Henning använts i S Di framför allt för att åstadkomma livfullhet och omväxling. Satsrytmiska faktorer torde också ha inverkat.

Efterställt possessivpronomen förekommer enligt Henning 33 gånger i Sk, vilket innebär att framförställning är regel. Efterställning kan möjligen uppfattas som ett talspråksdrag. »Nästan hälften av hithörande fall (dvs. 15 exempel) återfinns i direkt eller indirekt anföring eller där man kan underförstå en sådan» (s. 277).

3. Bengt Hennings gradualavhandling är ett grundligt och pålitligt arbete. Författaren behärskar suveränt såväl den nordiska Didrikssagan i dess olika versioner med dess myller av episoder som den omfattande litteraturen om denna saga och därmed förknippade filologiska problem. Äldre forskningsresultat redovisas pietetsfullt samt granskas kritiskt.

Resultaten av Hennings undersökningar av S Di är inte sensationella. De flesta av dem har tidigare lanserats som mer eller mindre väl underbyggda hypoteser. Hennings förtjänst är framför allt att han så nyanserat har vägt tidigare uppfattningar mot varandra och säkerställt och fördjupat tidigare resultat. Äldre uppslag har också i flera fall fullföljts och slutgiltigt lösts.

Som huvudresultat av avhandlingen kan följande framhållas:

1) Relationerna mellan de två bevarade handskrifterna av S Di (K 45 och Sk), som av forskningen hittills ägnats föga uppmärksamhet, utreds klart och övertygande. Väsentligt är att Henning visar, att Sk och K 45 är av varandra oberoende systerhandskrifter och att K 45, som av tidigare forskning nedvärderats, sålunda måste tillmätas självständigt källvärde.

2) Den långa diskussionen huruvida den svenske översättaren skulle haft ytterligare en västnordisk version av sagan vid sidan av Mb måste med Hennings utredning betraktas som avslutad. Henning prövar synnerligen ingående möjligheterna av textsamband med de isländska handskrifterna och med tysk tradition. I en beviskedja av traditionshistoriska, textfilologiska och paleografiska länkar visar författaren övertygande, att Mb har varit översättarens enda källa.

3) Henning ger en levande bild av den okände översättaren. Äldre forskare (särskilt Storm, Bertelsen och Hempel) har uppmärksammat och kommenterat hans skicklighet. I Hennings avhandling får vi hans översättarteknik detaljgranskad. En minutiös jämförelse mellan förlagan Mb och översättningen ligger till grund för en redogörelse för den svenske översättaren-bearbetarens arbetsmetoder och stilideal. Dennes skicklighet och självständighet var ännu större än vad tidigare forskning har räknat med, påpekar Henning. Påfallande är, att han uppenbarligen har haft överblick över hela den omfångsrika sagan med alla dess delberättelser, medan han arbetat med sin översättning. Den redan tidigare uppmärksammade förkortningen av sagan analyseras i detalj och befinns vara synnerligen omdömesgillt gjord. Sin självständighet mot förlagan visar översättaren även däri att S Di innehåller mycket få norvagismer — de inskränker sig främst till ord som kan uppfattas som facktermer (t.ex. *flugdreki*, *jafningi*).

4) Hennings undersökning av vissa syntaktiska drag i S Di under jämförelse med Mb (i kap. VIII) har självständigt värde som ett icke oväsentligt bidrag till kännedomen om y fsv. syntax.

Sammanfattande kan sägas, att Bengt Henning i sin avhandling om Didrikskrönikan har genomfört en förtjänstfull textfilologisk undersökning av en omfattande och viktig yngre fornsvensk språkkälla. Hans resultat verkar i allt väsentligt övertygande och torde bli bestående.

4. I den granskning av Hennings avhandling som här följer vill anmälaren särskilt rikta uppmärksamheten på problem som rör metod, terminologi och disposition.

4.1. Den metod som Bengt Henning framför allt tillämpar i sin undersökning är den komparativa textfilologins klassiska: i en rad exempel-

samlingar ställs parallella textställen från olika handskrifter vid sidan av varandra, varefter överensstämmelser och avvikelser analyseras. På grundval av analyserna dras sedan slutsatser om de aktuella handskrifternas inbördes relationer. Bärkraften i den bevisning som kan härledas ur sådana sammanställningar är i hög grad beroende på fullständigheten och noggrannheten i dessa. Det måste då framhållas att Bengt Henning gått ytterst grundligt tillväga, både då det gäller att i de enskilda texterna leta fram jämförbara företeelser och in i minsta detalj analysera det framdragna materialet.

Antalet citerade textställen är mycket stort — omkring 500 — och de tjugo exempelsamlingarna upptar tillsammans omkring 45 sidor i avhandlingen. Författaren har givetvis intensivt utnyttjat tidigare forskning, men han har också dragit fram en mängd förut obeaktade textställen, vilket i och för sig är en anmärkningsvärd prestation med tanke på den forskarmöda som redan tidigare ägnats just Didrikssagans handskrifter. Parallellställena i exempelsamlingarna är i allmänhet väl valda och belysande. Analyserna är utförliga och övertygande. Över huvud vittnar resonemangen om författarens lärdom och förtrogenhet med materialet.

Att Henning är väl insatt även i andra grenar av handskriftsforskningen än den rent textfilologiska märks flerstädes i avhandlingen. Författaren diskuterar kunnigt både paleografiska och bindningstekniska problem. Sålunda tolkar Henning de gemensamma förvanskningarna av vissa namn i Sk och K 45 som resultatet av felläsningar i förlagan på grund av paleografiska särdrag i denna (s. 48). Han drar också den riktiga slutsatsen, att förlagan för dessa hss inte kan ha varit originalöversättningen.

Även diskussionen om bindningstekniska problem (s. 92 f.) verkar helt övertygande. Klockhoff kom på sin tid till resultatet att Mb varit defekt redan när den kom till Sverige. Mb kunde alltså enligt Klockhoff inte vara S Di:s enda förlaga, eftersom de stora lakunerna i början och slutet av Mb inte har motsvarigheter i S Di. Henning har på nytt undersökt Mb:s band och gendriver Klockhoffs argument. Det nuvarande bandet behöver enligt Henning inte vara ursprungligt. Det finns spår av äldre stängningsanordning, och vissa förhållanden tycks tyda på att bandet har rymt flera lägg än det gör nu i sitt defekta skick.

Ett viktigt och metodiskt intressant parti av avhandlingen är de sidor (s. 79 ff.), där författaren diskuterar kapitelindelningen i Mb och S Di. Henning är den förste forskare, som undersöker »hur översättningen (dvs. S Di) förhåller sig till kapitelindelningen i Mb, som på flera sätt avviker från den i de isl. hss förekommande, samt framför allt till den

kombination av tvenne redaktioner av sagan i Mb, som flera forskare anser sig kunna påvisa». Henning har här granskat originalhandskrifterna, eftersom utgåvorna inte ger en korrekt bild av kapitelindelningen i hss. Författaren har för jämförelsen utvalt ett parti, där texterna i Mb och de isl. hss i övrigt är ganska lika. Det visar sig då, att medan det är stora skillnader i kapitelindelning mellan Mb och de isl. hss, stämmer S Di och Mb ganska väl överens i detta avseende. I de delar av S Di som svarar mot Mb3-redaktionen i Mb följer den svenske översättaren Mb slaviskt.

En påfallande kapitelgräns i S Di tas upp till särskild behandling (s. 82). Det gäller kap. 23 i H.-C. Utg. Både Sk och K 45 börjar här nytt kapitel, trots att detta ingalunda motiveras av sammanhanget. Mb har inte kapitelgräns här — men däremot en rasur. Att en omotiverad kapitelgräns i S Di sammanfaller med en rasur i Mb måste vara mer än en slump, anser Henning. Rasuren torde ha vilselett översättaren, så att denne börjat nytt kapitel vid det spatium som uppkommit vid rasuren. Till sammans med vad som för övrigt anförts om kapitelindelningen är detta ett avgörande bevis för att just Mb och inte arketyper för de isl. hss varit S Di:s förlaga.

4.2. Ovan har visats hur Henning på ett mycket fruktbart sätt kombinerar olika metoder och just genom denna mångsidighet når stor säkerhet i sina resultat. Emellertid graderar författaren inte alltid argumenten efter deras tyngd.

Henning har — som ovan framhållits — klarlagt relationen mellan Sk och K 45: de är oberoende av varandra, sannolikt systerhandskrifter. I exempelsamling 1 (s. 37 f.) drar Henning fram de viktigaste läsarterna i K 45, vilka avviker från Sk men överensstämmer med Mb. Dessa är så påfallande, att de utesluter möjligheten att Sk skulle vara förlaga för K 45. Det omvända förhållandet avvisas också: »Ett motsatt antagande att K 45 skulle vara förlaga för Sk förbjuder såväl den gängse dateringen som det faktum att avskriften i K 45 ej har fullbordats» (s. 42). »Den gängse dateringen» torde i detta fall inte vara mycket att bygga på. Hyltén-Cavallius har daterat Sk till slutet av 1400-talet »eller första början av 1500-talet» och K 45 till förra hälften av 1500-talet, dvs. dateringarna är ganska vaga och handskrifterna bedöms som nära nog samtida. (Om en datering med modernare metoder såsom undersökning av papprets vattenstämplar har företagits är mig obekant.) De verkligt avgörande skälen för att Sk är oberoende av K 45 placerar Henning dels i en not (s. 42), dels i exempelsamling 3 (s. 51), där det framgår att Sk har åtskilliga överensstämmelser med Mb som saknas i K 45. Sk har över huvud — som Henning visar — bättre bevarat läsarter som står närmare Mb.

Språket i K 45 har färre norvagismer och ålderdomliga uttryck och har dessutom i flera fall förkortat texten.

Även i kap. III, där »Förlagefrågan och Didrikskrönikans förhållande till Mb» utreds, belyser författaren texterna ur ett flertal synvinklar. Kapitlet är uppdelat i två avdelningar: »Argument för att S Di återgår på Mb» (s. 64—86) och »Klockhoffs och Gödels argument för att S Di ej skulle återgå på Mb» (s. 86—95). I den förra avdelningen behandlas textfilologiska frågor: verbala överensstämmelser, gemensamma sekundära namnformer i S Di och Mb; vidare diskuteras kapitelindelningen och Mb:s två redaktioner, som även återspeglas i S Di. I den senare avdelningen diskuteras framför allt dels frågan om Stiernhielm haft tillgång till ytterligare en hs av Di förutom Mb, dels bindningstekniska detaljer, som har betydelse i förlagefrågan. Trots att Hennings resultat är helt övertygande kan invändningar göras mot metod och plan.

S. 64—86 behandlas efter vad jag kan se *två* frågor, som visserligen hör nära samman: 1) Kan man bevisa, att översättaren har använt Mb? och 2) Visar S Di större likheter med Mb än med de isl. hss? Det bör framhållas, att medan Mb kan vara S Di:s förlaga, kan A och B av kronologiska skäl inte vara det — de är 150—200 år yngre än Sk och K 45. Henning har inte alldeles klart dragit konsekvenserna av detta utgångsläge vid textanalysen. Det sägs inte mycket om arketyper för de isl. hss. Man måste räkna med möjligheten, att olikheter mellan de isl. hss och S Di kan ha uppkommit i mellanled. Principiellt är det svårare att binda en handskrift (Sk, K 45) vid en *hypotetisk* förlaga, som vi endast känner indirekt genom avskrifter (A, B), än vid en *fortfarande existerande* handskrift (Mb). Ju fler mellanled, desto vanskligare att bygga på »verbala likheter». I detta kapitel — liksom i kap. II — kunde författaren ha nyanserat argumenten bättre: de verkligt handfasta bevisen för att Mb är S Di:s direkta förlaga är överensstämmelsen i kapitelindelning — inklusive rasuren! — och i sammansmältningen av de två redaktionerna av sagan i både Mb och S Di. Dessa punkter kunde, tillsammans med vad tidigare forskning dragit fram av likheter, ha räckt som bevis för att översättaren har använt just Mb.

Den andra frågan — om »likheter» mellan S Di och de isl. hss — hör nära samman med s. 86—95, där Klockhoffs argument för textsamband mellan de isl. hss och S Di diskuteras. Emellertid granskas Klockhoffs textfilologiska argument först i kap. V, s. 201, *efter* det drygt 100 sidor långa kap. IV om översättningstekniken, vilket ju i sin tur bygger på antagandet att S Di är översatt från Mb. På denna punkt är planen i avhandlingen inte helt lyckad. De filologiska argumenten borde ha disku-

terats i samband med den förra delen av kap. III; de verbala överensstämmelserna med A och B kunde lämpligen ha vägts mot motsvarande likheter S Di—Mb. Dock skall villigt erkännas, att stoffet erbjuder svåra dispositionsproblem.

4.3. Dispositionen i Hennings avhandling ges i stora drag i undertiteln »Handskriftsrelationer, översättningsteknik och stildrag». Följden är helt logisk: Först jämförs de bevarade hss av S Di, Sk och K 45 (kap. II), där efter binds S Di vid Mb (kap. III), varigenom förutsättningarna för ett studium av översättningstekniken är givna (kap. IV). »Stildrag» i S Di (kap. VIII) måste behandlas efter och i anslutning till översättningstekniken, eftersom varje bedömning av S Di: s stil måste göras mot bakgrunden av att det är fråga om en översättning.

Om planen i avhandlingen sålunda i stort är logisk, är den ändå inte invändningsfri. Stoffet är mycket stort, och gjorda iakttagelser låter sig inte alltid lätt inordnas i klart avgränsade kategorier. De svårigheter som följer härav har Henning inte helt lyckats övervinna. Den linje i avhandlingen som skisserats ovan bryts i någon mån av kapitlen V—VII. Kapitel V, där överensstämmelser mellan S Di och de isl. hss resp. tyska sägner gentemot Mb diskuteras, hör — som ovan påpekats — närmast samman med kap. III, där förlagefrågan utreds. Norvagismerna (kap. VI) är egentligen ett drag i översättningstekniken och behandlingen av dessa kan betraktas som en fortsättning av kap. IV, medan danismerna (kap. VII) inte har något samband med förlagan utan måste bedömas som ett drag i den svenske översättarens eller i någon avskrivares språk.

Kapitel IV är i sig självt en hel liten avhandling och ett värdefullt bidrag till utforskningen av medeltida översättningsmetoder. S Di: s avvikelser från Mb inordnas i ett bestämt schema och analyseras utförligt. Som redan framgått av referatet ovan särskiljer Henning fyra kategorier av avvikelser från Mb i S Di: »Avvikelser av närmast kompositionell karaktär», »Förkortningar i S Di», »Tillägg i S Di», »Textändringar, omflyttningar och fria översättningar i S Di». Dessa fyra grupper utesluter emellertid inte varandra logiskt. »Tillägg» och »förkortningar» är ju från varandra klart avgränsade kategorier, men för övrigt är det inte lätt att omedelbart förstå vad som avses. Sålunda är både förkortningar och tillägg »textändringar» och »fria översättningar», och omflyttningar är avgjort ändringar av »kompositionell karaktär».

Sundom verkar också uppdelningen på de givna kategorierna tämligen godtycklig. Jag väljer några exempel under »Tillägg i S Di» (s. 166—189). Här behandlas »Tillägg i replikstoffet», »Tillägg av bisatser och vissa jämförbara huvudsatser», »Tillägg av ofta formelartade försäkringar och

utrop m.m.» och »Tillägg av enstaka ord (ordgrupper)». Men tillägg av andra slag behandlas under andra rubriker. »Komplettering och korrigering av uppgifter om huvudpersonernas släktskap m.m.» i avdelningen »Avvikelser av närmast kompositionell karaktär» (s. 99 ff.) har ofta formen av rena tillägg, så t.ex. i exempelsamling 10 (s. 105 ff.) exemplen 1, 3, 4, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 26 och 27. Exempel 3 må illustrera karaktären hos dessa tillägg:

Sk: oc *tha han* [dvs. Welands och kungadotterns son] *är x ara gamall eller xij /tha sig hanum at iak* [dvs. Weland] *hauer gömt hans harnisk, ther som wädrít gar op oc watnit gar nider/*

Mb: En þat skalltv [dvs. kungadottern] *segia hanom ef ec finn hann eigi. at ec hefi gort hanom vapn. oc hevi ec þar hirt sem vatn gengr inn en vindr vt.*

I exempelsamling 11 — också under »kompositionella» avvikelser — utsäger redan rubriken, att det är fråga om tillägg: »Exempel på tillägg (el. avvikelser) i S Di, varigenom enskilda avsnitt mer direkt fogas till Di:s huvudhandling». Även »Bruk av tillnamn» (s. 131 ff.) innebär ofta, vilket författaren även påpekar, att översättaren »insatt tillnamn vid vissa bestämda tillfällen, t.ex. när ett nytt avsnitt i sagan börjar». Tillägg behandlas slutligen även under »textändringar och omflyttningar».

Trots de anmärkningar, som från rent logisk synpunkt ovan har riktats mot grupperingen av avvikelserna i S Di, vill anmälaren understryka, att framställningen i stort vittnar om att Henning synnerligen noggrant har genomarbetat sitt material och nått fram till en mycket fin inlevelse i översättaren-bearbetarens arbetsätt och stilideal. Uppdelningen av avvikelserna är väsentligen träffande i sak. Onöjaktigheterna är snarast en fråga om terminologi.

4.4. I sina diskussioner om handskriftsrelationer och översättnings-teknik använder Henning bl.a. termerna »textändringar», »textidentitet», »verbala överensstämmelser», »likheter», »vissa formella ändringar» — men vad innebär allt detta då det är fråga om en översättning till svenska av en norsk text som är 200 år äldre? Gränserna mellan olika kategorier måste nödvändigtvis bli diffusa, och författaren påpekar också mycket riktigt (s. 166), att »skillnaden mellan tillägg och ändrad ordalydelse ofta är flytande». Henning gör inte heller några försök att precisera vad han menar med de nämnda termerna. Särskilt tveksam blir man om innebörden i »textidentitet» och »verbala överensstämmelser». Henning syns bortse från ortografiska skiljaktigheter i det förra begreppet, och det senare har en tämligen svävande innebörd. Sålunda citeras i exempel-

samling 6 s. 65 ff. två avsnitt »med verbala överensstämmelser» mellan Sk och Mb. En närmare granskning visar, att det är fråga om tämligen fria översättningar, vilka dock genom förekomsten av vissa karaktéristiska vändningar kan bindas vid Mb.

På ett annat ställe i avhandlingen skriver författaren (s. 99): »Även om man undantar sådana likheter mellan S Di och Mb, som direkt orsakas av att den förra är en översättning av den senare, blir skillnaderna mellan de båda versionerna mycket talrika. Att ge en fullständig redovisning av samtliga avvikelser är i det närmaste ogörligt. Jag inskränker mig till att anföra ett (ganska fylligt) urval iögonenfallande och särskilt karaktéristiska avvikelser, utifrån vilka jag belyser översättningsmetoden.» Detta står i inledningen till kap. IV, som enligt innehållsförteckningen är »Ett studium av översättningstekniken». Emellertid belyser de »karaktéristiska avvikelser» som redovisas snarare översättarens insats som *bearbetare* av sagan. I mitt tycke är termerna »översättningsmetod» och »översättningsteknik» något missvisande i sammanhanget. Det egentliga överflyttandet från en språkform (1200-talsnorska) till en annan (1400-talsvenska) berörs i Hennings avhandling endast i förbigående, t.ex. s. 172: »Slutligen lägger man märke till inskott som intimt hänger samman med själva översättningsprocessen och som beror på översättarens strävan att finna adekvata och i sammanhanget begripliga motsvarigheter till Mb:s uttryck och formuleringar.»

En viss metodisk och terminologisk osäkerhet följer begreppet »S Di» i avhandlingen. Den svenska Didrikskrönikan föreligger ju endast i de båda handskrifterna Sk och K 45. Dessa antas gå tillbaka på samma förlaga, som kan vara originalöversättningen men som troligen är en avskrift av denna eller av ett likaså förlorat mellanled. När Henning i sin avhandling använder termen »S Di» är det ingalunda alltid klart vad som avses därmed. Jag skall citera några ställen.

I diskussionen om den direkta förlagan för Sk och K 45 är originalöversättningen eller ett mellanled skriver Henning (s. 44): »De både i Sk och K 45 förekommande överhoppningarna av småord kan ej åberopas i detta sammanhang, då S Di:s framställningsform präglas just av en tendens till sådana och liknande uteslutningar.» Formuleringen är egendomlig med tanke på att Sk och K 45 är de enda befintliga texterna av S Di. (Tankegången skulle kunna uttryckas så: Ett genomgående drag i både Sk och K 45 är att texten har förkortats, bl.a. genom uteslutning av oviktiga småord. Denna förkortning bör av allt att döma ha ägt rum i originalöversättningen eller i ett mellanled.)

S. 51 förekommer följande passus: »När jag i fortsättningen talar om

K 45 och Sk, avser jag textens utformning i dessa hss. Jag tar alltså inte ställning till frågan om huruvida textförändringar gjorts i eventuellt förlorade mellanled.» Vad som här sägs är närmast en truism. Det är självklart att man med en given handskriftsbeteckning avser just denna handskrift och icke någon annan variant av texten. Vad som i stället behöver preciseras är »S Di».

Stundom talar Henning om språkformen i »S Di» trots att Sk och K 45 sins emellan är olika, t.ex. s. 59: »Slutligen kan man iakttaga vissa syntaktiska avvikelser mellan Sk och K 45. Främst de skillnader av detta slag, där S Di är beroende av N Di: s språkbruk, upptas redan här till behandling.» Ett annat exempel möter s. 60: »I stridsskildringar från S Di möter man 2 belägg på en annan av N Di beroende konstruktion med utelämnat subjekt: 'tha hiog wideke etc. ... *ati beltit stod*' ... I båda fallen insätter K 45 det underförstådda subjektet *suerdeth*.» Och samma sida: »I flera avseenden skiljer sig ordföljden i S Di från den i fsv. oftast förekommande, nämligen i fråga om placeringen av poss. pron., gen. attr. och vissa epitet ... S Di /har/ ibland framförställning, ibland efterställning av dessa bestämningar. Kraftigast har K 45 reagerat mot genitivattributets efterplacering ... Sålunda motsvaras de fyra första fallen av efterställning i Sk av framförplacering i K 45.»

Vad som i de citerade fallen exakt menas med »S Di» torde inte vara lätt att avgöra. Åtminstone tre tolkningar erbjuder sig: 1) den svenska originalöversättningen, så som man av Sk och K 45 sluter sig till att denna sett ut, 2) Sk, dvs. i stort sett H.-C. Utg., och 3) den av hss Sk och K 45 som i det aktuella fallet bedöms ha den ursprungligare läsarten. Tolkningen nr 2) kan illustreras med kap. VI om norvagismer i »S Di», s. 216 ff. I materialsamlingen citeras *alltid* Sk, som här alltså får representera »S Di». Anledningen härtill är att K 45 tämligen konsekvent utmönstrar norvagismer. Man kan som Henning utgå från att Sk i detta fall har ursprungligare text med närmare beroende av Mb. Långt ifrån alltid får läsaren veta, hur K 45:s text lyder på motsvarande ställen, sålunda varken vid Sk: s *bana hug* (motsvarande Mb:s *bana hoG*) som är hap. leg. i fsv. eller vid det följande *bana sar*.

4.5. I samband med diskussionen ovan om Hennings terminologi bör en annan metodfråga tas upp till behandling, nämligen författarens användning av kvantitativ metod. Henning tillgriper gång på gång sifferuppgifter som argument för sina teser. I några fall har dessa uppgifter stort bevisvärde, i andra verkar de knappast meningsfulla. I det följande skall några exempel dras fram.

I sin detaljerade undersökning av förkortningstendensen i S Di uppger

Henning (s. 134), att »den norska sagan innehåller 96 452 /löpande ord/ och den svenska 55 422 och att texten nedskurits med 57,4 %». I not meddelas, att lakunerna i Mb och Sk — som här alltså står för »S Di» — samt »den senare relationen om ni lungarnas härkomst, de tre sista avsnitten i hjältekatalogen, Wilkinasagan II, och den första hälften av Iramssagan i Mb 3, vilka partier helt saknas i S Di» har *frånräknats*. Man frågar sig om denna ordräkning är meningsfull. I S Di finns såväl förkortningar som tillägg. Om de utelämnningar som ovan nämnts är ett resultat av översättarens redigerings- och förkortningssträvanden, bör denna reducering av textmassan i S Di inte föranleda, att motsvarande partier i Mb räknas bort vid en jämförelse av textomfånget. Den faktiska skillnaden mellan Mb och S Di (Sk?) är således ännu större än vad som uppges.

Ett helt annat syfte har den ordräkning som presenteras på s. 42. Vid en jämförelse mellan Sk och K 45 »frapperas man av hur mycket de bägge hss liknar varandra». Den nära överensstämmelsen demonstrerar Henning genom att jämföra antalet löpande ord i två av S Di:s delsagor. Det visar sig, att Detleffssagan har 4 164 ord i Sk och 4 139 ord i K 45; Herbert- och Hildasagan har 1 451 ord i Sk och 1 446 ord i K 45. En sådan nästan fullständig överensstämmelse i ordantal måste innebära, att handskrifterna står varandra mycket nära, menar Henning, och en detaljgranskning visar också »en nära nog fullständig textidentitet» (s. 43).

I kap. VIII anläggs stundom statistiska synpunkter på de syntaktiska företeelser som här granskas. Syftet är att utröna »i vad mån översättaren är syntaktiskt beroende av den norska förlagan och i vad mån hans stilvilja kommer till uttryck även på det syntaktiska planet» (s. 253). Inledningsvis beklagar Henning bristen på »uttömmande analyser av syntaxen i enskilda fsv. texter». Framför allt saknas uppgifter om »hur frekventa företeelserna är i fsv. litteratur överhuvudtaget». De drag som Henning här tar upp till behandling är, som ovan nämnts, bruket av historiskt presens och adverbet *nu* samt förekomsten av vissa ellipser, satsfogningstyper och ordföljdsdrag. Som redan framhållits innebär Hennings undersökning avsevärda landvinningar. Emellertid kan man beklaga, att författaren så ensidigt inskränkt undersökningen till en jämförelse mellan Mb och S Di. Här som annars i avhandlingen är framställningen rent komparativ med bortseende från strukturella synpunkter.

Vid redogörelsen för »Några satsfogningstyper» (s. 267) redovisar Henning en undersökning av några partier av Di i den norska versionen under jämförelse med den svenska med hänsyn till »antalet huvudsatser utan begynnande bindeord eller tidsadverb». »I den svenska versionen uppgår

antalet huvudsatser utan begynnande bindeord eller tidsadverb i dessa avsnitt till ca 130 I Mb är motsvarande siffra 65 (ca) Vid en närmare jämförelse mellan S Di och Mb visar det sig, att översättaren i icke mindre än 90 fall utan stöd av Mb använder sig av *asyndes*.» Hennings undersökning belyser mycket väsentliga drag i översättarens förhållande till den norska förlagan och i hans stilistiska strävanden. Men om nu översättaren står så fri gentemot förlagan i syntaktiskt avseende hade det varit ytterst värdefullt, om siffror hade meddelats även för motsvarande satser *med* bindeord eller tidsadverb. Då hade vi för ett begränsat fsv. textparti ägt just en sådan frekvensundersökning för en viss syntaktisk företeelse som Henning inledningsvis efterlyser.

Inte heller vid redogörelsen för utelämnade underordnande konjunktioner i S Di får man någon uppfattning om frekvens (s. 268). Henning uppger, att »den s.k. allmänt underordnande konjunktionen *at* i objektsbisats» saknas i 40 fall i Sk, speciellt efter vissa uppräknade verb. Däremot får man inte veta hur ofta *at* utsättes vid dessa verb, och läsaren kan därför inte bilda sig en uppfattning om textens struktur i detta avseende. Resultatet av denna delundersökning hade med fördel kunnat redovisas i tabellform.

Kvantitativ metod används även i argumenteringen för att binda S Di vid Mb (kap. III). Henning framhåller riktigt, att då det är fråga om s.k. verbal överensstämmelse är det mängden av överensstämmelser som har bevisvärde. Enstaka »likheter» mellan hss kan bero på att olika skrivare oberoende av varandra har gjort liknande ändringar. Henning har dragit fram inte mindre än 350 textställen, där Mb3-redaktionen och de isl. hss skiljer sig åt. I endast 12 av dessa företer S Di »likheter» med de senare. Däremot står 108 textställen (enligt rättelse; i avh. står 39) med för S Di och Mb gemensamma läsarter. Siffrorna ger en klar numerisk uppfattning om graden av överensstämmelse mellan S Di—Mb resp. S Di—de isl. hss, och Henning avvisar med rätta Klockhoffs uppfattning om ett närmare textsamband mellan S Di och de isl. hss (s. 69 f.) just med stöd av de citerade statistiska uppgifterna för konstaterade »likheter».

På liknande sätt belyser Henning i slutkapitlet vissa stildrag i S Di, t.ex. efterställning av poss. pron. (s. 275).

4.6. I en undersökning av det slag som Henning gjort är det naturligt, att begrepp som »likheter», »överensstämmelser», »textidentitet» etc. intar en central plats. Begreppen är svävande, och en bevisning måste nödvändigtvis bygga på en analys av de enskilda textställena. Ett genomgående drag i Hennings avhandling är, att författaren rör sig med större språkliga enheter som meningen, satsen, frasen, ordvalet — däremot i

mycket ringa grad ordens form; från ortografin bortses nästan helt. Detta är i och för sig naturligt då det gäller jämförelsen mellan Mb och S Di, vilken senare ju är en översättning, men vid jämförelse mellan Sk och K 45 är det knappast berättigat att tala om »fullständig textidentitet» och därvid bortse från ortografiska skiljaktigheter.

En noggrannare undersökning av Sk:s och K 45:s ortografi måste sägas ligga utanför avhandlingens syfte. Henning har på ett förtjänstfullt sätt utrett »handskriftsrelationer, översättningsteknik och stildrag» utan att behöva gå in på stavningen i de olika versionerna. I några partier av avhandlingen kommer författaren emellertid in på problem som inte så lätt kan lösas utan att hänsyn tas till ortografin. Det gäller bl.a. kap. VI, Norvagismer, och i synnerhet kap. VII, Danismer.

Undersökningen av norvagismer i S Di rör naturligt nog främst vokabulären. Ett enda ortografiskt drag — som dock samtidigt kan återspegla uttal och vara av dialektgeografiskt intresse — diskuteras ingående, nämligen det negativa prefixet *u-*. Om »enskilda skrivningar» anser Henning, att endast »ett ingående studium av ortografi och ljudlära i S Di under jämförelse med annan fsv. litteratur och moderna dialekter» kan ge stoff för en bedömning av ett beroende av den norska förlagan i fråga om ortografiska enskildheter. Utan att ha gjort en sådan undersökning vill Henning betrakta det som osannolikt, att »den sporadiska förekomsten av det negativa prefixet *u-* /i S Di/ skulle bero på norskt inflytande ... på grund av den bristande överensstämmelsen mellan Mb och S Di».

Syftet med kap. VII säges vara att »klargöra arten och i viss mån omfattningen av det danska inslaget i S Di» (s. 243). Danismerna karakteriseras som »ett markant inslag i dessa hss' ortografi» (s. 242 om Sk och K 45) och författaren anser också, att »en grundlig ortografisk och dialektgeografisk undersökning, krävs för en uttömmande redogörelse för eventuella danismer (s. 243). Emellertid begränsar sig författaren till att i »följande förteckning i tur och ordning efter förekomsten i hss citera särskilt typiska danismer i den svenska texten» (s. 243). Eftersom någon analys av hss' ortografi inte har gjorts, får man ingen uppfattning om deras struktur i detta avseende, och uppräknningen av danismerna (vad gäller ortografiska sådana) hänger så att säga i luften. Om man inte först beskriver systemet, kan man inte med framgång diskutera undantagen från detta system. Här bortfaller möjligheten till kvantitativ bedömning av olika skrivningar, liksom också möjligheten att ställa danismerna mot påfallande skrivningar av annat slag.

Om man bara ser på skrivningen *b d g* för *p t k* i Sk hand 1 (s. 243 ff.),

så visar en genomläsning av fem sidor i H.-C.s Utg. bl.a. följande: i ett så pass stort textparti förekommer endast två danismer av detta slag, *vdi* 2 gånger (ingen gång med *t*); däremot skrivs »utav» *wtaff* 4 gånger, *vtaff* 1 gång. I textpartiet förekommer följande starka preteritumformer: *lot*, *loto*, *löp*, *gret* (med *e!*), *grep*, vidare infinitiverna *wita* och *heta* — alltså alltid *p t k*. T.o.m. pronomina »jag», »mig», »dig» skrivs regelbundet med *k* (46 gånger mot 1 gång med *g*); reflexivpronomet »sig» skrivs 2 gånger med *g* och 2 gånger med *k*. Det är mot denna bakgrund danismerna skall bedömas.

Förteckningen över skrivningar med *b d g* för *p t k* är för övrigt inte fullständig. I det i förhållande till hss' omfång begränsade parti som anmälararen har granskat har noterats *stegerhuseth* K 45 (Sk: *stekara huset*), *ligevel* K 45 (sida ej noterad). När det gäller att förklara danismerna diskuterar Henning mycket försiktigt och nyanserat (s. 251).

S. 247 gör Henning dialektgeografiska överväganden. Dessa är knappast meningsfulla, eftersom de rör drag som är rena undantag i de undersökta handskrifterna. (En lapsus i detta sammanhang: s. 248 står »förbindelsen *rdh* i stället för *r* slutligen förekommer i sydsvenska mål». Det skall givetvis vara tvärtom: *r* i stället för *rdh*.) I sina sammanfattande resonemang är Henning emellertid sunt skeptisk mot möjligheterna av en exakt lokalisering av texterna på dialektgeografiska grunder.

I ett tidigare kapitel (II) har Henning framhållit, hur stora likheter Sk och K 45 företer. Dessa gäller framför allt berättelsens gång och ordalydelsen. Det bör dock framhållas, att det även föreligger en del mycket karakteristiska olikheter mellan dessa handskrifter, olikheter som kommit i skymundan i Hennings framställning, därför att dessa främst är av ortografisk natur. Några exempel: K 45 skriver normalt *och* — *aldrig* — *iag*, *meg*, *seg*, Sk däremot *oc*, *ok* — *aldre* — *iak* etc. I K 45 dubbeltecknas regelbundet *f* i början av ett ord, *h* läggs alltid till *t* och *d* i slutet av ord; *å* tecknas *å* eller *a* (Sk brukar ej *å*).

Andra olikheter kan bero på att olika uttal ligger bakom. Så t.ex. vid återgivningen av gammalt kort *i* och *y*. Ett flyktigt studium av hss har givit följande resultat:

K 45 mökedh	Sk mykit
respa	rispa
sölff, sölffuer	silffuer
skep	skib
smedie reskap	smidæ tyg
smedia	smidia

alfredh duerg
löffta

alfrid dwerg
lyffta

Här kan man jämföra Neumans uppfattning om »en dialekt, starkt sydsvenskt färgad» i K 45 (Utbredningen av vokalbalansen a : å i medel-svenskan, 1918).

5. Problemen kring Didrikssagan och dess handskrifter är många och svåra. I sin bok gör Henning inte anspråk på att ha löst alla dessa. Även om ämnet för hans avhandling har begränsats till att i huvudsak omfatta den svenska versionen och till »handskriftsrelationer, översättningsteknik och stildrag» är det mycket omfattande och krävande. Bengt Henning har på ett mycket förtjänstfullt sätt genomarbetat sitt material och redovisar i sin bok ett gediget forskningsarbete, som har fört till säkra resultat. Mot avhandlingens stora förtjänster väger de kritiska anmärkningar lätt, som har framförts ovan i anslutning till diskussionen av metod, terminologi och disposition.

Hennings huvudsyfte är texthistoriskt. Framställningen är därför genomgående komparativ. En strukturellt upplagd undersökning av språket i Didrikskrönikans handskrifter saknas ännu; Sk: s och K 45: s ortografi och ljudlära, formsystem och syntax är angelägna forskningsuppgifter. Vad gäller syntaxen har Henning i kap. VIII lagt grunden för en sådan undersökning.

Juni 1972

Litteraturkrönika 1972

Av S. Benson, B. Ejder och B. Pamp

Karl Hyldgaard-Jensen (Hrsg.), Linguistik 1971. Referate des 6. Linguistischen Kolloquiums 11.—14. August 1971 in Kopenhagen. 379 s. Frankfurt/Main 1972 (Athenäum Verlag). (Athenäum-Skripten Linguistik.) Transformationsgrammatik och generativ grammatik bildar den mer eller mindre framträdande teoretiska bakgrunden för alla bidragen i ovan angivna verk. Inom den sålunda givna ramen visar konferensförhandlingarna likväl en betydande spännvidd. Åtskilliga av bidragen kommer den moderna logiken nära, andra tar upp nya aspekter på ordbildningen. Genomgående är hur man arbetar med modeller, endast enstaka forskare som Inger Rosengren redovisar därjämte ett empiriskt material.

Arbetet föreligger samtidigt som band 1 i Athenäum-Skripten Linguistik och som band 2 i Kopenhagener Beiträge zur germanistischen Linguistik.
S. B.

Ferenc Kiefer (Hrsg.), Semantik und generative Grammatik 1—2. 487 s. Frankfurt/Main 1972 (Athenäum Verlag). (Linguistische Forschungen 1.) Den generativa språkteorin växte delvis fram som en reaktion mot den behaviouristiskt präglade amerikanska lingvistikens. Inom denna hade semantiken spelat en underordnad roll och det är därför naturligt att den generativa språkforskningen med sitt anspråk på universalitet just har kommit att ägna semantiken stor uppmärksamhet. I inledningen till antologien *Semantik und generative Grammatik* skisserar Ferenc Kiefer, vilka områden av semantiken som framför allt tarvar en generativ analys. Antologien innehåller sedan 14 uppsatser, som skall belysa den senaste utvecklingen inom semantiken. Verket avslutas med en bibliografi, som är gemensam för alla uppsatserna.
S. B.

Bertil Malmberg, I språkets tecken. 114 s. Lund 1972 (Gleerups). Bertil Malmberg har i en volym samlat ett antal uppsatser om aktuella språk-teoretiska tankar. Flertalet uppsatser har tidigare varit publicerade i dagstidningar eller tidskrifter, några återger innehållet i hittills opublicerade föreläsningar. Uppsatserna är — trots den aktuella karaktären — delvis av lärdomshistorisk art. De belyser ett stort antal av de problem och problemkomplex, som har varit aktuella inom den synkroniska språk-

forskningen från Saussure till Chomsky och hans efterföljare. Översättningsproblematiken belyses t.ex. ur olika språkteoretiska synvinklar, likaså språktillägningens problematik. Genomgående i uppsatserna är att förf. söker återföra mycket av vad som nu är aktuellt inom språkforskningen just på Saussure. Den lilla volymen kompletterar på ett förtjänstfullt och intresseväckande sätt förf.:s standardverk *Nya vägar* inom språkforskningen. S. B.

Bo Ralph, Introduktion i historisk språkvetenskap. 96 s. Stockholm 1972 (Almqvist & Wiksell Förlag AB). (Data linguistica. 7.) Bo Ralphs lilla lärobok i historisk språkvetenskap rymmer två innehållsmässigt mycket skilda avsnitt. I det första behandlas de språkliga förändringarna och metoderna inom historisk språkvetenskap på ett förhållandevis traditionellt sätt. I det andra avsnittet sammankopplas språkförändringarna med generativ teori. Författaren söker här visa dels att de språkliga förändringarna kan beskrivas med generativ metod, dels att det generativa betraktelsesättet är överlägset tidigare metoder vid beskrivning och förklaring av de språkliga förändringarna. Anmälaren menar att förf. lyckats bättre i det förra uppsätet än i det senare. Det må framhållas som en verklig vinst att generativ teori tillåter ett visst överbryggande av motsatsen mellan diakronisk och synkronisk språkuppfattning och det är glädjande att Ralph låter boken mynna ut i en mening till förståelse för båda slagen av språkforskning. S. B.

Readings in Modern Linguistics. An Anthology Edited by Bertil Malmberg. 384 s. Stockholm 1972 (Läromedelsförlagen). (Scandinavian University Books.) Under det sista halvsekle har den teoretiska språkvetenskapen undergått en mycket snabb utveckling. Som portalgestalt inom den moderna lingvistikens står på det internationella fältet Ferdinand de Saussure. Bland de senare skolbildande teoretikerna må här nämnas Trubetzkoy, Bloomfield, Hjelmslev och Chomsky.

Bertil Malmberg har sammanställt en antologi bestående av 23 väsentliga artiklar inom modern lingvistik, skrivna av ledande språkteoretiker. Urvalet är, som Malmberg själv framhåller, godtyckligt men avser att täcka olika strömningar inom lingvistikens. Boken kan därför betraktas som en bredvidläsningsbok till Malmbergs eget förträffliga arbete *Nya vägar* inom språkforskningen, som utkommit i flera svenska upplagor och därjämte i översättning på flera av de stora kulturspråken. S. B.

Språksosologi. Oversatt og redigert av Jan Engh—Eskil Hanssen—Kjell Ivar Vannebo—Geirr Wiggen. 142 s. Oslo—Bergen—Tromsø 1972 (Universitetsforlaget). (Scandinavian University Books.) Språksociologien har trots sin ungdom snabbt expanderat och fått en sådan status att den förekommer som ämne i universitetsundervisningen. Hittills har dock lämpliga läroböcker för en nordisk läsekrets saknats. »Språksosologi» är ett försök att avhjälpa denna brist. Boken är en antologi som består av sex artiklar. Av dessa har de tre första, författade av Mogens Baumann

Larsen («Introduktion til sociolingvistiken»), Bengt Loman («Språksociologi») och J. B. Pride («Sociolingvistik») en generell, introducerande karaktär. De tre följande studierna tar upp mer speciella sociolingvistiska problem. I «Sosial klasse, språk og sosialisering» utvecklar Basil Bernstein sina bekanta teser om medelklassens personorienterade, utvidgade («elaborated») kod, vilken ställs i motsats till arbetarklassens rollorienterade, begränsade («restricted») kod. Av mer teknisk natur är Rebecca Agheyisis och Joshua Fishmans redogörelse för olika metoder vid språkattitydundersökningar. Den mest «jordnära» studien är den sista, där Jan-Petter Blom och John J. Gumperz skildrar kodskifte i ett mindre norskt språksamfund (Hemnesberget i Ranafjorden, med brytning mellan lokal dialekt och bokmål).

Läsaren lägger ifrån sig boken med två mycket bestämda intryck. Det ena är att språksociologien trots beaktansvärda insatser ännu bara står i början av sin bana och att mycket återstår innan pålitliga generella slutsatser kan dras. Problemen är inte bara kvantitativa utan också metodologiska. Hur många variabler ligger t.ex. bakom det rollval som i sin tur predestinerar valet av en viss kod? Som det antyds på ett ställe i boken måste man kanske börja med en faktoranalys. Det andra intrycket är att språkforskningen nu liksom tidigare beteendeforskningen ohjälpligt har tagit steget in i de politiska värderingarnas fascinerande men ofta förgiftade värld. Förr eller senare måste språksociologen besvara frågan vad han vill dra för politiska slutsatser av sina forskningsresultat. Skall han, som ett par danska språksociologer har gjort, tvingas till slutsatsen att »Sprogforskeren må deltage i frigørelsen af folket», eller skall han i likhet med de anslagsbeviljande myndigheterna nöja sig med förhoppningen att hans insatser skall bidra till att inom det nuvarande samhällets ram om inte utplåna så dock påtagligt minska rådande besvärande klasskillnader och klassmotsättningar? Det är besvärliga och provocerande frågor, men de måste både ställas och besvaras.

B. P.

Ulf Teleman, Tre uppsatser om grammatik. 112 s. Lund 1972 (Studentlitteratur). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C. Nr 5.) De tre uppsatser, som Ulf Teleman sammanfört till en volym, utarbetades 1970 men reviderades före tryckningen 1972. Den första, som bär rubriken Stavning och fonologi, behandlar skriftens plats i en generativ grammatik. I denna har förf. fått tillfälle att beröra vissa läs- och skrivstörningar hos individer. Uppsatsen Om Paul Diderichsens syntaktiska modell fogar på ett intressant sätt in Diderichsens sattschema i ett större sammanhang. Särskilt givande är därvid att se på vilket plan detta schema låter sig infogas i TG-grammatiken. Den tredje uppsatsen, tillika den längsta, är betitlad Transformativ grammatik — tre generationer. Den behandlar viktiga sidor inom TG-grammatikens explosiva utveckling, huvudsakligen syntax och semantik. (En randanmärkning: på s. 58 saknas utgivningsåret för Chomskys Aspects of the Theory of Syntax,

varigenom tillägnandet av uppsatsen försvåras för den icke helt initierade läsaren. Den saknade uppgiften finns dock i litteraturförteckningen s. 107.)

S. B.

*

R. T. Farrell, Beowulf, Swedes and Geates. 58 s. 12 pl. London 1972 (University College). (Viking Society for Northern Research.) Farrells studier i Beowulfkvädet omfattar 12 kapitel men koncentrerar sig kring 3 problemkomplex, nämligen hur Beowulf blir götarnas kung, Beowulfs förhållande till andra folk eller stammar och slutligen Sutton-Hoo-fyndens betydelse för Beowulforskningen. (Utgångspunkt för Farrells undersökning är att *geatas* betecknar invånarna i Götaland, götarna.) Farrell fattar icke Beowulfkvädet som ett i strängare mening historiskt arbete. Han fattar det i stället som ett heroiskt diktverk, i vilket historiska fakta är underordnade författarens strävan att framhäva heroiska ideal och handlingar. Farrell vill understryka, att diktverket behandlar tilldragelser i Sverige, och att icke alltför vittgående slutsatser får dragas av det faktum att diktverket är angelsaxiskt och att vissa likheter föreligger mellan de rika fynden i Sutton Hoo och i svenska gravfält från Vendeltid.

S. B.

Hans Kuhn, Kleine Schriften. Aufsätze und Rezensionen aus den Gebieten der germanischen und nordischen Sprach-, Literatur- und Kulturgeschichte. Dritter Band: Namenforschung, Sonstiges. 511 s. Berlin u. New York 1972 (Walter de Gruyter & Co.). Detta är tredje och sista bandet av Kuhns samlade småskrifter (om bd I och II se ANF 85 (1970) s. 248 och 86 (1971) s. 259). Det innehåller 23 nummer under den gemensamma rubriken Namenforschung, medan en sista överskrift Sonstiges är satt över en grupp om 7 arbeten. Åtskilliga av dessa uppsatser karakteriseras som Besprechungen, men det är verkligen inte recensioner i detta ords vanligaste bemärkelse utan intensiva uppgörelser med åsikter framställda av andra forskare, uppgörelser som ofta leder mycket långt och djupt. I Kuhns författarskap sådant vi lär känna det i denna volym kan två intresseriktningar sägas dominera. Den ena gäller Islands ortnamn, dem hittills jämförelsevis ringa uppmärksamhet har kommit till del; Kuhn är en framstående Islands-kännare, som bl.a. på ort och ställe har samlat kunskaper om landet. Den andra gäller kontinentaleuropeiska, framför allt nordvästtyska namn. Åtskilliga av hans ansträngningar går ut på att skala fram ett förindoeuropeiskt skikt, ett fantasieggande forskningsprojekt, där meningarna f.n. bryter sig mycket starkt. Man läser med nöje Kuhns engagerade men samtidigt pedagogiskt mycket klara inlägg.

I avdelningen Sonstiges ventileras bl.a. tankar om runskriftens ursprung och därmed sammanhängande problem samt om germanernas förhållande till havet.

Det är en höglärd, kritisk och auktoritativ person, som har fört pennan i Kuhns arbeten. De tre volymerna är ett värdigt monument över hans forskargärning.

B. E.

*Proceedings of the Sixth Viking Congress. Uppsala 3—10 August. Bonäs, Dalarna 10—12 August 1969. Edited by Peter Foote and Dag Strömbäck. 117 s., 3 pl., 2 kartor. London 1971 (The Viking Society for Northern Research, University College). Mötessförhandlingarna från sjätte vikingkongressen upptar en rad intressanta problem av språklig, historisk och arkeologisk art. Professor Dag Strömbäck talade sålunda om »Uppsala in Old Norse Literature». Numera framlidne professorn Per Thorson gav en ny tolkning av substantivet *viking*; han ville i detta se en *-k-* avledning till verben *viga* 'slå, kämpa, döda'. Professor Harry Ståhl behandlade en rad viktiga uppländska ortnamn och berörde även det skånska häradsnamnet *Villand*, och förste konservator Aslak Liestøl interpreterade några runinskrifter från vikingatiden. Sammanlagt ingår 10 vetenskapliga bidrag i volymen.*

S. B.

Studia gotica. Die eisenzeitlichen Verbindungen zwischen Schweden und Südosteuropa. Vorträge beim Gotensymposium im Statens Historiska Museum Stockholm 1970. Redigiert von Ulf Erik Hagberg. 265 s. Stockholm 1972 (Almqvist & Wiksell). (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar. Antikvariska serien. Tjugofemte delen.) Den 19—22 september 1970 hölls i samband med en rumänsk utställning av guldskatte från Karpaterna ett symposium med temat »Schweden und Südosteuropa». Bortsett från svenska och rumänska experter medverkade också den polske arkeologen Jerzy Kmiecinski. Föredragen och diskussionsinläggen har nu publicerats. Bland bidragen märks en lärdomshistorisk utredning av S. Lindroth om goticismens betydelse för den svenska vetenskapen, J. Svennung »Jordanes und die gotische Stammsage» samt E. Lönnroths »Die Goten in der modernen kritischen Geschichtsauffassung». Vidare kan nämnas B. Mitreas »Die Goten an der unteren Donau — einige Probleme im III.—IV. Jahrhundert», Å. Fridhs »Die Bekehrung der Westgoten zum Christentum» samt J.-O. Tjäders »Der Codex argenteus in Uppsala und der Buchmeister Viliaric in Ravenna». Det senare bidraget har sitt intresse genom att författaren med god sannolikhet kan attribuera Codex argenteus till en skrivartuga i Ravenna ledd av en i två olika källor nämnd got Wiljarith/Viliaric.

Det kan i detta sammanhang vara befogat att föra fram i ljuset ett tydligen obeaktat inlägg i Jordanesdebatten av Emil Äng. Fredborg i Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1935—1936: 13 ff. Som författaren påpekar s. 29 f. skrivs folkslagsnamnet *theu(s)tes* med *s* i två av varandra oberoende handskriftsgrupper, medan skrivningen utan *s* förekommer bara i en grupp handskrifter vilka samtliga går tillbaka på samma arketyper. Vi får alltså räkna med att originalet har haft *st*. Namnet, som tydligen syftar på Tjustborna, förekommer tillsammans med fyra andra namn av vilka två är svåranalyserade och två tämligen säkert kan lokaliseras till nuvarande Sydvästsverige. Vi får som det förefaller acceptera att Jordanes här oriktigt har sammanarbetat två olika källor och att den *tes* som flera forskare har fört fram och som framskyntar även här, nämligen att Jordanes' huvudkälla har varit en itinerarisk förteckning

över folkslag vid Sydvästskandinaviens kuster, inte kan accepteras utan vissa modifieringar.

B. P.

Albertine Trutmann, Studien zum Adjektiv im Gotischen. 186 s. Berlin o. New York 1972 (Walter de Gruyter). (Quellen und Forschungen zur Sprach- und Kulturgeschichte der germanischen Völker, Neue Folge. 47 [171].) Goternas språk, sådant det ter sig för oss framför allt i Wulfilas bibelöversättning, var länge ett kärt ämne för studerande på germanistikens snart sagt alla stadier. De föreställningar man hyste om goternas och gotiskans ursprung och släktskapsförhållanden var dock ofta rätt dunkla och mindre väl genomtänkta. Vid sidan av dylika betraktelser över gotiskans yttre relationer måste emellertid löpa ett studium av gotiskans interna beskaffenhet. Ett sådant redovisas i det anmälda arbetet. Det har två avdelningar: Zur Entstehung des germanischen schwachen Adjektivs och Die Adjektive im Gotischen. Efter mönstringar av vad som tidigare har tänkts och sagts om dessa ting kommer författarinnan till ungefär följande huvudresultat: Svagt böjt adjektiv är i gotiskan relativt ovanligt och förekommer framför allt i princip icke i predikativ ställning. I medveten motsats till en äldre forskning visar T., att det i gotiskan icke finns några bevis för den svaga adjektivfleksionens uppkomst ur substantivens *n*-deklinations. Detta är väl det viktigaste budskapet i avhandlingen. Motiveringen till den novation, som de svaga adjektivformerna innebär, ligger på helt andra plan. Framställningen är — naturligt nog i ett ämne som detta — mycket lärd och rör sig med en mängd hänvisningar till forngermansk och indoeuropeisk språkvetenskap. Samtidigt är ämnet naturligtvis högst viktigt: det rör sig om betydelsefulla morfologiska och syntaktiska förhållanden i det tidigast och bäst traderade germanska fornspråket. Ytterst handlar hela undersökningen om ett av de viktigaste drag, varigenom germanernas språk skiljer sig ut från det indoeuropeiska urspråket.

B. E.

*

Hans Bekker-Nielsen and Ole Widding, Arne Magnusson. The Manuscript Collector. Translated by Robert W. Mattila. 70 s., 16 pl. Odense 1972 (University Press). Hans Bekker-Nielsen och Ole Widding gav 1963 ut en liten skrift med titeln Arne Magnusson, den store håndskriftsamler. (Se därom ANF 79: 303.) Nu föreligger en engelskspråkig version av samma arbete. Översättaren har tillfogat en notis om överlämnandet av handskrifterna till Island samt en notapparat av huvudsakligen personhistoriskt innehåll.

S. B.

Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies 1971. 148 s. Copenhagen 1972 (Munksgaard). Denna årgång av BONIS saknar den inledande uppsats, som vi är vana att finna i början i volymen. På dess plats finns i gengäld en hel extra bibliografi: Peter Buchholtz, A Bibliographical Introduction to Mediaeval Scandinavia. Denna är icke begränsad till ett års produktion: redan det första numret har som publikationsår »1886—». I gengäld

har i denna del vissa rationaliseringar vidtagits: uteslutna är sålunda isländsk historia och — i princip — tidskriftsuppsatser; vidare lämnas icke uppgifter om sidantal och förläggare. — För de flesta ändamål och i varje fall för alla, som icke är specialister i ordets allra strängaste mening (men ofta också för dem), är denna översikt utomordentligt nyttig.

Den mer traditionellt beskaffade bibliografien för 1971 omfattar denna gång 552 nummer, böcker, uppsatser och recensioner. Spännvidden är som vanligt mycket stor. Också i denna årgång av BONIS finns en mängd hänvisningar till artiklar i senaste band av Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Bland författarnamnen, som är många, må endast nämnas republiken Islands nuvarande president dr Kristján Eldjárn, f.d. þjóðminjavörður. En fortlöpande produktion, som här är representerad genom ett flertal nummer, är A. Liestøls om de sensationella fynden av medeltida runristningar i Bergen. Också till ett viktigt omtryck som det av Erik Björkmans *Scandinavian Loan-Words in Middle English* (urspr. tryckt 1900—02) finner man vägen genom BONIS.

BONIS är oundgänglig för fornvästnordiska studier.

B. E.

The Book of Settlements. Landnámabók. Translated with Introduction and Notes by Hermann Pálsson and Paul Edwards. 159 s. + 16 planscher + 13 kartor. Manitoba 1972 (University of Manitoba Press). (University of Manitoba Icelandic Studies. Vol. I.) Landnámabók har länge varit svårtillgänglig för den engelskspråkiga publik som inte kan fornländska: det föreligger visserligen äldre översättningar till engelska, men den senaste gjordes så tidigt som 1908 (T. Ellwood, *The Book of the Settlement of Iceland*). Den nya översättning som de två Edinburghforskarna Hermann Pálsson och Paul Edwards nu har åstadkommit har därför säkerligen en viktig uppgift att fylla. Den baserar sig på avskriften i AM 107 fol. av Sturlubóks version (utg. av Jakob Benediktsson i *Íslenzk fornrit I*, 1969). I en kort introduktion skisseras bl.a. Landnámabóks historia och bakgrund. Den välgjorda översättningen är försedd med upplysande noter och avslutas med ett för verk av detta slag helt oundgängligt personregister. En av planscherna återger en handskriftssida från AM 107 fol., medan de övriga är färgfotografier från olika delar av Island.

Den nya serie som härmed inleds är tänkt att innehålla arbeten som behandlar både äldre och nyare isländsk litteratur, historia och kultur. Serien har fått en god start.

B. P.

The First Grammatical Treatise ... Edited by Hreinn Benediktsson. 272 s. + 7 facs. Reykjavik 1972 (Institute of Nordic Linguistics). (University of Iceland. Publications in Linguistics. Edited by Hreinn Benediktsson. 1.) Den märkliga anonyma fornländska skrift, som går under namnet Första grammatiska avhandlingen, är bevarad endast i en avskrift, ingående i den s.k. Codex Wormianus, AM 242 fol. Denna brukar tidfästas till något efter mitten av 1300-talet, medan originalet till Första grammatiska avhandlingen bör ha tillkommit approximativt mellan 1125 och 1175. Närmare datering torde, trots alla gjorda ansträngningar, vara

omöjlig liksom attribuering till någon av de icke få tänkbara upphovsmän, som forskningen har velat ställa fram för oss. Viktigare än dessa säkerligen oåtkomliga yttre fakta om skriften är dess märkliga innehåll. Hreinn Benediktssons utgåva med åtföljande omsorgsfulla undersökningar syftar till en så fullständig belysning som möjligt av det betydelsefulla arbetet. Att dess språksyn och framför allt dess terminologi är produkter av sin tid, är helt naturligt; vad som är nästan onaturligt är däremot att upphovsmannen har kunnat gå fram på ett sätt som enligt somliga — otvivelaktigt med fog — gör honom berättigad till titeln »den förste strukturalisten» — åttahundra år före strukturalismen! Uppställande av »minimala par» är endast ett av hans grepp. Men vad som är förmer än all grammatisk teori är de faktiska upplysningar om den mycket tidiga talade isländskan, som skriften ger oss. Det gäller framför allt vokalerna, där t.ex. närvaron av nasalitet hävdas i en omfattning, som stämmer med språkhistoriska fakta, vilka inte kan ha varit den forntida grammatikern bekanta. — Hreinn Benediktssons framställning är ytterst grundlig och mycket självständig, även gentemot t.ex. Einar Haugen, vilken 1950 producerade sig i ämnet. B. E.

Helgi Guðmundsson, The Pronominal Dual in Icelandic. 140 s. Reykjavík 1972 (Institute of Nordic Linguistics). (University of Iceland. Publications in Linguistics. Edited by Hreinn Benediktsson. 2.) Den grammatiska kategorien dualis är belagd i såväl indoeuropeiska som semitiska språk och i uralspråken. I flertalet indoeuropeiska språk försvinner dualis dock förlitterärt eller under de äldsta litterära skedena. Bland de germanska språken har endast gotiskan bevarat dualis inom verbbojningen. När dualis eljest förekommer i germanska språk är det inom grupperna personliga och possessiva pronomen. I nutida västnordiska språk och dialekter förekommer åtskilliga pronominella former som historiskt sett utgår från dualisformer, ehuru de ej har dualismarkerande funktion eller betydelse. I sin intressanta undersökning *The Pronominal Dual in Icelandic* undersöker Helgi Guðmundsson hur den semantiska kategorien dualis avvecklas i isländskan samt hur dualisformer konkurrerar med pluralisformer. Han lägger därvid stor och säkerligen berättigad vikt vid användningen av hövisk pluralis, som uppträder redan i den äldsta isländskan. Undersökningen genomföres mot en bred komparativ bakgrund och har ett betydande allmänlingvistiskt värde. S. B.

Hrolf Gautreksson. A Viking Romance. Translated by Hermann Pálsson and Paul Edwards. 148 s. Edinburgh 1972 (Southside Publishers Ltd). (The New Saga Library.) Den inte alltför bekanta fornaldarsagan om Hrolf Gautreksson översätts här för första gången till engelska, efter Guðni Jónssons utgåva i *Fornaldarsögur Norðurlanda* (1950) IV. Trots att den ingalunda är fri från en viss stereotypi innehåller den passager och människoskildringar som fortfarande kan fångsla och roa. I en populärt hållen introduktion sätts sagan in i sitt litterära sammanhang, dess persongalleri diskuteras och kompositionen friläggs. Framställningen

är insiktsfull och inte utan humor. För själva tolkningens kvalitet borgar namnen på det välkända översättarparet.
B. P.

Jónas Kristjánsson, Um Fóstbræðrasögu. 354 s. Reykjavík 1972 (Stofnun Árna Magnússonar). I sin doktorsavhandling granskar Jónas Kristjánsson Fóstbræðrasaga allsidigt. Stor vikt lägges vid undersökningen av stilen och av förhållandet till andra sagor. I många hänseenden har Fóstbræðrasaga beröringar med såväl islänningasagorna som konungasagorna. Vad som särskilt komplicerat bedömningen av sagan är emellertid de lärda digressioner, som så ofta möter i texten. Dessa förekommer mindre talrikt i Hauksbók än i senare tillkomna versioner av sagan, och det har därför legat nära till hands att bedöma dem som interpolationer. Såsom Björn K. Þorolfsson, Sigurður Nordal och Sven B. F. Jansson i olika sammanhang påvisat, innehåller Hauksbók dock icke den ursprungligaste texten. Mycket tyder i stället på att texten i Hauksbók har rensats i stilistiskt hänseende. Jónas Kristjánsson lägger stor vikt vid detta faktum och når fram till att Fóstbræðrasaga i sin ursprungliga version måste ha innehållit en mängd stildrag, som var karakteristiska för isländsk prosa under 1200-talets sista decennier. Enligt förf. pekar även vissa historiska och litteraturhistoriska fakta närmast mot att sagan nedskrivits under 1200-talets senare del.
S. B.

A. Margaret Arent Madelung, The Laxdæla Saga: Its Structural Patterns. 261 s. Chapel Hill, North Carolina 1972 (The University of North Carolina Press). (University of North Carolina Studies in the Germanic Languages and Literatures. 74.) Bland de isländska sagorna har under senare år Laxdæla saga tilldragit sig ett speciellt intresse från forskarnas sida. Man är ense om att Laxdæla saga är en skrivbordsprodukt, ett resultat av konstnärligt skapande och icke av nedtecknande av muntlig tradition. Det har särskilt noterats hur nära sambandet är mellan Laxdæla saga och vissa litteraturalster från 1200-talet, som med säkerhet har förbindelse med Sturlungaätten. Likheter föreligger i fråga om såväl motivval som fraseologi och ordval. När det gäller författarfrågan har emellertid åsikterna gått isär. Peter Hallberg har sålunda sökt visa att Óláfr Thórdarson är författare til Laxdæla, Marina Mundt har däremot givit Sturla Thórdarson äran av författarskapet. A. Margaret Arent Madelung söker nu visa att Snorre Sturluson själv är den som skrivit sagan. Hon anser sig t.o.m. kunna visa att sagan skrivits mellan julen 1231 och påsken 1232, således tidigare än man förut räknat med.

Margaret Madelungs arbete innehåller en rad goda uppslag och därjämte omtolkning av tidigare gjorda iakttagelser, men flera av hennes teser, däribland just i författarfrågan, torde icke komma att förbli oemotsagda.
S. B.

Romances. Perg. 4:o nr 6 in The Royal Library, Stockholm. Edited by D. Slay. 32 s., 180 pl. Copenhagen 1972 (Rosenkilde and Bagger). (Early Icelandic Manuscripts in Facsimile. Volume X.) Nu föreliggande volym i

serien *Early Icelandic Manuscripts* återger en codex med genomgående romantiskt innehåll (*Amícus saga ok Amílius*, *Bever's saga*, *Ívents saga*, *Parcevals saga* osv.). Handskriften har tidigare lagts till grund för kritiska eller normaliserade utgåvor av de olika litteraturverken. Däremot har texten icke utgivits i sin helhet. En diplomatarisk avskrift, utförd av C. R. Unger 1856—57, föreligger dock i universitetsbiblioteket i Oslo.

Handskriftens tidigaste historia är hölj'd i dunkel. Utgivaren lyckas dock göra sannolikt att den skrivits på Island omkring år 1400 eller möjligen något senare. Vid mitten av 1600-talet har den legat till grund för två avskrifter vid *Útskálar*. Hur handskriften har kommit till Stockholm är icke med säkerhet känt.

S. B.

Saga af Viktor ok Blavus. A Fifteenth Century Icelandic Lygisaga. An English Edition and Translation by Allen H. Chappel. 115 s. + 1 pl. The Hague — Paris 1972 (Mouton). (Janua linguarum. Studia memorice Nicolai van Wijk dedicata. Edenda curat C. H. van Schooneveld, Indiana University. Series practica 88.) Saga af Viktor ok Blavus är en riddarsaga från 1300-talet, troligen från århundradets senare del. Den utgavs första gången 1962 av Agnete Loth i *Late Medieval Romances*. Som grundval använde hon Cod. Holm. Isl., perg. folio, nr 7. Samma handskrift begagnades av Jónas Kristjánsson i dennes utgåva från 1964 (*Riddarasögur II*). Den här föreliggande editionen baserar sig i stället på AM 593 b, 4°, men varianter från andra handskrifter meddelas. I en inledning presenteras handskriftsläget — dock utan att de olika handskrifternas relationer till varandra utreds — och vidare analyseras förkortningssystemet och ortografien i AM 593 b, 4°. I noter till utgåvan förekommer förutom handskriftsvarianter åtskilliga sakliga och språkliga upplysningar. Den beledsagande engelska översättningen — den första kompletta som har gjorts — strävar efter att i görligaste mån bevara den isländska syntaxen. Den har härigenom förlorat en hel del i fråga om njutbarhet, men avsikten torde vara att man med dess hjälp lätt skall kunna orientera sig i originaltexten.

B. P.

Klaus von See, Die Gestalt der Hávamál. Eine Studie zur eddischen Spruchdichtung. 68 s. Frankfurt/Main 1972 (Athenäum). Hávamál, liksom den poetiska Eddan i dess helhet, hör förvisso till den nordiska filologiens eviga diskussionsämnen. Det är snarast förvånansvärt, att det nu har varit relativt tyst kring dessa problem ända sedan 1950-talet. År 1956 utkom I. Lindquists »Die Urgestalt der Hávamál», och von Sees nu föreliggande arbete riktar sig, genom titel och innehåll, rätt skarpt mot den liksom mot vissa uppfattningar framställda av A. Heusler. Den nu framlagda åsikten går ut på att Hávamál visserligen — naturligtvis — är starkt oenhetlig men i sitt föreliggande skick företer mycket tydliga drag av en redaktörs samlande och ordnande verksamhet. Denna verksamhet har varit så genomgripande och så logiskt framstående, att det är utsiktslöst att söka rekonstruera delarnas tidigare skick och förhållande till varandra. En jämförelse mellan strofföljden sådan den föreligger i Codex

Regius och sådan den borde vara enligt de nämnda sentida tänkarna (s. 9) styrker denna uppfattning. von See riktar bl.a. uppmärksamheten på hur tankar och uttryck, som måste emanera från en redaktör, förekommer i hela Hávamál, från början till slut. Därjämte påpekas det, sannolikt med rätta, att det föreligger tydliga spår av en ordningsprincip, som kan formuleras på ungefär följande sätt. Många tankegångar finns samtidigt hos diktaren och konkurrerar med varandra. Diktaren griper en av dem, följer den till dess slut och återvänder sedan med ett språng till sin utgångspunkt för att därifrån fortsätta sin framställning. Uppfattningen är tilltalande och vinner lätt gehör t.ex. hos den som har sysslat med ett stort heterogent stoff för en ordboksartikel. Ett sådant material låter heller inte ordna sig lineärt, väl däremot på det antydda sättet.

På skilda ställen aviseras en jämförelse med Hugsvinnsnål och med *Distica Catonis*. Det är verkligen inga små eller lätta forskningsuppgifter den ålägger sig, som vill söka lösa Hávamál-problemen. Det som framlägges i den nu aktuella boken förefaller välöverlagt och rimligt. Det är bara skada, att arbetet synes skola övertagas av en generation, som kan bortse från den fornnordiska texten och nöja sig med en bifogad översättning till ett modernt språk.

B. E.

Gabriel Turville-Petre, Nine Norse Studies. 180 s. London 1972 (Viking Society for Northern Research, University College London). Ur G. Turville-Petres rikhaltiga produktion har här valts ut några artiklar publicerade mellan åren 1940 och 1962. Författarens vidsträckta forskningar på fr.a. det västnordiska fältet avspeglas i ämnesvalet. I boken finns t.ex. en religionshistorisk utredning, »The Cult of Óðinn in Iceland», där det bl.a. konkluderas att *hinn almtátti áss* i Úlfljótslagens edsformulär inte syftar på Oden utan på Tor. Vidare kan nämnas en stor folkloristisk inventering av drömmar och drömtydning i isländsk tradition, både forntida och betydligt yngre, och en grundlig utredning om homilierna *In dedicatione templi* (Kirkjudagsnål) och *Assumptio Sancte Marie* samt om den senares relationer till *Maríu saga*. I den avslutande artikeln, »Dróttkvætt and Irish Syllabic Measures», hävdar Turville-Petre att skaldepoesiens äldsta versmått, dróttkvætt, i väsentliga delar har influerats av keltisk poesi och retorik.

Två tolkningar av teofora ortnamn har genom redigeringen kommit att stå så nära varandra att man inte kan undgå att jämföra dem. S. 18 sägs att ortnamn med förleden *Oden* och efterlederna *-åker* och *-vin* tyder på att Oden har varit en fruktbarhetsgud, s. 20 att ortnamn med förleden *Tor* som förled och samma efterleder syftar på lokaler helgade åt guden. Den senare formuleringen torde vara den både försiktigaste och riktigaste.

B. P.

*

Johan Fritzner, Ordbog over Det gamle norske Sprog. Rettelser og tillegg ved Finn Hødnebo. Fjerde bind, A—Q. 453 s. Oslo—Bergen—Tromsø 1972 (Universitetsforlaget). Den norske prästen Johan Fritzners beundransvärda fornvästnordiska ordbok kom i sin andra upplaga ut i tre stora band

1883—96. Efter hand som tiden gått, nya forntexter blivit utgivna och en del gamla utgåvor ersatts av nya och bättre, har kravet på en däremot svarande ordbok anmält sig med växande styrka. Ett sådant krav kan man tillmötesgå på två sätt: antingen gör man en helt ny ordbok, eller också gör man ett supplement till den gamla, dvs. Fritznern. Den förra vägen beträdes av den ordbok, som sedan länge förberedes av den arnamagnæanska kommissionen i København. Företaget är utomordentligt vittutseende; ett häfte med plan, arbetsredogörelser och prov utkom 1964, men inte bara slutet utan t.o.m. början av sagda ordbok ligger tyvärr sannolikt en bra bit in i framtiden. Den nu föreliggande »Fritzner IV» är därför mycket välkommen och fyller de omedelbara praktiska behoven. Uttrycket får inte förläda läsaren att tro, att det rör sig om ett hastigt åstadkommet provisorium, även om redan bokens storlek talar mot ett sådant antagande. Enbart listan över excerperad eller eljest återopad litteratur fyller i det närmaste nio tvåspaltiga sidor à 72 rader. Uppgiften har därför varit svår, bl.a. av det skälet att upphovsmannens händer har varit bundna genom principer, arrangemang och uttalanden i den gamla ordboken, principer, arrangemang och uttalanden som egentligen många gånger är mogna för revision. Men sådana kan man inte göra utan att revidera det hela från grunden. I en inledning redogör den huvudansvarige, Finn Hødnebo, för de problem av detta och liknande slag, som har anmält sig och måst lösas rent praktiskt. Tonen här är ytterst anspråkslös men får inte komma någon att tro, att man har förfarit lättvindigt. Den något initierade ser genast, att här föreligger ett jättearbete. Vår kunskap om fvn. ordförråd vidgas genom det starkt; det lilla tecken, som signalerar att ett uppslagsord eller en ordform icke finns i den ursprungliga ordboken utan först här i supplementet, är utomordentligt vanligt. Med tillfredsställelse noterar man, att prefigurerade ord och senare sammansättningsleder står på simplex' plats, med hänvisningar från de autentiska formerna. På det viset får man en total överblick över ordförrådet, som förut inte har varit möjlig. Stickprovsvis har jag antecknat t.ex. att *biskup* står som efterled i 17 ord, *dagr* i ca 300, *frelsi* i 3, *hringr* i 33, *ol* i 27, *partr* i 6 och *smjör* i 8. — Åtskilliga av de uppspårade och utnyttjade texterna skulle icke-specialisten inte finna utan den hjälp, som här bestås. Tacksam är man bl.a. för att Norges gamle Love citeras efter band och sida, inte som i NL:s eget glossar efter de olika däri ingående texterna.

Naturligtvis kan man göra anmärkningar. En sådan är att de använda källförkortningarna ibland är rätt märkliga och rätt inkonsekventa. Men man vänjer sig.

Fritzner IV är alltså ett tillägg till ett gammalt arbete men ett utmärkt sådant. Tack vare det kan Fritznerns ordbok fortsätta att göra tjänst länge än.

B. E.

Lærde brev fraa og til P. A. Munch utgjevne af universitetet i Oslo. Tredje bandet 1. oktober 1859—7. mai 1863, Tillegg 23. mai 1830—2. november 1862. Ved Trygve Knudsen og Per Sveaas Andersen. XI + 591 s. + 2 s. facsimileprov. Oslo 1971 (Universitetsforlaget). Denna väldiga volym utgör den tredje och sista i en serie, vars tidigare delar utkom 1924 och 1955

(utg. av G. Indrebø och O. Kolsrud). Liksom andra, liknande publikationer ger denna levande inblick i det vetenskapliga livet under den tid det gäller. P. A. Munch blev professor i historia i Kristiania 1841 och dog 1863. Inom norsk medeltidshistoria var han sin samtids obestridde ledare, som bl.a. hade tillträde till det då ytterst svårtillgängliga Vatikanarkivet, och en av de mest framträdande i sin tids och sitt lands nationella rörelse. För den språkvetenskapliga världen är han bl.a. känd som den som först (1847) sysslade med det äldsta fragmentet av Äldre västgötalagen, funnet i norska riksarkivet. Hans »Nordens Gamle Gude- og Heltesagn i kortfattat Fremstilling» (1840) har under något olika titlar upplevt flera upplagor och utgjort läsning för bl.a. många generationer av skandinaviska studenter. Och han var en föregångsman då det gällde att studera och utnyttja t.ex. det magistrala arbetet från Norges medeltid Konungs skuggsjå, vidare Aslak Bolts jordebok m.fl. Det var Munch som jämte R. Keyser påbörjade och utförde väsentliga delar av standardutgåvan Norges gamle Love (1846 ff.). — Det nu föreliggande bandet av brevutgåvan innehåller 159 brev från Munch jämte två reseberättelser samt 70 brev till Munch. Den rätta behållningen av detta intressanta stoff får man genom att studera breven jämsides med Munchs vetenskapliga gärning. — Det är att hoppas att fler av en gången tids nordiska forskare i liknande materier får sin efterlämnade vetenskapliga korrespondens utgiven. Önskemål i den riktningen har tidigare uttalats. B. E.

Olav Næs, Norsk grammatikk. Elementære strukturer og syntaks. 464 s. Oslo 1972 (Fabritius Forlag). Detta är den tredje upplagan av professor Næs' grammatik, som första gången utkom 1952. Medan den andra upplagan från 1965 innebar en grundlig omarbetning, innehåller den tredje mindre genomgripande förändringar. Bortsett från att felaktigheter har rättats till har stoffet delvis om-disponerats, vissa termer bytts ut och ett par smärre nya avsnitt kommit till (hit hör bl.a. ett tillägg om grammatisk terminologi). I övrigt hänvisas till presentationen av andra upplagan i ANF 81: 331 f. av K.G.L. B. P.

Johan Anthon Schulze, Eit eldre jamningstilhøve i vest-vikversk. (Eldre jamning på -å.) Ei utgreiding i jamføring med stoda i Numedal, Aust-Telemark og andre vikvermål med ekskurs, målkart og illustrasjonar. I. 145 s. Oslo—Bergen—Tromsø 1972 (Universitetsforlaget). (Skrifter frå Norsk målførearkiv ved Olav T. Beito. XXVII.) Schulzes arbete om vokalförhållanden i Vestfold griper djupt in i de speciella förhållandena i de flestaviga orden med urspr. kort stamstavelse. I Vestfold finns spår av den vokalbalans som givit utvecklingen $a > \text{å}$ efter kort stamstavelse och därefter tilljämningar av olika slag. Ändelsens -å har sedan i vissa mål fått vika för vokaler av annan kvalitet, och Schulze diskuterar de olika vägar på vilka dessa vokalförändringar kan ha skett. Förhållandena kompliceras ytterligare av de tendenser till vokalharmonisk reglering av ändelsevokalerna som kan iakttagas i målen.

Schulze undersöker icke blott de enkla typorden bland appellativa

substantiv och verb utan drar även in ortnamn i undersökningen. Undersökningen berör även parallella tilljämnningar i vissa östnordiska mål. S. B.

Anders Steinholt, Målbryting i Hedrum 30 år etter. 112 s. Oslo—Bergen—Tromsø 1972 (Universitetsforlaget). (Skrifter frå Norsk målførearkiv ved Olav T. Beito. XXVI.) År 1964 gav Anders Steinholt ut »Målbrytning i Hedrum», ett verk som skrevs redan 1939—1940 på grundval av undersökningar 1938 och 1939. Han följer nu upp arbetet genom att undersöka förhållandena 30 år senare. Hedrum är en socken och ett härad i Vestfold. Häradet domineras av staden Larvik, och det är Larviksmålets utbredning på bekostnad av de genuina dialekterna som står i centrum för undersökningen. Bland resultaten kan nämnas att personnamn lätt moderniseras och likaså ortnamn använda som personnamn (vilket i sin tur ofta leder till att också ortnamnet mister sitt dialektala uttal). Andra ord som lätt påverkas är beteckningar för mat, ord och uttryck som förekommer mycket i skolan samt sådana som har anknytning till religionen. De Hedrumsformer som i motsats till Larviksvarianterna har motsvarigheter i »dattet talemål» är däremot mer motståndskraftiga.

Framställningen är lättläst och personlig, ibland kåserande. Författaren ser på dialektutjämnningen från de dialekttalandes synpunkt och har därför en helt osentimental inställning till utvecklingen: »For de fleste Hedrumfolk har overgangen til bymålet vært en frigjøring. Bygdemålet var en belastning for alle som kom utenfor bygda, og utenfor bygda måtte jo de fleste for kortere eller lengre tid.» B. P.

Finn-Erik Vinje, Svecismer i moderne norsk. 158 s. Oslo 1972 (J. W. Cap-pelens Forlag A-S). (Norsk språknemnd. Skrifter nr. 9.) Ungefär 200 000 norska licensbetalare kan se svensk TV och gör det också i stor utsträckning. Sveriges melodiradio har många lyssnare i Norge, och svenska tidningar och tidskrifter har en god marknad där, liksom svenska gram-mofonskivor, särskilt sådana med populärmusik (det är f.ö. betecknande att svenska sång- och revyartister kan använda sitt modersmål under gästspel i Norge, medan deras norska kolleger som arbetar i Sverige i allmänhet får lägga om sitt språk). Detta är, påpekar professor Vinje, något av bakgrunden till den svenskspråkiga påverkan av norskan som han här undersöker. Redovisningen är begränsad till tiden efter 1940. Både bokmåls- och nynorsktexter har excerperats, men bokmålsmaterial-let överväger. Stoffet har huvudsakligen hämtats från norska dagstidningar men har kompletterats med bl.a. material från nyordslistorna i serien Nordiska språkfrågor och från Norsk språknemnds samlingar.

Som författaren kan påvisa yttrar den svenska påverkan sig på huvud-sakligen tre olika sätt: norskan kan låna in ett ord som har präglats i svenskan (t.ex. *kändis*) eller ett ordbildningsmorfem som är produktivt i svenskan (t.ex. adjektivsuffixet *-ig*); den kan låna in ord där svenskan har fungerat som »transitstation» (t.ex. *indoktrineri*); och den kan påverkas att ge ålderdomliga eller dialektala norska ord med svenska

motsvarigheter (t.ex. *neseduk*, *vintergaten*) en ökad användning. En intressant detalj är att prosodiska drag också kan lånas: i äldre initialord som *UB*, *LO* och *UD* har norskan tryck på andra stavelsen (och därmed akut accent), medan nyare bildningar som *TV*, *LP* och *SF* efter svenskt mönster får tryck på första stavelsen och grav accent.

Det är ett intressant och lärorikt stoff som professor Vinje har sammanbragt. Endast i ett fall finns anledning att anmäla en viss tveksamhet (som f.ö. i någon mån delas av förf.), nämligen beträffande den typologiska indelningen. I sådana fall då ett morfem som ingår i det lånade ordet redan finns i norskan förs lånet mekaniskt till hybridlånen. Det medför att klara hybrider som *kvakker* och *dypfryst* kommer att stå sida vid sida med ord som otvivelaktigt har lånats in i sin helhet, som *pekoralistisk*, *kriminalvård* och *iallafall*. (I det senare ordet eller syntagmen är efter Vinjes system det enda inlånet det mediala morfemet *-a-*.) B. P.

*

Sture Allén, Tiotusen i topp. Ordfrekvenser i tidningstext. XIX + 271 s. Stockholm 1972 (Almqvist & Wiksell). (Data linguistica. Editor: Sture Allén. University of Göteborg. 6.) »Tiotusen i topp» är en bearbetning av författarens tidigare utgivna »Nusvensk frekvensordbok» (1970—1971), vilken redogör för ordfrekvenser i ett urval svenska tidningstexter från år 1965. Boken består av sex delar. Den första anger materialets 10 000 vanligaste ord i fallande frekvens. I den andra grupperas orden alfabetiskt i tusenordsgrupper, med de tusen vanligaste orden först och sedan de övriga grupperna efter fallande frekvens. Den tredje delar upp orden i olika ordklasser. Den fjärde listar orden finalalfabetiskt. Slutligen får vi en förteckning över hela materialet i bokstavsordning, med uppgift om varje ords frekvens, samt en tabell över skrivtecknen i texten i ordning efter fallande frekvens. I ett förord redogör författaren för bokens olika användningsområden inom t.ex. undervisning, massmedier och »textbehandlande verksamhetsgrenar som informationssökning, grafisk industri, stenografi och maskinskrivning». Det förefaller dock som om författaren starkare än vad som har skett hade kunnat påtala att det många gånger kan vara vanskligt att extrapolera från det visserligen stora men dock begränsade och relativt enhetliga materialet till dagens svenska i dess mångfaldiga stilistiska och språkliga schatteringar (jfr anmälan av S. B. i ANF 1971: 266 f. av »Nusvensk frekvensordbok»). B. P.

Borgarståndets riksdagsprotokoll från frihetstidens början. På Riksgäldskontorets uppdrag utgivna av Nils Staf, 6, 1738—1739. XV + 848 s. Stockholm 1972. De egentliga riksdagsprotokollen fyller i den anmälda väldiga volymen partiet t.o.m. s. 596; återstoden är samtida bilagor. Det hela utgör fortsättning på en tidigare utkommen serie, vars föregående delar är tryckta 1945—1965. För språkvetenskapen torde de därigenom tillgängliga texterna ha betydelse huvudsakligen genom sina bidrag till kännedom om tidens satsbyggnad, bruk av lånord och främmande ord m.m. Men också modersmålets lexikografi kan helt visst draga nytta av

dessa alster från en tid som i språkligt avseende brukar betraktas som grundläggande för vår egen. Boken är försedd med flera värdefulla register, av vilka sakregistret torde kunna göra den väsentligen språkligt intresserade nyttjaren goda tjänster. B. E.

Birgitta Erlandsson, Om växlingen ū—ō i ord av typen no. bru — sv. bro. 103 s. + 11 kartor. Lund 1972 (Studentlitteratur). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie grundad av Ivar Lindquist och Karl Gustav Ljunggren — fortsatt av Bertil Ejder och Gösta Holm. Serie A nr 22.) I denna doktorsavhandling diskuteras, som framgår av titeln, en av de oftast nämnda och mest kända skillnaderna mellan öst- och västnordiskan. Boken består av två huvudavdelningar. I den första och mest omfattande — något mer än femtio sidor — behandlas nuvarande dialektgeografiska förhållanden samt den bild av en äldre utbredning som fr.a. ortnamnen ger. Ett resultat av denna del av undersökningen är att u-vokalismen i Sverige är stadd på reträtt och att den tidigare har haft en större utbredning. Avsnittet beledsagas av elva kartor, av vilka två belyser verbet *bo:s* vokalism i Norge och de övriga ger upplysningar om vokalväxling på det rikssvenska området. I ett betydligt kortare kapitel — sjutton sidor — tas den ljudhistoriska aspekten upp. Huvudresultatet är att i de allra flesta fall u-vokalismen är äldst och att man i övrigt får räkna med analogiska övergångar $\bar{o} > \bar{u}$ i västnordiskan.

Boken torde ha sin styrka på det rent deskriptiva dialektgeografiska fältet. I samband med ortnamnstolkningar och allmänna ljudhistoriska resonemang framkommer vissa påfallande metodiska brister. B. P.

Inger Haskå, Studier över bestämdhet i attributförsedda nominalfraser. Uttryckstyperna «det vida hav», «vida havet» osv. i svensk poesi 1500—1940. 307 s. Lund 1972 (Studentlitteratur). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie grundad av Ivar Lindquist och Karl Gustav Ljunggren — fortsatt av Bertil Ejder och Gösta Holm. Serie A nr 23.) Inger Haskås doktorsavhandling har som syfte att belysa hur definitiva attributförsedda nominalfraser behandlas i svensk poesi. Av de tre huvudalternativen *det höga trädet*, *höga trädet* och *det höga träd* är det framför allt den senare konstruktionen som tilldrar sig intresse. Den är som man kan vänta mer frekvent i undersökningens äldsta material — t.ex. i visböcker, psalmboken från år 1536 och Wivallius — än i yngre texter, men författarinnan kan visa att den bland sena författare har en relativt hög frekvens hos Karlfeldt och Ekelund, och av en exkurs framgår att den ännu lever ett friskt liv i lyriskt-romantiska schlagertexter. I ett centralt men något svåröverskådligt avsnitt undersöks rimmets och meterns betydelse för valet av typen, och i ett annat diskuteras mycket kortfattat dess stilistiska effekt. Bland andra avsnitt kan nämnas en undersökning av konstruktionens frekvens i nysvensk prosa. B. P.

Mathias Klinberg—Herbert Gustavson, Ordbok över Laumålet på Gotland. Häfte 1. A-brake. 60 s. Uppsala 1972 (AB Lundequistska bokhandeln). (Skrifter utgivna genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala.

Ser. D: 2.) Lektor Mathias Klintberg (1847—1932), bördig från När socken på södra Gotland, åstadkom under sin långa livstid mycket stora dialektsamlingar från Lau, grannsocken till När. I Lau fann han mycket goda meddelare, vissa av dem kunde själva fästa sin dialekt på papperet. Hans förhållande till bröderna Säve var emellertid kyligt och hans stora samlingar kunde inte tillgodogöras för den gotländska ordbok som Herbert Gustavson utarbetade på grundval av Carl och P. A. Säves samlingar.

Klintbergs material löstes 1929 in av Sällskapet för gotländsk forskning i Visby och har sedan 1950 varit utlånat till ULMA för bearbetning. Herbert Gustavson har nu på grundval av det stora och mångskiftande materialet sammanställt ett komplett ordboksmanuskript, varav ett första häfte föreligger i tryck.

En stickprovsvis utförd jämförelse visar att den nya ordboken omfattar ett ungefär lika stort ordbestånd som den äldre. Vad som framför allt skiljer de två ordböckerna är — frånsett att den äldre bygger på hela landskapets mål, medan den senare endast återger en enda sockens dialekt — den rika fraseologien. Just fraseologien gör att Lauordboken blir ett så värdefullt komplement till Gotländsk ordbok. Sannolikt kommer även Klintbergs stora intresse för bl.a. växtnamn att berika ords-katten på ett värdefullt sätt.

Primärmaterialets heterogena beteckningssätt har uniformerats med varsam hand — Herbert Gustavsons vetenskapliga skicklighet och stora förtrogenhet med gutamålet har härvidlag varit en ovärderlig tillgång för ordboksverket. S. B.

Christer Laurén, Predikanten som översättare. Mechtilds uppenbarelser i Jöns Buddes fornsvenska version — handskrift och översättningsteknik. 162 s. Borgå 1972. (Särtryck ur Folkmålsstudier XXI.) I Sverige har — särskilt i den yngre forskargenerationen — de senare och senaste epokenas språk dragit till sig nästan allt aktivt intresse. I Finland däremot drives den språkliga medievistiken allttjämt med stor kraft. Man behöver bara erinra om forskarnamn som R. Pipping, O. Ahlbäck, C. E. Thors, O. Mattsson och B. Fortelius. Det är helt naturligt, att man vid dessa studier gärna koncentrerar sig på de många och viktiga litteraturalster, som på något sätt är knutna till Finland. Följande en lärd tradition från E. Noreen († 1946) och O. Ahlbäck har Ch. Laurén skrivit sin doktorsavhandling om Jöns Buddes språk; sedan man tidigare har granskat dennes litterära kvarlätenkap i hela dess bredd, har det nu med rätta ansetts lämpligt att gå till en fingranskning av ett enda av de däri ingående arbetena. Uppgiften är därigenom tacksam, att handskriften, Sthlm KB A 13, måste stå originalet helt nära. Laurén vill såtillvida skapa något nytt, som han inte i likhet med de flesta av föregångarna väsentligen studerar ljudlära, formlära och ordförråd utan vad han kallar översättningstekniken. En god liten översikt över vad som tidigare presterats i genren ges s. 54—57. I övrigt är arbetet icke revolutionerande, väl däremot ger det uttryck åt en rad smärre iakttagelser, som bidrar till att forma en allt klarare bild av översättarens person och språkvanor. Det vore lyckligt,

om man ville inse, att egentligen mycket litet skiljer senmedeltidens och nyare tidens skribenter åt. Den gräns, som man i språkhistorien har dragit vid 1526, har inte obetingat varit lämplig och lycklig. B. E.

Erik Lönnerholm, Språket i Jönköping. 127 s. Stockholm 1972 (Läromedelsförlagen Svenska bokförlaget). (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård. 46. Svenskt riksspråk i regionala skiftningar. 4.) Liksom i många andra städer i vårt land talas i Jönköping ett stadsmål, som visar starkt beroende av den kringliggande landsbygdens dialekter. Säreget för detta som så många andra av våra stadsmål är emellertid också att det icke utan vidare kan karakteriseras som en övergångsform mellan dialekt och ett talat riksspråk. I stadsmålen utbildas ofta säregna novationer som skiljer dem från såväl riksspråk som dialekt.

Stadsmålet i Jönköping beskrives med säker stilkänsla av Erik Lönnerholm i boken *Språket i Jönköping*. Lönnerholm är själv en mycket skicklig dialektupptecknare, lyhörd för de minsta skiftningar i allmogens språk. Han är därtill född och uppvuxen i staden Jönköping och stadsmålet var hans naturliga idiom under uppväxten.

I beskrivningen av språket i Jönköping beaktas främst ljud- och formläran samt ordförrådet, medan speciella syntaktiska drag endast ägnas några notiser. Till den sakliga framställningen fogas åtskilliga kloka tankar om vikten av att en lärare förstår och har förståelse för det språk, som ter sig naturligt och korrekt för hans elever. S. B.

Det medeltida Sverige. 1. Uppland. 1. Norra Roden. Av Göran Dahlbäck, Bengt Jansson, Gunnar T. Westin. Redigerat av Göran Dahlbäck. 174 s. Stockholm 1972 (Almqvist & Wiksell). Efter andra världskriget började Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien planera utgivningen av ett modernt historiskt-topografiskt arbete rörande svensk medeltid. Den första kommittén upplöstes 1958, men en ny kommitté tillsattes 1960 under ordförandeskap av Erik Lönnroth och med Gunnar T. Westin som sekreterare. För planerna på arbetet redogör den sistnämnde i *Historisk tidskrift* 1962. Arbetet har efter hand kommit att knytas till och bedrivas vid Historiska institutionen vid Stockholms universitet.

I den nu utkomna första volymen redogöres för hela verkets uppläggning och för hur de lapidariskt utformade artiklarna skall förstås. Bland redovisade fakta noterar språkmannen med särskild glädje äldsta belägg för varje namn. Utgivarna har för sitt arbete kunnat utnyttja samlingarna i ortnamnsarkivet i Uppsala. I övrigt lägges stor vikt vid historiska notiser från medeltiden och vid skatteförhållandena under 1500-talet.

Så vitt man nu kan bedöma, kommer verket *Det medeltida Sverige* att ha en mycket stor uppgift att fylla. Tillsammans med verket *Sveriges ortnamn* kommer det att ge viktiga bidrag till kännedomen om vårt samhälles framväxt. S. B.

Sven Söderström, Om kvantitetsutvecklingen i norrländska folkmål. Gammal kort stavelse i Kalix- och Pitemålen och målen i Nordmalings och Ragunda socknar. 142 s. Uppsala 1972 (Almqvist & Wiksell Informationsindustri

AB). (*Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LII. Studier till en svensk dialektgeografisk atlas utgivna av Natan Lindqvist† och Lennart Moberg. 5.*) Medan korta rotstavelser helt synes ha förlängts i Götalands och södra Svealands dialekter, består kortstavighet allttjämt i vissa mål i norra Svealand och i Norrland. För att undersöka kvantitetsutvecklingen i kortstaviga ord i Norrland har Sven Söderström valt ut fyra undersökningsorter eller snarare smärre undersökningsområden och redovisar materialet kategorivis.

Förf. behandlar endast de s.k. rena kortstavingarna, däremot icke ord som innehåller kort vokal följd av mer än en konsonant, t.ex. ord av typen *välja, tälja*. Ej heller söker han fastställa sydgränsen för bevarad kortstavighet. (Det är tveksamt om man över huvud taget kan tala om en sydgräns för bevarad kortstavighet. Förhållandena är på denna punkt mycket komplicerade och läget var uppenbarligen labilt eller t.o.m. dynamiskt ännu när riksspråksinflytandet började bryta sönder den språkliga gemenskapen inom de enskilda dialektområdena.)

Vad författaren vinner med sin undersökningsmetod är att han kan visa att stavelseförlängning inträder tidigare och lättare i enstaviga ord än i flerstaviga och att särskilt vokalerna *a* och *ä* lätt drabbats av förlängning. Detta resultat är icke särskilt uppseendeväckande. Av särskilt intresse är emellertid hans iakttagelse att ord med enstavig grundform ofta bevarar kortstavigheten om ordet förses med suffigerad artikel. Intressant är likaså hans genomgång av kvantitetsvariationer inom paradigm med växlande stavelseantal.

Vissa ord har kartlagts över hela det norrländska dialektområdet. Läsaren hade gärna sett, att förf. inte hade lagt in mer än ett ord på varje karta. S. B.

Jan Thavenius, Stil och vokabulär. En undersökning av formord i lyrik och prosa. 236 s. Lund 1972 (CWK Gleerup bokförlag). (Litteratur Teater Film. Skrifter från Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund. 1.) Med »formord» menar författaren ord tillhörande någon av ordklasserna pronomen, prepositioner och konjunktioner (för att förenkla avgränsningsproblematiken räknar han inte t.ex. hjälpverben *vara* och *hava* som formord). Äldre forskare har i allmänhet menat att formorden är jämnt spridda i olika genrer och stilar och att de följaktligen inte kan förväntas ha något intresse för stilforskaren. Syftet med Thavenius' avhandling är att undersöka huruvida detta är riktigt. Huvudmaterialet är hämtat från svensk lyrik: Fredmans epistlar, ett urval gustaviansk lyrik samt dikter av Esaias Tegnér och Hjalmar Gullberg. Vidare har författaren utnyttjat Carita Hassler-Göranssons Ordfrekvenser i nusvenskt skriftspråk samt Sture Alléns Nusvensk frekvensordbok. (Det hade varit av intresse att få med också äldre prosa, så att man hade kunnat jämföra t.ex. Esaias Tegnér's lyrik med hans brev, men texter av detta slag är ännu inte statistiskt bearbetade.) Resultatet av undersökningen är »att det finns goda skäl att skilja ut och särbehandla formorden i vokabulärstudiet. Den empiriska undersökningen har bevisat att ryktet om formordens stabilitet och brist på stilistisk relevans är betydligt överdrivet.» Bland delresultaten

kan nämnas att possessiva pronomen samt i ordets egentliga bemärkelse personliga pronomen som *jag*, *du*, *ni* och *vi* är vanligare i lyrik än i prosa, medan *det* och *detta* har högre frekvens i prosatexter. Om prepositionerna konstateras bl.a. att de inte går att använda som mått på egenskapen syntaktisk komplexitet. Av konjunktionernas fördelning kan man sluta att prosan i mycket högre utsträckning än lyriken använder underordning. De få konjunktioner som är vanliga i lyriken är kopulativa, komparativa, temporala eller relativa, medan prosan använder samtliga sam- och underordnande konjunktioner.

B. P.

Nils Tiberg, Estlandssvenska husdjursnamn jämte en dialektuppsats: Husdjuren på Runö av Fredrik Lönnhult och Tomas Dreijer med teckningar av Abraham Hollman. 144 s. Uppsala 1972 (AB Lundequistiska bokhandeln). (Estlandssvenskarnas folkliga kultur 7. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LI.) Husdjurens individuella namn har hittills föga beaktats av språkforskningen. Nils Tiberg, den främste kännaren och utforskaren av estlandssvenskarnas folkliga kultur, har grundligt inventerat estlandssvenskarnas husdjursnamn och källorna till kunskapen därom. I sin redogörelse för namnbeståndet diskuterar han vissa grammatiska problem rörande de estlandssvenska målen. Han kommer därvid även in på principfrågan, hur man skall behandla uppenbart felaktiga former i dialektarkivens samlingar. Till framställningen fogas en dialekttext av numera framlidne Fredrik Lönnhult, granskad av Tomas Dreijer. Abraham Hollmans teckningar levandegör livet på en bondgård på Runö. Boken avslutats med några exkurser som ansluter sig till det i boken behandlade temat.

S. B.

Ake Åkermalm, Svenskt tidningsspråk. Texter med kommentarer. 151 s. Lund 1972 (CWK Gleerups Bokförlag). Det urval av tidningstexter, som utgör den helt övervägande delen av denna bok, sönderfaller kronologiskt i två avdelningar. Den ena, s. 18—36, bär överskriften Tidningsspråk 1865—1905, den andra, s. 37—149, kallas Modern tidningsspråk och härrör från tiden 1962—1970. De avtryckta artiklarna stammar i den förra gruppen från 9 olika tidningar, varav 5 från Stockholm, i den senare gruppen från 12 tidningar, där Stockholms-inslaget har sjunkit till 3. Den äldre samlingen är indelad i Ledarartiklar, Nyhetsartiklar, Recensioner, Kåserier och Sportreportage. Den moderna samlingen har rubrikerna Ledare, Ledarstick och annan politisk kommentar, Inrikesreportage, Utlandsreportage, Artiklar på kultursidan, Kåserier, Artiklar om mat och modenytt, Handelsnytt, Sportreportage. Det hela avslutas med en sida litteraturanvisningar.

Om urvalet kan man knappast yttra sig utan vidlyftiga jämförande studier. Det som meddelas är gott.

De kommentarer, som bokens titel talar om, förtjänar ofta knappast detta namn utan är i stället oftast frågor och »arbetsuppgifter», vilket naturligtvis inte gör dem mindre värda. Även den som inte använder samlingen som lärobok hejdas av dem i sin läsning och stämmer till

eftertanke. Detta är både nyttigt och behövt, då läsaren annars lätt kritiklöst ryckes med av den från varierande synpunkter intressanta lektüren. Frågan är bara, om vi (: bokens publik) inte skulle ha mått väl av mer och handfastare detaljvägledning. Hur skriver man ett bra kåseri, hur går en god recensent till väga?
B. E.

*

Arthur Arnholtz, Dansk verslære. Til brug ved undervisning og selvstudium. II. Centrale talevers. 288 s. København 1972 (Akademisk forlag). År 1966 utkom första delen av Arthur Arnholtz' arbete Dansk verslære. I första delen, som främst ägnades teoretiska problem, förbådades ytterligare två delar, vari bl.a. enskilda versmått skulle behandlas. Nu föreliggande andra del bär underrubriken Centrale talevers. Förf. vill därmed ange att han har uppskjutit behandlingen av de musiknära och prosanära verstyperna. Han behandlar här den vers som är avsedd att kunna läsas rytmiskt. Materialet grupperas efter antalet takter (slag), efter karaktären av stigande—fallande, efter verstakternas stavelseantal och efter diktverkens strofiska, respektive stikiska (ostrofiska) karaktär. Speciell uppmärksamhet ägnar förf. katalexen och cesuren samt därmed sammanhängande problem. Förf. kombinerar studiet av dessa metriska formalia med fina analyser av det konstnärliga samspelet mellan diktverkens form och innehåll. Vidare ägnas uppmärksamhet åt de enskilda versmåttens historia ej blott i dansk utan även i allmän västeuropeisk diktning.
S. B.

Arne Espegaard, Vendsyssel Ordbog. Ordbog over målet i de vendsysselske herreder samt Øster Hanherred. I—II. 1 karta, 288 + 294 s. Hjørring 1972. Arne Espegaard, lärare och museiman, har under ett livslångt arbete samlat in dialektmaterial från nordligaste Jylland. Av hans hand föreligger tidigare boken Gavn og gammen (1960), vilken ingår som nr 6 i serien Jyske folkemål och innehåller dialekttexter från Vendsyssel och Læsø. I nära samarbete med Vendsyssel Tidende har han nu utgivit de två första delarna av en nordjylländsk ordbok. De utkomna volymerna omfattar avsnittet A—L och innehåller därjämte ett förord med uppgifter om arbetets tillkomst och beteckningssätt.

Ordboken omfattar icke blott det ordstoff, som traditionellt plägar ingå i dialektordböcker, utan även personnamn, bebyggelsenamn och naturnamn. Ortnamnartiklarna har utredigerats i samarbete med expertis vid Institut for navneforskning i Köpenhamn.

Ordboken är skriven i en frisk och ledig stil som tillsammans med den klara typografien gör den mycket lättläst; förf. gör själv avbön för att brådskan vid tryckningen medfört att vissa artiklar icke fått fullgod avslipning.
S. B.

L. Gotfredsen, Langelandsk ordbog. Bind 1. A—H. 515 s. København 1972 (Akademisk forlag). (Udvalg for Folkemaals Publikationer. Serie A. Nr. 25.1.) År 1955 utgav L. Gotfredsen arbetet Langelandsk grammatik i

hovedlinier, en koncentrerad och innehållsrik översikt över formläran samt drag ur ljudläran och ur syntaxen. Grammatiken åtföljes nu av en ordbok, varav första bandet föreligger i tryck. Ordboken bygger liksom grammatiken på målet i Snøde socken, författarens barndomsbygd. Ordförrådet meddelas i rikligt urval och uttalsbeteckningen fyller alla anspråk. Av särskilt intresse är den rikliga fraseologien, medan betydelseangivningen är mera schematisk. Verket beräknas komma att omfatta tre band.
S. B.

Om Holbergordbogen. Introduktion og ordbogsprøver udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab på 250årsdagen for opførelsen av den første Holbergkomedie på teateret i Lille Grønnegade den 25. september 1722. 39 s. København 25.9.1972 (Det danske Sprog- og Litteraturselskab). Vid sidan om de väldiga överblickande nationella ordboks företagen har språkvetenskapen satt sig som mål att ge redogörelser för ordförrådet hos en och annan särskilt betydelsefull enskild författare. Det finns som bekant ordböcker över Shakespeares, Goethes, Ibsens och Bellmans språk.

Med tillfredsställelse erfar man, att en Holbergordbok är under arbete. Detta företag ledes av Aage Hansen. Holberg var en av sin tids största författare i Norden, och inom dramatikerna är han ett av världslitteraturens stora namn. Ordbokens historia går ända tillbaka till 1946 och är ett vackert exempel på nordiskt samarbete, även om projektet genom omständigheternas makt efter hand har blivit allt mer danskt. Som så många ordboks företag har det blivit större och mer tidskrävande än först beräknat. Det kalkyleras f.n. till ca 5 band, och utförandet avses bli ungefär som Ordbog over det danske Sprog. Föreliggande häfte lovar mycket. Mätte vi snart börja få se det slutgiltiga verket!
B. E.

Nasjonale forskningsoversikter. Det nordiske ødegårdsprosjekt. Publikasjon nr. 1. 223 s. København 1972 (Landbohistorisk selskab). I företalet till denna bok presenteras Det nordiske ødegårdsprosjekt 1968—69, som »tar sikte på et samordnet og sammenlignende studium av bosetnings- og jordleiehistorien ca 1300—1600». Vidare upplyses: »Denne første publikasjon fra ødegårdsprosjektet skal ikke gi en presentasjon av det koordinerte nordiske arbeidet, men av det nasjonalt varierende forskningsgrunnlag det springer ut av.» Rapporterna för de skilda länderna är skrivna av Svend Gissel (Danmark), Eino Jutikkala (Finland), Wolfgang Prange (Holstein och Lauenburg), Björn Teitsson och Magnús Stefánsson (Island), Halvard Bjørkvik och Audun Dybdahl (Norge) samt Lars-Olof Larsson (Sverige). Utförligast är den framställning som avser Danmark.

De i rapporterna nämnda forskningsinsatserna är väsentligen gjorda av och för historiker. Ett flertal sidoblickar på t.ex. ortnamnsforskningen och dess resultat demonstrerar emellertid, att den verklighet det gäller att studera vetter åt flera andra discipliner och att resultat vunna inom en av dem också har eller kan få betydelse för de övriga. »Ødegårdsprosjektet» kan, fullföljt tillräckligt långt, helt visst bli av vikt för t.ex. flera grenar av den historiskt inriktade språkvetenskapen. Ortnamns-

forskningen är redan nämnd. En annan fråga, som med all tydlighet avtecknar sig, är vilken inverkan digerdöden har haft på nordbornas yttre villkor i skilda avseenden under den närmast följande tiden. En skräckslagen eftervärlds uppfattning härav och anpassning till de inträdda förhållandena bör preciseras så noga som möjligt. Även språkvetenskapen har gott bruk för dylika uppgifter. B. E.

Nordisk folkedigtning och folkemusik. Inventering af originalmateriale i nordiske institutioner. 192 s., 1 karta. København 1972 (Nordisk Institut for Folkedigtning). (NIF Publications. No. 1.) Alltsedan början av 1800-talet har folkdiktning och folkemusik insamlats i Norden, men materialet ligger spritt i en mängd institutioner och arkiv. Det är därför ett viktigt initiativ som har tagits av det år 1959 bildade Nordisk Institut for Folkedigtning (NIF) att kartlägga vilka institutioner och arkiv som rymmer material av folkdiktning och folkemusik. Institutionerna redovisas land för land och förteckningen omfattar Island, Färöarna, Norge, Danmark, Sverige och Finland. Upplysningar lämnas i boken dels om arkivens yttre villkor, dels om det viktigaste av deras material och om katalogiseringsförhållandena. Översikten, som närmast är av handboks-karaktär, har sammanställts av Bengt Holbek och Birgitte Rørbye. S. B.

Knud Prange, Bog over avlingen til Vær præstegaard 1771—1780. 180 s. København 1972 (Landbohistorisk Selskab). (Bol og By. Meddelelser fra Landbohistorisk Selskab. 6.) De härmed utgivna anteckningarna hänför sig till Vær socken just öster om Horsens i östra Jylland. Författaren, sockenprästen Jens Schmidt, var född i Norge 1740 men vistades sedan 1746 i Danmark; han blev prost 1787 och dog 1801. Under den tid, då föreliggande dagbok skrevs, fick prästen sin jord utskiftad genom »mageskifte», 1774—75. Detta är den yttre ram, inom vilken Jens Schmidts stilla liv utspelas i en trakt, berömd för sin fruktbarhet och sina goda grödor. Dagboken synes delvis vila på anteckningar, gjorda på lösa lappar, vilka efter någon tids förlopp renskrivits i boken. Utgåvan siktar till läsbarhet och praktisk användbarhet och försmår avsiktligt en del av editionskonstens finesser. Språkligt sett är texten inte sensationell. En noggrannare genomgång skall dock troligen visa, att den innehåller ett och annat lexikografiskt bidrag. Vidare redovisas i skilda sammanhang beståndet av namn på åkrar o.d., en värdefull dokumentation. Som ett tillägg publiceras anteckningar av Jens Schmidt, utgörande »Copie af Wæhre og Nebel sogne-kalds herligheder og besværligheder, saaledes som de af mig ere angivne og inførte udi de tilsendte 2 protokoller», varjämte volymen innehåller en ordlista och ett par värdefulla register. B. E.

Lars Peter Rømhild, Læsere. Artikler og foredrag. 294 s. København 1971 (Munksgaard). (Munksgaardserien 42.) »Læsere» är, som framgår av undertiteln, ett slags »klippbok», men disposition och urval är sådana att den lösliga struktur som vanligtvis är karakteristisk för detta slags

böcker här i stort sett saknas. I det första av de tre huvudavsnitten diskuteras en del framträdande moderna icke-danska litteraturkritiker, bl.a. nykritiker som I. A. Richards och William Empson och marxister som Christopher Caudwell och G. Lukács. Det andra tar upp olika danska kritikerskolor, och det tredje, betitlat »Tekster og tendenser», diskuterar i anslutning till olika litterära verk läsarupplevelser och litteraturpedagogik. I förbindelse med ett kapitel om Marx/Engels' konstteori publiceras i ett appendix vad de två politikerna har yttrat om konst och litteratur. Själv hör Rømhild till eklektikerna och försöker i en artikel medla i en strid mellan en nykritisk och en marxistisk kritiker. Det hör till bokens många sympatiska drag att författaren här generöst trycker inte bara sin artikel utan också det skarpa genmäle från marxistiskt håll som denna gav upphov till.

B. P.

Synspunkter på folkevisen. En antologi ved Jørgen Bang. 391 s. København 1972 (Munksgaard). Efter hand som litteraturen inom ett fack växer i omfång, blir det naturligtvis allt svårare att överblicka den. Ett sätt att råda bot på detta förhållande, åtminstone för ej alltför avancerade läsare, är att sammanställa vademecum, bestående av hopklipp av det väsentligaste på området i fråga, i bästa fall med kommentarer, avvägningar av de olika uttalandena gentemot varandra osv. Det hela blir då ett kompendium, avsett att ge läsaren huvudpunkterna i en vetenskaplig diskussion eller i en hel vetenskapsgrens framväxande och framsteg, med bortseende från mindre fruktbara tråtor och digressioner och från mindre väsentliga biprodukter. Av detta slag är den här anmälda boken om folkvisan. Den innehåller åtta kapitel, en bibliografi om 162 nummer samt ett 5 sidor starkt register hänvisande till personnamn, vistitlar och centrala ämnen i text och bibliografi. Tack vare de två sistnämnda avsnitten är det lätt att orientera sig i den rätt tjocka och innehållsrika volymen. Överskrifterna över de åtta kapitlen, speglande de ledande principerna vid grupperingen av stoffet, är följande: Fra hundredvisebogen [dvs. Anders Sørensen Vedel, It Hundrede vduaalde Danske Viser] til DgF; Det sproglige synspunkt; Det filologisk-æstetiske synspunkt; Det historiske synspunkt; Det folkløstiske synspunkt; Det musikalske synspunkt; Det litterære synspunkt; Efterskrift — et metasynspunkt.

Boken är avsedd för undervisning på snart sagt alla nivåer, från »skolorne» till universiteten, vilket förklarar en del drag i uppläggningsen. Det bör påpekas, att boken är koncentrerad till de danska folkvisorna och den litterära forskningen kring dessa. Taget med dessa specialiseringar och inskränkningar synes det anmälda arbetet vara ett gott pedagogiskt hjälpmedel vid det krävande studiet av den nordiska folkvisan.

B. E.

Tidlig dansk dramatik. Hans Christensen Sthen, Kort Vending. Udgivet med kommentarer og efterskrift af Jens Aage Doctor. 177 s. København 1972 (Munksgaard). Äldre nordisk dramatik är i allmänhet föga upplyftande, från de flesta synpunkter och för de flesta. I stort sett hemfaller den

helsingørske och malmöitiske skolrektorn och prästen Hans Christensen Sthens (ca 1540—1610) dramatiska författarskap åt denna dom. Det rätt snustorra skoldrama av hans hand, som härmed föreligger i en nyutgåva, har dock visst motiviskt sammanhang med den från diktning och bildande konst välkända dödsdansen. Säkert är enligt närvarande utg., att Sthens drama är »en bredt anlagt exemplifikation af ideen i Hans Sachs' i inledningen fordanskede Bald-anderst» [en figur hos Grimmshausen]. Sätillvida erbjuder dramat idéhistoriskt intresse. En text som de estetiska vetenskaperna måste karakterisera som högst slätstruken, kan naturligtvis ändå ha språkligt värde. Det är inte vidare många danska texter vi har från den aktuella tiden, 1570-talet, och någon utgåva av Kort Vending utöver en — eller rättare två — av S. Birket Smith 1866 finns inte. Från denna synpunkt är arbetet välkommet. De språkvetenskapliga bidrag texten lämnar kommer emellertid inte särskilt väl till sin rätt, i så måtto att »kommentarerna» på utgåvans s. 115—137 uppenbarligen är beräknade på läsare utan språklig fackutbildning. Åtskilliga upplysningar är rätt överflödiga, medan annat med rätta kunde ha utvecklats betydligt mer.

B. E.

Århus domkapitels jordebøger I. Jordebøgerne 1600—1663. Udgivet af Landbohistorisk selskab ved Poul Rasmussen under tilsyn af C. A. Christensen. 200 s. København 1972 (Landbohistorisk selskab). (Kilder til kirke- og præstegodsets historie.) De två äldsta bevarade jordeböckerna om Århus domkapitels gods från tiden efter reformationen är sannolikt avskrifter från en jordebok från omkring 1600, den ena från före 1625, den andra från 1643—1645. De är båda föga tillförlitliga, och när de nu ges ut har de kompletterats med uppgifter från yngre men ofta pålitligare jordeböcker. Texten är hårt redigerad: upplysningar om enskilda egendomar har arbetats samman så att allt gemensamt stoff blott anföres en gång, och därjämte disponerats om efter en kombination av topografiska och alfabetiska principer. Språkligt har framställningen normaliserats så att ortnamnen stavas efter Trap, 5 uppl., och övrig text efter nu gällande ortografiska principer. Förfarandet underlättar givetvis läsningen för nutida agrar- och lokalhistoriker men gör samtidigt att utgåvan är av föga intresse för språkforskaren. — I publikationens andra band kommer att ederas jordeboken från 1315, de bevarade fragmenten av övriga medeltida jordeböcker, en rekonstruktion av en jordebok från 1536 m.m.

B. P.

*

Torsten Bucht †, Ortnamnen i Västernorrlands län. På offentligt uppdrag utgivna av Ortnamnsarkivet i Uppsala. Del IV. Ångermanlands norra domsagas tingslag. Territoriella namn. 133 s., 1 karta. Uppsala 1972 (Lundequistska bokhandeln). (Sveriges ortnamn.) Med det nu utgivna häftet av Ortnamnen i Västernorrlands län är bebyggelsenamnen (de territoriella namnen) i de till Västernorrlands län hörande delarna av Ångermanland utgivna. Samtliga fyra ångermanländska häften utarbetades av

nu framlidne lektorn Torsten Bucht; det föll på förste arkivarien Bertil Flemströms lott att slutföra utredningen av det nu föreliggande häftet och flera av namntolkningarna är signerade av denne. Endast undantagsvis föreligger namnen belagda före 1535, och namntolkningarna försvåras ofta av bristen på tillräckligt gamla belägg. Rätt tolkade ger de norrländska ortnamnen viktiga bidrag till kännedomen om den norrländska bebyggelsehistorien. S. B.

Vibeke Christensen — John Kousgård Sørensen, Stednavneforskning. 1. Afgrænsning. Terminologi. Metode. Datering. 232 s. København 1972 (Universitetsforlaget). Det senaste arbetet från den ytterst livaktiga och produktiva forskarkretsen vid Københavns universitets Institut for navneforskning är en lärobok i allmän och dansk ortnamnsmetodik. Arbetet rymmer tre kapitler, varav det första, som har stor teoretisk räckvidd, berör avgränsning av begreppet ortnamn samt vissa terminologiska problem. Andra kapitlet, som ägnas metodiken i trängre mening, rymmer dels en redogörelse för det danska och skånska källmaterialet, dels en precisering av metoderna för värdering och analys av det insamlade materialet. Det tredje kapitlet behandlar metoder för datering av ortnamn med speciell hänsyn till de dansk-skånska förhållandena.

Det är författarnas avsikt att låta den nu utkomna delen kompletteras av en andra del, som skall behandla ortnamnsforskningens resultat sådana dessa föreligger som resultat av den i den första delen beskrivna analystekniken. Redan med den nu utkomna volymen har författarna emellertid skänkt nordisk namnforskning ett av dess allra viktigaste arbeten. Genom att redovisa olika begreppsbestämningar och metoder för materialets bedömning har de reducerat olika betraktelsesätt till deras rätta värde men samtidigt banat vägen för större säkerhet i forskningsmetodik och därmed för säkrare forskningsresultat. S. B.

Gillian Fellows Jensen, Scandinavian Settlement Names in Yorkshire. Med dansk resumé. XX + 276 p. Copenhagen 1972 (Akademisk forlag). (Navnestudier udg. af Institut for navneforskning. Nr. 11.) För ett fåtal år sedan publicerade författarinnan en väldig doktordisputats (anmäld ANF 84: 280 f.) över skandinaviska personnamn i Danelagen. Nu har hon gått vidare och behandlar skandinaviska »Settlement Names» i Yorkshire. Lincolnshire, som var med förra gången, är nu lämnat åt sidan; huruvida det beror på att det senare grevskapet kräver en egen stor framställning eller om det tvärtom i något avseende har befunnits mindre givande undandrar sig den utomstående bedömning. Ämnet är av utomordentlig svårighetsgrad: man har att räkna med en mängd folk- och språkskikt och ofta med påverkan från det ena skiktet på det andra. Å andra sidan är utgångsläget ofta såtillvida gynnsammare än inom t.ex. nordisk ortnamnsforskning, som det föreligger ett — ofta ännu opublicerat — källmaterial av högst betydande täthet och ålder. För nordistiken har dessa undersökningar sin stora betydelse därigenom att de bringar i dagen och sysslar med ett faktiskt stoff, vars existens man inom nordisk

språkforskning på sin höjd kan ana sig till. I den danska resumén preciseras bokens syften: »... at undersøge hvad stednavnene i Domesday Book ... kan fortælle om nordisk bosættelse i grevskabet Yorkshire» och »at afsløre det mønster, nordboerne fulgte ved navngivning af nye bebyggelser og ved behandling af allerede eksisterende engelske navne på bebyggelser, de overtog fra den hjemlige befolkning.» I ett appendix ges underbyggda nya tolkningar av ett fyrtiotal namn behandlade av äldre forskning och av den på sannolikt otillräckliga grunder förklarade innehålla skandinaviska beståndsdelar.

B. E.

Bertil Flemström, Jämtländska ortnamn. 266 s. Östersund 1972 (AB Visénska Bokhandelns förlag). Den systematiska utgivningen av de jämtländska ortnamnen har ännu inte börjat. Att ett mycket stort primärmaterial redan insamlats är framför allt förste arkivarie Bertil Flemströms förtjänst. För att tillmötesgå det lokala intresset för de jämtländska ortnamnen har Flemström publicerat ett stort antal ortnamnsartiklar i Östersunds-Posten. Dessa artiklar har nu sammanställts i alfabetisk följd till en bok. Artiklarna vänder sig helt naturligt till en bredare läsekrets, men namntolkningarna är utförda med all vetenskaplig omsorg. Särskilt har det varit angeläget för förf. att röja upp i snårskogen av förklaringsböcker och folketyologier. De anspråklöst och populärt utformade artiklarna har försetts med noter, som i förekommande fall hänvisar till den vetenskapliga litteraturen. Anmälaren vill gärna karakterisera arbetet som ett populärvetenskapligt arbete av mycket hög klass.

S. B.

Assar Janzén, Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. VI. Ortnamnen i Inlands nordre härad. 1. Bebyggelsenamn. L + 291 s. Göteborg 1972 (Institutet för ortnamns- och dialektforskning i Göteborg). Vid professor Assar Janzéns frånfälle i december 1971 förelåg ovan angivna arbete i korrektur. Samtidigt förelåg manuskript till en andra del, omfattande naturnamnen, i manuskript. Det avslutande arbetet med utgivningen av bebyggelsenamnen utfördes av Verner Ekenvall i samarbete med David Palm och Maj-Britt Abrahamson. Den nu föreliggande namnutgåvan har försetts med en fyllig inledning och namnförklaringarna har getts en betydande bredd, något som väl motiveras av namnstoffets svårighetsgrad. Volymen distribueras tillsammans med ett stencilerat provisoriskt register. Ett fullständigt register kommer att inflyta i band VI: 2 (naturnamnsdelen).

S. B.

Helge Lindberg, Allmunvägen Älvdalen — Särna. En ortnamnsforskarens vandring i Linnés fotspår. 49 + 63 s. Lund 1972. Arkivchefen Helge Lindberg har tidigare i Skansvakten (Elfdalens Hembygdsförenings midsommartidning) och i Ortnamns-sällskapet i Uppsala årsskrift (1970 och 1971) låtit läsekretsen taga del av de språkliga och kulturhistoriska iakttagelser han gjorde under sina vandringar längs *Allmunvägen* eller *Skrollvägen* från Åsbyn i Älvdalen till Särna kyrkby. I centrum för hans

färdbeskrivningar stod helt naturligt ortnamnen och ortnamnsförklaringarna — de folkliga och de vetenskapliga. Resebeskrivningarna har nu sammanställts till en högst nöjsam bok. Förf. har känt arvet från Linné och Abraham Hülphers förplikta, hans egna färdbeskrivningar är skarp-synta och skarpsinniga. Boken avslutas med ett register över ort- och personnamn samt vissa appellativer. S. B.

Ivar Lundahl, Ortnamnen i Skaraborgs län. På offentligt uppdrag utgivna av Kungl. ortnamnskommissionen. Del I. Inledning. (Utgiven av Ortnamnsarkivet i Uppsala.) 41 s., 1 karta. Uppsala 1972 (Lundequistiska bokhandeln). (Sveriges ortnamn.) Med nu föreliggande häfte är utgivningen av ortnamnen i Skaraborgs län avslutad. Åran av detta konsekvent genomförda utgivningsarbete tillkommer först och sist prof. em. Ivar Lundahl, som står som ensam författare till arbetets samtliga 17 delar. Inledningsdelen behandlar länets namn och historia, naturförhållanden, bebyggelse, kommunikationer, härads- och sockenindelning, by- och gårdnamn samt naturnamn och vidare ordförrådet och namnelementen. Då allt detta rymmes inom ett fyrtiotal sidor, har framställningen helt naturligt blivit mycket knapp. På flera ställen hade litteraturhänvisningarna rörande enskilda namnelement kunnat göras fylligare. Häftet ger likväl i stark koncentration en klar översikt över namnbeståndet och viktigare därmed förbundna problem. S. B.

Bent Søndergaard, Indledende studier over den nordiske stednavnetype lev (löv). 223 s. København 1972 (Akademisk forlag). (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning nr 10.) De nordiska *-löv*-namnen har trots sin stora betydelse som en av våra äldsta bebyggelsenamnstyper hittills inte blivit föremål för en grundlig undersökning. Det är därför med stort intresse man tar del av denna bok som trots titelns formulering »Indledende studier» är en tämligen djuptgående utredning. I avhandlingens fem kapitel diskuteras namntypens utbredning, de primära *-löv*-namnen, efterleden, förlederna samt förhållandet mellan de nordiska *-löv*-namnen och de tyska *-leben*-namnen. Beträffande utbredningen konstateras att *-löv*-bebyggelsen väsentligen är en moränbebyggelse, att den ibland men inte alltid har anknytning till vattendrag och att förhållandena talar för att typen hör till de äldsta bebyggelsenamnen inom sitt utbredningsområde. Som sekundära — vilket inte nödvändigtvis behöver vara synonymt med »oäkta» — *-löv*-namn räknas namn vilka språkligt kan visas ha annat ursprung, vidare namn som är belagda bara en gång och slutligen namn vilka är belagda först efter 1560. Övriga *-löv*-namn, vilka alltså räknas som primära, etymologiserar i ett omfattande kapitel. I avsnittet om efterleden diskuteras bl.a. dennas etymologi. När det gäller namnledens betydelse håller författaren, säkert riktigt, båda huvudmöjligheterna öppna: att innebörden kan vara 'något efterlämnat (kvarlämnat)' eller 'något överlämnat'. Om förlederna hävdas, gentemot äldre framställningar, att denna kan bestå av andra ord än personnamn: appellativer, adjektiv, adverb, räkneord och gudanamn — de säkra fallen är dock få.

Slutligen undersöks förhållandet mellan de tyska *-leben*-namnen och de nordiska *-löv*-namnen, vilka jämförs med avseende på personnamnsförlederna. Utredningen bygger på att en direkt förbindelse mellan de två typerna — »f.eks. ved folkevandring eller kolonisering» — skulle återspeglas i ett stort antal identiska personnamnsförleder. Man kan dock invända att namntyper kan spridas och normalt väl även sprids på annat sätt än genom kolonisation och folkvandring — därför att de reella förutsättningarna för en viss namntyp uppkommer inom ett område, eller som en ren modelföreteelse, eller som en kombination av båda faktorerna —, och om *-löv-* (*-leben-*)namnen har spritts på detta sätt får man knappast ut någonting genom författarens tillvägagångssätt. Här vill man i den i övrigt oftast metodiskt stringenta avhandlingen sätta ett frågetecken.

B. P.

Gunnar Tideström, Om by- och gårdsnamnen i Bjursås socken i Dalarna. Utgåva ombesörjd av Helge Lindberg på uppdrag av Dalarnas museum. 66 s., 1 karta. Uppsala 1972. (Dalarnas fornminnes och hembygdsförbunds skrifter. 16.) Personnamn och gårdsnamn har i Övre Dalarna en alldeles speciell karaktär. I sin nu utgivna uppsats från år 1928 skriver Gunnar Tideström: »En hemmansägare skrivs Smed Olov Andersson. Det sista namnet, Andersson, är ej ett familjenamn i vanlig mening; det går ej i arv utan anger helt enkelt att personen i fråga är son till en Anders. Det första namnet betecknar ej mannens yrke utan innebär, att han bor i en gård, som brukar kallas 'Smedens'. Hans dotter skrivs Smed Britta Olovsdotter. 'Smed' säges nu vara dessa personers *gårdsnamn*, en term, som har dubbel betydelse i det den — naturligt nog — också används om benämningen på själva gården». Klarare än så kan knappast sakförhållandet framläggas. Gunnar Tideström granskar de olika namnen och namntyperna i Bjursås socken ur flera olika synpunkter och visar bl.a. på, hur stundom personen, stundom gården får byta namn, när en mansperson förvärvar en gård, som ej tidigare varit i hans släkts ägo. Sättet att beteckna gårdar och personer har gamla anor, men bildningssätten är levande, och åtskilliga nybildningar har ägt rum under 1900-talet. Den lilla skriften ger ett värdefullt tillskott till kännedomen om den säregna dalakulturen.

S. B.

Till red. insända skrifter.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1971. — Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur (Ost) 93 1972. — Danske Studier 1972, 1973. — Études Germaniques 27: 2—4 1972. 28: 1 1973. — D:o, Tables générales 1946—1971. — Fornvännen 1972: 2—4. 1973: 1. — Fröðskaparrit. Annales Societatis Scientiarum Færoensis 20 1972. — Leuvense Bijdragen 61: 1—4 1972. 62: 1 1973. — Maal og Minne 1971: 3—4. 1972: 1—2. — Mediaeval Scandinavia 5 1972. — Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 13 1972. — Modern Philology 69: 3—4 1972. 70: 1—3 1972—1973. — Namn och Bygd 59: 1—4 1971. — Neuphilologische Mitteilungen 73: 3—4 1972. — NIF Newsletter 1972: 1. 1973: 1. Publ. by Nordic Institute of Folklore. — Nouvelle École 1972: 17. — Nysvenska Studier 51 1971. — Onoma 16: 3 1971. — Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift 1972. — Proverbium 1972: 18—20. — Sculaset 1972: 2—4. — Stavanger Museum. Årbok 1971. — Studia Fennica 16 1971. — Studier i nordisk filologi 59 1972. — Svenska landsmål 95 1972. — Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1972. — Tala-trosten 1972.

Aarhus universitet. Årsberetning 1971—72. 378 s. Århus 1972. — Andersen, P. S., se Lærde brev fraa og til P. A. Munch. — The Arnamagnæan Institute. Bulletin 1970—72. 20 s. Khvn 1972. — Arnholtz, A., Dansk verslære. Til brug ved undervisning og selvstudium. II. Centrale talevers. 288 s. Khvn 1972. — Borgarståndets riksdagsprotokoll från frihetstidens början. Utg. av N. Staf. 6: 1738—1739. XV + 848 s. Sthlm 1972. — Bucht, T. †, se Ortnamnen i Västernorrlands län. — Christensen, C. A., se Århus domkapitels jordebøger. — Christensen, V., & Sørensen, J. K., Stednavneforskning. I. Afgrænsning. Terminologi. Metode. Datering. 232 s. Khvn 1972. — Dahlbäck, G., se Det medeltida Sverige. — Danell, G., se Supplement till G. Danells Ordbok över Nuckömålet. — Eriksson, U., Åselesvenska. 2. Målutjämning. Modeller för analys och syntes med tillämpningar. With a summary of Åselesvenska I and 2. 255 s. Lund 1973. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A: 24.) — Espegaard, A., se Vendsysselsk Ordbog. — Fritznér, J., se Ordbog over Det gamle norske Sprog. — Gotfredsen, L., Langelandsk ordbog. I. A—H. 515 s. Khvn 1972. (Udvalg for Folkemaals Publikationer. A: 25. 1.) — Gustavson, H., se Ordbok över Laumålet på Gotland. — Hødnebo, F., se Ordbog over Det gamle norske Sprog. — Isberg, F., se Supplement till G. Danells Ordbok över Nuckömålet. — Jansson, B., se Det medeltida Sverige. — Jysk ordbog. Udg. af Institut for jysk sprog- og kulturforskning under ledelse af P. Skautrup. I: 2. Af—agepude. Sp. 49—176. Aarhus 1972. — Klintberg, M., se Ordbok över Laumålet på Gotland. — Knudsen, T., se Lærde brev fraa og til P. A. Munch. — Lundahl, I., se Ortnamnen i Skaraborgs län. — Lærde brev fraa og til P. A. Munch utg. af universitetet i Oslo. 3. I. okt. 1859—7. mai 1863. Tillegg: 23. mai 1830—2. nov. 1862. Ved T. Knudsen og P. S. Andersen. XI + 591 s. + 2 s. faks. Oslo 1971. — Det medeltida Sverige. 1. Uppland. I. Norra Roden. Av G. Dahlbäck, B. Jansson, G. T. Westin. Red. av G. Dahlbäck. 174 s. Sthlm 1972. — Nasjonale forskningsoversikter. Det nordiske ødegårdsprosjekt. 1. 223 s. Khvn 1972. (Landsbohistorisk Selskab.) — Nevanlinna, S., se följ. — The Northern Homily Cycle. The Expanded Version in MSS Harley 4196 and Cotton Tiberius E VII. I. From Advent to Septuagesima. Ed. by S. Nevanlinna. XXI + 303 s. Helsinki 1972. (Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki. XXXVIII.) — Ordbog over Det gamle norske Sprog. Av J. Fritznér. Rettelser og tillegg ved F. Hødnebo. 4. A—O. 453 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1972. — Ordbok över Laumålet på Gotland. Av M. Klintberg † och H. Gustavson. H. 1. A—brake. 60 s. H. 2. Brakt—egentligen. S. 61—140. Upps. 1972. (Skrifter utg. genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. D: 2.) — Ordbok över Umemålet. Av Pehr Stenberg. (1804). Utg. med inledning och kommentar av G. Widmark. 2. Kommentar. 111 s. 4 kartor. Upps. 1973. (Skrifter utg. genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. A: 12².) — Ortnamnen i Skaraborgs län. I. Inledning. Av I. Lundahl. 41 s. 1 karta. Upps. 1972. (Ortnamnssarkivet i Uppsala.) — Ortnamnen i Västernorrlands län. IV. Ångermanlands norra domsagas tingslag. Territoriella namn. Av T. Bucht †. 133 s. 1 karta. Upps. 1972. — Rasmussen, P., se Århus domkapitels jordebøger. — Reinhammar, M., Om dativ i svenska och norska dialekter. I. Dativ vid verb. With a summary in English. 273 s. 6 kartor.

Upps. 1973. (*Acta Academiæ Regiæ Gustavi Adolphi*. LIII. Studier till en svensk dialektgeografisk atlas utg. av N. Lindqvist † och L. Moberg. 6.) — *Romances*. Perg. 4:0 nr 6 in *The Royal Library*, Stockholm. Ed by D. Slay. 32 s. + 180 facs. Khvn 1972. (*Early Icelandic Manuscripts in Facsimile*. 10.) — Schulze, J. A., *Eit eldre jamningstilhøve i vest-vikversk*. (Eldre jamning på -å.) Ei utgreiding i jamføring med stoda i Numedal, Aust-Telemark og andre vikvermål med ekskurs, målkart og illustrasjonar. I. 145 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1972. (Skrifter frå Norsk målførearkiv ved O. T. Beito. XXVII.) — Skautrup, P., se *Jysk ordbog*. — Slay, D., se *Romances*. — *Språk i Norden* 1972. 129 s. Sthlm 1972. (Nämnden för svensk språkvård. 47.) — Staf, N., se *Borgarståndets riksdagsprotokoll*. — Stenberg, P., se *Ordbok över Umemålet*. — *Supplement till G. Danells Ordbok över Nuckömålet*. Av F. Isberg. 1. A—L. VIII + 198 s. 2. M—Ö. S. 199—385. Uppsala 1970. (*Acta Academiæ Regiæ Gustavi Adolphi* 47.) — Sorensen, J. K., se *Christensen, V.*, & Sorensen, J. K. — *Vendsysselsk Ordbog*. Ordbog over målet i de vendsysselske herreder samt Øster Hanherred. Af A. Espegaard. I—II. 1 karta, 288 + 294 s. Hjørring 1972. — Westin, G. T., se *Det medeltida Sverige*. — Widmark, G., se *Ordbok över Umemålet*. — *Working Papers* 7 1973. (Phonetics Laboratory. Lund University.) — *The Year's Work in Modern Language Studies*. Ed. by R. G. Popperwell. 33 1971. IX + 1034 s. Cambridge 1972. — Århus domkapitels jordebøger. I. *Jordebøgerne 1600—1663*. Udg. af Landbohistorisk selskab ved P. Rasmussen under tilsyn af C. A. Christensen. 200 s. Khvn 1972. (Kilder til kirke- og præstegodsets historie.)

Allén, S., *Tiotusen i topp*. Ordfrekvenser i tidningstext. XIX + 271 s. Sthlm 1972. (*Data linguistica*. 6.) — *Árna saga biskups*. Þorleifur Hauksson bjó til prentunar. CXII + 207 s. Reykjavík 1972. — *Bandle, O.*, *Die Gliederung des Nordgermanischen*. 117 s. 23 karter. Basel-Stuttgart 1973. (Beiträge zur nordischen Philologie. 1.) — *Bang, J.*, se *Synspunkter på folkevisen*. — *Beito, O. T.*, se *Frå norsk målføregranskning*. — *Bekker-Nielsen, H.*, & *Widding, O.*, *Arnc Magnusson*. The Manuscript Collector. 70 s. 16 pl. Odense 1972. — *Benediktsson, H.*, se *The First Grammatical Treatise*. — *Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies* 1971, 148 s. Khvn 1972. — *Bleken, B.*, *Riksmål og moderat bokmål*. En sammenlignende oversikt. 82 s. Oslo 1973. — *The Book of Settlements*. *Landnámabók*. Transl. with Introduction and Notes by H. Pálsson and P. Edwards. 159 s. 16 pl. 13 karter. Manitoba 1972. (University of Manitoba. Icelandic Studies. I.) — *Carlsson, S.*, *Nordisk rättshistorisk litteratur 1956—1965*. En bibliografisk förteckning. 279 s. Sthlm 1972. (Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning. 1: 19.) — *Chappel, A. H.*, se *Saga af Viktor ok Blavus*. — *Doctor, J. A.*, se *Tidlig dansk dramatik*. — *Dreijer, T.*, se *Tiberg, N.*, *Estlandssvenska husdjursnamn*. — *Ebel, E.*, se *Die Vinlandsagas*. — *Edwards, P.*, se *The Book of Settlements*. — *Falck-Kjällquist, B.*, *Studier över ägonamn i sydvästra Värmland*. 179 s. Lund 1973. (Lundastudier i nordisk språkvetsenskap. A: 25.) — *Farrell, R. T.*, *Beowulf, Swedes and Geates*. 58 s. 12 pl. London 1972. — *The First Grammatical Treatise*. Ed. by H. Benediktsson. 272 s. 7 faks. Reykjavík 1972. (University of Iceland. Publications in Linguistics. 1.) — *Flemström, B.*, *Jämtländska ortnamn*. 266 s. Östersund 1972. — *Forskningsprofiler vid Göteborgs universitet*. *Språkdata*. 12 s. Göteborg 1973. — *Footle, P.*, se *Proceedings of the Sixth Viking Congress*. — *Frå norsk målføregranskning*. Utvalde utgreingar 1908—1969. Ved O. T. Beito og I. Hoff. 446 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1973. — *Fyra talspråksstudier*. Rec. av G. Pettersson, B. Erlandsson, L. Svensson, G. Hallberg. Red.: L. Svensson. 44 s. Lund u. å. (Lundastudier i nordisk språkvetsenskap. D: 2.) — *Guðmundsson, H.*, *The Pronominal Dual in Icelandic*. 140 s. Reykjavík 1972. (University of Iceland. Publications in Linguistics. 2.) — Гуревич, А. Я., *История и сара*. 196 s. Moskva 1972. — *Haagberg, M. E.*, se *Studia gotica*. — *Hauksson, Þ.*, se *Árne saga biskups*. — *Hjorth, P. L.*, & *Larsen, E.*, *Direktiv og debat*. Fagdidaktiske læsestykker om undervisningen i dansk sprog. 124 s. Khvn 1973. (Faglig-pædagogiske småskrifter om dansk sprog. 3.) — *Hoff, I.*, se *Frå norsk målføregranskning*. — *Hyldgaard-Jensen, K.*, se *Linguistik* 1971. — *Jensen, G. F.*, *Scandinavian Settlement Names in Yorkshire*. Med dansk resumé. XX + 276 s. Khvn 1972. (Navnestudier udg. af Institut for navneforskning. 11.) — *Kiefer, F.*, se *Semantik og generative Grammatik*. — *Kort Vending*, se *Tidlig dansk*

dramatik. — *Kristjánsson, J.*, Um Fóstbræðrasögu. 354 s. Reykjavík 1972. — *Kuhn, H.*, Kleine Schriften. Aufsätze und Rezensionen aus den Gebieten der germanischen und nordischen Sprach-, Literatur- und Kulturgeschichte. 3. Namenforschung, Sonstiges. 511 s. Berlin-New York 1972. — *Larsen, E.*, se *Hjorth, P. L. & Larsen, E.* — *Lindberg, H.*, Allmunvägen Älvdalen—Särna. En ortnamnsforskarens vandring i Linnés fotspår. 49 + 63 s. Lund 1972. — Linguistik 1971. Referate des 6. Linguistischen Kolloquiums 11.—14. August 1971 in Kopenhagen. Hrsg. von K. Hyldegaard-Jensen. 379 s. Frankfurt/Main 1972. — *Lönnnerholm, E.*, Språket i Jönköping. 127 s. Sthlm 1972. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård. 46. Svenskt riksspråk i regionala skiftningar. 4.) — *Lönnhult, F.*, se *Tiberg, N.*, Estlandssvenska husdjursnamn. — *Madelung, A. M. A.*, The Laxdæla Saga: Its Structural Patterns. 261 s. Chapel Hill North Carolina 1972. (University of North Carolina Studies in the Germanic Languages and Literatures. 74.) — *Malmberg, B.*, I språkets tecken. 114 s. Lund 1972. — *Dens.*, se Readings in Modern Linguistics. — *Metzner, E. E.*, Zur frühesten Geschichte der europäischen Balladendichtung. Der Tanz in Kölbigen. X + 280 s. 1 karta. Frankfurt/Main 1972. (Frankfurter Beiträge zur Germanistik. 14.) — *Minnhagen, M.*, Bondens bostad. En studie rörande boningslängans form, funktion och förändring i sydöstra Skåne. 161 s. Lund 1973. (Skrifter från Folklivsarkivet i Lund. 15.) — *Mjhr, B.*, Funn, fornminner og odegårder. Jernalderens bosetning i Høyland Fjellbygd. 200 s. Stavanger 1972. (Stavanger Museums skrifter. 7.) — Nordisk folkedigtning og folkemusik. Inventering af originalmateriale i nordiske institutioner. 192 s. 1 karta. Khvn 1972. (Nordisk Institut for Folkedigtning. NIF Publications. 1.) — *Nordstrand, B.*, Bellman och Bacchus. Genrestudier i Bellmans tidiga dryckesvisor och ordenskapitel samt i Fredmans epistlar. 252 s. Lund 1973. — *Næs, O.*, Norsk grammatik. Elementære strukturer og syntaks. 464 s. 3 uppl. Oslo 1972. — Om Holbergordbogen. Introduktion og ordbogsprøver udg. af Det danske Sprog- og Literaturselskab på 250årsdagen for opførelsen av den første Holbergkomedie på teatret i Lille Grønne-gade den 25. september 1722. 39 s. Khvn 1972. (Det danske Sprog- og Litteraturselskab.) — *Pålsson, H.*, se The Book of Settlements. — Proceedings of the Sixth Viking Congress. Uppsala 3—10 August. Bonäs, Dalarna 10—12 August 1969. Ed. by P. Foote and D. Strömbäck. 117 s., 3 pl., 2 kartor. London 1971. — *Ralph, B.*, Introduktion i historisk språkvetenskap. 96 s. Sthlm 1972. (Data linguistica. 7.) — Readings in Modern Linguistics. An Anthology. Ed. by B. Malmberg. 483 s. Sthlm 1972. — Saga af Viktor ok Blavus. A Fifteenth Century Icelandic Lygisaga. Ed. and transl. by A. H. Chappel. 115 s. 1 pl. The Hague-Paris 1972. (Janua linguarum. Studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata. Series practica. 88.) — *Seeberg, P.*, Vagn Thule. 83 s. Khvn 1972. — *Selenius, E.*, Västnyländsk ordaccent. 261 s. 38 pl. Hfors 1972. (Studier i nordisk filologi. 59. 1972. Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 451.) — Semantik og generative Grammatik. Herausgegeben von F. Kiefer. 1—2. XXI + 487 s. Frankfurt/Main 1972. (Linguistische Forschungen. 1.) — The Sixth Viking Congress, se Proceedings of the Sixth Viking Congress. — *Skrubbeltrang, F.*, M. H. Løvenskiolds hoveridagbok 1795—1797. 117 s. Khvn 1973. (Bol og By. 7.) — Språksosiologi. Overs. og red. av J. Engh, E. Hanssen, K. I. Vannebo, G. Wiggen. 142 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1972. — *Steinsholt, A.*, Målbrytning i Hedrum 30 år etter. 112 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1972. (Skrifter frå Norsk målførearkiv ved O. T. Beito. XXVI.) — *Sthen, H. C.*, se Tidlig dansk dramatik. — *Strömbäck, D.*, se Proceedings of the Sixth Viking Congress. — Studia gotica. Die eisenzeitlichen Verbindungen zwischen Schweden und Südosteuropa. Vorträge beim Gotensymposium im Statens Historiska Museum Stockholm 1970. Red.: U. E. Hagberg. 265 s. Sthlm 1972. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar. Antikvariska serien. 25.) — Synspunkter på folkevisen. En antologi ved J. Bang. 391 s. Khvn 1972. — Synvinklar på ortnamn. Red. av K. Zilliacus. 190 s. Hfors 1973. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 454. Meddelanden från Folkkultursarkivet. 1.) — *Söderström, S.*, Om kvantitetsutvecklingen i norrländska folkmål. Gammal kort stavelse i Kalix- och Pitemålen och målen i Nordmalings och Ragunda socknar. 142 s. Upps. 1972. (Acta Academiæ Regiæ Gustavi Adolphi. LII. Studier till en svensk dialektgeografisk atlas utg. av N. Lindqvist † och L. Moberg. 5.) — *Teleman, U.*, Tre uppsatser om grammatik. 112 s. Lund 1972. (Lundastudier i nordisk språk-

vetenskap. C: 5.) — *Thavenius, J.*, Stil och vokabulär. En undersökning av formord i lyrik och prosa. 236 s. Lund 1972. (Litteratur Teater Film. Skrifter från Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund. 1.) — *Tiberg, N.*, Estlandssvenska husdjursnamn jämte en dialektuppsats: Husdjuren på Runö av F. Lönnhult o. T. Dreijer med teckningar av A. Hollman. 144 s. Upps. 1972. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi. LI. Estlandssvenskarnas folkliga kultur. 7.) — *Tideström, G.*, Om by- och gårdsnamnen i Bjursås socken i Dalarna. 66 s. I karta. Upps. 1972. (Dalarnas fornminnes och hembygdsförbunds skrifter. 16.) — Tidlig dansk dramatik. Hans Christensen Sthen, Kort Vending. Udg. med kommentarer och efterskrift af J. A. Doctor. 177 s. Khvn 1972. — *Trutmann, A.*, Studien zum Adjektiv im Gotischen. 186 s. Berlin-New York 1972. (Quellen und Forschungen zur Sprach- und Kulturgeschichte der germanischen Völker. N. F. 47. [171].) — *Turville Petre, G.*, Nine Norse Studies. 180 s. London 1972. — *Widding, O.*, se *Bekker-Nielsen, H.*, & *Widding, O.* — *Widmark, G.*, Om uttal och uttalsnormering. 103 s. Lund 1972. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 4.) — *Vilmundarson, P.*, Leiddæiningar um örnefnaskráningu. 30 s. Reykjavík 1972. — *Die Vinlandasagas*. Ausgewählte Texte zur Entdeckung Amerikas durch die Wikinger. Mit Anmerkungen und Glossar hrsg. von E. Ebel. 83 s. Tübingen 1973. — *Zilliacus, K.*, se Synvinklar på ortnamn.

Andersson, B., & *Vide, S.-B.*, En besvärjelse från Moadal i Västra Torsås. (Hyltén-Cavalliusföreningens årsbok. 1972. Kronobergsboken.) — *Andersson, T.*, Litteratur i namnen. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årskrift. 1972.) — *Dens.*, Litterära ortnamn. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årskrift. 1972.) — *Dens.*, Recensioner och anmälningar. (Namn och Bygd. 59: 1—4 1971.) — *Bekker-Nielsen, H.*, Hungriva and the Medieval Icelandic Audience. (Studi germanici. 10: 1 1972.) — *Dens.*, Islandske håndskrifter i Danmark og deres tilbagevenden til Island. Et forsøg på en redegørelse. (Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. 59 1972.) — *Benson, S.*, Dialect and Place-Name Research in Lund. (Onoma. 16: 1—2 1971.) — *Dens.*, Namngivning och namntypologi. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årskrift. 1972.) — *Dens.*, Sibbarp, Sonarp och Gö. Några identifieringsproblem. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årskrift. 1972.) — *Collinder, B.*, Das Postulat der Verständigung. (Anzeiger der phil.-hist. Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. 108 1971.) — *Dahlberg, T.*, Besprechungen. (Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge. 8 1973.) — *Dens.*, „Na Oostland wil ik varen” als religiens lied in Zweden. (Wetenschappelijke Tijdingen. 31 1972.) — *Dens.*, „Till Österland vill jag fara” — „Na Oostland wil ik varen”. (Niederdeutsche Mitteilungen. 28 1972.) — *Dahlén, E.*, Fr. *tambour*, sv. *tambur*. En ordstudie. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. 13 1972.) — *Ekenvall, V.*, Institutet för ortnamns- och dialektforskning, Göteborg. (Onoma. 16: 1—2 1971.) — *Elmevik, L.*, Nyare undersökningar av de svenska ortnamnen på -lösa. En kritisk översikt. (Namn och Bygd. 59 1971.) — *Dens.*, Ett ortnamn, ett växtnamn och en ljudregel. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årskrift. 1972.) — *Dens.*, Till härledningen av ordet kvi(a) 'kreatursfälla' m. m. (Nysvenska Studier. 51 1971.) — *Flemström, B.*, Ortnamn och ortnamnsvård i Jämtland. (Jämt. 1972.) — *Hallberg G.*, Bolshus och ägonamnelementet bol i Skåne. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årskrift. 1972.) — *Hallberg, P.*, Nyare studier i isländsk sagalitteratur. (Samlaren. 1972.) — *Hellberg, S.*, Ordering Relations in the Phonology of Swedish Adjectives. (Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics. 13 1972.) — *Dens.*, Slaget vid Nesjar och »Sven jarl Håkonsson». (Scripta Islandica. Islandska sällskapets årsbok. 23 1972.) — *Hjorth, P. L.*, Nabosprogene i den højere danske skole. Et historisk rids med kommentarer. (Sprog i Norden. 1972.) — *Holm-Olsen, L.*, Sverris saga. (Kulturhistorisk Leksikon för nordisk middelalder.) — *Holtsmark, A.*, Skallagrims heimamenn. (Maal og Minne. 1971.) — *Ingers, I.*, Nedlagda byar och gårdar i Skåne. II. (Ale. Historisk tidskrift för Skåneland. 1972: 1.) — *Dens.*, Ortnamn i Malmö. 9. Bunkeflo socken. (Malmö Fornminnesförenings årskrift. 1972.) — *Jacobsson, G.*, Synpunkter på några lånordsförbindelser. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. 13 1972.) — *Jansson, S. B. F.*, Den nyfunna runstenen vid Lilla Vilunda i Upplands Väsby. (Fornvännen. 1972.) — *Dens.*, Sveriges holme — hur den blev naturminne. (Nackaboken. 1972.) — *Laurén, C.*, Predikanten som

översättare. Mechtilds uppenbarelser i Jöns Buddes fornsvenska version — handskrift och översättningsteknik. 162 s. Borgå 1972. (Folkmålsstudier. XXI.) — *Lindberg, H.*, Ortnamnssällskapet i Uppsala. (Onoma. 16: 1—2 1972). — Dens., Ortnamnssällskapet i Uppsala. (Onoma. 16: 1—2 1971). — *Lindblad, G.*, Ett språkligt grundmönster i Nya testamentet 1526. (Nysvenska Studier. 51 1971.) — *Lönnroth, E.*, Die Goten in der modernen kritischen Geschichtsauffassung. (Studia Gotica.) — Dens., Gotland, Osteuropa und die Union von Kalmar. (Acta Visbyensia. IV 1973.) — *Molemans, J.*, De machinale bewerking van het onuitgegeven Zuidnederlands toponymisch materiaal. (Naamkunde. 4: 3—4 1972.) — *Moulton, W. G.*, Der morphologische Umlaut im Schweizerdeutschen. (Festschrift für Paul Zinsli. 1971.) — Dens., Book Reviews. (The Journal of English and Germanic Philology. 70: 2. 1971.) — Dens., Reviews. (Language. 47: 4 1971.) — *Nielsen, K. M.*, Rasmus Rask om de ældre runer. (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1971.) — *Nilsson, L.*, Vi och andra, och annat. Referat och anmärkningar. (En bok om Sandby-Gårdby.) — *Nordberg, B.*, Bøjningen av neutrala substantiv i Eskilstunaspråket. Utomspråkligt och inomspråkligt betingad variation. (Nysvenska Studier. 51 1971.) — *Pellijeff, G.*, Recensioner och anmälningar. (Namn och Bygd. 59: 1—4 1971.) — *Ralph, B.*, Jón Hreggviðsson — en sagagestalt i en modern isländsk roman. (Scripta Islandica. Isländska sällskapets årsbok. 23 1972.) — *Reinhamm, V.*, Gustav Adolfs Akademiens dialektordbok. (Saga och Sed. Kungl. Gustav Adolfs Akademiens årsbok. 1971.) — *Ringgaard, K.*, Om udbredelsen af *i* som infortisvokal i jysk. (Sprog og Kultur. 27.) — *Roelandts, K.*, Genetisch-evolutione grammatica. (Handelingen van Het 28^e Vlaams Filologencongres. 1971.) — Dens., Nederländska och svenska ortnamnstyper. (Namn och Bygd. 57: 1—4 1969.) — Dens., Omwisseling van Konsonanten. (Naamkunde. 3: 1—4 1971.) — Dens., The Sixth Scandinavian Congress of Onomastics. (Onoma 16: 1—2 1971.) — *Svennung, J.*, Jordanes und die gotische Stammsage. (Studia Gotica. 1970. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar. Antikvariska serien. 25.) — *Thompson, C. W.*, A Swedish Runographer and a Headless Bishop. (Mediaeval Scandinavia. 3 1970.) — Dens., Öpir's Teacher. (Fornvännen 1972: 1.) — *Trypućko, J.*, Recensioner och anmälningar. (Namn och Bygd. 59: 1—4 1971.) — *Wennerberg, C.*, Indogermanisch *stomen- ‚Mund‘. (Die Sprache. XVIII 1972.) — *Wessén, E.*, Die gotische Sprache und ihre Überlieferung. (Studia Gotica.) — *Wickman, B.*, Recensioner och anmälningar. (Namn och Bygd. 59: 1—4 1971.) — *Vide, S.-B.*, Halländska landsmålsföreningen i Lund. (Varbergs Museum. Årsbok 1972.) — Dens., se *Andersson, B.*, & *Vide, S.-B.*, — *Wieselgren, P.*, Henrik Kemner. (Historiska och litteraturhistoriska studier. 1972.) — *Wiktorsson, P.-A.*, Svenska personnamnsarkivet, Uppsala. (Onoma. 16: 1—2 1971.) — *Virtaranta, P.*, Die Dialekte des Karelischen. (Sowjetische finnisch-ugrische Sprachwissenschaft. 8: 1 1972. Opuscula instituti linguae fennicae. 23.) — Dens., Fennougristik als Forschungsdisziplin in der Welt. (Gastvortrag an der Universität Wien, gehalten am 26.11.1971.) — *Öhmann, E.*, Kleine Beiträge zum deutschen Wörterbuch. XIX. (Neuphilologische Mitteilungen. 73 1972.) — Dens., Pekka Katara. In memoriam. (Neuphilologische Mitteilungen. 73 1972.) — Dens., Suffixstudien. VIII. (Neuphilologische Mitteilungen. 73 1972.)

Karin Ljunggren

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET

27. NOV. 1973

LUND